

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Монографія

Полтава
2012

**Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
(ПУЕТ)**

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Монографія

**За загальною редакцією доктора економічних наук,
професора О. В. Чернявської**

**ПОЛТАВА
ПУЕТ
2012**

УДК 332.146:330.332

ББК 65.261.7

Ф59

Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в навчальному процесі вченою радою ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», протокол № 6 від 01 липня 2011 р.

Автори:

О. В. Чернявська, С. Г. Міщенко, Н. С. Педченко, С. Т. Скибенко, О. В. Яріш, С. О. Коваль, І. В. Нартова, Л. В. Гнипа-Черневецька, В. Ю. Ігнатенко, Т. В. Третяк, Т. С. Юрко

Рецензенти:

О. В. Кендюхов, д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, завідувач кафедри стратегічного управління економічним розвитком Донецького національного технічного університету, голова Всеукраїнської спілки вчених-економістів;

В. В. Третяк, д.е.н., професор кафедри фінансів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Ф59 Фінансово-інвестиційні детермінанти регіонального розвитку : монографія / [О. В. Чернявська, С. Г. Міщенко, Н. С. Педченко та ін.] ; за заг. ред. О. В. Чернявської. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 386 с.

ISBN 978-966-184-184-9

У монографії розглянуто сучасний стан і перспективи фінансово-інвестиційного забезпечення регіонального розвитку.

Запропоновано практичні рекомендації щодо перспектив формування та ефективного використання фінансових ресурсів регіону, проектування інвестиційної моделі розвитку Полтавського регіону, вирішення проблем розвитку фондового ринку та забезпечення регіональної фінансової безпеки.

Розраховано на науковців, викладачів вищих навчальних закладів, студентів, аспірантів економічних спеціальностей, а також працівників реального сектора економіки різних рівнів, фахівців державних і регіональних органів управління.

УДК 332.146:330.332

ББК 65.261.7

ISBN 978-966-184-184-9

© О. В. Чернявська, 2012

© С. Г. Міщенко, 2012

© Н. С. Педченко, 2012

© С. Т. Скибенко, 2012

© О. В. Яріш, 2012

© С. О. Коваль, 2012

© І. В. Нартова, 2012

© Л. В. Гнипа-Черневецька, 2012

© В. Ю. Ігнатенко, 2012

© Т. В. Третяк, 2012

© Т. С. Юрко, 2012

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет
економіки і торгівлі», 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (Чернявська О. В.)	8
1.1. Стан наукових досліджень та концептуальні основи аналізу і регулювання регіонального розвитку	8
1.2. Генезис фінансово-інвестиційного механізму регіонального розвитку.....	36
1.3. Державна стратегія регіонального розвитку та фінансово-інвестиційне забезпечення її реалізації	54
1.4. Фінансово-інвестиційний механізм регіонального розвитку відповідно до регіональної Програми економічних реформ	62
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (Педченко Н. С., Ігнатенко В. Ю., Міщенко С. Г., Коваль С. О.)	77
2.1. Теоретичні основи фінансового забезпечення регіонального розвитку (Педченко Н. С., Ігнатенко В. Ю.).....	77
2.2. Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів регіону (Педченко Н. С., Ігнатенко В. Ю.).....	83
2.3. Принципи дії податкового механізму на регіональному рівні (Міщенко С. Г., Коваль С. О.).....	103
2.4. Податкові важелі стимулювання регіонального розвитку (Міщенко С. Г., Коваль С. О.)	106
РОЗДІЛ 3. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (Скибенко С. Т., Нартова І. В.)	121
3.1. Принципи та етапи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку	121

3.2. Багатофакторний регресійний аналіз інвестиційного потенціалу Полтавської області	130
3.3. Методика оптимізації інвестиційного потенціалу регіону	138
РОЗДІЛ 4. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ (Яріш О. В., Гнипа-Черневецька Л. В., Третяк Т. В.)	
4.1. Теоретичні аспекти формування та розвитку регіонального фондового ринку (Яріш О. В.).....	158
4.2. Аналіз інфраструктури фондового ринку Полтавської області (Третяк Т. В.).....	172
4.3. Пріоритетні напрямки розвитку регіонального ринку цінних паперів (Гнипа-Черневецька Л. В., Третяк Т. В.).....	191
РОЗДІЛ 5. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (Чернявська О. В., Нартова І. В., Юрко Т. В.)....	
5.1. Сутність та складові фінансової безпеки регіону (Нартова І. В.).....	202
5.2. Фінансова нестабільність суб'єктів підприємництва як головна загроза фінансовій безпеці регіону (Нартова І. В.).....	221
5.3. Регіональні індикатори, принципи та напрями забезпечення фінансової безпеки (Нартова І. В.).....	254
5.4. Розвиток малого підприємництва в системі забезпечення фінансової безпеки регіону (Чернявська О. В., Юрко Т. С.)	264
ДОДАТКИ	317

ВСТУП

Стратегічною метою регіональної політики України є підвищення ефективності функціонування регіонів як інтегрованих соціально-економічних систем, що передбачає формування ефективного фінансово-інвестиційного механізму регіонального розвитку. Основи регіональної політики щодо фінансово-інвестиційного забезпечення регіонального розвитку закладено в Конституції України, Законах України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування», «Про стимулювання розвитку регіонів», Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні», Бюджетному та Податковому кодексах, Концепції державної регіональної політики, Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, Стратегії розвитку фондового ринку в Україні на 2010–2015 роки, а також в програмах економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

Головними цілями регіональної політики є створення конкурентоспроможної економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, формування передумов для підвищення стандартів життя, впровадження ефективних методів державного управління та місцевого самоврядування. Дослідження фінансового забезпечення регіону набуває особливого значення в умовах поширення процесів регіоналізації соціальних та економічних процесів, що проявляються у децентралізації та деконцентрації владних повноважень.

Основними завданнями фінансово-інвестиційного механізму розвитку регіону є забезпечення економічної незалежності і здатності до саморозвитку регіону. Виникає загальна потреба організації моніторингу детермінант, які характеризують сталість фінансового, економічного та соціального розвитку регіону.

Питання регіональних фінансів, практики управління фінансами і фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку території місцевими органами державної влади і самоврядування висвітлюються в численних публікаціях вітчизняних і зарубіжних авторів. Проблеми місцевих фінансів та фінансових відносин регіону досліджували Л. М. Калашнікова, В. І. Кравченко, О. В. Чернявська (О. В. Волкова). Методичні

підходи до формування фінансових ресурсів регіону, його фінансового потенціалу сформульовані в публікаціях Н. Колесникової, Ю. Молодожена, І. Чуницької, Л. Тугая, С. Шумської.

Питанням фінансової політики в регіоні присвятили свої публікації З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, Т. В. Дороніна, А. Л. Коломієць, С. Г. Міщенко, А. Д. Мельник, К. В. Павлюк, В. І. Пакань, С. П. Ярошенко у своїх публікаціях намагаються сформулювати концептуальні основи фінансової незалежності, фінансової автономії місцевого самоврядування, поєднання національних і регіональних інтересів у фінансово-кредитній сфері.

Відмічаючи безсумнівну цінність та значимість проведених наукових досліджень, слід підкреслити, що існує низка питань, які потребують подальшого наукового дослідження. Залишається потреба оптимізації фінансових ресурсів регіону з метою забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку, що активізується в умовах фінансової кризи та зростання фінансової залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів, проектування інвестиційної моделі розвитку регіону, вирішення проблем розвитку фондового ринку та забезпечення регіональної фінансової безпеки, що в даній монографії реалізуються через дослідження теоретичних основ, науково-методичних засад та практичних рекомендацій щодо перспектив формування та ефективного використання фінансових ресурсів регіону з урахуванням напрацювань вітчизняної практики, зарубіжного досвіду та новітніх підходів до визначення регіону як сукупності парадигм: квазікорпорація, квазідержава, регіон-ринок та регіон-соціум.

Безумовною цінністю монографії є опрацювання архівних джерел щодо зародження фінансової системи регіону в умовах існування Полтавського земства та генезис її розвитку в Радянські часи. Корисним для використання є досвід активної регіональної фінансової політики з приводу встановлення місцевих податків та зборів, досвід закріплення дохідних джерел та владних повноважень, використання земського майна з метою оптимізації земських доходів, формування раціональної структури бюджетних витрат. Авторами на основі систематизованих досліджень підходів до визначення регіону, генезису фінансово-інвестиційного механізму регіонального розвитку, діючих нормативно-законодавчих актів, визначено роль місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування,

проведено аналіз формування та використання фінансових ресурсів Полтавської області, проаналізовано інфраструктуру та визначено пріоритетні напрями розвитку ринку цінних паперів області, визначено методичний інструментарій, використання якого буде сприяти підвищенню якості та ефективності бюджетного менеджменту, забезпеченню фінансової безпеки регіону. В роботі запропоновано використовувати коефіцієнти результативності, що характеризують ефективність концентрації фінансових надходжень у розрахунку на одного жителя області, розроблена модель «Матриця ідентифікації малих підприємств», на основі запропонованої методики, що ґрунтується на групуванні малих підприємств області за обсягами фінансово-кредитної підтримки підприємств, застосуванні факторного аналізу впливу обсягів фінансово-кредитної підтримки та фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, виявлено оптимальну суму надання фінансової підтримки.

Для побудови оптимальних інвестиційних моделей розвитку конкретного регіону авторами розроблена модель «Матриці регіональних пріоритетів інвестування», що дозволяє вибрати оптимальну стратегію розвитку інвестиційного потенціалу галузі шляхом визначення долі інвестицій, що доводиться на регіон в масштабі національної галузі, та тенденції інвестиційної динаміки галузі в національному масштабі. Забезпечуючи врахування інвестиційних ризиків та новітні підходи до розуміння регіону, авторами розроблено систему індикаторів інвестиційного потенціалу регіону, на їх основі запропоновано «Матрицю інвестиційних ризиків».

РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Стан наукових досліджень та концептуальні основи аналізу і регулювання регіонального розвитку

Теоретичні аспекти регіонального розвитку стали предметом вивчення гуманітарних наук ще в XVIII ст. Основи регіональної економіки, як самостійної науки були закладені економічними теоріями Й. Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера, В. Кристаллера, А. Льюша.¹ Найбільш потужні наукові школи склалися в Німеччині, Швеції, Великобританії, США і Франції.

Передумовою розвитку теорій регулювання регіонального розвитку стало виникнення та розвиток кейнсіанства, а за ним і неокейнсіанства. Як відомо, Дж. М. Кейнс увів до системи функцій держави макроекономічне регулювання, одним з елементів якого є фінансово-інвестиційна політика, спрямована на забезпечення регіонального розвитку. Початково теорія державного регулювання економічного розвитку регіонів практично вичерпувалася двома крайніми підходами:

- неокласична теорія регіонального зростання;
- теорія кумулятивного зростання.

Прихильники *неокласичної теорії* виступали проти будь-якого регулювання розвитку територіальних громад, а також участі державних адміністрацій у цьому розвитку. Вони доводили, що підтримка банкрутуючих та неконкурентноздатних фірм є неефективною, оскільки працівники, які втратили роботу, переїдуть в інші регіони, що буде новим стимулом для їх розвитку. Разом з тим, неокласична теорія наголошує на тому, що в умовах ринку всі громади повинні забезпечити використання своїх ресурсів так, щоб приваблювати капітал. Натомість відсталі райони можуть і повинні боротися за ресурси, необхідні їм для досягнення рівного статусу з іншими районами. Відповідно до цього підходу параметри регіонального зростання визначаються кількістю і якістю природних ресурсів, загальною чисельністю і кваліфікацією трудових ресурсів, запасами капіта-

¹ Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П. В. Гудзь. – Донецьк : ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. – С. 7.

лу і рівнем технології. У зв'язку з припущенням про конкуренцію регіонів за обмежені ресурси, розвиток національної економіки трактується як результат ефективного розподілу ресурсів між регіонами. При цьому мається на увазі, що темп розвитку національної економіки є заздалегідь заданим, а розвиток одного регіону можливий завжди лише за рахунок інших. З часом відбувається вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів. Згідно з даною теорією, цього можливо частково досягти за допомогою фінансово-інвестиційної політики, перш за все завдяки використанню позик і дотацій, впровадження програм, спрямованих на підвищення ціни робочої сили.¹

Прибічники *теорій кумулятивного зростання*, виходячи зі збереження або збільшення диспропорцій між рівнями економічного розвитку регіонів, навпаки, пропонували проводити активну регіональну політику. Їм належить і формулювання такої мети регіональної політики, як зменшення розбіжностей у рівнях економічного розвитку регіонів, або вирівнювання рівнів їх розвитку. З цього випливає, що держава має стимулювати економічний розвиток найбільш відсталих регіонів.

Ідеї прибічників неокласичних теорій на практиці не підтвердились: у зв'язку із регіональною диференціацією державі доводилося втручатися в економічний розвиток регіонів. В результаті теоретична база регулювання регіональної економіки продовжувала свій розвиток. Г. Камерон виділив три течії в регіоналістиці:

– «неінтервенціоналісти», які в принципі відкидали необхідність впливу держави на регіональне зростання;

– «адаптери», які ратували за пом'якшення впливу стихійних ринкових сил і незначне коригування розвитку територій шляхом прискорення природних процесів завдяки стимулюванню міграцій робочої сили та інвестицій. Завданням державного регулювання при цьому є прискорення процесів, що природно протікають, без зміни їх напрямку. Тобто стимулювання економічного зростання ефективно лише тоді, коли воно відповідає загальним тенденціям розвитку і розміщення підприємств (передусім промислових), які визначаються інтересами приватних компаній. Якщо ж держава намагається стимулювати економічний розвиток у завідомо непривабливих для приватних

¹ Актуальні проблеми формування органів місцевого самоврядування. – Ужгород, 1998. – С. 152.

інвесторів регіонах, то її зусилля виявляються безрезультатними;

– «радикальні перетворювачі», що виступали за проведення інтенсивного регулювання.

Засновниками теорії державного регулювання економічного розвитку регіонів вважаються С. Деннісон і А. Льош. Вони заклали два принципово різних концептуальних підходи до регулювання розвитку. Деннісона можна зарахувати до «активних перетворювачів», а Льоша – до «адапторів». Деннісон розглядав регулювання депресивних районів, які для передвоєнної Великобританії були досить серйозною проблемою, приділяючи основну увагу методам впливу на географію промислових інвестицій – як непрямих, так і прямих, пов'язаних з централізованим контролем над розміщенням нових капіталовкладень у промисловість. Деннісон віддавав перевагу повному контролю держави над субсидуванням інвестицій, хоча й високо оцінював здатність регіональної економіки до саморегулювання. Для підвищення мобільності капіталу пропонував створити консультативне бюро з питань оптимальних напрямів інвестування.

Зміст концепції регіонального зростання, заснованої на виробничій функції, теорії поляризованого розвитку, концепції «дифузії нововведень», теорій «центр – периферія» та «полюсів зростання» коротко охарактеризовано в табл. 1.1. Спрямування засобів державного регулювання в сучасних моделях регіонального розвитку на стимулювання зростання проблемних регіонів значною мірою пов'язане з питаннями *територіальної справедливості*, перерозподілом фінансово-інвестиційних ресурсів на користь проблемних районів. Теорія територіальної справедливості базується на таких методологічних принципах: пріоритет інтересів регіону, його населення відносно відомчих, корпоративних інтересів, а також інтересів окремих підприємств і організацій; всебічне врахування економічних, технологічних, соціокультурних, соціально-демографічних та екологічних умов і факторів розміщення і розвитку продуктивних сил регіону з наданням переваги соціальним і екологічним; надання переваги ресурсоекономічному підходу, що передбачає структурну трансформацію існуючих виробництв, впровадження ресурсозберігаючих технологій; ресурсно-енергетична та економічна збалансованість розвитку регіонів шляхом мобілізації усієї сукупності сприятливих регіональних умов і факторів, раціональної територіальної спеціалізації і комплексного розвитку.

Таблиця 1.1

**Основні світові наукові школи регіональної економіки,
їх представники та наукові здобутки**

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Німеччина Й. Г. фон Тюнен, В. Лаунгардт, А. Вебер, А. Предель, А. Льош, Р. Гроц (теорії розміщення); Х. Зіберт (проблеми регіонального зростання); В. Крісталлер і А. Льош (регулювання територіального розвитку)	Йоган фон Тюнен (1783–1850 рр.)	В праці «Ізольована держава» обґрунтував підходи до раціонального і прибуткового ведення сільського господарства; вивів залежність рівня доходу землевласника від окремих факторів виробництва; на основі математичних розрахунків зробив висновок, що рівень земельної ренти залежить від якості землі та її віддаленості від ринків збуту сільськогосподарської продукції; визначив територіальні межі регіону радіусом ринку, що пов'язаний з рентними доходами, граничними витратами
	А. Вебер	Основним фактором, що сприяє збереженню розходжень у темпах економічного зростання різних територій, визначив привабливість великих міських агломерацій для підприємств, де можлива економія на виробничих витратах
	Альфред Льош	Визначив головним районоутворюючим фактором ринки, зокрема ринки збуту різної сегментної спеціалізації, а не виробництво та його розміщення; ввів у лексику поняття «економічних ландшафтів», як основу конструкції просторової економіки, у відповідність з якою слід визначати три типи економічних районів: прості ринкові зони, сітки районів, як сукупність зон збуту одного і того ж товару та районні системи; виступав за створення пільгових умов для перенесення виробництва, заохочення конкуренції; не вважав за доцільне стимулювання інвестицій у відсталі райони

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Німеччина Й. Г. фон Тюнен, В. Лаунгардт, А. Вебер, А. Предель, А. Льюш, Р. Гроц (теорії розміщення); Х. Зіберт (проблеми регіонального зростання); В. Крісталлер і А. Льюш (регулювання територіального розвитку)	Х. Зіберт	Концепція регіонального зростання засновується на виробничій функції, в якій потенційно можливий обсяг виробництва в регіоні залежить від таких затрат, як капітал, праця, земля і технічні знання; для врахування географічних особливостей регіону у модель додає транспортні витрати і вплив особливостей соціальної системи. Транспортні витрати розкладаються на три складові, що залежать відповідно від параметрів праці, капіталу і землі. Особливості соціальної системи території визнаються внутрішніми детермінантами економічного зростання. Припускається можливість взаємозаміщення окремих факторів: їх внесок у сукупне зростання може бути різним за регіонами. Досліджує зовнішні детермінанти економічного зростання регіону, який має тісні економічні зв'язки з іншими регіонами країни та із зарубіжними державами. Основні висновки: 1) диференціація в темпах зростання регіональних економік визначається швидкістю кількісних змін внутрішніх детермінант розвитку, тобто збільшенням пропозиції робочої сили і підвищенням її кваліфікації, швидкістю накопичення капіталу, частотою технічних інновацій; 2) міжрегіональні диспропорції змінюються в залежності від ступеня мобільності факторів виробництва; 3) необхідно оцінювати також внесок кожного детермінанта у прискорення зростання

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Швеція – стокгольмська школа економічної думки. У 1920–1930-і рр. найбільш відомими стали роботи Г. Мюрдаль; Т. Хегерст-ранд	Г. Мюрдаль	Наприкінці 50-х рр. XX ст., виявляючи причини відмінності в розвитку територіального ядра та периферії сформував теорію поляризованого розвитку, принцип «кругової причинності» (будь-яка початкова перевага району викликає свого роду ланцюг наслідків, у результаті чого відбувається поступова кумуляція, або розвиток початкової переваги). Еволюція регіональних структур набуває характеру зростаючої нерівномірності та диспропорційності розвитку окремих районів. «Переваги» відсталих районів (наявність контингентів вільної та відносно дешевої робочої сили) недостатні для забезпечення протидії вказаній тенденції переміщення капіталу, міграція населення, товарів і послуг не протидіють тенденції нерівномірного розвитку районів, навпаки, вони є засобом реалізації кумулятивних процесів зростання і занепаду. Основним фактором збереження розбіжностей у темпах економічного зростання різних територій визнається привабливість великих міських агломерацій, де можлива економія на виробничих витратах. Процес концентрації зростаючих галузей у деяких районах поступово набуває кумулятивного характеру. «Вільна гра ринкових сил зазвичай веде до поглиблення, а не до згладжування міжрайонних розбіжностей»

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Швеція – стокгольмська школа економічної думки. У 1920–1930-і рр. найбільш відомими стали роботи Г. Мюрдаль; Т. Хегерст-ранд	Т. Хегер-странд	В 70-х роках розробив концепцію «дифузії нововведень» – модель просторово-часового поширення інформації та інновацій та їх впливу на регіональний розвиток. Абсолютні темпи дифузії різних нововведень описуються S-подібною часовою кривою зростання, яка відбиває повільний початок процесу дифузії на першому етапі розповсюдження, прискорення – на проміжному й повільне затухання процесу при досягненні межі. Той же характер має процес дифузії в територіальному аспекті, де на початковому етапі впровадження нововведень він проходить у міських центрах, потім на проміжному етапі завдяки ефекту сусідства відбувається швидке впровадження нововведень найближчими центрами, а на стадії насичення дифузія проявляється вже в периферійних районах
США Х. Хотеллінг, Р. Вернон, М. Сторпер, Р. Уолкер (теорії розміщення), Дж. Фрідман, Е. Таафе (теорії регіонального зростання), Е. Гувер (теорії державного регулювання територіального розвитку)	Е. Гувер	Виділив категорії проблемних районів: відсталі райони, що не зазнали індустріалізації; кризові райони, що зазнали зниження зайнятості; райони міського занепаду. Засоби регулювання поділяв на такі, що пом'якшують негативні наслідки діяльності стихійних ринкових сил, і на запобіжні, які дозволяють покращувати ситуацію із зайнятістю у довгостроковій перспективі; відмічав необхідність вибіркового регулювання галузей господарства відповідно до стану економічної кон'юнктури. Виділяв такі цілі державного регулювання розміщення: 1) збільшення загальної виробничої

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Так само	Е. Гувер	діяльності і загального доходу району; 2) створення бажаної комбінації галузей у районі; 3) покращення районного планування; 4) покращення вибору розміщення і пристосування до зрушень у розміщенні. Пов'язував регіональні заходи з проведенням широких антикризових програм, зокрема суспільних робіт; розвиток проблемних районів із змінами у спеціалізації їх господарства. Розглядав питання урбанізації, зрушень у розміщенні, його дослідження стали поштовхом до розгляду процесу зростання пригородів (субурбанізації) як найважливішої риси нового етапу розвитку міст
Швеція – стокгольмська школа економічної думки. У 1920–1930-і рр. найбільш відомими стали роботи Г. Мюрдаль; Т. Хегерст-ранд	Уолтер Ізард (Айзард)	Заснував Асоціацію регіональних наук з центром у Філадельфії (1954 р.) У працях «Розміщення і просторова економіка» (1956 р.), «Методи регіонального аналізу: вступ до науки про регіони (1961 р.)» визначав, що теорія про регіони «повинна не тільки поширюватись на проблеми рівноваги системи, яка складається з районів, межі й транспортна мережа котрих являє собою змінні величини, але й розглядати цю рівновагу з погляду розміщення, торгівлі, цін і обсягу виробництва», дана теорія «зобов'язана виявити основні взаємодії політичних, соціальних, економічних сил у тій мірі, в якій ці взаємодії визначають нематеріальні цінності суспільства, обумовлюють його поведінку і процес визначення соціальних цілей, ведуть до конкретних рішень відносно політики, що визначає міжрайонну структуру і функції»

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Швеція – стокгольмська школа економічної думки. У 1920–1930-і рр. найбільш відомими стали роботи Г. Мюрдаль; Т. Хегерст-ранд	Дж. Фрідман	Економічне зростання концентрується виключно в містах. Один із розробників теорії «центр – периферія», виділяє чотири стадії формування центрів зростання (ядер) у країні: 1) наявність великої кількості локальних ядер, що мало впливають на навколишні території; 2) поява одного найбільш потужного ядра, яке формує полюс зростання і чинить вплив на широку периферію; 3) розвиток ще декількох ядер, який приводить до утворення поліцентричної структури полюсів зростання; 4) поєднання ядер в урбаністичну структуру з потужною периферією. Концепції регіонального розвитку, що базувались на теорії американського економіста Дж. Фрідмана, передбачали підтримку окремих, пріоритетних для національної економіки регіонів, що мали стати своєрідними локомотивами для інших регіонів
Великобританія Д. Сміт, Х. Річардсон, С. Денісон, Е. Робінсон, Г. Камерон	С. Деннісон	Розглядав регулювання депресивних районів, які були серйозною проблемою в передвоєнній Великобританії. Основну увагу приділяв методам впливу на розміщення промислових інвестицій, відзначаючи, що повний контроль держави важніше за субсидування інвестицій
	Х. Річардсон	Досліджував «полюси зростання» – утворення скупчень міст, що стають крупними промисловими центрами; обґрунтовував провідну роль регіональної агломерації в стимулюванні технічного прогресу, зростанні продуктивності праці, та процесах розміщення підприємств. Основою моделі є

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Великобританія Д. Сміт, Х. Річардсон, С. Денісон, Е. Робінсон, Г. Камерон	Х. Річардсон	локалізаційна складова, що визначається відсутністю мобільності природних ресурсів, наявністю крупних міст, неоднорідністю географічного середовища. Регіональне зростання базується на внутрішніх немобільних ресурсах і залученні мобільних ресурсів з інших регіонів. Ефект агломерації та інвестиційні переваги виступають ключовими елементами регіонального зростання
Франція Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіль, П. Потье	Ф. Перру	В 60-х роках в Європі набула поширення концепція «полюсів зростання», що розглядалася в теорії незбалансованого зростання. «Економічне зростання, не відбувається повсюдно, воно виявляється у точках або полюсах зростання з різною мірою інтенсивності. Воно розповсюджується по різних каналах і з різним кінцевим ефектом на весь економічний ансамбль»
Франція Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіль, П. Потье	Ж.-Р. Будвіль	Розвиток виробництва не відбувається рівномірно в усіх галузях господарства, виділяються т. зв. <i>пропульсивні</i> галузі, які є стимулом розвитку всієї економіки і являють собою «полюси розвитку». Завдяки процесу концентрації виробництва пропульсивні галузі зосереджуються в певній точці (районі) – «центрі (полюсі) зростання». Запропонував їх ієрархію, засновану на теорії центральних місць В. Крісталлера: дрібні і середні «класичні» міста, що спеціалізуються на галузях третинного сектора і обслуговують прилеглу сільську місцевість; промислові міста середнього розміру з диверсифікованою структурою господарства, яка

Продовж. табл. 1.17

Школа	Основні представники	Основні здобутки
Франція Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіль, П. Потье	Ж.-Р. Будвіль	розвивається за рахунок зовнішніх впливів; великі міські агломерації з розвинутою структурою господарства, яка включає пропульсивні галузі, що зумовлює автономність зростання; полюси інтеграції, які охоплюють декілька міських систем і визначають усю еволюцію просторових структур. Автономне зростання притаманне верхнім ієрархічним рівням центральних міст, тоді як зростання низових територіальних структур визначається механізмами <i>дифузії нововведень</i>

Складено авторами. Джерела:

1. Лёш А. Географическое размещение хозяйства / А. Лёш [пер. с англ. Л. А. Азенштадта и др.]. – М. : Изд. иностр. лит., 1959. – С. 153–209.
2. Regional and industrial development theories, models and empirical evidence / Ed. by A. E. Anderson. – Amsterdam : North-Holland, 1984. – P. 80.
3. Siebert H. Regional Growth Theory and Policy / H. Siebert. – Scranton, 1969.
4. Myrdal G. Economic Theory and Under-Developed Regions / G. Myrdal. – London, 1957. – P. 26.
5. Hoover E. M. Location of Economic Activity / E. M. Hoover. – New York, 1948. – P. 242.
6. Isard W. Methods of Regional Analysis: an Introduction to Regional Science / W. Isard – New York, 1960.
7. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах / У. Изард [Сокр. пер. с англ. В. М. Гохмана]. – М. : Прогресс, 1996. – С. 20.

Існують, принаймні, дві точки зору на дану проблему. Перша полягає в тому, що спостерігається зворотно пропорційна залежність між «територіальною справедливістю» та економічною ефективністю, тобто стимулювання економічного розвитку проблемних регіонів однозначно веде до зниження економічної ефективності. Інша точка зору полягає в тому, що територіальна справедливість дає не лише негативні, а й позитивні наслідки. По-перше, несправедливість і нерівність зумовлюють неповноту використання потенціалу розвитку регіонів. По-друге, вони можуть дати короткостроковий економічний ефект, але в довгостроковій перспективі призвести до накопичення диспропорцій, на усунення яких потім доведеться витратити більше коштів. По-третє, і це вважається головним, подібні диспропорції можуть вилитися у соціальний вибух, який зруйнує націлену на ефективність, але несправедливу систему задовго до того, як вона дасть очікуваний економічний ефект. Проблема досягнення мінімально необхідного рівня територіальної справедливості, звичайно, може і повинна вирішуватися в основному за рахунок надання поточної фінансової допомоги проблемним регіонам.

Прихильники *теорії економічної бази* наголошують на важливості допомоги підприємствам, орієнтованим на експорт. Розвиток експортних фірм буде сприяти розвитку неекспортних фірм і покращенню життєвого рівня населення. Кожне робоче місце, створене в експортній фірмі, породить декілька додаткових місць для інших підприємств і організацій.¹

Згідно з *теорією розміщення* громадам потрібно виявити відносну привабливість власних можливостей розміщення порівняно з іншими ресурсами території і активно її використовувати в політиці регіонального розвитку.

Теорія центральної точки передбачає управління регіоном таким чином, щоб розвиток великого центру з численним населенням покращив економічний добробут цілого району.

Згідно з *теорією сукупної причинності* взаємодія ринкових факторів збільшує нерівність між районами. Ринкові сили притягують капітал, експертів та спеціалістів у розвинуті райони, що посилює їх зростання. Натомість втрата підприємств безперервно позбавляє відсталі райони необхідних для реформування

¹ Boudeville J.-R. Problems of Regional Economic Planning / J.-R. Boudeville – Edinburgh, 1966.

і розвитку інвестицій, приводить до посилення їх занепаду. Задача регіональних органів влади – акумулювати фінансово-інвестиційні ресурси для підтримки економічно слабких районів, виявляти, де саме потрібно втрутитися у регресивну економіку району.

За *теорією привабливості* громади, маючи порівняно з іншими однакові ресурси і багатства, можуть набути конкурентних переваг, рекламуючи свою територію та пропонуючи певні заохочення. Громади у всьому світі починають бути ініціаторами програм і стратегій, щоб зробити свої території більш привабливими для інвесторів, фірм, нових мігрантів, підприємців та інших суб'єктів.¹

Нова теорія місцевого економічного розвитку передбачає, що основою регіонального розвитку є розвиток соціальної інфраструктури та рекреаційної сфери. Основним стимулом для всіх галузей є не кількість, а якість людських ресурсів. Місцевий економічний розвиток, за теорією, – це повне використання існуючих трудових та природних ресурсів для забезпечення зайнятості і багатства у межах певної місцевості.

У новітніх дослідженнях, присвячених проблемам управління певними територіальними утвореннями, розроблена *теорія регіону* – «квазікорпорації», запроваджена в практику управління західних країн після проведення адміністративної реформи 60-х рр., що супроводжувалась делегуванням державами повноважень регіонам. Поняття «регіон-корпорація» або «квазікорпорація» є інтегрованим, таким, що дозволяє модель організаційної побудови та закономірності функціонування корпорації експонувати на об'єкт аналізу більш високого порядку – регіон. В якості провідного інструменту реалізації регіональної політики розглядається створення регіональних корпоративних об'єднань.²

У практиці країн Заходу в останній третині ХХ ст. апробовані неоліберальна та неокейнсіанська моделі розвитку регіонів.

Суть неоліберальної моделі полягає у прагненні до максимального захисту ринків і регламентованого координування еко-

¹ Актуальні проблеми формування органів місцевого самоврядування. – Ужгород, 1998. – С. 155.

² Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П. В. Гудзь. – Донецьк: ІСПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. – 270 с.

номічної діяльності. При цьому втручання держави у регулювання цих процесів в регіонах мало обмежені можливості. Денаціоналізація базових галузей у депресивних районах Великобританії у 80-х рр. сприяла галузевій диверсифікації виробництва і спричинила прискорене економічне зростання. Розвиток ноу-хау та залучення інвестицій зумовили структурну перебудову і зміну регіональної спеціалізації у багатьох країнах Західної Європи.

Неокейнсіанська модель регіонального розвитку ґрунтується на теорії економічного зростання Харрода-Домара, згідно з якою стимулами регіонального розвитку є інвестиції та технічний прогрес, які забезпечують можливість стійкого зростання. Обидві моделі регіонального розвитку вказують на обмеження функцій держави і розширення самостійності регіонів у прийнятті рішень. Крім того, єднають ці моделі в основних їх рисах стимулятори регіонального розвитку: науково-технічний прогрес, інвестиції, фінансові можливості наднаціональних інституцій, тобто глобалізація.

Перед кожною громадою, в межах національної соціально-економічної політики, повинна стояти задача визначати та враховувати фактори розвитку, іманентно їй притаманні. Місцевий економічний розвиток передбачає функціональну роль обласних державних адміністрацій та місцевого самоврядування, які ефективно розпоряджаються регіональними ресурсами та виступають у ролі господарюючого суб'єкта з метою створення нових робочих місць і стимулювання певної економічної діяльності; забезпечують створення нових закладів, розвиток альтернативних галузей, підвищення продуктивності існуючих підприємств; оцінюють можливість і проектуєть розвиток місцевої економіки інноваційним шляхом.

Питання регіонального розвитку досліджувались у колишніх соціалістичних державах Центральної і Східної Європи, в результаті чого була створена наукова регіональна школа країн Ради економічної взаємодопомоги. З 1971 по 1979 рр. проводились щорічні наради вчених соціалістичних держав з актуальних питань методології регіональних досліджень. Дослідження в сфері регулювання регіонального розвитку проводились і в колишньому СРСР. В історії становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки за часів СРСР В. Герасимчук виокремлює п'ять етапів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Етапи становлення та розвитку теорії і методології регіональної науки за часів СРСР

Етап розвитку	Основна характеристика	Напрями становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки	Практика регіоналізації на території України
Перший етап (1920–1932 рр.)	Початок роботи з економічного районування держави, вдосконалення адміністративно-територіального устрою СРСР	Регіональні проблеми перебували в центрі уваги уряду. Нове районування країни базувалось на принципах спеціалізації і комплексного розвитку регіонів. Спеціалізація регіонів на задоволенні основних потреб населення відображала соціальний напрямок в економічному розвитку територій. Людський розвиток і соціальне забезпечення в поєднанні з економічно ефективними (з найменшими витратами суспільної праці) формами ведення господарства було визначено як пріоритет стратегічного розвитку держави. Економічний підхід в районоутворенні передбачав посилення відносної економічної самостійності та енергетичної незалежності районів,	Кінець XIX – початок XX ст. – в основі регіоналізації – історико-географічний принцип: дослідження історії виникнення і розвитку українських історичних (етнічних і етнографічних) земель (М. Драгоманов, С. Рудницький). У 1921 р. відповідно до плану ГОЕЛРО на території України і суміжних з нею територій виділено Південний та Південно-Західний райони СРСР. У 1924 р., згідно зі схемою економічного районування, Радянська Україна становила один економічний район. Критерії виділення економічних районів: спеціалізація і комплексний розвиток територій, системне поєднання енерговиробничих циклів; економія витрат суспільної праці

Продовж. табл. 1.2

Етап розвитку	Основна характеристика	Напрями становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки	Практика регіоналізації на території України
Перший етап (1920–1932 рр.)	Початок роботи з економічного районування держави, вдосконалення адміністративно-територіального устрою СРСР	в межах яких створювались енерго-технологічні комплекси на базі природних та суспільних ресурсів	(І. Г. Олександров, М. М. Колосовський). Паралельно з формуванням мережі економічних районів здійснювалась адміністративна реформа. Створено області і округи з адміністративними та громадськими органами управління
Другий етап (1933–1956 рр.)	Повний відступ від економічного підходу в районуванні	Система адміністративно-територіального устрою країни, створена в 1930-ті роки, характеризувалася розбіжністю економічних і адміністративних меж та подрібненням адміністративно-територіальних одиниць	Одиниці адміністративно-територіального устрою і економічні райони наприкінці 30-х років були позбавлені управлінських функцій стосовно своєї території. Важливий внесок у розробку теорії і практики економічного районування та регіоналізації вніс К. Г. Воблий, під керівництвом якого впродовж 1946–1952 рр. було розроблено схему економічного районування країни

Етап розвитку	Основна характеристика	Напрями становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки	Практика регіоналізації на території України
Третій етап (1957–1964 рр.)	Спроба реформувати управління шляхом створення раднаргоспів з метою послаблення галузевого управління за рахунок передачі окремих функцій управління в регіони	Наукові розробки зосереджувались на взаємоузгодженні розвитку регіонів з демографічним розвитком, із структурою, якістю і кількістю трудових ресурсів. Необхідність спеціалізації регіонів базувалася не на галузевій, а на загальноекономічній ефективності. При цьому враховувались не тільки галузі матеріального виробництва, а й сфери послуг. Увага науковців була зосереджена на практичних підходах щодо реалізації концепції ТВК	Сформована концепція територіально-виробничих комплексів (ТВК) і енерго-виробничих циклів. Впроваджена (1957 р.) територіальна система управління економікою, яка злагоджувала міжрегіональні відмінності шляхом підтримки відсталих територій та базувалася на створенні раднаргоспів – внутрішньореспубліканських економічних районів, що були покликані здійснювати територіальне управління народним господарством. В регіонах розміщувались промислові і енергетичні об'єкти, підприємства військово-промислового комплексу, наросли потужності гірничодобувних галузей, реалізовувались меліоративні і водогосподарські проекти. З 1963 р. територія України була штучно поділена

Продовж. табл. 1.2

Етап розвитку	Основна характеристика	Напрями становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки	Практика регіоналізації на території України
Так само	Так само	Так само	на три союзних економічних райони (Південно-Західний, Донецько-Придніпровський і Південний)
Четвертий етап (1965–1985 рр.)	Прагнення органів влади забезпечити поєднання галузевого і територіального розвитку	В умовах пріоритетності відомчо-галузових інтересів, поняття ТВК увійшло в директивні документи та використовувати як основну форму організації господарства. Поєднання теорій територіально-виробничого і соціально-економічного комплексоутворення обумовило активізацію досліджень щодо територіальної організації суспільства	Значна увага приділялась формуванню ТВК. Головні завдання – досягнення максимальної економії суспільної праці і удосконалення територіальної організації суспільства (П. М. Алампієв, Ю. Г. Саушкін, А. Т. Хрущов, Н. Н. Некрасов, М. М. Паламарчук, О. І. Шаблій, Ф. Д. Заставний, М. Д. Пістун). Територіальне прогнозування у вигляді схем розвитку і розміщення продуктивних сил республік і областей, територіальних комплексних програм охорони природи (ТерКСОП), програм НТП

Продовж. табл. 1.2

Етап розвитку	Основна характеристика	Напрями становлення і розвитку теорії і методології регіональної науки	Практика регіоналізації на території України
П'ятий етап (1986–1991 рр.)	Відмова від старих методів регіонального управління, співпадає з періодом «перебудови»	Спроба відмовитися від старих методів регіонального управління через їх низьку ефективність. Пріоритети нової моделі управління сформовані не були. Заплановані заходи перебудови управління народним господарством, включаючи регіональний аспект, залишилися невиконаними	Проголошено перехід на територіальний госпрозрахунок, запровадження державного замовлення, надання регіонам права вільно розпоряджатись надлишком виробленої продукції і коштами від її реалізації, започатковані процеси конверсії і реструктуризації, спрямовані на підвищення соціального і екологічного добробуту регіонів. Стратегічне управління, розроблення програм розвитку

Складено автором. Джерело:

Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук // НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Луцьк : Надтир'я, 2001. – С. 153.

За радянських часів регіоналістика, як система знань про особливості соціально-економічного розвитку регіонів, з відособленої течії наукових досліджень перетворилася на самостійний напрям економічної науки з чітко вираженою простою спрямованістю. З метою проведення повноцінних наукових досліджень та отримання практично значущих результатів на території СРСР було створено декілька науково-дослідних центрів регіональної економіки, які входили до системи Держплану СРСР, Академії наук, центральних та регіональних вищих навчальних закладів. Зокрема, за радянської доби діяли: Рада з міжнародних наукових зв'язків у галузі регіональних досліджень при Президії АН СРСР, Комплексний науково-дослідний і проектний інститут територіального розвитку, містобудування та архітектури, Інститут економіки та організації промислового виробництва, Всесоюзний науково-дослідний інститут системних досліджень, Львівське відділення Інституту економіки АН України. Найстарішим науковим центром регіональних досліджень є Рада по вивченню продуктивних сил при Держплані СРСР, що діяла під керівництвом академіка В. І. Вернадського ще з 1915 р. в Петербурзі, а в 1930 р. була визначена головною організацією з проведення прикладних досліджень з регіональної науки на території СРСР. Знаковою подією для становлення і розвитку вітчизняної регіоналістики стало започаткування В. І. Вернадським в березні 1919 р. Комісії по вивченню продуктивних сил України, яка увійшла до складу Української академії наук. На її базі за рішенням Всеукраїнської академії наук 28 травня 1934 р. було засновано Раду по вивченню продуктивних сил України. Вченими Ради була зроблена одна з перших спроб на пострадянському просторі дослідити проблеми формування механізму регулювання територіального розвитку, здійснено вагомий внесок у теоретичне обґрунтування та інформаційно-аналітичне супроводження соціально-економічних перетворень в українському суспільстві, розробку засад структурно-інвестиційної, інноваційної, регіональної політики держави.¹

¹ Региональное программирование в развитых капиталистических странах. – М. : Наука, 1974.

Развитие региона в системе национальной экономики : [сб. научн. тр.] – Новосибирск : ИЭ и ОПН, 1985.

Проблемы развития отсталых районов в капиталистических странах. – М. : СПИПС, 1969.

З перших років незалежності України регіональні дослідження і регіональна політика опинилися в центрі уваги Національної академії наук України, розробки якої мають не лише науково-теоретичну, але і практичну цінність. У 1994 р. Президія НАН України прийняла постанову «Про концепцію регіональної політики України», в якій необхідність подальшої активізації наукової діяльності з різних напрямів регіональної політики з боку вчених суспільствознавчого і гуманітарного профілю – економістів, соціологів, політологів, географів, юристів – визначена як важливе завдання НАН України. Серед пріоритетних напрямів фундаментальних досліджень установами НАН України були, зокрема, зазначені принципи формування та реалізації державної регіональної політики, розробка механізмів формування і реалізації програм соціально-економічного розвитку регіонів України.¹ Відповідно до Концепції регіональної політики, Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України розроблено прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 р., визначено стратегічні напрями та перспективи розвитку продуктивних сил України. Органічною складовою стратегії соціально-економічного розвитку незалежної України є регіональна політика. Її основи закладено в Конституції України, Законах України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування», «Про стимулювання розвитку регіонів», Концепції державної регіональної політики. Незважаючи на це, як у межах нашої країни, так і за кордоном, дискусійними залишаються питання щодо розмірів регіону, критеріїв його відмежування, тих функцій, які він виконує. Нерідко під поняттям «регіон» розглядають певну адміністративно-політичну одиницю національного рівня. Іноді регіоном вважають неадміністративну територіальну одиницю субнаціонального рівня. (Колективом вітчизняних вчених авторів розроблена схема досліджень (табл. 1.3) змісту поняття «регіон» в різних сферах знань.²

¹ Патон Б. Є. Роль Національної академії наук та наукових центрів у науковому забезпеченні реформування і розвитку економіки України / Б. Є. Патон // Регіональна економіка. – 1996. – № 1–2. – С. 9.

² Денисов Ю. Регіональний дискурс: сутність, еволюція, сучасні уявлення, перспективи розвитку / Денисов Ю., Савельєв Л., Шевчук Л. // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С. 182.

Таблиця 1.3

Міждисциплінарні дослідження змісту поняття «регіон»

Наукова дисципліна	Зміст поняття регіон
Історія	– територія з соціальною спадщиною, історичним досвідом, традиціями мешканців
Географія	– територія (геотерія) з сукупністю елементів, що насичують її, котра відрізняється від інших територій і володіє єдністю, взаємопов'язаністю складових елементів, цілісністю. Ця цілісність об'єктивна умова і закономірний результат розвитку даної території
Економіка	– сукупність різноманітних галузей економіки, культури, що охоплюють виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних і духовних благ і послуг на визначеній території; – господарські території з визначеною структурою господарювання, природними і трудовими ресурсами
Політекономія	– сформований комплекс продуктивних сил і система виробничих відносин, що утворилася під значним впливом специфічних регіональних умов
Регіональна економіка	– сформована у межах певної природно-географічної території соціально-економічна система із власною їй специфікою структури виробництва і господарства, міжрегіональними і зовнішніми економічними, політичними і культурними зв'язками, що має місцеві органи державної влади й органи місцевого самоврядування
Право	– адміністративно-територіальне утворення; – синонім термінів «область» і «район»
Політика	– групи сусідніх країн, близьких за національним складом і культурою мешканців або однотипних за суспільно-політичним устроєм

Джерело: Економічний потенціал регіону: пріоритети використання [монографія] / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко та ін. ; за ред. І. М. Школи. – Чернівці : Рута, 2003. – 464 с.

У Грбек Р. територіальна одиниця визначається як регіон, якщо вона «з одного боку охоплює більше, ніж локальну сферу, з іншого є лише частиною більшої спільної одиниці». Сучасні підходи до визначення регіону наведені в табл. 1.4.

Сучасні підходи до визначення поняття «регіон»

Автор	Визначення
М. М. Некрасов	територія країни з більш-менш однаковими природними умовами і характерним напрямом розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідною наявною та перспективною матеріально-технічною базою, виробничою та соціальною інфраструктурою
А. Є. Пробст	основною рисою регіону виступає територіально-виробнича комплексність різноманітних виробництв, що зв'язані між собою певною пропорційністю в результаті внутрішнього районного поділу праці
Є. Б. Алаєв	територія, що характеризується єдністю, взаємозалежністю складових елементів, цілісністю; причому ця цілісність об'єктивна умова та закономірний результат даної території
В. А. Поповкін	територіальну частину народного господарства країни, якій органічно притаманні географічна цілісність і економічна спільність
А. Г. Мазур	регіон є поняттям адміністративно-економічним, і під ним слід розуміти територіально-спеціалізовану й адміністративно-окреслену частину національної економіки, яка характеризується єдністю та цілісністю відтворювального процесу й управління
Шульце	територіальна одиниця є регіоном, якщо вона має «історичні, соціально-економічні спільності, що найменше задатки власної регіональної ідентичності та власні політичні й соціальні інституції, а тим самим має необхідність у самовизначенні потреб та інтересів і може їх політично висловити та втілити»
В. П. Павленко	цілісна територіальна соціально-економічна система, яка характеризується складною структурою та включає в себе всю багатогранність продуктивних сил і суспільних відносин на даній території, покликаних задовольняти матеріальні і духовні потреби населення

Автор	Визначення
А. Б. Клинов-ський	територіально-спеціалізована й адміністративна частина економіки держави, для якої характерні єдність та цілісність відтворювального процесу й управління, з наступними ознаками: наявність територіально-виробничої структури; наявність інтегрованого середовища; можливість і необхідність створення кінцевої продукції на основі територіального поділу праці, а також ефективного і обґрунтованого використання природних ресурсів; функціонування єдиної транспортної, комунікаційної, соціальної і економічної систем; відносна самостійність господарської діяльності в рамках національної економіки; наявність ринкової інфраструктури
В. С. Бильчак, В. Ф. Захаров	соціально-економічна просторова цілісність, що характеризується структурою виробництва всіх форм власності, концентрацією населення, робочих місць, духовного життя людини з розрахунку на одиницю простору і часу, що має місцеві органи управління своєю територією

Складено автором. Джерела:

1. Некрасов Н. Н. Региональная экономика. Теория, проблемы, методы / Н. Н. Некрасов. – М. : Экономика, 1978. – 343 с.
2. Пробст А. Региональная экономика и экономическая география / А. Портс. – Л., 1975. – 160 с.
3. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
4. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В. А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – 219с.
5. Мазур А. Г. Методологічні аспекти становлення та розвитку регіональної економіки / А. Г. Мазур // Економіка України, 1994. – № 8. – С. 44–48.
6. Schultze, Rainer-Olaf: Ungleiche Entwicklung und Regionalpolitik in Kanada: Gibt es Alternativen? in: Vogelsang, Roland (Hrsg.): Kanada im Spannungsfeld regionaler Gegensätze, Bochum 1990, S. 80–131, hier S.III.
7. Бильчак В. С. Региональная экономика / В. С. Бильчак, Р. Ф. Захаров. – Калининград, 1998. – 274 с.
8. Павленко В. П. Управління регіональним розвитком в умовах перехідної економіки України : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Спеціальність 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – К., 2006. – 197 с.

Узагальнюючи вищенаведене, можна виділити наступні основні визначення району (регіону), прийняті в науковій літературі:

1. Область (район, частина країни), що відрізняється від інших сукупністю природних або географічних особливостей, що історично склалися, в більшості випадків поєднуються з особливостями національного складу населення.

2. Просторово-організована форма життєдіяльності населення, що включає сфери мешкання, професійно-трудової діяльності, керована з єдиного політико-адміністративного центру і об'єднана реальними і багатоманітними зв'язками (виробничо-трудовими, політичними, соціально-економічними, етичними, культурно-побутовими) на основі самоврядування і повної реалізації своїх прав як суб'єкта соціально-політичного життя.

3. Велика таксономічна одиниця виробничо-територіального устрою країни і форма організації виробничо-суспільного життя населення, що відрізняється геоекономічними, геополітичними, виробничо-господарськими, культурно-етнічними, динамічними характеристиками.

4. Регіон-територія, що характеризується наступними основоположними рисами: комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і керованістю, тобто наявністю політико-адміністративних органів управління.

Основними рисами регіонів є¹: єдність і цілісність регіону; спільність і єдність економіки, комплексність господарства; наявність певного контингенту населення, освіти, що володіє відповідним рівнем, кваліфікації і навичками виробництва, що традиційно склалися; вихід на ринок з використанням наявних ресурсів, таких як праця, земля і капітал; спеціалізація; керованість, тобто наявність політико-адміністративних органів управління.

Економіко-географічний підхід передбачає розгляд регіону з позиції ефективності розміщення продуктивних сил. Вихідним моментом сутності поняття обрано географічну територію на якій виникають і розвиваються економічні відносини. Відтворювальний підхід передбачає розгляд різноманітних процесів, що відбуваються на певній території (взаємодія людини і природи в ході

¹ Versammlung der Regionen Europas (Hrsg.): Satzung der Versammlung der Regionen von 1985 (unveröffentlicht). – S. 2.

господарської діяльності) в їх єдності, взаємообумовленості, розвитку. Виходячи з вищенаведених концептуальних позицій до розуміння суті регіону, а також приймаючи до уваги те, що регіон виступає соціально-економічною формою організації суспільства, об'єктом регіонального управління, ми пропонуємо таке визначення: *регіон – це адміністративно-окреслена, територіально цілісна частина країни, яка має характерний комплекс природних, трудових, фінансово-майнових, інформаційних та інших ресурсів, що визначають її спеціалізацію і економічні зв'язки та напрям господарської діяльності.*

Відповідно до поставлених в роботі цілей та завдань, а також враховуючи сучасні особливості регіонального управління економічним розвитком, ми вважаємо, що на сучасному етапі під регіоном слід розуміти *область*, яка виступає основним структуроутворюючим елементом країни та виражає загальнодержавні інтереси на місцях. У зв'язку з цим, корисним буде досвід Зібрання регіонів Європи (VRE), на якому регіони визначено «як існуючі безпосередньо під центрально-державним рівнем територіальні структури з політичним представництвом».¹

Адміністративна область – це частина території країни, яка має свою організаційну структуру, систему державних органів управління та обмежена адміністративними кордонами. При цьому характерними ознаками області є: наявність територіально-виробничої структури; існування інтегрованого середовища, яке функціонує переважно за замкнутим виробничим циклом; можливість створення кінцевої продукції на основі територіального поділу праці і ефективного використання природних ресурсів; функціонально-просторове середовище, в якому здійснюється погодження регіональних і всіх наявних на визначеній території аспектів економічного відтворення; функціонування єдиної комунікаційної, транспортної та економічної системи; відносна самостійність господарювання в рамках національної економіки за рахунок забезпечення власними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами; наявність розвинутої ринкової інфраструктури.¹

Область – це основна адміністративно-територіальна одиниця, сукупність взаємопов'язаних самоврядних і економічно самостійних районів і міст, що концентруються, як правило, навколо

¹ Мазур А. Г. Методологічні аспекти становлення та розвитку регіональної економіки / А. Г. Мазур // Економіка України. – 1994. – № 8. – С. 44–48.

найбільшого міста, обласного центру. Область, як і автономна республіка, є основним структуроутворюючим елементом країни. Вона реалізує найстійкіші соціально-економічні, політичні і культурні зв'язки свого центру (обласного міста) з іншими меншими територіально-адміністративними утвореннями, що входять до її складу. Роль центру в області полягає у проведенні на її території загальнодержавної політики. В умовах демократизації економічного і соціального життя в країні, формування регіональної політики ця роль дістала потужне доповнення у формі посиленої відповідальності місцевих рад за створення і реалізацію власної (значною мірою автономної) стратегії і тактики регіонального розвитку. При цьому відповідальність, роль і можливості центру щодо вирішення місцевих проблем відчутно знизились.

На відміну від автономної республіки область має менші права у визначенні свого економічного і політичного складу, не може видавати свої постанови і закони, вносити корективи до законів і рішень Уряду (навіть тоді, коли ці рішення стосуються конкретної території). Мова може йти лише про доповнення прийнятих рішень у узгоджених з центром рамках.

Область є зв'язною ланкою між центральними та низовими первинними ланками територіального управління. З одного боку, тут відбувається деталізація завдань економічного і соціального розвитку низових адміністративно-територіальних одиниць, з іншого – в областях замикається основна частина відтворювальних процесів, що забезпечують створення та вдосконалення умов життєдіяльності населення.

Деякі вчені розглядають область як головну адміністративно-територіальну одиницю, сукупність взаємопов'язаних самоврядних і економічно самостійних міст і районів, що концентруються, як правило, навколо найбільшого міста, обласного центру. При цьому наголошується, що роль центру в області повинна полягати у проведенні на її території федеративної політики (зокрема регіональної політики), яка в умовах демократизації економічного і соціального життя в країні дістала потужне доповнення у формі багатократно посиленої відповідальності місцевих рад за створення і реалізацію власної стратегії і тактики регіонального розвитку.¹

¹ Єпіфанов А. О. Регіональна економіка [навч. посіб.] / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало. – К. : Наукова думка, 1999. – 343 с.

Визначимо основні ознаки регіону (області) як системи: регіональна система повинна бути цілісною, тобто її компоненти мають перебувати в певній взаємозалежності, обумовлюючи один одного, будучи складовими частинами цілого; регіон як система, повинен мати відповідну структуру, тобто складатися з певної множини складових, що відрізняються різноманітністю; регіон повинен мати чіткі географічні, адміністративні та інші межі, які дають змогу відрізнити ті системні елементи, що входять до його складу, від тих, що не входять; кожна система має перебувати в певній ієрархії систем; регіональна система мусить мати певний набір функцій; регіональна система повинна мати цільову налаштованість, тобто мати певну ціль – або набір цілей, досягнення яких забезпечує її функціонування; регіональній системі притаманна здатність до розвитку, вдосконалення і тим самим до самозбереження.

Дослідження закономірностей фінансових відносин на регіональному рівні проявляється в їх історичних особливостях. Вперше на доцільність дослідження місцевих фінансів в системі державних фінансів вказував Адам Сміт у роботі «Багатство народів». У першій половині XIX ст. проблематика місцевих фінансів починає розглядатись в США, Англії, Німеччині, Франції.¹

В російській літературі проблеми фінансового забезпечення розвитку регіонів почали досліджуватися після земської реформи 1864 року. Серед авторів, які в той час забезпечували шляхи вирішення проблеми формування фінансових відносин на місцях, були: Е. К. Бурцев, П. Гензель, Б. Кринська, М. А. Курчинський, В. А. Лебедев, А. П. Марков, М. І. Мітіліно, М. А. Сірінов, В. М. Твердохлебов, Г. І. Тиктін, А. Цитович. У системі радянської фінансової науки місцеві фінанси досліджували М. В. Васил'єва, С. С. Глезін, В. Мазе, Г. Б. Поляк, Н. Н. Ровинський, І. Н. Смирнова, Н. А. Ширкевич. Певний внесок зробили радянські економісти у дослідження проблематики місцевих фінансів розвинутих зарубіжних країн.

В Україні окремі аспекти становлення фінансів місцевих органів влади на початку 90-х років розглядалися економістами М. Деркачем, І. Салом, С. В. Слухаєм та іншими авторами.

¹ Методические указания к разработке целевых комплексных программ. – М., 1979. – С. 17.

Науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують важливу наукову проблему – становлення та розвиток місцевих фінансів як складової фінансової системи України було отримано вченим-економістом В. І. Кравченко.

З прийняттям курсу на реформування міжбюджетних відносин та зміцнення фінансового стану регіонів, проблема створення дієвого механізму фінансових відносин на регіональному рівні широко висвітлюються в українській економічній літературі.

1.2. Генезис фінансово-інвестиційного механізму регіонального розвитку

Результати дослідження свідчать про те, що процес становлення та розвиток механізму фінансових відносин на регіональному рівні, що передував їх формуванню в умовах незалежної України, доцільно розділити на три періоди: становлення регіональних фінансів в доземський період (до 1864 року); розвиток регіональних фінансових відносин на регіональному рівні в умовах земського самоврядування (1864–1917 роки); функціонування регіональних фінансів за часів радянської влади (1917–1991 рр.).

В дослідженні враховується те, що з наукової позиції сучасних фахівців в галузі місцевих фінансів, становлення системи фінансових відносин на регіональному рівні припадає на кінець XVIII – початок XIX століття.¹ В цей час в Російській імперії поряд з загальнодержавним оподаткуванням для задоволення місцевих потреб здійснювалось оподаткування на місцях у вигляді земських повинностей і земських зборів. На місцевому рівні існувало *два рівні оподаткування*: губернський збір та збори селянських товариств.

Так, в Полтавській губернії існувало два види обкладання по грошовим повинностям: 1) *в межах компетенції селянських громадських управлінь*: обкладанням відали селянські товариства,

¹ История Полтавского Земства. Дореформенный период и введение земских учреждений. – Полтава, 1914. – С. 115.

Озеров И. Х. Основы финансовой науки : [курс лекций] / И. Х. Озеров. – М. : Тип. товарищество Сытина, 1914. – С. 151.

збори спрямовувались повністю на задоволення потреб місцевого населення (наприклад, – на народну освіту, дорожню справу, ветеринарні заходи); 2) *в формі загальної погубернської розкладки*: грошові збори обслуговували потреби губерньського значення. Для управління фінансовими справами губернії був створений спеціальний орган, Губернський комітет із земських повинностей. Кошти, що стягувались з населення, повністю повертались у вигляді задоволення його потреб.¹ Першим законодавчим актом про оподаткування на місцевому рівні в імперії було «Попереднє положення про земські повинності» від 1805 року, де під «земськими» розумілися повинності, які відбувало населення кожної губернії окремо від інших.²

Земські повинності носили цільовий характер: кожна служила джерелом певних витрат, мали грошову або натуральну (обов'язки щодо ремонту доріг, мостів, поштового забезпечення, утримання військових частин та інших державних служб) форми. Земські збори не мали цільового призначення.

Витрати на місцеві потреби зводились до кошторисів. Структура надходжень відображалась в «розкладках». «Розкладки» витрат були засновані на обкладанні земельної власності та інших видів майна чи підприємств. Кошториси і розкладки склалися Полтавським губерньським комітетом на три роки і мали два розділи, а саме «повинності постійні» та «відділ другий», що складався із двадцяти параграфів, де значились видатки різнопланового характеру без певної систематизації.

В загальних рисах видатки кошторису Губерньського комітету із земських повинностей доцільно згрупувати по наступних статтях: на дорожні справи, утримання управлінського апарату, на допоміжні установи, повернення сум по боргах, непередбачувані видатки. Головними напрямками використання коштів були витрати на дорожню справу і витрати на утримання управлінського апарату (табл. 1.5).

¹ История Полтавского Земства. Дореформенный период и введение земских учреждений. – Полтава, 1914. – С. 115.

² Озеров И. Х. Основы финансовой науки : [курс лекций] / И. Х. Озеров. – М. : Тип. товарищество Сытина, 1914. – С. 151.

Таблиця 1.5

**Структура видатків кошторису Полтавської
губернії за період: 1863–1865 рр.**

Стаття видатків	Сума, руб.	Питома вага, %
На дорожню справу	135 136,28	38,4
На управлінський апарат	124 610,12	35,4
На допоміжні установи	373 67,25	10,6
Повернення боргу	37 687,60	10,7
Непередбачувані видатки	16 994,85	4,9
Всього	351 796,10	100,0

Розраховано на основі:

История Полтавского Земства. Дореформенный период и введение земских учреждений. – Полтава, 1914. – С. 117.

Для забезпечення невідкладних губернських потреб використовувались кредитні відносини. Структура надходжень на фінансування місцевих потреб земського характеру включала збори з земель на губернські земські повинності та з торгових свідоцтв. Торгові підприємства давали 66,4 % всіх губернських земських зборів, решта – приходилась на земельні володіння. Поземельним збором на губернські земські повинності обкладалися землі і лісові угіддя володінь в залежності від розміру та якості земель. Грошовими зборами з торгових свідоцтв обкладались не тільки капітали та доходи на них, але й осавульські професії та міщанські промисли. До торгових свідоцтв, що обкладались грошовим збором на губернські земські повинності, відносились свідоцтва купців першої та другої гільдії з розподілом на три класи, свідоцтва місцевого торгу, свідоцтва на міщанські промисли, осавульські свідоцтва, свідоцтва для членів купецьких сімей і білети до свідоцтв першої і другої гільдії.

Отже, в доземський період було започатковано формування фінансової системи регіону, яка включала два рівні: губернський і селянських общин. Для управління фінансовими справами губернії був створений спеціальний орган – Губернський комітет із земських повинностей. При такій системі витрати на місцеві потреби зводились до кошторисів. Надходження планувались у вигляді «розкладок», які були засновані на обкладанні земельної власності та інших видів майна чи підприємств.

Кошториси і розкладки складалися губернським комітетом на три роки. Губернії для своєї діяльності використовували кредит.

Наступним етапом становлення фінансових відносин на регіональному рівні стало утвердження інституту місцевого самоврядування (земського і міського). Організація земського самоврядування здійснювалась на основі «Положення про земські установи» від 1.01.1884 року¹, яке передбачало створення земських виборних органів земського самоврядування – зібрання, та виконавчих органів – управи. Держава визначала об'єкти оподаткування, встановлення ставок і процедури оподаткування доручалися органам земського самоврядування. Об'єктами оподаткування стали земля, житлові будинки, виробничі і торгівельні обладнання та інші споруди. Місцеві бюджети України в період земського самоврядування відзначалися високим рівнем самостійності: 21,28 % доходів бюджетів формувалися за рахунок допомог земствам і поверненню витрат, решта 78,72 % доходів бюджетів формувалися на місцях. Основним джерелом доходів земств були земські збори, за рахунок яких формувалося 73,59 % доходної частини земського бюджету. Структура видаткових повноважень наведена на рис. 1.6.

Таблиця 1.6

Доходи бюджетів земств України в 1901 році

Джерела доходів	Тис. крб	%
1. Зарахування	2 934,0	3,83
з них: недоїмки	2 050,0	2,67
2. Доходи від майна земств і відбіркових статей	300,8	0,39
3. Допомоги земству і повернення витрат	16 316,1	21,28
з них: з казни	9 019,1	11,76
доходи з підприємств	314,6	0,41
4. Земські збори, всього	56 433,8	73,59
4.1. Збори з нерухомого майна	54 287,3	70,79
з земель і лісів	34 986,7	45,62
з приміщень фабрично-заводських і торгово-промислових закладів	12 403,9	16,18
з міського нерухомого майна	6 459,0	8,42

¹ Лавров М. Б. Місцеве оподаткування в Україні в умовах земського самоврядування / М. Б. Лавров // Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 213–225.

Джерела доходів	Тис. крб	%
з іншого нерухомого майна	440,6	0,57
4.2. Збори з документів на право проведення промислів	1 446,7	1,89
з них: з гільдійських свідоцтв	610,1	0,80
патенти на заводи з виробництва напоїв	616,0	0,80
4.3. Інші збори	599,8	0,78
з них: судові збори	475,2	0,62
збори за переправи, мости і шляхові споруди	85,2	0,11
5. Різні надходження	800,7	1,04
Всього доходів	76 685,4	100,00

Складено автором. Джерело: Отчеть Полтавской Губернской Земской Управы за 1901 годъ. Трідцать седьмой отчетный годъ со времени введенія в Полтавской губерніи земскихъ учрежденій и пятый со времени введенія Положенія о земскихъ учрежденіяхъ 12 іюня 1890 года. – Полтава: Типо-Литографія Торгового дома «Л. Фришбергъ», Александр. улица, 1902 г. – 292 с.

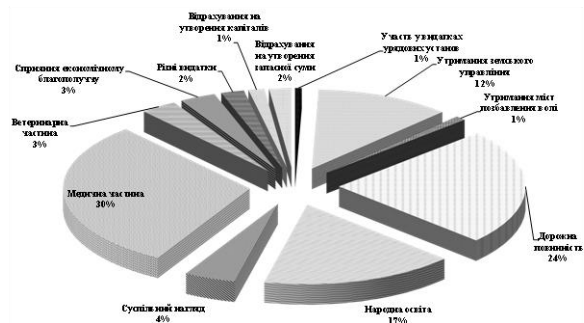

Рис. 1.1. Структура видатків Полтавського губерньського земства

Розраховано автором згідно звіту Полтавської Губернської Земської Управи за 1901 рік. Джерело:

Отчетъ Полтавской Губернской Земской Управы за 1901 годъ. Трѣдцать седьмой отчетный годъ со времени введенія въ Полтавской губерніи земскихъ учрежденій и пятый со времени введенія Положенія о земскихъ учрежденіяхъ 12 іюня 1890 года. – Полтава: Типо-Литографія Торговаго дома «Л. Фришбергъ». Александр. улица, 1902 г. – 292 с.

До компетенції земства входили місцеві соціальні справи, народна освіта, громадський нагляд, розвиток інфраструктури, медицина та ветеринарія, сприяння економічному розвитку земства, інші справи. З метою сприяння економічному розвитку земства, губернські земські органи самоврядування надавали допомогу вченим, товариствам та установам галузі сільського господарства, фінансували заходи по покращенню природніх умов сільськогосподарської призначати діяльності, впроваджували заходи по розвитку кустарних промислів губернії, утримували метеорологічні станції.

Для виконання своїх обов'язків органи місцевого самоврядування наділялися певним майном, правом і стягувати на підставі «Статуту про земські повинності» місцеві збори для задоволення місцевих потреб, встановлювати натуральні повинності.¹ Виходячи з цього, правомірно навести приклад балансу рухомого і нерухомого майна Полтавського губернського земства на 1 січня 1902 року (табл. 1.7).²

Таблиця 1.7

**Баланс рухомого та нерухомого майна Полтавського
губернського земства на 1 січня 1902 року (крб)**

Актив	На 1 січня 1901 р.	На 1 січня 1902 р.	Пасив	На 1 січня 1901р.	На 1 січня 1902р.
Нерухоме та рухоме майно, що належить губернському земству:			Вартість нерухомого майна губернського земства	6 754 983,3	6 787 437,1
1) дорожні будівлі	4 186 169,0	4 209 863,7			
2) земельна та міська нерухомість	2 232 513,7	2 341 966,2			
3) рухоме майно	245 300,0	235 607,2			

Крім доходів з майна, що належало губернії, земство отримувало допомогу від Міністерств, волосних та міських земств

¹ Лавров М. Б. Місцеве оподаткування в Україні в умовах земського самоврядування / М. Б. Лавров // Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 213–225.

² Отчетъ Полтавской Губернской Земской Управы за 1901 годъ. Тридцать седьмой отчетный годъ со времени введенія в Полтавской губерніи земскихъ учреждений и пятый со времени введенія Положенія о земскихъ учрежденияхъ 12 іюня 1890 года. – Полтава: Типо-Литографія Торговаго дома «Л. Фришбергъ», Александр. улица, 1902 г. – 292 с.

губернії, різних видів капіталів земства, стягувало збори, отримувало різні надходження (від продажу інвентарю, що не використовувався; пені по губернському збору тощо).

Органи губернського земського самоврядування мали право створювати позабюджетні фонди, високорозвинутими сферами фінансової діяльності були страхування (55,76 % пасиву балансу Полтавського губернського земства складали страхові капітали) та кредит (17,49 % активів земства спрямовувалось на надання позик). Губернські земства мали право виступати на ринку цінних паперів: вкладали кошти в цінні папери, брали цінні папери на утримання в губернському банку. Земства мали право брати кредит в державному банку, отримувати позички спеціального капіталу та дрібнопромислові позички, надавати позики із продовольчих, страхових, дрібнопромислових та інших спеціальних капіталів земства. Детальну інформацію про фінансові ресурси губернського земства та їх структуру надає Баланс доходів Полтавського Губернського Земства за 1901 рік (дод. А).

Під час встановлення земських зборів земські установи зобов'язані були приймати до уваги розмір натуральних повинностей і зараховувати їх в грошовий збір. Основними натуральними повинностями були: підводна (перевізна) – надання підводи для перевезення чиновників адміністрації і службовців земства; шляхова – будівництво і утримання шляхів сполучень.¹ За рахунок земських доходів губернські і повітові зібрання могли відраховувати кошти на утворення капіталів: обігового капіталу – в розмірі 2 % загальної суми податкових земських зборів (згідно п. 2 ст. 3 Правил «Про складання, затвердження та виконання земського кошторису»)² та спеціальних капіталів на конкретні цілі: утримання дорожніх споруд, будівлю шкіл, медичних пунктів, розширення телефонної мережі та її утримання. Загальна картина кошторису доходів та видатків Полтавського губернського земства та його виконання на 1901 рік представлено в дод. Б.

¹ Озеров И. Х. Основы финансовой науки [курс лекций] / И. Х. Озеров. – М. : Тип. товарищество Сытина, 1914. – 364 с.

² Полтавское уездное земство. Сборник постановлений земских собраний чрезвычайных созывовъ 14 марта, 15 июня, 46 очередного и чрезвычайныхъ 3 и 30 ноября 1910 года и 27 февраля 1911 года, съ докладами и приложениями. – Полтава : Электрич. типо-лит. Д. Н. Подземского, Петров. ул., 1911. – 613 с.

Починаючи з 1892 року, коли губернським зібранням було затверджено розмежування кас губернського та волосних земств (до цього розпорядниками губернського земства були волосні земства, в касах яких з'єднувались суми губернського та волосного земства), готівка губернського земства знаходилась, головним чином, на рахунках казначейства. Певна сума готівкових коштів знаходилась в касі земства, на рахунках волосних земств губернії, в конторах богоугодних установ, в школах губернського земства та на поточному рахунку в державному банку. Поряд з губернськими земствами широку фінансову самостійність отримали міста та волості, сільські общини. До компетенції міських органів самоврядування належало утримання Міського громадського управління, поліції, пожежної команди, міських споруд, житла для воєнних, народна освіта, благоустрій міста (табл. 1.8). Для забезпечення своєї діяльності міста мали право стягувати податки і збори, брати кредити. Податки і збори на рівні міста встановлювалися міською думою, затверджувалися управою.

Таблиця 1.8

**Структура доходів і видатків кошторису
міста Полтава за 1912 р.**

Видатки	Сума, крб	%	Доходи	Сума, крб	%
Участь у видатках урядових установ	5 579,31	0,6	Збір з нерухомого майна	47 670,31	5,0
Утримання Міського Громадського Управління	68 024,50	7,2	Збір з торгівлі і промислів	40 465,71	4,3
Воїнська квартирна повинність	174 135,65	18,4	Збори з коней та екіпажів приватних осіб та с собак	4 029,00	0,4
Утримання поліції	51 860,61	5,5			
Утримання пожежної команди	26 124,88	2,8			
Благоустрій міста	65 490,50	6,9	Мито різне	7 619,00	0,8

Продовж. табл. 1.8

Видатки	Сума, крб	%	Доходи	Сума, крб	%
Утримання міських споруд	139 355,75	14,7	З міського майна	245 252,20	25,9
Народна освіта	158 405,92	16,7	З Міських будівель	326 167,00	34,5
Суспільний нагляд	18 830,93	2,0			
Медицина, ветеринарна та санітарна частини	40 970,30	4,3	Допомога місту і повернення витрат	262 803,87	27,8
Уплата податків	19 182,60	2,0			
Утримання міського майна	12 595,49	1,3			
Повернення боргів	148 665,76	15,7			
Відрахування на утворення капіталів	300,00	0,1			
Різні видатки	16 795,89	1,8	Різні доходи	12 311,00	1,3
Всього видатків	946 318,09	100,0	Всього доходів	946 318,09	100,0

Розраховано автором згідно фінансового звіту Полтавської міської управи за 1912 рік. Джерело: Сводъ исполнение сметы доходов и расходовъ гор. Полтавы за 1912 годъ. // Финансовый отчетъ Полтавской городской управы за 1912 годъ. – Полтава : Елект. Типо-Литографія И. Л. Фришберга, ул. Имени Котляревскаго, 1913. – 133 с.

На рівні сільських общин і волостей теж діяло самоврядування. Органами сільських громад були сільський схід і староста. Сільський схід встановлював мирські збори, які використовувались для фінансування потреб общини. Підстави для стягнення мирських зборів були різні: кількість всіх душ, кількість чоловічих душ, кількість десятин землі.

На рівні волості схід мав право встановлювати оціночний волосний збір, що стягувався з усіх осіб, що перебували в межах волості у формі надбавок до повітового збору з нерухомості. Мирські податки і збори формували переважну частину сільських і волосних бюджетів: в сільських доходах їх частка становила до 65 %, у волосних – до 80 %¹ із яких основна маса надходила із земельного майна. Структуру платежів із земельного майна Полтавської губернії представлено в табл. 1.9.

¹ Лавров М. Б. Місцеве оподаткування в Україні в умовах земського самоврядування / М. Б. Лавров // Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 213–225.

Таблиця 1.9

**Розподіл податкових платежів із земельного майна
Полтавської губернії в розрізі волостей за 1911 рік**

Волость	Оподоко- вувані землі, дес.	Платежі, руб.						
		Казенні	Земські	Дворян- ські	Мирські		Обов'яз- кове страху- вання	Всього
					грошові	нату- ральні		
Гадячанська	211 402	29 470	272 528	43 74	49 347	35 375	32 911	424 005
Золотоношська	364 091	50 913	450 607	12 356	61 370	35 541	36 030	646 817
Зіньківська	195 808	27 323	275 987	4 259	22 546	15 269	30 649	376 033
Кобеляцька	304 421	42 325	381 070	63 34	83 048	17 693	29 462	559 932
Константино- градська	526 826	73 724	676 761	17 890	103 309	30 798	39 808	942 290
Кременчуцька	286 726	40 118	276 493	8 213	54 566	23 031	24 548	426 969
Лохвицька	226 484	31 636	347 325	5 268	48 205	32 787	33 532	498 753
Лубенська	200 580	27 915	227 092	5 064	30 934	9 870	19 231	320 106
Миргородська	227 875	31 900	358 261	6 269	49 264	13 117	27 225	486 036
Перяславська	324 160	44 870	338 910	8 463	58 744	34 370	42 878	528 235
Пирятинська	277 352	38 850	361 823	10 310	54 639	19 651	30 171	515 444
Полтавська	275 882	38 265	327 726	1 0581	65 169	9 695	33 818	485 254
Прилуцька	263 019	36 662	269 413	8 262	94 723	32 935	42 786	484 781
Роменська	215 987	30 183	307 754	4 901	69 254	20 949	39 572	472 613
Хорольська	283 245	39 663	335 466	10 042	51 036	16 652	22 692	475 551

Джерело: Статистический справочник по Полтавской губернии. – Полтава : Стат. Бюро Полтавского Губернского Земства, 1911. – 165 с.

До компетенції волосних земств було віднесено: медичне обслуговування, народна освіта, дорожня повинність, утримання земського управління, участь у видатках урядових установ, сприяння економічному розвитку волості, тощо. Структура видатків волосного земства та джерел їх фінансування наведена в дод. В.

Загалом більше 90 % надходжень із земельних володінь земств залишалось на задоволення місцевих потреб. Так, із земельних володінь Полтавської губернії на 1911 рік за рахунок прямого оподаткування було затверджено надходження в розмірі 7 642 819 крб, із яких: казенних зборів – 583 817 крб (7,64 % всіх платежів по губернії), земських – 5 207 216 крб (68,13 % платежів), дворянських (з земель дворян на потреби стану) – 122 586 крб (1,60 % платежів), платежів по обов'язковому страхуванню незалежно від земельних мастків – 485 313 крб (6,35 % платежів), мирських зборів (з селян на потреби стану) – 1 243 887 крб (16,28 % платежів), із яких 896 154 руб. (11,73 % платежів) складали грошові платежі і 347 733 руб. (4,55 %) – натуральні в грошовому виразі. До державних доходів на території губернії також відраховувались доходи від казенної винної операції, табачний доход, сахарний доход, гербовий, судовий, канцелярський збори, промисловий податок, тощо (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Структура державних доходів в Полтавській губернії

Джерело доходів	1908 р.		1909 р.		1910 р.	
	сума, тис. руб.	%	сума, тис. руб.	%	сума, тис. руб.	%
Від казенної винної операції	13 405,8	63,27	13 795,3	58,51	14 740,4	59,01
Табачний доход	2 268,5	10,71	3 404,6	14,44	2 723,2	10,90
Сахарний доход	–	–	895,2	3,80	1 520,0	6,09
Поштово-телеграфний доход	849,1	4,01	935,6	3,97	1 015,5	4,07
Збір з перехідного майна	1 268,6	5,99	546,0	2,32	577,0	2,31

Джерело доходів	1908 р.		1909 р.		1910 р.	
	сума, тис. руб.	%	сума, тис. руб.	%	сума, тис. руб.	%
Збір гербовий, судовий, канцелярський	–	–	904,0	3,83	1 018,6	4,08
Промисловий податок	1 005,3	4,74	1 050,4	4,45	1 121,4	4,49
Інші доходи	2 391,5	11,29	2 048,6	8,69	2 263,3	9,06
Всього доходів	21 188,8	100,0	23 579,7	100,0	24 979,4	100

Розраховано за статистичним щорічником Полтавської губернії за 1911 рік. Джерело: Статистический справочник по Полтавской губернии. – Полтава: Стат. Бюро Полтавского Губернского Земства, 1911. – 165 с.

Отже, за роки земського самоврядування була сформована система місцевих фінансів, яка включала губернський, міський, волосний рівні та рівень сільських громад. Кожен рівень земства мав свої джерела доходів, необхідні для виконання своїх повноважень. Дефіцит доходів поповнювався за рахунок кредитів. Розвинутою була система земського страхування. Органи земського самоврядування мали право створювати фонди спеціального призначення, виступати на ринку цінних паперів, надавати і брати кредити.

Для забезпечення фінансової діяльності земства наділялись певним майном. Органи земського самоврядування мали значну податкову самостійність. За рахунок земських надходжень формувалось майже 80 % доходів земств.

Після 1917 року на території нинішньої держави – України було ліквідовано органи міського та інших структур земського управління. Функції місцевого самоуправління було покладено на ради, які вирішували місцеві питання адміністративного, господарського, культурно-освітнього життя, – для чого їм гарантувалося надання коштів із загальнодержавних фондів на

основі представлених кошторисів. На початку 1923 року в Україні повіти і волості було скасовано і введена система округів і районів. У 1922–1923 роках в Україні вперше почали складатися районні бюджети: у Єкатеринославській, Полтавській, Харківській і Чернігівській губерніях. В 1924 році районування в Україні було завершено, в результаті чого було сформовано 701 район. В цей період в основному відбулося визначення системи місцевих бюджетів, які поділялися на три основні групи в залежності від покладених на них завдань і механізму бюджетного регулювання, а саме: регулюючі бюджети (губернські, обласні, республіканські, окружні тощо); міські бюджети (усіх міст); низові бюджети (волосні, районні, сільські).¹ Система місцевих бюджетів Полтавської області включала загальногубернський бюджет, бюджет губернського міста і сім окружних бюджетів: Полтавського, Золотоноського, Кременчуцького, Лубенського, Прилуцького, Роменського і Червоноградського округів, які, в свою чергу, складалися з загальноокругових бюджетів, бюджетів округових міст і районних бюджетів.²

Загалом до місцевих бюджетів Полтавщини надходило 35,43 % суми податків та неподаткових платежів, що стягувались на її території (рис. 1.2). Із них на місцеві податки і збори приходилось 7,41 %, на прибутки з закладів та майна – 31,21 %, відрахування з державних податків і прибутків складали 19,71 %, надходження від відсоткової надбавки до державних податків та оплат становили 18,08 %. Структура доходів місцевих бюджетів Полтавщини та їх видатків за 1923–1924 роки в розрізі джерел надходжень подана в дод. Ж.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання, субвенцій та коштів, що передаються до бюджету вищого рівня) та нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів на 2001 рік» № 1932 від 29 груд. 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua/laws>

² Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – С. 76.

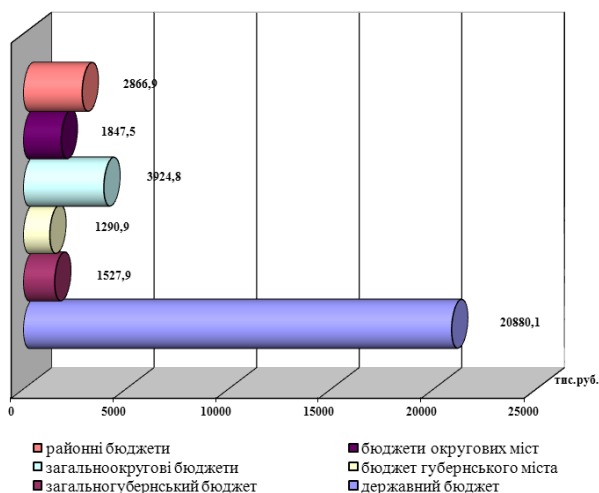

Рис. 1.2. Загальний обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів на території Полтавщини за період: 1923–1924 рр.

Джерело: Статистичний довідник по Полтавщині на 1925 рік / Полтавське губерньське статистичне бюро. – Полтава : Перша раддрукарня «Б.П.», 1925. – 285 с.

Положенням про місцеві фінанси УРСР від квітня 1926 року місцеві фінанси визнаються складовою єдиної фінансової системи країни. Основними місцевими бюджетами стали районні, волосні, міські бюджети. Водночас, повітові, окружні, губерньські та обласні бюджети стали регулюючими щодо нижчестоящих. В цей час сільські бюджети включалися до районних бюджетів і склалися у формі дохідно-видаткових кошторисів трьох типів: кошториси першого типу склалися сільрадами середньої потужності (у великих та середніх селах) і майже не відрізнялися від сільського бюджету; кошториси другого типу включали менший перелік видатків, головним чином за господарським обслуговуванням сільради, хат-читалень, будинків селянина (сільбудів); кошториси третього типу склалися як розрахунковий матеріал, необхідний для районного бюджету.

За рахунок місцевих коштів положенням передбачалось фінансувати видатки з: утримання місцевих радянських установ, комунального господарства, народної освіти, народної охорони здоров'я, соціального забезпечення, сільського господарства,

місцевого транспорту та дорожнього будівництва, промисловості та торгівлі місцевого значення, боротьби з безробіттям, задоволення потреб оборони СРСР, проведення інших заходів місцевого значення.

Положенням була зміцнена дохідна частина місцевих бюджетів за рахунок визначення джерел власних доходів, відрахувань від загальнодержавних податків і надбавок до окремих загальнодержавних податків. Для посилення дохідної бази місцевих бюджетів місцевим радам надавалося право впроваджувати, згідно республіканського законодавства, ще такі місцеві податки і збори: податок з будівель; із вантажів, що привозилися та ввозилися залізничним та водним транспортом; податок із біржових угод; податок на золото- і платинопромислові підприємства.

Відрахування від двох найбільших за абсолютними обсягами надходжень податків: промислового та єдиного сільськогосподарського передбачали подальший поділ між окремими бюджетами з метою їхнього зміцнення. Крім того, було започатковано практику формування субвенційних фондів і фондів регулювання. Місцеві фонди регулювання формувались за рахунок відрахувань потужніших місцевих бюджетів у розмірі 3 % від доходів місцевих бюджетів (без допомоги, дотацій).¹

Подальшим вдосконаленням фінансових відносин було організаційне оформлення сільських бюджетів на початку 30-х років. Дохідна частина сільських бюджетів формувалася за рахунок: місцевих податків і неподаткових доходів; відрахувань від державних податків і доходів; коштів самообкладання; фондів, що утворювались колгоспами для допомоги побутовим і культурно-просвітнім установам; відрахувань та цільових надходжень, які перераховувались колгоспами. За рахунок коштів сільських бюджетів утримувалися сільські ради, місцеві установи народної освіти й охорони здоров'я, здійснювалося пенсійне забезпечення, фінансувалися роботи з утримання та будівництва доріг, благоустрою населених пунктів, а також видатки на розвиток сфери зв'язку, сільського господарства, утримання майна та підприємств, що знаходились у розпорядженні сільських рад.

¹ Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.

Завдяки змінам у розподілі доходів між ланками бюджетної системи, спричиненим податковою реформою 30-х років питома вага закріплених доходів у місцевих бюджетах зросла з 49,7 % – у 1929–1930 роках до 74 % – у 1931 році (з урахуванням єдиного сільськогосподарського податку, який формально проводився через державний бюджет, а надходив до місцевих – 85 %).¹

1932 році було затверджено новий порядок республіканського і крайового бюджетного регулювання, згідно з яким рекомендувалося за всіма регулюючими дохідними джерелами, перелік яких було значно збільшено встановлювати хоча б мінімальні відсоткові відрахування. У 1938 році було ухвалене рішення Верховної Ради СРСР про включення місцевих бюджетів, а також бюджетів державного соціального страхування до єдиного державного бюджету, бюджетна система стала високо-централізованою. Так, в 1940 році доходи від підприємств та майна, підвідомчого місцевим радам склали 19,68 % загальної суми доходів, місцеві податки і збори – 3,06 %, натомість відрахування від державних податків і неподаткових доходів становили 65,97 %, державні податки і збори, що зараховувались безпосередньо до місцевих бюджетів – 13,91 %.² Структура доходів та видатків бюджетів Полтавської області в 1940 році, складена за джерелом³ представлена в дод. Е.

З ухваленням Закону УРСР «Про бюджетні права Української РСР і місцевих Рад депутатів трудящих» від 30.06.1960 року почалося відновлення ролі місцевих фінансів в забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. Основною метою місцевих бюджетів було визнано забезпечення необхідними коштами фінансування заходів господарського та культурного будівництва, що здійснювалося органами державної влади та органами державного управління. У складі обласних і міських бюджетів дозволялося утворення фондів непередбачуваних видатків. Додатково одержані при виконанні місцевих бюджетів доходи могли бути спрямовані на фінансування народного гос-

¹ Местные финансы СССР. Бригада под руководством проф. Н. Н. Ровинского. – М. : Госфиниздат, 1936. – 484 с.

² Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.

³ Народне господарство України у 1992 році : стат. щорічник / Мін-во статистики України. – К. : Техніка, 1993. – 464 с.

подарства та соціально-культурні заходи, включаючи капітальні вкладення. Передбачалось рішення, що зменшують обсяги місцевих бюджетів супроводжувати передачею відповідної суми коштів.

У 1960–1980 роках ухвалюється низка законодавчих актів, спрямованих на посилення ролі місцевих рад депутатів трудящих, зміцнення економічної основи їх функціонування. У 1968 році були розширені права сільських і селищних рад; в 1971 році підноситься роль міських та районних рад, які повинні були вирішувати на своїй території усі питання місцевого значення, координувати і контролювати в межах своєї компетенції роботу всіх підприємств та організацій незалежно від відомчої підпорядкованості.

В 1980 році було визначено повноваження крайових, обласних рад, рад автономних округів, надано особливі права щодо утворення в складі крайових та обласних бюджетів фондів непередбачуваних видатків виконкому. Передбачалось повне або часткове звільнення від сплати подорожнього податку колгоспів, які постраждали від стихійного лиха. На підставі середніх ставок сільськогосподарського податку для краю та області встановлювались ставки податку для окремих районів і населених пунктів. Передбачалось зменшення ставок та надання пільг за місцевими податками і зборами як для певних категорій оподаткування об'єктів і груп платників, так і для окремих платників. У 1970 році в розпорядження місцевих рад, насамперед, районних і міських, було передано велику кількість підприємств та організацій місцевої промисловості, побутового обслуговування населення, комунального господарства, торгівлі та інших закладів, що задовільняли потреби населення, яке проживало на території цих рад.¹

Закон «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР» від 9 квітня 1990 року, Закон «Про бюджетну систему Української РСР» від 5 грудня 1990 року чітко визначили склад доходів і видатків місцевих бюджетів. Дохідні джерела місцевих бюджетів розмежовувались залежно від їх виду: закріплені доходи; надходження від регулюючих доходів; дотації, субсидії, субвенції із вищестоящих бюджетів.

¹ Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.

Склад і розміри частини загальнодержавних податків, зборів і платежів, які зараховувалися до місцевих бюджетів визначалися Верховною Радою Української РСР на основі відповідних соціально-економічних нормативів бюджетної забезпеченості населення території та стану місцевих джерел доходів. На обласні, Київську та Севастопольську міські ради народних депутатів покладалося розмежування частини загальнодержавних податків, зборів і платежів між обласним бюджетом та бюджетами районів і міст. На міські (міст обласного підпорядкування), районні ради покладалося розмежування аналогічних надходжень відповідно між міськими, районними, селищними і сільськими бюджетами. Посилення ролі місцевих рад народних депутатів у суспільному житті знайшло відображення у збільшенні обсягів фінансових ресурсів.

Так, у 1991 на місцеві бюджети припадало 46,0 % від доходів консолідованого бюджету України, 31,4 % від видатків консолідованого бюджету було здійснено за рахунок місцевих бюджетів.¹

Виходячи із сформованої системи фінансових відносин, правомірно зазначити, що в 20-ті роки було закладено основи адміністративно-територіального поділу в Україні, що визначило структуру фінансової системи країни. Проведення адміністративно-територіального районування спричинило появу обласного та районного рівнів фінансових відносин регіону. Із виділенням із складу районних бюджетів і організаційним оформленням бюджетів сіл і селищ сформувався низовий рівень фінансових відносин в країні. Склад і структура фінансових відносин регіону не були стабільними і залежали від конкретних соціально-економічних завдань, що ставились перед економікою країни. Для збалансування місцевих бюджетів використовувались різні види трансфертів; практикувалося додаткове визначення переліку видатків місцевих бюджетів, цільове закріплення доходів, фондування (встановлення обов'язкових для кожного виду бюджету відрахувань від окремо визначених законодавством доходних джерел у спеціальні фонди та капітали, які утворювалися для фінансування певної галузі господарства або окремих заходів). Результати досліджень сучасного стану

¹ Народне господарство України у 1992 році : стат. щорічник / Мін-во статистики України. – К. : Техніка, 1993. – 464 с.

фінансових відносин регіону та перспектив їх розвитку будуть викладені в наступних розділах монографії.

1.3. Державна стратегія регіонального розвитку та фінансово-інвестиційне забезпечення її реалізації

Відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» державне стимулювання розвитку регіонів здійснюється відповідно до основ державної регіональної політики, державних програм економічного і соціального розвитку України, законів про Державний бюджет України, загальнодержавних програм, інших законів та актів законодавства України, а також програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, місцевих бюджетів.

З метою забезпечення реалізації державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів затверджуються:

1. Кабінетом Міністрів України – *державна стратегія регіонального розвитку*.

2. Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за поданням відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з урахуванням норм, закладених у державній стратегії регіонального розвитку, спільних інтересів територіальних громад регіонів – *регіональні стратегії розвитку*.

Узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі угод щодо регіонального розвитку, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською, Севастопольською міськими радами. *Угода щодо регіонального розвитку* передбачає: спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації в регіоні державної стратегії регіонального розвитку; спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації регіональної стратегії розвитку; порядок, обсяг, форми та строки фінансування спільних заходів, визначених сторонами, відповідно до Державного бюджету

України та місцевих бюджетів; порядок інформування про реалізацію сторонами угоди щодо регіонального розвитку; відповідальність сторін угоди за невиконання або неналежне виконання передбачених нею заходів; порядок внесення змін до угоди; порядок набрання чинності та строк дії угоди.

Відповідно до *Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року*, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1001 від 21 липня 2006 р. основною метою регіональної політики є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

Державна стратегія регіонального розвитку реалізуються на основі наступних принципів (табл. 1.11)

Таблиця 1.11

Принципи державної політики регіонального розвитку в Україні

Принцип	Зміст
Програмування	Політика регіонального розвитку здійснюється на основі взаємозв'язаних довгострокових стратегій, планів та програм розвитку як на державному, так і на адміністративно-територіальному рівні. Цей принцип передбачає щорічне планування необхідних витрат державного бюджету, що сприяє забезпеченню прозорості, стабільності та синхронізації в політиці розвитку регіонів
Концентрації	Ресурси концентруються на певних територіях, встановлюється ієрархічність пріоритетів відповідно до сформульованих цілей, визначаються вимоги до економічної ефективності їх використання
Синхронізації дій («синергії»)	Передбачається синхронне проведення ряду реформ, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, узгодження пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо регіонального та місцевого розвитку
Поляризованого розвитку	Передбачається формування «опорних регіонів» (полісів, локомотивів зростання), в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси, з подальшим

Принцип	Зміст
	посиленням інноваційної активності в інших регіонах. Цей принцип застосовували держави, що перебували на початкових стадіях соціально-економічного піднесення, коли інноваційна хвиля тільки починала формуватися та набувала масштабності за рахунок її концентрації в окремих «полюсах зростання»
Додатковості	Передбачається, що фінансова підтримка регіонального розвитку здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів. За цим принципом фінансування з державного бюджету здійснюватиметься без зменшення фінансування з місцевих бюджетів
Додатковості	Передбачається, що фінансова підтримка регіонального розвитку здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів. За цим принципом фінансування з державного бюджету здійснюватиметься без зменшення фінансування з місцевих бюджетів
Субсидіарності	Розподілу владних повноважень, за якими місце надання адміністративної (управлінської) послуги максимально наближено до її безпосереднього споживача з урахуванням повноти надання належної якості послуги шляхом концентрації матеріальних і фінансових ресурсів на відповідному територіальному рівні управління
Збалансованого розвитку	Зумовлює диференційованість надання державної підтримки регіонам з урахуванням їх потенціалу умов, критеріїв та строків, визначених законодавством
Партнерства	Передбачається тісна співпраця між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, суб'єктами господарювання в процесі реалізації стратегії, проведення моніторингу та оцінки виконання визначених завдань
Єдності	Передбачається забезпечення суспільної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей між окремими регіонами у використанні людських ресурсів та рівні життя населення; економічної єдності, яка полягає у зменшенні відмінностей в

Продовж. табл. 1.11

Принцип	Зміст
	економічному розвитку між регіонами; просторової єдності, яка полягає у створенні інфраструктурних умов для розвитку периферійних регіонів. Досягнення єдності в усіх трьох вимірах повинне бути однією із цілей регіонального розвитку та регіональної політики

Побудовано на основі Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року.

Для досягнення мети державної стратегії регіонального розвитку передбачено наступне фінансово-інвестиційне забезпечення (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Фінансово-інвестиційне забезпечення державної стратегії регіонального розвитку України

Напрями	Інструменти
Пряма фінансова підтримка з державного бюджету	запобігання аваріям та техногенним катастрофам
	створення житлового фонду соц. призначення
	модернізація житлового господарства, у тому числі систем, теплозабезпечення житлових будинків
	розвиток і реконструкція централізованих систем водопостачання та водовідведення
	установлення будинкових засобів обліку споживання води і теплової енергії
	розвиток міського електротранспорту, оновлення його рухомого складу
	створення систем управління якістю та екологічного управління відповідно до ДСТУ ISO серій 9000 та 14000 на підприємствах житлово-комунального господарства
	розвиток інфраструктури охорони навколишнього природного середовища, покращення умов життя населення, екологічної ситуації в регіонах. Пріоритетною стане діяльність, пов'язана з будівництвом очисних споруд, розбудовою каналізаційних мереж, обладнанням водозаборів, збереженням та розвитком нетрадиційних джерел енергії, запровадженням системи обліку води і теплової енергії під час їх виробництва, транспортування та споживання, зменшення рівня забруднення повітря та раціонального використання природних ресурсів і

Напрями	Інструменти	
Пряма фінансова підтримка з державного бюджету	відходів, підвищенням рівня лісистості до оптимального науково обґрунтованого шляхом створення нових лісів, забезпеченням захисту від шкідливої дії вод, зокрема будівництвом захисних дамб, берегоукріпленням	
	регулюванням гідрологічного режиму річок	
	розвиток інфраструктури науки і освіти, науково-дослідної діяльності, формування інституцій технологічного розвитку	
	розвиток інформаційної інфраструктури на основі сучасних систем супутникового та оптико-волоконного зв'язку	
	розвиток великих міст і міських агломерацій. Реалізація пріоритетних напрямів здійснюватиметься шляхом розбудови і модернізації технічної та суспільної інфраструктури найбільших міських агломерацій і великих міст з метою перетворення їх на основні осередки припливу людей, товарів, капіталу та інформації	
Створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату	надання субвенцій для забезпечення розвитку інфраструктури	
	забезпечення умов для створення нових підприємств, у тому числі іноземних	
	розвиток інфраструктури підтримки підприємництва – бірж, виставкових залів, бізнес-інкубаторів, центрів бізнесу, створення умов для сприяння створенню та активізації діяльності підприємств на певній території (облаштування території, модернізація та розбудова виробничих приміщень), об'єктів сфери послуг	
	підтримка інвестиційних проектів, що використовують сучасні енергозберігаючі технології	
	підтримка малого та середнього підприємництва, що спрямовуватиметься на	спрощення процедури створення та реєстрації суб'єктів підприємництва, ліцензування окремих видів їх діяльності – встановлення порядку отримання дозволів за заявкою, необхідних для запровадження діяльності суб'єктів підприємництва, за принципом «єдиного офісу» розвиток ринку фінансових послуг, формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва,

Напрями	Інструменти	
Створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату	підтримка малого та середнього підприємництва, що спрямовується на	запровадження ефективного кредитно-гарантійного механізму мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, залучення на прийнятних умовах іноземних кредитних ресурсів для фінансування малих підприємств, а також молодих підприємців-початківців
		посилення мотивації місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо створення сприятливого клімату для малого та середнього підприємництва шляхом збільшення частки податкових надходжень, яка залишається в місцевих бюджетах
		стимулювання інноваційної спрямованості розвитку підприємництва, венчурного бізнесу, запровадження ефективного механізму правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проектів
		розширення мережі навчальних закладів, які готуватимуть фахівців за напрямом «Економіка та підприємництво»
	формування державної та регіональної інфраструктури залучення інвестицій – агентств із залучення інвестицій, бюро з обслуговування інвесторів	
Створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату	сприяння створенню та впровадженню інновацій, включаючи розповсюдження сучасних технологій, шляхом	створення ефективної системи взаємодії установ, підприємств та організацій у галузі науки, освіти, у виробництві, у сфері підприємництва, фінансово-кредитній сфері з питань активізації розвитку інноваційної діяльності

Напрями	Інструменти	
Створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату		сприяння створенню пайових інвестиційних фондів з реалізації інноваційних проектів із залученням ресурсів державного та місцевих бюджетів і приватного капіталу; створення конкурсної системи відбору інноваційних проектів з урахуванням пріоритетів розвитку регіонів; розроблення системи проведення незалежної експертизи інвестиційних проектів і надання можливості малим та середнім підприємствам брати участь у виконанні державного оборонного замовлення
	сприяння створенню та впровадженню інновацій, включаючи розповсюдження сучасних технологій, шляхом	концентрацію фінансових та інтелектуальних ресурсів для здійснення заходів за визначеними державою пріоритетними напрямками інноваційного розвитку
		створення умов для спрямування інвестиційних коштів у високотехнологічні сфери виробництва та на кадрове забезпечення інноваційної діяльності
		формування позабюджетних джерел підтримки інноваційної діяльності, законодавче врегулювання питань спільного інвестування, зокрема регулювання ринку венчурного капіталу у сфері інноваційної діяльності
	сприяння залученню інвестицій у курортно-рекреаційну сферу туризму	стимулювання створення підприємствами і установами власних систем екологічного управління відповідно до міжнародних та національних стандартів
		проведення тендерів на право отримання земельних ділянок у рекреаційних зонах під забудову об'єктами рекреації з дольовою участю держави у сфері розвитку інфраструктури

Напрями	Інструменти	
Створення загальнонаціонального сприятливого інвестиційного клімату	сприяння залученню інвестицій у курортно-рекреаційну сферу туризму	розширення номенклатури курортно-рекреаційних послуг за рахунок медичних послуг (діагностика, профілактика та лікування захворювань) із широким використанням рекреаційних та лікувально-оздоровчих ресурсів
		збільшення кількості санаторно-курортних закладів, готелів і створення лікувальних центрів, які надаватимуть платні послуги
		запровадження стандартів якості надання рекреаційних послуг
		удосконалення механізму правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які надають побутові послуги
		створення збалансованої мережі об'єктів побутового обслуговування, насамперед тих, які надають соціальні види послуг

Джерело: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року № 750 від 16.05.2007 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1096.997.3&nobreak=1>

Зміцнення матеріальної бази органів місцевого самоврядування та підвищення рівня їх ресурсного забезпечення передбачає вирішення питань щодо підвищення рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні обсягу надходжень до державного бюджету; зміцнення місцевих бюджетів розвитку; вдосконалення процесів формування та виконання місцевих бюджетів, на основі практики середньострокового фінансового планування на місцевому та регіональному рівні; розширення доступу органів місцевого самоврядування до фінансових ринків; підвищення ефективності діяльності фінансово-кредитних установ, що перебувають у власності органів місцевого самоврядування різних рівнів; сприяння розв'язанню соціально-економічних проблем територіальних громад сіл шляхом удосконалення механізму земельної іпотеки.

1.4. Фінансово-інвестиційний механізм регіонального розвитку відповідно до регіональної програми економічних реформ

На Полтавщині діє «Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2015 року», затверджена п'ятою сесією п'ятого скликання Полтавської обласної ради 29 жовтня 2006 року, яка передбачає забезпечення сталого розвитку регіону, підвищення його конкурентоспроможності на національному та світовому ринках та досягнення високого рівня самодостатності економіки на засадах реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Для досягнення поставлених цілей запропоновано механізм реалізації Стратегії розвитку регіону, що включає правовий, економічний, організаційний, інформаційний елементи¹. Більш повно фінансово-інвестиційні інструменти досягнення поставлених цілей визначені в **обласній програмі економічних реформ на 2010–2014 роки «Успішна Полтавщина – заможна територіальна громада. Будемо разом»**, що є невід'ємною складовою національної Програми економічних реформ, яка визначає стратегію реформування національної економіки. Метою даної програми є виведення територіальної громади на якісно новий рівень життя, створення конкурентоспроможної моделі економіки області шляхом застосування ефективних методів управління суспільним розвитком. Основними концептуальними орієнтирами у визначенні стратегічних пріоритетів сталого розвитку є формування ефективної регіональної політики, яка забезпечить:

- нормалізацію відтворювальних процесів у регіоні і поступове досягнення економічного зростання за рахунок оптимального використання регіональних переваг і залучення інвестиційних ресурсів;
- підвищення рівня та якості життя населення на основі стабільних темпів зростання промислового та сільськогосподарського виробництва, ефективного використання природоресурсного потенціалу, впровадження енергозберігаючих технологій;
- удосконалення структури господарства області на основі реструктуризації та модернізації виробничої сфери;

¹ Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2015 року від 29 жовтня 2006 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Полтавської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://www.adm-pl.gov.ua>.

- досягнення збалансованості соціально-економічного розвитку території;
- підвищення екологічної безпеки і соціальної спрямованості господарства.

Головними цілями обласної програми є створення конкурентоспроможної економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, формування передумов для підвищення стандартів життя, впровадження ефективних методів державного управління та місцевого самоврядування.

Пріоритети створення конкурентоспроможної моделі економіки передбачають динамічний розвиток базових галузей виробництва (промисловості, сільського господарства та будівництва), розвиток житлово-комунального господарства та модернізацію транспортної інфраструктури, активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності та формування ефективного фінансового сектору, реалізацію заходів з енергозбереження, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та інфраструктури його підтримки, розвиток міжнародної інтеграції та економічної співпраці.

Програма визначає основні механізми реалізації завдань регіонального розвитку та розрахована на 5 років, які розділено на три етапи впровадження реформ (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

Механізм реалізації завдань регіонального розвитку

Етап	Період	Завдання	Індикатори
I етап	(2010 р.)	Досягнення макроекономічної стабілізації на основі закріплення позитивних тенденцій відновлення виробництва	приріст ВДВ – 3,5 %, обсягів промислового виробництва – 0,5 %
II етап	(2011–2012 роки)	Впровадження системних економічних реформ в базових секторах економіки, продовження реалізації заходів по реформуванню житлово-комунальної сфери та модернізації транспортної інфраструктури; забезпечення умов для розвитку	приріст ВДВ – не менше 4,0 %, промислової продукції – не менше 7,0 % (щорічно)

Етап	Період	Завдання	Індикатори
		підприємницької діяльності на основі дієвої фінансової підтримки та формування ефективної інфраструктури; реалізація заходів з енергозбереження; реалізація першочергових заходів в соціальній сфері, направлених на вдосконалення системи освіти та охорони здоров'я, соціальної підтримки та зайнятості населення, реформування пенсійної системи	
III етап	(до кінця 2014 року)	Продовження системних економічних реформ для забезпечення сталого зростання, завершення трансформації державної власності, формування ефективного приватного сектору економіки, реалізація заходів з укріплення місцевих територіальних громад та забезпечення якісно нового рівня життя громадян, формування ефективних механізмів управління регіональним розвитком, оптимізація та збалансування інвестиційних потоків з усіх джерел для проведення структурних змін у господарстві регіону, забезпечення його інноваційного розвитку, що дозволить досягти стійкого економічного зростання	щорічний приріст ВДВ – 4,5–5,3 %, промислового виробництва – 7,0–8,0 %, валової продукції с/г – 2,5–7,0 %

Джерело: Стратегія розвитку Полтавської області на період до 2015 року від 29 жовтня 2006 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Полтавської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://www.adm-pl.gov.ua>.

Дієвим механізмом досягнення мети є реалізація інноваційно-інвестиційної моделі розвитку регіону, що забезпечить підвищення результативності функціонування виробничого

потенціалу та передбачає необхідність впровадження якісних конструктивних змін в регіональній політиці, зокрема, через:

- підвищення інвестиційного іміджу регіону – розробка презентаційних матеріалів області, міст та районів, пріоритетних галузей економіки, важливих інвестиційних та інноваційних проектів;

- інформаційне супроводження інвестиційного процесу – щорічне оновлення та розповсюдження даних щодо інвестиційних пропозицій та проектів суб'єктів господарювання, вільних земельних ділянок, придатних для реалізації інвестиційних проектів.

Нарощення обсягів залучення інвестицій, в тому числі в інноваційну сферу, сприятиме формуванню відповідної інфраструктури, зокрема дорадчого органу при облдержадміністрації, однією із функцій якого є забезпечення супроводу найбільш важливих інвестиційних проектів за принципом організаційної єдності у форматі «єдиного вікна», агентства із залучення інвестицій, а також інфраструктури трансферу технологій.

Розвиток фінансового сектору передбачено в чотирьох напрямках:

- 1) підвищення ліквідності банківської системи (табл. 1.14);
 - 2) збільшення ресурсної бази банківських установ (табл. 1.15);
 - 3) вдосконалення міжбюджетних відносин (табл. 1.16);
 - 4) вдосконалення міжбюджетних відносин (табл. 1.17).
- План інвестиційних заходів наведено в табл. 1.18.

Таблиця 1.14

Напрями підвищення ліквідності банківської системи

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Забезпечення щорічного підвищення капіталізації банків	2010	нарошування капіталів банків відповідно до планів фінансового оздоровлення
	2012	збільшення капіталу відповідно до нормативних значень, встановлених НБУ на цей період
	2014	збільшення реального власного капіталу більш як удвічі

Продовж. табл. 1.14

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Дотримання встановлених Національним банком нормативів регулювання діяльності банків, що обмежують ризики в діяльності	2010–2014	контроль за дотриманням банківськими установами нормативів у значеннях, визначених на відповідний період
Удосконалення форм і методів здійснення нагляду за діяльністю банківських установ	2010	посилення пруденційного нагляду на консолідованій основі
	2012–2014	нагляд за діяльністю банківських установ відповідно до чинного законодавства
Удосконалення форм і методів здійснення нагляду за діяльністю банківських установ	2010	посилення пруденційного нагляду на консолідованій основі
	2012–2014	нагляд за діяльністю банківських установ відповідно до чинного законодавства
Посилення відповідальності інсайдерів	2012–2014	підвищення вимог до розкриття інформації про кінцевих власників банку
Дотримання норм обов'язкових резервів	2010	контроль за дотримання банками умов (обсягів та строків) перерахування 100 % коштів обов'язкових резервів на окремий рахунок в НБУ
	2012–2014	контроль за дотриманням норм обов'язкових резервів у необхідних розмірах, визначених НБУ на відповідний період

Таблиця 1.15

Напрями збільшення ресурсної бази банківських установ

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Збільшення ресурсів на довгостроковій основі	2010	залучення коштів на умовах субординованого боргу

Продовж. табл. 1.15

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Збільшення ресурсів на довгостроковій основі	2010	залучення коштів на умовах субординованого боргу
	2012	виконання програм капіталізації згідно вимог на відповідний період
	2014	підвищення капіталізації вдвічі
Прозорість діяльності банку	2010–2014	підвищення вимог до розкриття обов'язкової інформації, передбаченої банківським законодавством
Гарантування вкладів населення	2010–2014	свочасне відрахування внесків до Фонду гарантування вкладів банківськими установами
Стабільність роботи банківської системи	2010–2012	створення резервів для покриття ризиків в необхідних обсягах, відповідно до чинного законодавства
Використання альтернативних джерел ресурсів	2014	впровадження накопичувального пенсійного забезпечення

Таблиця 1.16

Шляхи відновлення кредитування економіки

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Підвищення якості системи управління кредитним ризиком	2010	перевірка наявності відповідних процедур контролів та їх відповідності чинному законодавству, дотримання норм процедур в процесі виконання
Зменшення негативно класифікованих активів	2010	вибір моделі реструктуризації проблемних кредитів. Проведення претензійно-позовної роботи на належному рівні
	2012–2014	проведення роботи по зниженню негативних активів у відповідності до чинного законодавства

Продовж. табл. 1.16

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Повноцінне функціонування бюро кредитних історій	2010–2014	посилення роботи, направленої на отримання згоди позичальників про передачу інформації до бюро кредитних історій
Здешевлення кредитів	2010–2014	зростання частки дешевих ресурсів: субординованого боргу, власного капіталу
Захист прав кредиторів	2010	внесення змін до судової практики щодо захисту прав кредиторів і виконання зобов'язань позичальниками

Таблиця 1.17

Напрями вдосконалення міжбюджетних відносин

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Удосконалення міжбюджетних відносин	2010	Підготовка та направлення пропозицій щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України
Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів	2014	Впровадження середньострокового бюджетного планування

Таблиця 1.18

Інвестиційна та інноваційна діяльність

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності	2010	– підвищення регіонального інвестиційного іміджу; – забезпечення інформаційного супроводження інвестиційного процесу; – формування концепції регіональної інноваційної політики;

Головні завдання	Етапи виконання	Укрупнений план заходів
Стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності	2010	– навчання та підвищення кваліфікації фахівців органів виконавчої влади та місцевого самоврядування
	2012	– проведення презентацій економічного та наукового потенціалу області в регіонах партнерів; – моделювання кластерів в основних секторах економіки області; – формування територій прискореного розвитку (технопарки)
	2014	підготовка програм підвищення конкурентноздатності за секторами економіки області
Реалізація на території області проектів міжнародної технічної та консультативної допомоги	2010	– участь у діючих проектах міжнародної технічної та консультативної допомоги; – подання щороку пропозицій до програм міжнародної технічної допомоги згідно з напрямками, визначеними Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, відповідними регіональними та галузевими пріоритетами; – співпраця за проектами в сфері енергоефективності та розбудови медичної інфраструктури
	2012–2014	участь в нових проектах допомоги ЄС, які будуть започатковані після підписання Угоди про асоціацію та проектах «Східного партнерства»

Відповідно до даної програми регулярно оновлюються медіа-презентації Полтавської області українською, російською, англійською та французькою мовами та Інвестиційний паспорт області. Інформація про область надана для користування у всі

посольства України за кордоном. Працює система обміну оперативною інформацією з економічних та інвестиційних питань з Торгово-економічними місіями в складі посольств України за кордоном. В лютому 2010 року матеріали про потенціал Полтавської області були задіяні в презентації Торгово-економічної місії в складі посольства України в Японії, яка відбулася в Міністерстві сільського господарства, мисливства та рибальства Японії та в якій взяли участь 150 учасників ринку, а також спеціалістів та керівників департаментів Міністерства.

Міськвиконкомом та райдержадміністраціями розроблено та розміщено на веб-сторінці Головного управління економіки презентації міст та районів області. Міністерству економіки направлено пропозиції щодо надання м. Кременчуку статусу території пріоритетного розвитку з впровадженням спеціального режиму інвестування. За результатами відбору вільних земельних ділянок, проведеного райдержадміністраціями та міськвиконкомом сформовано обласну базу даних. Інформація про найбільш привабливі ділянки розміщена на сайті «Інвестуйте в Полтавщину» <http://www.adm-pl.gov.ua/invest/ua/316.htm> та веб-сторінці Головного управління економіки <http://www.gue.gov.ua/>.

Розпорядженням голови облдержадміністрації від 15.07.10 № 260 утворено Раду з питань залучення інвестицій при Полтавській обласній державній адміністрації. На засіданні Ради 27.07.10 утворено робочу групу з питань супроводу інвесторів. Розроблені презентації інвестиційних проєктів у сфері житлово-комунального господарства, агропромислового комплексу та інфраструктурного проєкту по будівництву мостового переходу через р. Дніпро в м. Кременчуці, розміщено на сайті «Інвестуйте в Полтавщину», направлено для розгляду Міністерством економіки інфраструктурні інвестиційні проєкти, які потребують залучення коштів міжнародних фінансових організацій. За сприяння Проєкту ЄС ІнноЕнтерпрайз відпрацьовується питання створення в області Технологічного парку.

Невід'ємною складовою обласної програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Успішна Полтавщина – заможна територіальна громада. Будемо разом» є Програма економічного і соціального розвитку області на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки, розроблена Головним управлінням економіки облдержадміністрації разом з іншими обласними управліннями, територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади в області, райдержадміністраціями і виконавчими комітетами міських рад міст обласного

значення та відповідно до Закону України від 23.03.2000 № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету».

Метою Програми є зростання добробуту і підвищення якості життя населення за рахунок забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці, підвищення її конкурентоспроможності як основи для збалансованого зростання стандартів та показників економічного розвитку.

Відповідно до тенденцій розвитку, наявних проблем та впливу очікуваних позитивних змін реформування економіки області в Програмі визначено цілі, завдання та основні заходи економічного і соціального розвитку області на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки. За кожним напрямом регіональної політики сформульовані проблемні питання, ризики та критерії ефективності виконання заходів, що повинні закласти основи для стійкого довгострокового економічного зростання та підвищення добробуту населення. Програма містить перелік обласних цільових програм, які передбачається реалізовувати у 2012 році з визначенням виконавців, а також заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності регіону (дод. Б).

При визначенні факторів економічного зростання в 2012 році були враховані головні чинники, що можуть суттєво вплинути на стан розвитку економіки регіону, які за рівнем впливу можна згрупувати на: 1) загальноукраїнські тенденції, 2) тенденції розвитку світового господарства.

Загальноукраїнські тенденції: прогнози зростання ВВП коливаються в межах 3–6 %. Так, ЄБРР прогнозує зростання ВВП на 3,5 %; МВФ та міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings – 4 %. Кабінету Міністрів України та Мінекономрозвитку України щодо зростання вітчизняної економіки у 2012 році надано за двома сценаріями: за песимістичним – 5 %, за оптимістичним – 6,5 % (у 2011 році – очікується 4,7 %). Зовнішньоекономічна ситуація та ризики щодо ймовірності світової фінансово-економічної кризи можуть негативно вплинути на загальноукраїнські показники розвитку.

Тendenції розвитку світового господарства. Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та міжнародні рейтингові агентства прогнозують можливість поглиблення світової

фінансово-економічної кризи та ймовірність виникнення другої хвилі рецесії. Так, прогноз розвитку економіки країн Єврозони знижено з 1,7 % до 1,1 %, країн СНД – з 4,7 % до 4,4 %, США – з 2,9 % до 1,8 %, Китаю – з 9,5 % до 9 %, Росії – з 4,5 % до 4,1 %. Поліпшено лише прогноз розвитку економіки Японії з 2,1 % до 2,3 %. В Єврозоні також погіршено прогноз зростання провідних економік: Німеччини – з 1,8 % до 1 %, Великобританії – з 2,3 % до 1,6 %. Зростання світової економіки у 2012 році прогнозується на рівні 4,5 % (для порівняння – в 2011 році очікується зростання на 4,3 %).

У 2012 році стратегічним завданням щодо розвитку регіональної економіки є створення умов для структурно-інноваційних змін виробництва на основі його модернізації та технічного переозброєння, що забезпечить формування довгострокових чинників зростання.

Основним узагальнюючим показником, що характеризує рівень соціально-економічного розвитку області є валова додана вартість. В 2012 році прогнозується збільшення валової доданої вартості на 5,5 % (по Україні – на 6,5 %). В структурі ВДВ буде спостерігатися поступове збільшення питомої ваги виробничої сфери, зокрема: промисловості та транспорту – до 52 %, сільського господарства – до 13 %, будівництва – до 3 %. Забезпечення структурних зрушень у реальному секторі економіки області відбуватиметься на основі реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Регіональна економічна політика буде спрямована на оптимізацію інвестиційних потоків з усіх джерел для проведення структурних змін в господарстві регіону, що забезпечить його інноваційний розвиток та створить необхідні умови для стійкого економічного зростання.

Зупинимось на фінансово-інвестиційних механізмах забезпечення реалізації політики.

Інвестиційна діяльність здійснюється відповідно до Програми залучення інвестицій у розвиток Полтавської області до 2015 року та цільової Програми підтримки інвестиційної діяльності, зміцнення міжнародного іміджу та розвитку міжнародного співробітництва Полтавської області на 2011–2013 роки.

Пріоритетними напрямками залучення інвестицій в області визначено сільське господарство, промисловість, будівництво, регіональна інфраструктура, туристично-рекреаційна галузь та охорона довкілля.

В результаті здійснених заходів у інвестиційній сфері у 2011 році спостерігається поліпшення інвестиційного клімату.

Досягнуто позитивної динаміки у залученні інвестицій в основний капітал – за 9 місяців 2011 року їх освоєно 6 075 млн грн, що становить 130,7 % у порівнянні до відповідного періоду минулого року (при показнику по Україні 121,2 %). За обсягами у розрахунку на одну особу область посідає третє місце в Україні з показником 4 088,6 грн при середньому загальнодержавному 2 565,4 грн. В економіку області залучено 86,1 млн дол. США прямих іноземних інвестицій і накопичений їх обсяг станом на 1 жовтня 2011 року склав 615,3 млн дол. США. Основні завдання інвестиційної діяльності Полтавської області проілюстровані рис. 1.3.

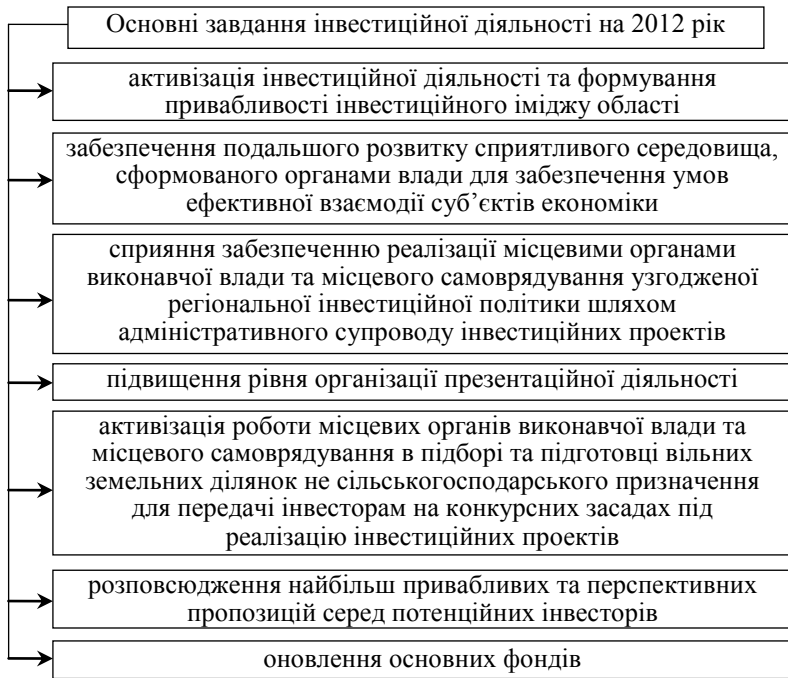

Рис. 1.3. Основні завдання інвестиційної діяльності на 2012 рік

Для забезпечення виконання показників Програми економічного і соціального розвитку області на 2012 рік прогнозується залучити 9,9 млрд. грн. інвестицій в основний капітал, що становить 103,7 % до 2010 року (в порівнянних цінах).

В області до реалізації плануються інвестиційні проекти, включені до таблиці «Заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності регіону».

З початку поточного року відбувається стабілізація ситуації у сфері **грошово-кредитної політики**. Ресурсна база банківських установ області продовжує зміцнюватися, у порівнянні із початком року її зростання становить 5,7 %.

Тому робота управління Національного банку України в Полтавській області в середньостроковій перспективі буде направлена на вирішення ряду питань, основними з яких є:

- підвищення рівня капіталізації банківського сектору з метою подолання його надмірної вразливості перед ризиками;
- зміцнення ресурсної бази банківських установ за рахунок підвищення обсягу грошових ресурсів для довгострокового кредитування реального сектору економіки, без чого неможливою є повномасштабна його модернізація;
- усунення недоліків в управлінні ризиками банківської діяльності з метою подолання переобтяженості банків проблемними активами.

Основні завдання грошово-кредитної політики подані в рис. 1.4.

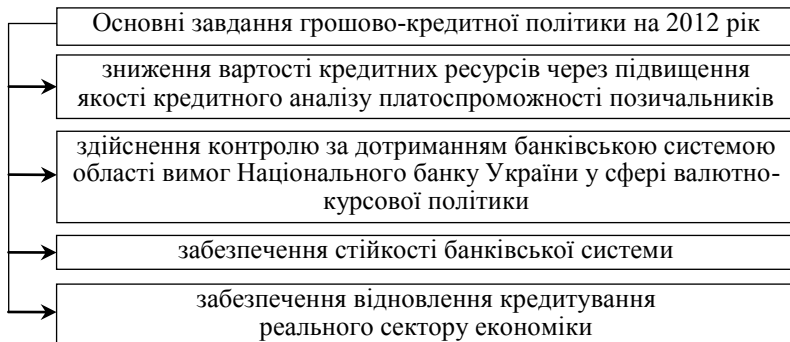

Рис. 1.4. Основні завдання грошово-кредитної політики на 2012 рік

В управлінні регіонального відділення станом на 30.09.2011 року перебуває 975 одиниць державного майна, які обліковуються на балансах господарських товариств області. Найефективнішими способами **управління державним майном**, яке не увійшло до статутних капіталів господарських това-

риств, що забезпечують надходження коштів до Державного бюджету України, є приватизація та передача майна в оренду.

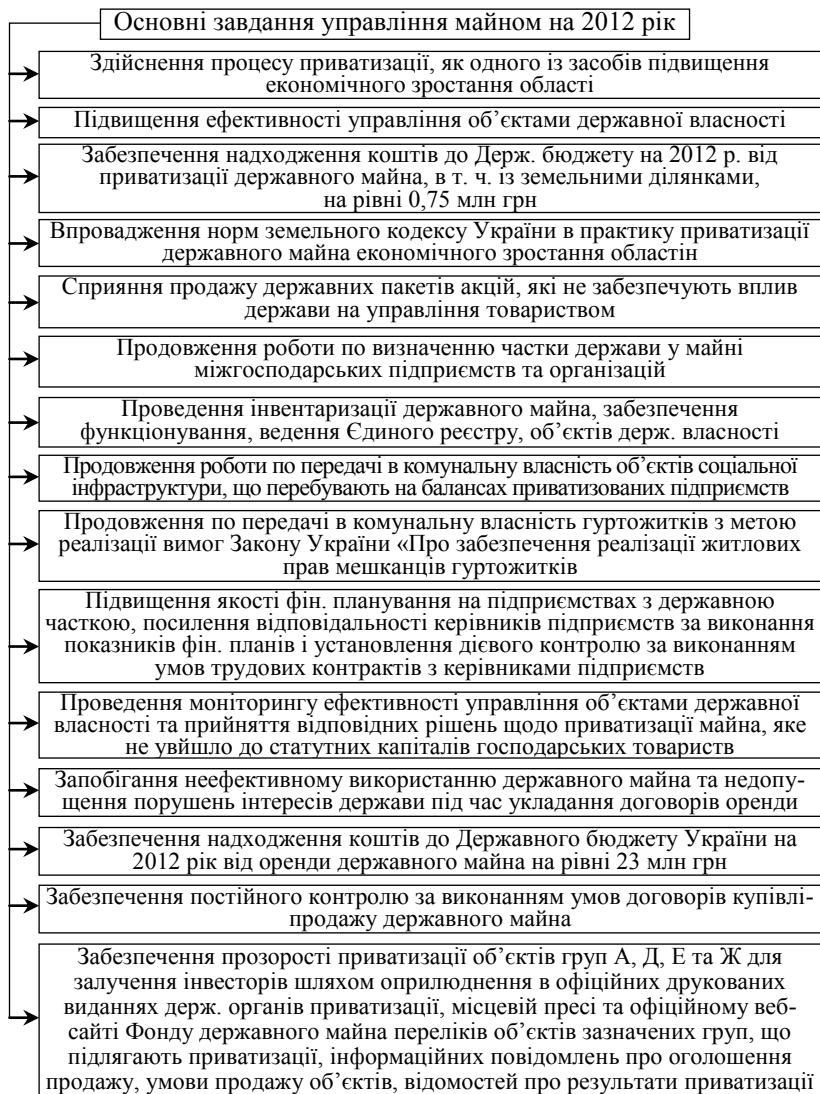

Рис. 1.4. Основні завдання бюджетної політики на 2012 рік

Протягом останніх двох років були розроблені та прийняті Бюджетний та Податковий кодекси України. **Бюджетна політика** була спрямована на формування сприятливого макроекономічного середовища, забезпечення стабільності державних фінансів, подальше вдосконалення нормативної бази у податково-бюджетній сфері. Проте, потребує удосконалення проведення податково-бюджетної політики, в тому числі підвищення ефективності бюджетних витрат.

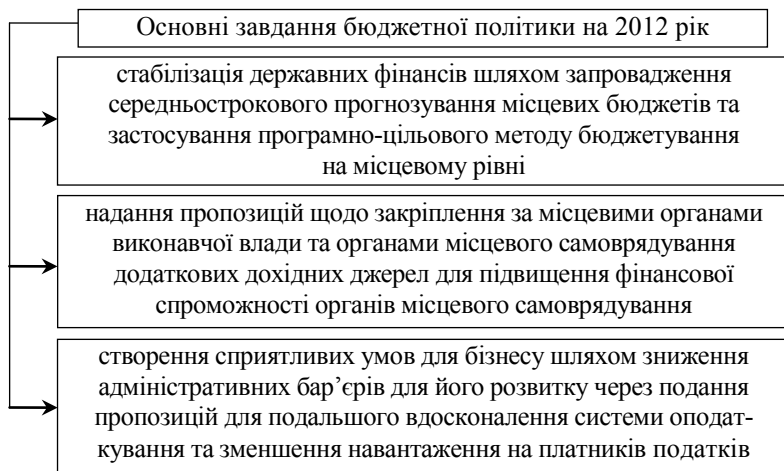

Рис. 1.5. Основні завдання бюджетної політики на 2012 рік

Детально із Програмою економічного і соціального розвитку області на 2012 рік та основними напрямками розвитку на 2013 і 2014 роки можна ознайомитись на сайті Головного управління економіки Полтавської облдержадміністрації за адресою: <http://www.gue.gov.ua/index.htm>.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Теоретичні основи формування і використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Соціально-економічний розвиток держави в цілому, а особливо регіону залежить від ресурсів, що забезпечують його функціонування. У масштабних економічних і політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, центральне місце належить фінансовим ресурсам. Вони виступають і як об'єкт змін, і як інструмент перетворень.

У науковій українській літературі по різному дається визначення поняттю «фінансові ресурси» і дотепер відсутня єдина думка відносно його змісту.

У фінансовому словнику «фінансові ресурси» розглядаються як сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання, характеризують фінансовий стан економіки і водночас є джерелом її розвитку.¹

В економічній енциклопедії дається наступне визначення фінансових ресурсів: це грошові фонди, створені в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту країни.² На нашу думку, в даному визначенні більш доцільно використовувати термін «валовий національний продукт», оскільки фінансові ресурси можуть включати доходи, отримані з-за кордону або передані за кордон.

Сазонець П. Н. вважає, що до фінансових ресурсів регіону відноситься сукупність фінансових ресурсів, які формуються та використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур регіону, суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні.³

¹ Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко [4-те вид., випр. та допов.]. – К. : Знання, 2002. – 404 с.

² Економічна енциклопедія : у 3 т. / Б. Д. Гаврилишин, О. А. Устенко [та ін.] ; відповід. ред. С. В. Мочерний. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 821 с.

³ Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами [навч. посіб.] / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 107 с.

Павлюк К. В. визначає фінансові ресурси як грошові нагромадження і доходи, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення й інших суспільних проблем.¹ В залежності від рівня, на якому проходить формування і використання фінансових ресурсів, їх поділяють (так як і всі фонди грошових коштів) на:

- централізовані – які утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, об'єднань, міністерств;
- децентралізовані – створюються окремими суб'єктами господарювання.

До централізованих належать фінансові ресурси органів державної влади, органів Автономної республіки Крим та органів місцевого самоврядування. У Європейській Хартії місцевого самоврядування дається наступне визначення місцевого самоврядування: це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ й управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення.² Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст (рис. 2.1).

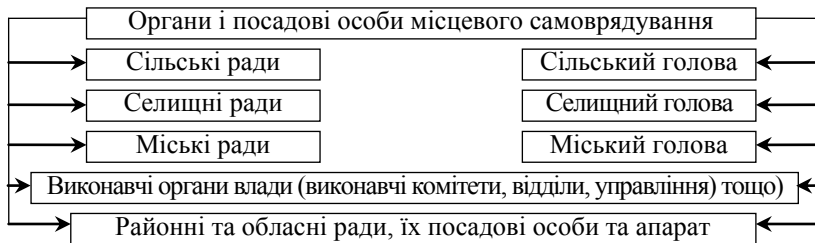

Рис. 2.1. Органи місцевого самоврядування³

¹ Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : [монографія] / К. В. Павлюк. – М. : НІОС, 1998. – С. 43.

² Європейська Хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Закон України від 15 жовтня 1985 року / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами : [навч. посіб.] / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К : Центр навчальної літератури, 2002. – С. 89.

Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети.¹ Слід наголосити, що до прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування» фінансова наука зосереджувала свою увагу на дослідженні сутності державного бюджету, а місцеві бюджети розглядалися як його складова частина. Це пов'язане з тим, що державний бюджет охоплював усі інші види бюджетів, які не були самостійними. На думку автора таке розуміння місцевого бюджету не можна вважати вичерпним, оскільки воно відображає поняття місцевого бюджету лише з однієї сторони (як елемент бюджетної системи), і не враховує більш широкого спектру бюджетних взаємозв'язків. Проблематику місцевих бюджетів як складову фінансової науки на початку 90-х років почали розглядати українські економісти А. І. Даниленко, О. Д. Василик, В. М. Суторміна, В. М. Федосов. Цінність їх праць полягає в обґрунтуванні необхідності існування самостійного інституту місцевого самоврядування з власною фінансовою базою, відокремленні місцевих бюджетів від загальнодержавного. Різноманітність сучасних поглядів на поняття «місцевий бюджет» зазначено в табл. 2.1. Згідно з Бюджетним Кодексом України: місцевий бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються державними органами влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. В цьому ж Кодексі зазначається, що бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.²

Таблиця 2.1

Сучасні підходи до визначення категорії «місцевий бюджет»

Джерело/автор	Визначення
Бюджетний Кодекс України	бюджет АРК, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування

¹ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України [офіційне видання] / Верховна Рада України. – К. : Парламентське вид-во, 1997. – 100 с.

² Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 4 серпня 2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>. – Заголовок з екрана.

Джерело/автор	Визначення
Гапонюк М. А., Яцюта В. П., Буряченко А. Є., Славкова А. А.	з одного боку – є складовою частиною бюджетної системи держави, а з іншого – складовою частиною місцевих фінансів і віддзеркалюють певну систему економічних відносин
Бадида М. Л.	основний канал доведення кінцевих результатів суспільно-локалізованого виробництва до територіальних спільнот, які спрямовуються на задоволення потреб суспільного споживання
Василик О. Д., Павлюк К. В.	фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи самоврядування
Сунцова О. О.	сукупність економічних відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення
Рева Т. М., Ковальчук К. Ф.	сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу ВВП
Каспрук Ю. В.	сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу ВВП країни та забезпечують створення фінансової бази органів місцевого самоврядування
Драбик Н. М.	фонд фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні органів виконавчої влади відповідного органу місцевого самоврядування для виконання покладених на нього функцій, передбачених конституцією. формування ринкових відносин в Україні
Руденко І. В.	бюджети всіх адміністративно-територіальних одиниць України згідно з її адміністративно-територіальним поділом, фінансовими ресурсами яких мають право розпоряджатися відповідні місцеві органи влади для виконання покладених на них повноважень

Складено автором. Джерела:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 4 серпня 2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>. – Заголовок з екрана.

2. Місцеві фінанси : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 45.

3. Бадида М. П. Фінансова забезпеченість місцевих бюджетів: сучасний стан та перспективи вдосконалення / М. П. Бадида // Формування ринкових відносин в Україні.

– М. : Наук.-дослід. економ. ін-т Мін-ва економіки України, 2008. – № 7–8. – № 8. – С. 35–39.

4. Василик О. Д. Бюджетна система України : [підручник] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 71.

5. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / О. О. Сунцова. – К. : Центр учбової літератури, 2005. – С. 105.

6. Рева Т. М. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / Рева Т. М., Ковальчук К. Ф., Кучкова Н. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – С. 35.

7. Каспрук Ю. В. Вплив ресурсів місцевого бюджету на темпи економічного зростання області: фінансові ресурси, бюджет, податки, доходи бюджету, видатки бюджету, податковий борг (недоїмка) / Ю. В. Каспрук // Регіональна економіка. – Національна академія наук України. – 2008. – № 4. – С. 38.

8. Драбик Н. М. До поняття про сутність місцевого бюджету і його класифікаційні ознаки / Н. М. Драбик // Формування ринкових відносин в Україні. – М. : Наук.-дослід. економ. ін-т Мін-ва економіки України, 2007. – № 11. – С. 29–32.

Метою утворення місцевого бюджету є задоволення суспільних потреб, що здійснюється за допомогою органів місцевого самоврядування через виконувані ними функції. Однак задоволення цих потреб і реалізації функцій органів місцевого самоврядування неможливі без відповідної фінансової бази, основу якої становлять доходи місцевого бюджету. Зосередження в місцевих бюджетах основної частини бюджетних видатків на соціальну сферу прямо вказує на велику участь місцевих бюджетів у реалізації конституційних прав громадян України на забезпечення житлом, охорону здоров'я й медичну допомогу, на освіту, на соціальний захист. Таким чином, на рівні місцевих утворень практично реалізується завдання дотримання більшості державних соціальних гарантій.

Склад доходів і витрат місцевих бюджетів визначається тим, що у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування перебувають галузі економіки, пов'язані з безпосереднім обслуговуванням населення, і вся масова мережа соціально-культурних установ. Крім того, органи місцевого самоврядування у певній мірі можуть сприяти розвитку підприємств виробничої сфери за допомогою прямого фінансування, надання бюджетних кредитів, здійснення інвестицій у статутний капітал діючих або новостворених підприємств, розміщення місцевого замовлення.

Бюджетним Кодексом України визначено, що видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основного боргу та повернення надміру сплачених до бюджету коштів. Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні виплати, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм.

Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).¹ Доходи місцевих бюджетів поділяються на закріплені, регулюючі і власні. Закріплені доходи – це доходи, що враховуються при визначенні трансфертів, при цьому відсоток їх відрахування до місцевих бюджетів закріплений на постійній основі Бюджетним кодексом України. Регулюючими є доходи, які, згідно до закону «Про Державний бюджет» на відповідний рік, частково закріплюються за відповідним бюджетом, враховуючи потребу в ньому у даному періоді. Власні доходи – це доходи, які повністю залишаються на рівні відповідного місцевого бюджету і використовуються органами місцевого самоврядування для виконання власних повноважень. Саме ці доходи є основою фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, під якою ми розуміємо здатність органів місцевого самоврядування забезпечити збалансоване покриття витрат місцевих бюджетів власними доходами шляхом проведення самостійної податково-бюджетної політики.

Доходи територіальних утворень України плануються суб'єктами держави на основі самостійно розроблених методик. При оцінці доходів використовуються дані податкових і неподаткових надходжень, розраховані територіальними утвореннями на регіональному рівні. В умовах, що склалися, навантаження з бюджетного регулювання місцевих бюджетів покладається на трансферти, виділення яких відбувається у встановленому Урядом України порядку. Подібна практика зумовлює зниження фінансової самостійності місцевого самоврядування й зацікавленості в мобілізації доходів у місцеві бюджети.

Ключові передумови фінансової самостійності органів місцевого самоврядування полягають у наступному:

- 1) самостійне здійснення бюджетного процесу: прогнозування, планування, затвердження, виконання й оцінка результатів виконання місцевого бюджету;

- 2) наявність у своєму розпорядженні власних податкових й неподаткових доходів;

¹ Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 4 серпня 2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>. – Заголовок з екрана.

3) самостійне визначення напрямків видатків коштів бюджету з фінансування видаткових повноважень безпосередньо органа місцевого самоврядування, у тому числі співвідношення поточних і капітальних видатків.

Фінансова самостійність надзвичайно важлива для органів місцевого самоврядування, вона відображає стан їх фінансових можливостей, що забезпечує можливість прийняття й здатність реалізації зобов'язань поточного й інвестиційного фінансування у встановлений термін і в запланованому розмірі без додаткового залучення фінансових ресурсів. В умовах економічної самостійності значно підвищується роль місцевого бюджету у фінансовому забезпеченні місцевих програм соціально-економічного розвитку. По-перше, він стає основним джерелом розвитку соціальної сфери й інфраструктурної облаштованості даної території. По-друге, дохідна частина бюджету реально ставиться в залежність від ефективності господарської діяльності на території. Причому органи місцевого самоврядування отримують важелі впливу на загальноекономічний стан території й можливості активізації підприємницької діяльності.

Отже, місцеві бюджети мають велике значення в здійсненні загальнодержавних соціально-економічних завдань – в першу чергу розподілу державних коштів на утримання і розвиток соціальної інфраструктури суспільства.

2.2. Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Необхідною умовою одержання достовірної інформації про процес формування доходів місцевих бюджетів, є аналіз складу, структури й динаміки доходів місцевих бюджетів, що дозволяє за допомогою якісних і кількісних характеристик виявляти основні напрямки проведеної в даному регіоні політики бюджетних доходів. Принципово важливим при визначенні складу, структури й динаміки доходів місцевих бюджетів на прикладі конкретного суб'єкта країни є ознайомлення із загальною характеристикою зведеного бюджету розглянутої області. Зведений бюджет Полтавської області включає обласний бюджет, бюджети 30 суб'єктів, з них 5 міст обласного значення: Полтава, Кременчук, Миргород, Лубни, Комсомольськ, а також бюджети 25 районів.

Аналіз динаміки величини доходів свідчить (рис. 2.2), що протягом 2005–2008 років відбувалося стрімке зростання величини доходів спеціального і загального фонду бюджету. У 2009 році зафіксовано скорочення обсягу доходів спеціального фонду, що зумовлено кризовими явищами в економіці країни, які виникли на фоні фінансової кризи 2008 року. До доходної частини загального фонду місцевих бюджетів Полтавської області у 2010 році (без врахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 2 591,4 млн грн.¹

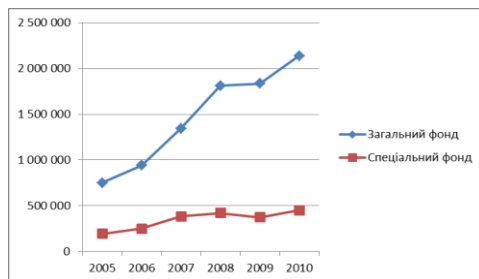

Рис. 2.2. Доходи загального і спеціального фондів бюджету Полтавської області (без врахування трансфертів): 2005–2010 рр., тис. грн

Побудовано на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Податкові надходження є важливою складовою доходів і основним джерелом поповнення бюджету. Так, акумулювання коштів до бюджету податковим методом на даний час є найбільш ефективним, що підтверджує розрахунок структури доходів загального фонду бюджету Полтавської області у 2010 році (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура доходів загального фонду місцевих бюджетів Полтавської області у 2010 році

Показник	Сума, тис. грн	Питома вага, %
Податкові надходження	2 078 108,1	32,12
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	1 667 702,2	25,77

¹ Статистичні дані Полтавської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adm-pl.gov.ua>.

Показник	Сума, тис. грн	Питома вага, %
Платежі за використання природних ресурсів	295 325,5	4,56
Внутрішні податки на товари та послуги	27 706,7	0,43
Інші податки	87 373,8	1,35
Неподаткові надходження	61 148,7	0,95
Доходи від власності та підприємницької діяльності	22 475,1	0,35
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	31 814,6	0,49
Інші неподаткові надходження	6 858,9	0,11
Доходи від операцій з капіталом	217,8	0,00
Офіційні трансферти	2 191 750	33,87
Разом	6 470 481,4	100

Податкові надходження поділяються на групи: податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості; податки на власність; збори за спеціальне використання природних ресурсів; внутрішні податки на товари і послуги; інші податки. Слід зазначити, що найбільшу питому вагу у 2010 році у структурі податкових надходжень займає група податків на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості – 80 %. Наступним за величиною частки у структурі є такий вид податкових надходжень, як платежі за використання природних ресурсів – 14 % (рис. 2.3).

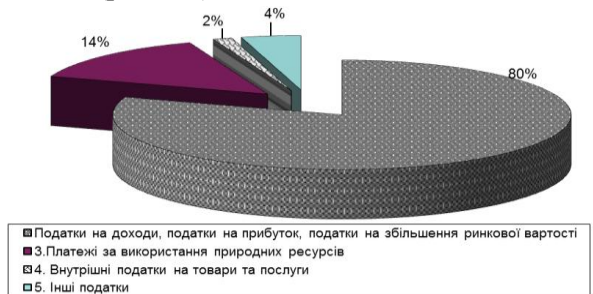

Рис. 2.3. Структура податкових надходжень до загального фонду місцевого бюджету Полтавської області у розрізі основних груп у 2010 році, %

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Аналізуючи дані табл. 2.2, можемо стверджувати, що найбільшим податковим джерелом поповнення обласного місцевого бюджету є податок на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості – 25,77 %. Досліджуючи склад та структуру даного податку за 2008–2010 роки у розрізі його основних видів (табл. 2.3) зроблено висновок, що у 2010 році відбулося нарощення обсягів надходжень за рахунок збільшення сум податку з доходів фізичних осіб та податку на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності. При цьому частка останніх у загальній величині даних доходів поступово зменшується, і на кінець досліджуваного періоду становить лише 0,7 %. Даний факт може свідчити про неефективну діяльність підприємств комунальної власності, зокрема зменшення обсягів отриманого прибутку, що безпосередньо впливає на досліджуваний показник. Тому при здійсненні фінансового контролю необхідно приділити увагу тим факторам, які спричинили зменшення прибутку комунальних підприємств.

Найменшу питому вагу у структурі податкових надходжень займають внутрішні податки на товари і послуги, які відносяться до регулюючих податків.

Таблиця 2.3

Динаміка складу та структури податків на доходи, податків на прибуток, податків на збільшення ринкової вартості місцевого бюджету Полтавської області за 2008–2010 роки

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, в т. ч.:						
Податок на доходи фізичних осіб	1 430 767	100	1 403 829	100	1 667 702	100
Податок на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності	1 417 331	99,06	1 392 783	99,21	1 656 071	99,30
Податок на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності	13 436	0,94	11 047	0,79	11 631	0,70

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Аналіз складу і структури внутрішніх податків на товари і послуги місцевого бюджету Полтавської області за 2010 рік показав (табл. 2.4), що основну питому вагу займають: плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності і плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, при чому спостерігається тенденція до зростання частки останньої до 64,61 % у 2010 році.

Таблиця 2.4

**Внутрішні податки на товари і послуги
Полтавської області: 2008–2010 рр.**

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Внутрішні податки на товари та послуги, в т. ч.:	49 878,5	100	28 980,4	100	27 706,7	100
Плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності	772,30	1,55	559,30	1,93	644,9	2,33
Плата за державну реєстрацію, крім плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності	21,60	0,04	20,80	0,07	29,4	0,11
Плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	17 612,9	35,31	17 785,9	61,37	17 901	64,61
Податок на промисел	234,40	0,47	226,80	0,78	241,8	0,87
Плата за видачу ліцензій та сертифікатів	29,10	0,06	1,20	0,00	20,0	0,07

Продовж. табл. 2.4

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності	31 208,2	62,57	10 375,8	35,80	8 869,6	32,01

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Наступна група доходів – збори за спеціальне використання природних ресурсів займає 14 % загального обсягу податкових надходжень (табл. 2.5). Протягом 2008–2010 років спостерігається тенденція до зростання частки плати за землю (96,67 % на кінець 2010 року), яка є основним джерелом поповнення надходжень від зборів за спеціальне використання природних ресурсів Полтавської області.

Таблиця 2.5

**Збори за спеціальне використання природних ресурсів
Полтавської області: 2008–2010 рр.**

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Плата за використання лісових ресурсів місцевого значення	1 220,6	0,69	1 091,4	0,43	1 825,5	0,62
Плата за спеціальне користування водними ресурсами місцевого значення	–1,40	–	2,40	0,00	0,04	0,00
Платежі за користування надрами місцевого значення	8 526,9	4,79	8 122,2	3,20	8 022,3	2,72

Продовж. табл. 2.5

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Плата за землю	168 398	94,53	244 422,9	96,37	285 477,7	96,67
Платежі за вико- ристання природ- них ресурсів	178 144	100	253 638,9	100	295 325,5	100

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Стосовно інших податків, то їх частка у загальній величині доходів складає 4 %. При цьому найпомітніший вклад у місцеві бюджети Полтавської області має єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, надходження від якого у 2010 році складають 57,8 млн грн (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Інші податки Полтавської області: 2008–2010 рр.

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Місцеві податки і збори	20 880	24,1	20 801	24,82	20 828	23,84
Податки, не відне- сені до інших категорій	11	0,0	22	0,03	4	0,00
Фіксований сільськогосподарсь кий податок	8751	10,1	8 657	10,33	8 770	10,04
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	56 878	65,74	54 340	64,83	57 772	66,12
Всього інших податків	86 519	100	83 819	100	87 374	100

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Дослідження структури місцевих податків і зборів свідчить, що протягом 2008–2010 року найвагомішим важелем місцевого оподаткування є ринковий збір (65,99 % на кінець 2010 році) (рис. 2.4), який був відмінений запровадженням нового Податкового кодексу. На нашу думку, заміна даного збору є необґрунтованою, оскільки ринкова торгівля завжди була однією із пріоритетних галузей економічної діяльності, про що свідчить постійне збільшення ринкових площ торгівлі по всіх містах України, в тому числі і міст Полтавської області.

Враховуючи підвищений інтерес в останні роки до різних видів масової інформації – теле-, радіомовлення, книг та інших періодичних видань, не зовсім зрозумілою є і відмова від такого джерела доходів як податок з реклами.

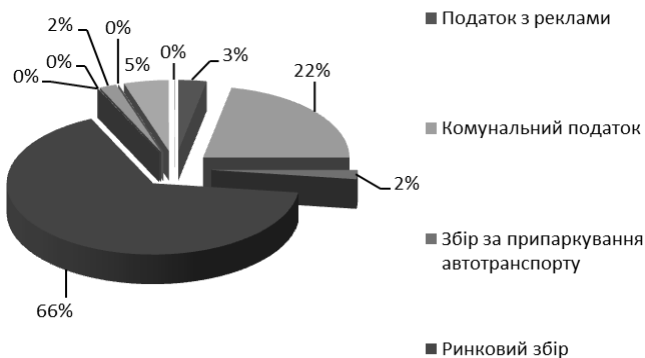

Рис. 2.4. Структура місцевих податків і зборів місцевих бюджетів Полтавської області у 2010 році

Крім того, значну частку у структурі місцевих податків і зборів у 2008–2010 роках займав і комунальний податок – 22 %, однак поступове зменшення питомої ваги даного податку є наслідком зниження обсягів виробництва на підприємствах, а звідси і скорочення трудових ресурсів, що є об'єктом оподаткування.

Ми погоджуємося з відмовою від даного податку, що є заходом державної підтримки підприємств, оскільки у період фінансової кризи, коли спостерігається згортання підприємств, комунальний податок є додатковим тягарем і заважає підприємствам «триматися на плаву».

В процесі аналізу податкових надходжень доцільно використати коефіцієнти результативності, що характеризують наскільки ефективно збираються ті чи інші види надходжень у розрахунку на одного жителя області (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Система показників оцінювання результативності
збирання доходів місцевих бюджетів**

Показник	Економічний зміст	Методика розрахунку
Коефіцієнт результативності податків на доходи, податків на прибуток та збільшення ринкової вартості	Характеризує середній обсяг надходжень податків на доходи, податків на прибуток та збільшення ринкової вартості на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{no} = \frac{ПД}{Ч}$
Коефіцієнт результативності платежів за використання природних ресурсів	Характеризує середній обсяг надходжень платежів за використання природних ресурсів на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{op} = \frac{BP}{Ч}$
Коефіцієнт результативності платежів за адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного і побічного продажу	Характеризує середній обсяг надходжень за адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного і побічного продажу на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{az} = \frac{A3}{Ч}$
Коефіцієнт результативності внутрішніх податків на товари та послуги	Характеризує середній обсяг надходжень внутрішніх податків на товари та послуги на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{en} = \frac{BП}{Ч}$
Коефіцієнт результативності інших податків	Характеризує середній обсяг надходжень від інших податків на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_m = \frac{ПП}{Ч}$
Коефіцієнт результативності доходів від власності та підприємницької діяльності	Характеризує середній обсяг надходжень доходів від власності та підприємницької діяльності на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{os} = \frac{ДВ}{Ч}$

Продовж. табл. 2.7

Показник	Економічний зміст	Методика розрахунку
Коефіцієнт результативності інших неподаткових надходжень	Характеризує середній обсяг інших неподаткових надходжень на одну особу, що проживає у адміністративно-територіальній одиниці	$Kp_{\text{ин}} = \frac{ИНН}{Ч}$

ПД – податки на доходи, податків на прибуток та збільшення ринкової вартості; ВР – платежі за використання природних ресурсів; ВП – внутрішні податки на товари та послуги; ІП – інші податки; ДВ – доходи від власності та підприємницької діяльності; АЗ – платежі за адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного і побічного продажу; ІНН – інші неподаткові надходження; Ч – чисельність населення певної адміністративно-територіальної одиниці.

Розроблено автором.

На основі даних статистичного щорічника стосовно чисельності населення Полтавської області було розраховано вищезазначені показники за 2008–2010 роки (табл. 2.8) і визначено, що у 2010 році зменшилась результативність збирання таких податкових надходжень як внутрішні податки на товари та послуги та інших податкових надходжень. Так, у 2010 році з одного мешканця Полтавської області збирається на 41,79 грн менше інших податків (місцевих податків і зборів, єдиного податку для суб'єктів малого бізнесу, сільськогосподарського податку та ін.) ніж у 2009 році. Слід позитивно відзначити збільшення значення коефіцієнта результативності платежів за використання природних ресурсів до 196,9 грн. Тобто, сума надходжень від використання природних платежів у розрахунку на одну особу у 2010 році на 28,46 грн більше, ніж у 2009 році.

Важливим дохідним джерелом місцевого бюджету є неподаткові надходження, які, в залежності від видів та методів їх мобілізації, поділяються на такі групи: доходи від власності і підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного та побічного продажу; надходження від штрафів, фінансових санкцій та інші неподаткові надходження.

Таблиця 2.8

**Динаміка показників результативності податкових надходжень до
місцевого бюджету Полтавської області за 2008–2010 роки, грн**

Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Відхилення (±)			
				2009 від 2008 року		2010 від 2009 року	
				сума, тис. грн	темп росту, %	сума, тис. грн	темп росту, %
Коефіцієнт результативності податків на доходи, податків на прибуток та збільшення ринкової вартості	946,65	932,47	1 112,1	–14,18	98,5	179,63	119,26
Коефіцієнт результативності платежів за використання природних ресурсів	117,87	168,47	196,9	50,61	142,9	28,46	116,89
Коефіцієнт результативності внутрішніх податків на товари та послуги	33,00	19,25	18,5	–13,75	58,3	–0,77	95,98
Коефіцієнт результативності інших податків	57,24	55,68	13,9	–1,57	97,3	–41,79	24,94

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Розрахунок динаміки неподаткових надходжень бюджету Полтавської області показав, що у 2010 році їх величина зменшилась (рис. 2.5). Крім того спостерігається тенденція до зміни структури неподаткових платежів в бік зменшення частки адміністративних зборів, платежів та доходів від некомерційного та побічного продажу. Однак на кінець 2010 року дана група продовжує займати найбільшу питому вагу у структурі.

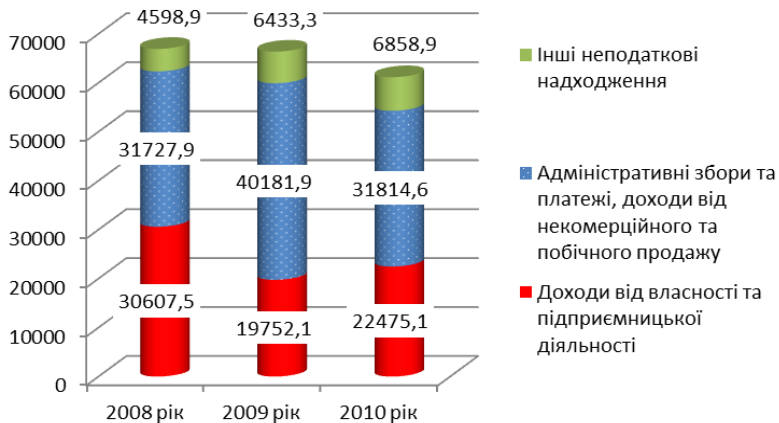

Рис. 2.5. Динаміка структури неподаткових надходжень до загального фонду місцевого бюджету Полтавської області у розрізі основних груп у 2008–2010 роках, %

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Проаналізувавши поелементно надходження від адміністративних зборів та платежів, доходів від комерційного та побічного продажу (табл. 2.9) ми побачили, що найбільшим за обсягом надходжень є плата за оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств – 65 %, при цьому протягом досліджуваного періоду питома вага даного виду доходу зростає.

Важливим джерелом неподаткових надходжень даної групи є державне мито. Державне мито – це плата, яка справляється за вчинення юридичних дій, видачу документів юридичного значення та уповноваженими на те органами. Протягом досліджуваного періоду його частка зменшується і становить у 2009 році

33 %. Наступна група неподаткових надходжень – доходи від власності і підприємницької діяльності займає 30 % загальної суми і включає доходи, що зумовлені виконанням економічних функцій органами місцевого самоврядування як власника.

Таблиця 2.9

**Адміністративні збори та платежі, доходи від
комерційного та побічного продажу в
Полтавській області: 2008–2010 рр.**

Вид доходу	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, в т. ч.:	31 728	100	40 182	100,00	31 815	100
Плата за утримання дітей у школах-інтернатах	386	1,2	467	1,2	628	2,0
Плата за оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств	20 406	64,3	26 162	65,1	20 678	65,0
Держмито	10 936	34,5	13 553	33,7	10 508	33,0

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Розрахунок коефіцієнтів результативності збирання неподаткових надходжень з населення (табл. 2.10) показав, що у 2010 році зменшилась результативність збирання адміністративних зборів і платежів у розрахунку на одного мешканця на 5,5 грн проти 2009 року. За іншими статтями неподаткових надходжень спостерігається підвищення результативності надходжень протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.10

Динаміка коефіцієнтів результативності збирання неподаткових надходжень з населення Полтавської області за 2008–2010 роки, грн

Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Відхилення (±)			
				2009 від 2008 року		2010 від 2009 року	
				сума, тис. грн	темп росту, %	сума, тис. грн	темп росту, %
Коефіцієнт результативності доходів від власності та підприємницької діяльності	20,25	13,12	14,99	–7,13	64,8	1,9	114,2
Коефіцієнт результативності платежів за адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного і побічного продажу	20,99	26,69	21,22	5,70	127,1	–5,5	79,5
Коефіцієнт результативності інших неподаткових надходжень	3,04	4,27	4,57	1,23	140,4	0,3	107,0

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Отже, дослідивши неподаткові надходження місцевих бюджетів можемо стверджувати, що найпомітнішу роль серед таких доходів у загальному фонді бюджету відіграють адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного та побічного продажу. При цьому ефективність збирання даного виду надходжень протягом досліджуваного періоду зростає.

Однак, актуальності набуває вирішення проблеми підвищення ефективності поповнення бюджету за рахунок різних джерел, так як це апробується в інших економічно розвинених країнах. Особливої уваги потребує збільшення частки неподаткових надходжень бюджету, зокрема, використовуючи інвестиційні програми розвитку та інше. Разом з тим, податкові надходження є важливим джерелом наповнення бюджету. При цьому величина надходжень значною мірою залежить від ефективної бюджетної політики держави в цілому, та певного регіону зокрема. Крім того, політика стягнення податкових надходжень відповідними органами повинна бути досить виважена і чітко сформована. Так, проведений нами аналіз показав, що обсяги місцевих податків і зборів, що належать до власних доходів місцевих бюджетів, є досить незначними, поряд з тим, що закріплені доходи (зокрема, податок на доходи фізичних осіб) є наймогутнішим джерелом поповнення бюджету.

В період проведення податкової реформи та реформи міжбюджетних відносин України значна роль виділяється видаткам, які спрямовані на економічне зростання як нашої країни в цілому, так і регіону зокрема. Слід відмітити, що останнім часом значимість фінансування видатків місцевими бюджетами стрімко зростає. З однієї сторони вони є звичайним інструментом бюджетного регулювання, з іншої, саме вони визначають перерозподіл державних доходів на місцях і повинні відповідати принципам соціальної справедливості та субсидіарності, тобто рівному доступу населення до бюджетних послуг. Крім того, слід пам'ятати, що основні видатки місцевих бюджетів, такі як видатки на загальну освіту та охорону здоров'я, на культуру і мистецтво, фізичну культуру і спорт є по суті інвестиціями держави у людський капітал, тобто формування висококваліфікованих кадрів, які будуть сприяти економічному розвитку країни.

Згідно Бюджетного кодексу України¹ бюджет може складатися із загального та спеціального фондів. При цьому загальний

¹ Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: від 08.07.2010 р. № 2456-VI: станом на 4 серпня 2010 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>. – Заголовок з екрана.

фонд бюджету включає всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету. Спеціальний фонд бюджету включає бюджетні видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень.

Аналіз фінансування видатків із загального і спеціального фонду місцевих бюджетів Полтавської області за 2010 рік (табл. 2.11) показав, що такі статті видатків як будівництво, транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації і інформатика, інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю, охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека фінансуються із спеціального фонду. Фінансування інших статей здебільшого здійснюється з загального фонду.

Динаміка видатків зведеного бюджету Полтавської області за 2008–2010 роки (табл. 2.12) показує, що в цілому спостерігається позитивна тенденція до збільшення величини видатків. Виняток становлять видатки на сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство, послуги, пов'язані з економічною діяльністю та охороною навколишнього природного середовища і ядерною безпекою, які у 2010 році зменшились відповідно на 33,5 п.п, 34,1 п.п. та 30,9 п.п.

Згідно з бюджетною класифікацією видатки поділяють за галузями і видами суспільної діяльності. Видатки на соціальну сферу включають такі статті видатків: освіта, охорона здоров'я, культура і мистецтво; фізична культура і спорт. Усі ці видатки безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення й суттєво впливають на загальні соціальні процеси в державі, насамперед, на рівень його добробуту, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок непередбачених обставин.

Найбільшу питому вагу у структурі видатків загального фонду бюджету складають видатки на освіту 36,02 %. Відповідно до Закону України «Про освіту»¹ місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування на основі загальнодержавних нормативів установлюють граничні обсяги бюджетного фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, що є у комунальній власності, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання.

¹ Про освіту : Закон України від 23.05.1999 р. № 1060-XII : станом на 02.05.2011 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/> – Заголовок з екрана.

Таблиця 2.11

Співвідношення фінансування видатків із загального і спеціального фондів бюджету Полтавської області за 2010 рік

Видатки	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом
	обсяг, тис. грн	питома вага, % до підсумку	обсяг, тис. грн	питома вага, % до підсумку	обсяг, тис. грн
Державне управління	261 186	6,06	7 474	1,17	268 660
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	2 183	0,05	1	0,00	2 184
Освіта	1 551 462	36,02	58 835	9,23	1 610 297
Охорона здоров'я	1 096 143	25,45	70 957	11,13	1 167 100
Соціальний захист та соціальне забезпечення	931 505	21,63	186 977	29,34	1 118 482
Житлово-комунальне господарство	106 989	2,48	50 508	7,92	157 497
Культура і мистецтво	195 830	4,55	12 328	1,93	208 158
Засоби масової інформації	8 005	0,19	0	0,00	8 005
Фізична культура і спорт	49 373	1,15	1 623	0,25	50 996
Будівництво	48	0,00	118 219	18,55	118 266
С/г і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	626	0,01	1 133	0,18	1 759
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	3 765	0,88	56 479	8,86	94 444
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	550	0,01	657	1,03	7 127
Охорона навколишнього природного середовища	498	0,01	5 479	0,86	5 978
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	528	0,1	80	0,01	5 362
Всього	437 031	100	637 337	100	4 944 368

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Таблиця 2.12

**Структура видатків загального фонду зведеного бюджету
Полтавської області за 2008–2010 роки, тис. грн**

Найменування видатків	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Відносне відхилення, %		Абсолютне відхилення, тис. грн	
				2009 від 2008 року	2010 від 2009 року	2009 від 2008 року	2010 від 2009 року
Державне управління	222 573,8	232 452,7	261 185,6	104,4	112,4	9 878,9	28 732,9
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	1 398,2	1 707,9	2 182,6	122,1	127,8	309,7	474,7
Освіта	1 178 512,9	1 292 638,5	1 551 462	109,7	120,0	114 126	258 823,5
Охорона здоров'я	820 458,6	913 137,1	1 096 143	111,3	120,0	92 678,5	183 006,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	708 979,1	705 963,6	931 504,8	99,6	131,9	–3 015,5	225 541,2
Житлово-комунальне господарство	116 081,2	86 455,4	106 988,5	74,5	123,7	–29 625,8	20 533,1
Культура і мистецтво	139 375,0	155 050,9	195 830,0	111,2	126,3	15 675,9	40 779,1
Будівництво	97,0	32,5	47,6	33,5	146,3	–64,5	15,1
Засоби масової інформації	8 772,8	7 742,0	8 005,3	88,3	103,4	–1 030,8	263,3
Фізична культура і спорт	41 238	44 188	49 373	107,2	111,7	2 949,7	5 184,8
Сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	1 833,1	941,5	626,1	51,4	66,5	–891,6	–315,4

Продовж. табл. 2.12

Найменування видатків	2008 рік	2009 рік	2010 рік	Відносне відхилення, %		Абсолютне відхилення, тис. грн	
				2009 від 2008 року	2010 від 2009 року	2009 від 2008 року	2010 від 2009 року
Транспорт, шляхове господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	42 730	36 393	37 965	85,2	104,3	–6 337,6	1 571,8
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	1 729,8	834,4	550,1	48,2	65,9	–895,4	–284,3
Охорона навколишнього природного середовища і ядерна безпека	256,7	721,5	498,2	281,1	69,1	464,8	–223,3
Попередження та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	3 144,6	4 243,2	5 282,0	134,9	124,5	1 098,6	1 038,8
Видатки, не віднесені до основних груп	20 568	17 284	59 398	84,0	343,6	–3 283,9	42 113,2
Разом	330 871	3 500 506	4 307 031	105,8	123,0	191 799	806 524,9

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

Склад та структуру видатків загального фонду бюджету Полтавської області за 2010 рік зазначено на рис. 2.6.

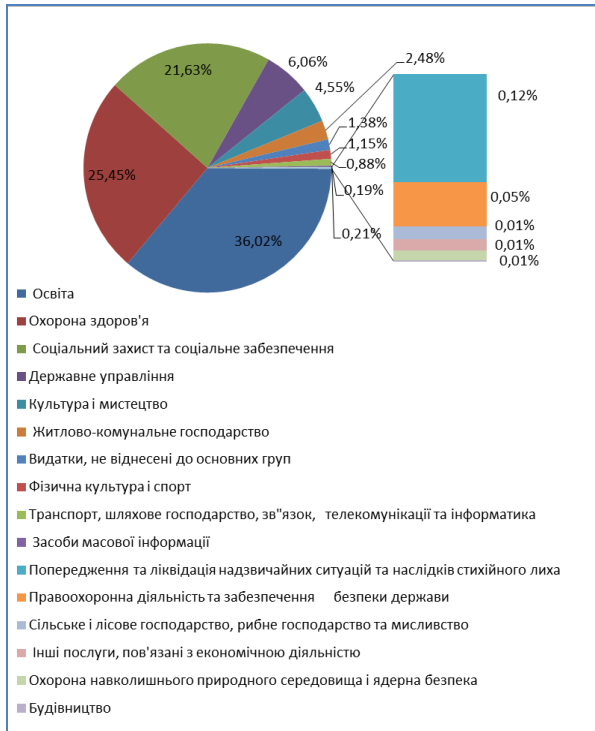

Рис. 2.6. Структура видатків загального фонду бюджету Полтавської області у 2010 році

Складено автором на основі даних Головного фінансового управління Полтавської обласної державної адміністрації.

В цілому видатки місцевого бюджету Полтавської області мають соціальне спрямування: значна частина видатків припадає на охорону здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення, відповідно 25,45 % і 21,63 %. Незважаючи на проведені адміністративні реформи (скорочення чисельності держслужбовців, введення жорсткої економії використання бюджетних коштів), видатки на утримання органів влади складають значну питому вагу у загальному їх обсязі. Тому першочерговим зав-

данням є оптимізація структури видатків для забезпечення справедливого розподілу коштів між усіма верствами населення, підприємствами, органами державної і місцевої влади.

2.3. Принципи дії податкового механізму на регіональному рівні

В Україні все ще продовжується процес формування основних задач податкової системи та податкової культури, що супроводжується становленням та розвитком ринкових відносин, постійним реформуванням політичної системи. Тривалий час в Україні податкова політика розглядалась виключно як фіскальний інструмент, при цьому ігнорувалась роль оподаткування як стимулюючого інструменту державної політики.

Останнім часом реалізація податковою політикою України стимулюючої функції набуває особливої актуальності, оскільки стимулюючий ефект податкової політики дозволяє здійснити оптимізацію фіскальної діяльності держави: необтяжені для бюджету видатки будуть більш ефективними, ніж прямі інвестиції держави та значне скорочення податків. Для досягнення стратегічних цілей податкової політики слід враховувати, що тактичне зниження податкового тягара не повинно супроводжуватися скороченням бюджетних доходів держави. Оскільки це безпосередньо позначиться на скороченні видатків, а, відтак, означатиме й послаблення ефективності податкової політики. Тому, тактика податкової політики держави обов'язково повинна включати до свого арсеналу стимулюючі елементи, які б безпосередньо сприяли пожвавленню економічного зростання та забезпечили компенсацію втрат податкових надходжень за рахунок зростання податкової бази. Розробка та реалізація оптимальної моделі податкової політики держави потребує вивчення концептуальних засад, форм та методів довгострокового і короткострокового впливу податків на розвиток соціально-економічних процесів на національному та регіональному рівнях. Елементи податкової політики обов'язково мають узгоджуватися з реальними соціальними й економічними проблемами та потребами держави, можливостями їх вирішення через політику податкових доходів та політику податкового управління. Виходячи з дійсного фінансового потенціалу держави, міри її участі в соціально-економічних процесах суспільної

еволюції, ступеня розвиненості ринкових відносин в господарському секторі країни.

Державне регулювання соціально-економічних процесів може здійснюватися в двох основних напрямках¹:

- регулювання ринкових, товарно-грошових відносин, яке полягає у визначенні нормативного поля – законів та підзаконних актів, які регулюють податкові взаємини учасників ринку;

- регулювання розвитку економіки країни, громадського виробництва в умовах ринку та вільної підприємницької діяльності. В цьому випадку головними інструментами є фінансово-економічні методи впливу держави на інтереси підприємця з метою спрямування підприємницької діяльності у вигідному суспільству напрямку (рис. 2.8).

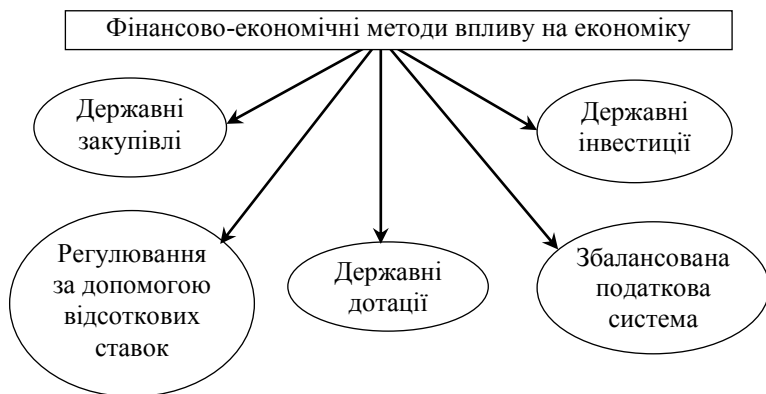

Рис. 2.8. Фінансово-економічні методи впливу на економіку²

Найбільш дієвим методом впливу на економіку є податкова система. За допомогою варіювання податкових ставок, пільг і санкцій забезпечується стимулювання розвитку технічного прогресу, зростання кількості робочих місць, впровадження інновацій та інвестицій у виробництво на національному та регіональному рівнях. Багатовекторність впливу податкової

¹ Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Стиглиц Дж. Ю. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 720 с.

² Міщенко С. Г. Організація боротьби з мінімізацією бази оподаткування з використанням фіктивних підприємств Київ // С. Г. Міщенко, Ю. О. Зеленков, Ю. Ю. Назаренко / Національна академія ДПС України, 2005. – 84 с.

політики на соціально-економічні процеси обумовлюють необхідність ілюстрації основних принципів побудови системи оподаткування (рис. 2.8).

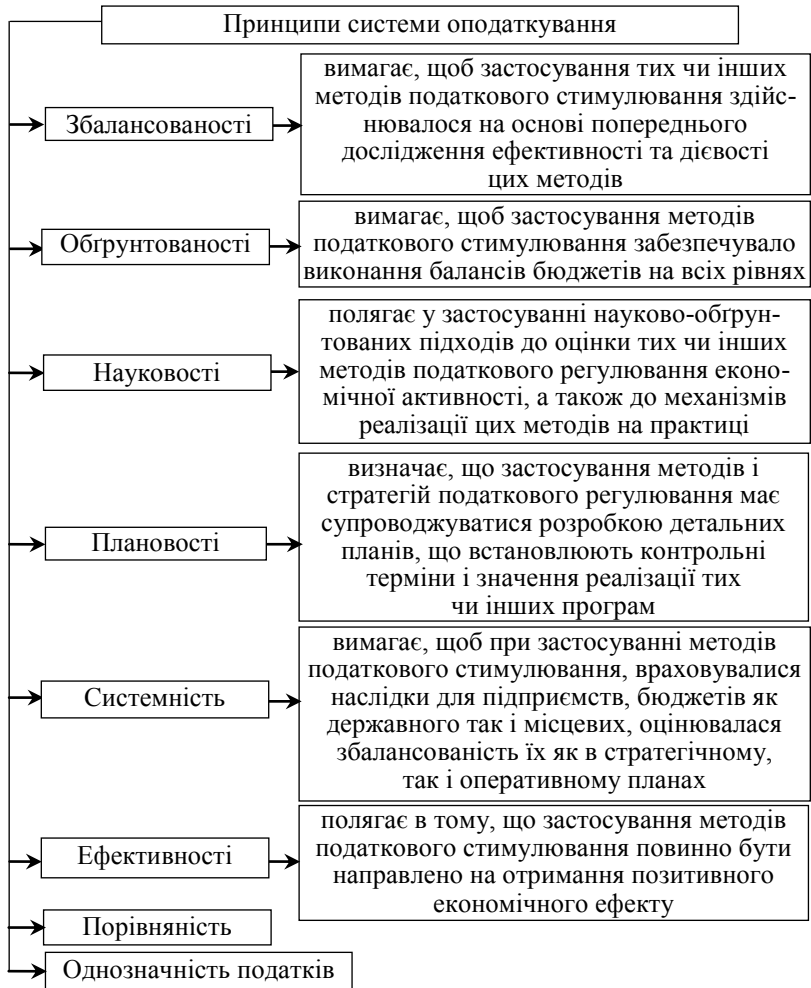

Рис. 2.8. Принципи побудови системи оподаткування¹

¹ Финансово-кредитный энциклопедический словарь / под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.

Реалізація перелічених принципів вимагає розробки нової концепції формування стимулюючої податкової політики. При цьому будемо виходити з того, що реалізація стимулюючої податкової політики вимагає виділення трьох активних агентів: платники податків, податкові органи та регіони.

Необхідність виділення регіонального рівня обумовлена тим, що по-перше, структура податково-бюджетної системи України повторяє її регіональну структуру, а по-друге, регіональні органи влади мають реальну можливість створювати і змінювати умови господарювання в рамках кожного регіону. При цьому через систему податкових органів опосередковуються фінансові відносини між платником податку і регіонами в частині формування фінансових ресурсів регіону, а через бюджетну систему, систему державних замовлень, систему податкових пільг і т. д. – здійснюється зворотний зв'язок від регіонів до платників податків. Таким чином, агент «Регіони» формує умови функціонування для агента «Платники податків», а агент «Податкові органи» опосередковує ці взаємодії.

Вибір податкової системи для опосередкування відносин між регіонами та платниками податків обумовлений тим, що податки являються найбільш дієвим і ефективним інструментом регулювання економічних відносин та інтересів між державою, регіоном, суб'єктами господарювання і, в кінцевому рахунку, фізичними особами.¹

2.4. Податкові важелі стимулювання регіонального розвитку

Розглядаючи взаємодії між платниками податків і регіональними виконавчими органами щодо стимулювання економічного розвитку через канали прямого і зворотного зв'язку виділяють «швидкі» та «повільні» взаємодії.

При цьому «швидкі» взаємодії спрямовані безпосередньо на зміну сум нарахованих податків, носять короткочасний характер і мають негативний зворотний зв'язок (позначені пунктирною лінією від блоку податкового стимулювання на рис. 2.9), а «повільні» взаємодії, спрямовані на зміну податкової бази, є більш цікавими і мають позитивний зворотний зв'язок (позначені суцільною лінією від блоку податкового стимулювання на рис. 2.9).

¹ Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання / А. І. Крисоватий. – Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2000. – 246 с.

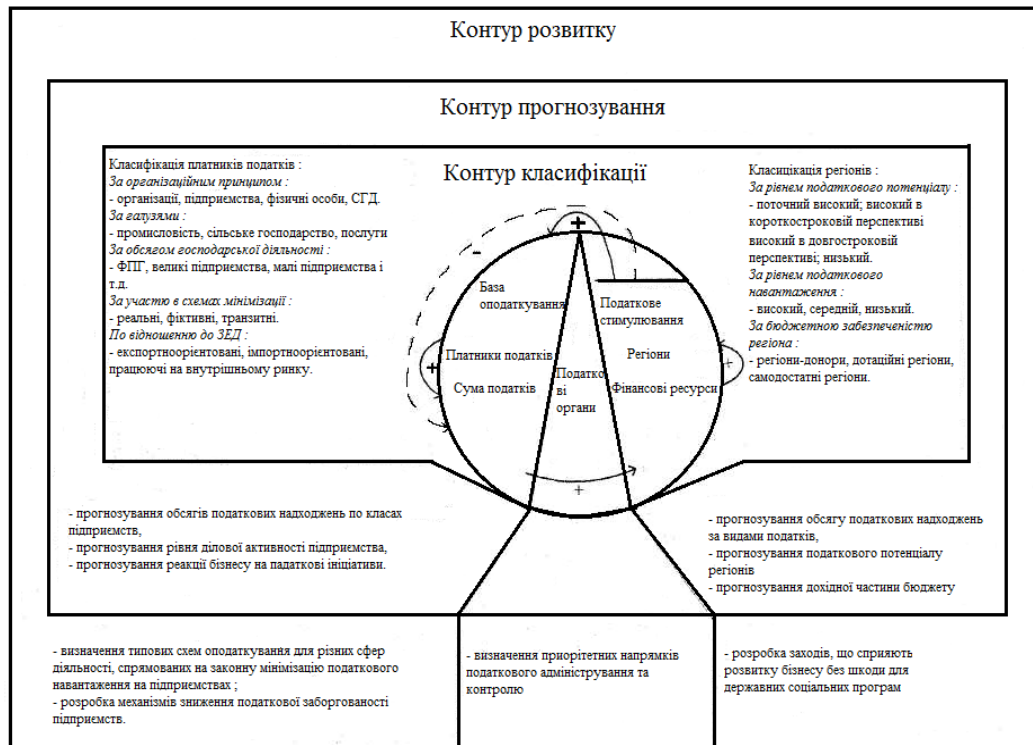

Рис. 2.9. Схема формування стимулюючої податкової політики

Можна виділити два замкннутих контури (рис. 2.10).

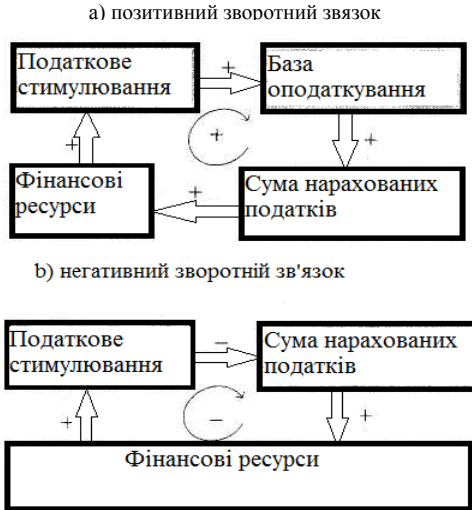

Рис. 2.10. Контури зворотного зв'язку заходів щодо податкового стимулювання

Реалізація заходів податкового стимулювання активізує одночасно обидва контури. Позначимо, через t_1 – період активізації та обороту першого контуру, тобто заходи щодо податкового стимулювання прийняті в періоді t_0 почнуть давати ефект f_1 починаючи з періоду $(t_0 + t_1)$ а, через t_2 – період активізації другого контуру ($t_1 > t_2$), тобто починаючи з періоду $(t_0 + t_1)$ почнуть діяти ефекти по другому контуру (f_2). При цьому ефекти f_1 та f_2 зазвичай різноспрямовані, а для заходів щодо податкового стимулювання $f_1 > 0$, $f_2 < 0$. Нехай T – період протягом якого окремі заходи щодо податкового стимулювання буде давати ефект.

Очевидно, що реалізація будь-якого заходу має сенс лише в тому випадку, якщо сумарний очікуваний довгостроковий ефект вище сумарних короткострокових ефектів за цей же період, тобто:

$$f_1 T - t_0 - t_1 + f_2 T - t_0 - t_2 > 0. \quad (2.2)$$

Графічно цей ефект проілюстровано на рис. 2.11.

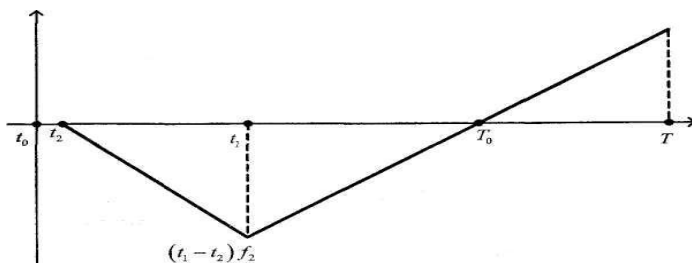

Рис. 2.11. Схема формування ефекту від стимулювання економічного розвитку

Тоді, необхідною умовою отримання зазначеного ефекту є така умова:

$$f_1 + f_2 > 0. \quad (2.3)$$

При виконанні цієї умови буде спостерігатися ріст кривої на відрізку $[t_1; T]$ (рис. 1.7). Крім того, період, протягом якого будуть спостерігатися ефекти від заходів щодо податкового стимулювання повинен перевищувати «термін окупності» T_0 .

Розглянемо детальніше концептуальні основи впливу податків на економічне зростання та суми податкових надходжень в довгостроковій перспективі.

Для цього побудуємо модель формування та розподілу доданої вартості та податкових доходів держави для економіки України. При цьому будемо припускати, що формування доданої вартості на **регіональному рівні** може бути описано функцією Кобба-Дугласа в мультиплікативній формі:

$$Y = A_0 K^\alpha L^\beta, \quad (2.4)$$

де Y – додана вартість в регіоні;

A – коефіцієнт масштабу;

K – капітальні витрати;

L – витрати праці;

α, β – оцінювані параметри, що відображають віддачу відповідних чинників.

Розрахунок параметрів функції Кобба-Дугласа для економіки України за 2006–2009 роки дав наступні результати:

$$Y = 0,185 \cdot K^{0,635} \cdot L^{0,470}.$$

При моделюванні припускаємо, що створена додана вартість на регіональному рівні розподіляється за трьома напрямками: споживання, оподаткування і розвиток (або інвестування), тобто в кожен момент часу має виконуватися балансове співвідношення:

$$Y = C + T + I, \quad (2.5)$$

де C – обсяг споживання;

T – сума податкових відрахувань;

I – сума інвестицій.

Зміна фонду споживання в основному впливає на обсяг і якість трудових ресурсів регіону, так як фонд споживання є ні що інше, як сума благ (товарів і послуг), спожитих кінцевим споживачем. Чим більше ця сума у розрахунку на одну людину, тим вище рівень життя населення і тим вища кваліфікація і якість робочої сили. Більш того, як показує вітчизняна та зарубіжна практика, починаючи з певного рівня зростання фонду споживання фактично призводить до зростання заощаджень населення, які в свою чергу повертаються в економіку у вигляді інвестицій.

Таким чином, при моделюванні динаміки споживання можна припускати, що вона змінюється по монотонно – зростаючому функцією з затухаючим темпом зростання або навіть верхньою асимптотою. В процесі моделювання для оцінки рівня кінцевого споживання використовувались два показники: роздрібний товарообіг і обсяг реалізації платних послуг населенню. За аналізований період середня частка кінцевого споживання, розрахована таким чином, у ВВП склала 40 %.

Наступним припущенням моделі було те, що податкові надходження в основному використовуються на фінансування бюджетної сфери та державних витрат. Ця сума має нижню допустиму межу, нижче якої опускатися не можна. Величина цього кордону визначається рівнем соціальних державних

витрат, витратами на утримання державного апарату, витратами на фінансування зовнішнього боргу та ін., здійснюється приріст капіталу за рахунок інвестицій у функції Кобба-Дугласа. Освоєння інвестицій вимагає певних витрат часових, фінансових та інших. Для обліку цих витрат був введений коефіцієнт освоєння інвестицій:

$$K^+ = \delta \cdot I, \quad (2.6)$$

де K^+ – приріст капіталу;
 δ – коефіцієнт освоєння інвестицій.

Теоретичні значення коефіцієнта δ змінюються у межах від 0 до 1. Чим нижче його значення, тим вище фінансові та інші витрати на освоєння інвестицій. Суть цих витрат пояснюється тим, що не кожна інвестиційна ініціатива реалізується у вигляді конкретної зміни капітальної складової, тобто присутній фактор ризику інвестиційного проекту, і будь-який інвестиційний проект вимагає певних витрат на реалізацію, які виділяються із сум направляються на інвестування, для оцінки значення яких використовується коефіцієнт введення в експлуатацію нових основних фондів. Для економіки України цей коефіцієнт дорівнює 85 %.

При моделюванні динаміки фактора K також враховувалося природне вибуття основних фондів або амортизація. Коефіцієнт вибуття основних фондів був зафіксований на рівні 10 %. Таким чином, з урахуванням зроблених припущень динаміка капітальних витрат для сучасного стану економіки України може бути описана наступним чином:

$$\Delta K = K^+ - a \cdot K = \delta \cdot I - a \cdot K;$$

$$\Delta K = 0,185 \cdot I - 0,1 \cdot K. \quad (2.7)$$

Для кількісної оцінки сукупних податкових надходжень функція оподаткування на макрорівні була представлена в лінійних формі:

$$T = \tau_0 + \tau Y, \quad (2.8)$$

де τ_0 – автономне оподаткування, тобто та частина податків, яка не залежить від обсягу доданої вартості;

τ – інтегральна ставка оподаткування доданої вартості в економіці.

У цьому випадку «додана вартість» розуміється ширше, ніж це визначено в законі про ПДВ. Фактично в даному випадку додана вартість – це знову вироблений продукт, або його валова вартість – за вирахуванням матеріальних витрат. У випадку, коли частка кінцевого споживання є фіксована в загальному обсязі доданої вартості, що характерно для економіки України, зміна податкового навантаження надає безпосередній вплив на обсяги інвестицій.

Динаміка податкових надходжень в залежності від рівня оподаткування у випадку, коли динаміка доданої вартості виражена рівнянням (рис. 2.12, 2.13):

$$Y = 0,185 \cdot K^{0,635} \cdot L^{0,470}. \quad (2.9)$$

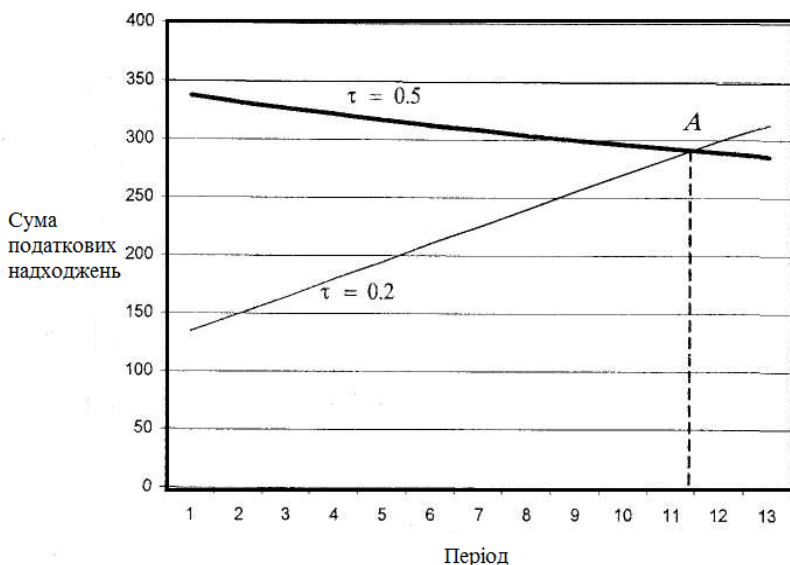

Рис. 2.12. Динаміка податкових надходжень в залежності від рівня податкового навантаження

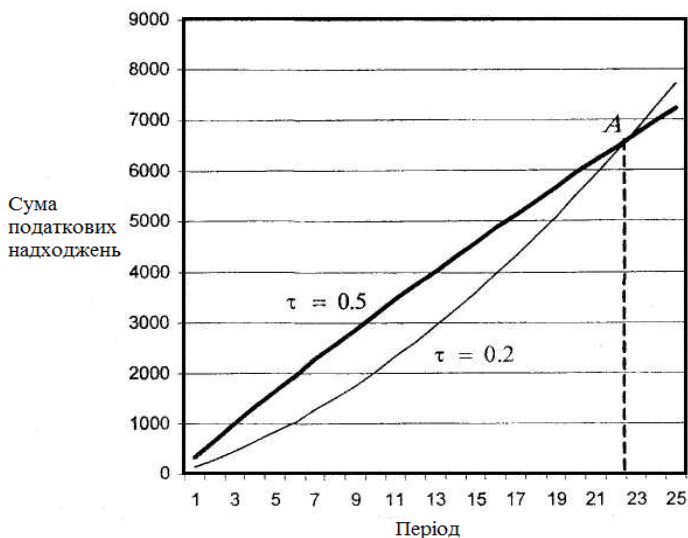

Рис. 2.13. Динаміка податкових надходжень в залежності від рівня податкового навантаження (наростаючим підсумком)

З рис. 2.12, 2.13 видно, що зменшення податкового навантаження на користь інвестування для існуючої структури економіки Україні в короткостроковій перспективі призводить до істотного (майже в 2,5 рази) скорочення податкових надходжень, проте, вже через 3 роки очікувані обсяги податкових надходжень зрівнюються (точка А перетину кривих на рис. 2.12), а через 6 років сумарний обсяг податкових надходжень наростаючим підсумком при податковому навантаженні $\tau = 0,2$ стабільно перевищує і продовжує рости над рівнем податкових надходжень при $\tau = 0,5$ (точкам на рис. 2.13).

Для реалізації податкового стимулювання економічного розвитку в рамках податково-бюджетної політики важливе значення має чітке визначення за рахунок яких податків, для яких підприємств і в яких регіонах будуть реалізовуватися ті чи інші заходи податкового стимулювання.

Кожному регіону властива своя історично сформована структура економічних зв'язків і відносин, різним групам платників податків властиві свої власні мотиви поведінки, а, значить, і різні реакції на одні й ті ж дії місцевої влади, в рамках концепції податкового стимулювання економічного розвитку був виділе-

ний контур класифікації (див. рис. 2.9). Основними завданнями цього контуру є завдання класифікації платника податків і регіонів для отримання достатньо однорідних класів, в рамках яких можна здійснювати моделювання та реалізовувати ті чи інші заходи податкового стимулювання.

Для оцінки наслідків і умов впровадження заходів податкового стимулювання передбачений контур прогнозування (рис. 2.9), основним завданням якого є побудова науково-обґрунтованих прогнозів основних параметрів податково-бюджетної системи і економіки та їх динаміки у зв'язку з реалізацією механізмів стимулювання економічного розвитку. Побудова таких прогнозів в рамках виділених щодо однорідних класів дозволяє підвищити точність і адекватність моделей прогнозування. Таким чином, в контурі прогнозування відбувається оцінка різних варіантів податкового стимулювання економічного розвитку з урахуванням існуючих і прогнозованих тенденцій в економіці і очікуваних реакцій на стимулюючі дії.

Процес розробки та формування планів і прогнозів податкових надходжень вимагає детального аналізу та обліку результатів і перспектив соціально-економічного розвитку країни та окремих її регіонів. Ефективність податкової системи в цьому випадку буде характеризуватися повнотою реалізації податкового потенціалу територій, для чого можна використовувати співвідношення ефективних і номінальних ставок оподаткування за різними податками, податкового навантаження в ВВП, податкове навантаження на 1 чол. і т. д.

Ефективність системи регіонального оподаткування залежить від реалізації всіх можливостей регіону зі сплати податків з урахуванням його життєвих інтересів, тобто вилучення в бюджети різних рівнів грошових ресурсів без відчутних втрат для економічного розвитку самого регіону, процесів відтворення, вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем. Очевидно, що для сталого, соціально, економічно та екологічно збалансованого розвитку будь-якого регіону важливим є забезпечення саме такої системи оподаткування, при якій з регіону вилучався б тільки «надлишок» прибутків, тобто щоб планові надходження податків відповідали його податкоспроможності, яка залежить від численних природних і соціально-економічних особливостей регіону та формується під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних внутрішніх та зовнішніх факторів.

При цьому податкове планування здійснюється з орієнтацією не стільки на максимально високий рівень мобілізації податків і зборів в бюджетну систему, скільки на забезпечення економічного зростання, а значить і зростання податкової бази. Таким чином, податкове прогнозування і планування має здійснюватися на базі прогнозу соціально-економічного розвитку у вигляді системи показників і основних параметрів соціально-економічного розвитку. Тобто, податкове прогнозування і прогнозування соціально-економічного розвитку повинні розглядатися як єдиний процес, в рамках якого відбуваються регулярні коригування рішень, перегляд заходів по досягненню намічених показників на основі безперервного контролю та моніторингу економічних змін.

У результаті реалізації комплексу заходів з податкового прогнозування визначаються база оподаткування по кожному податку і збору, динаміка надходження податкових платежів, стан заборгованості за податковими платежами, оцінка наслідків введення нових податкових норм.

Особливе значення має аналіз основних факторів, що визначають динаміку податкового потенціалу та надходжень податків в бюджетну систему. У міру становлення податкового законодавства та адаптації до нього платників податків відбувається зниження впливу суб'єктивних факторів, а найважливішу роль, що визначають розміри податкових доходів держави, починають грати економічні фактори, що впливають на зміну податкової бази окремих податків і зборів та податкового потенціалу в цілому (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Завдання податкової служби (регіональний рівень)

Для того щоб встановити диференційовані критерії оцінки ефективності розподілу ресурсів, попередньо слід проводити класифікацію регіонів. Кількісні показники достатнього оподаткування поділяються на дві групи.¹

Перша група – показники рівня податкового навантаження на одного суб'єкта господарювання. Оскільки системи оподаткування різних суб'єктів господарювання можуть відрізнятися, ці показники розраховуються за категоріями платників податків: організації, фізичні особи, платники єдиного податку. Організації класифікуються по галузях за розміром (ФПГ, малі підприємства і т. д.).

Друга група – показники рівня податкового потенціалу, податкового навантаження та бюджетної забезпеченості регіону. Виходячи з цього показника, регіони класифікуються на дотаційні – регіони, які не забезпечують власні потреби в бюджетному фінансуванні та дотуються з державного бюджету; регіони-донори, які повністю забезпечують свої внутрішні потреби і є донорами державного бюджету і самодостатні регіони, які повністю задовольняють свої внутрішні потреби, але при цьому не є донорами.

Першочерговим завданням регіональної податкової служби є мобілізація платежів до бюджету та легалізація незаконно отриманих товарно – матеріальних цінностей.

Аналізуючи діяльність Полтавської податкової служби за обома пріоритетними напрямками, можна констатувати в 2011 році позитивну динаміку. Так, за підсумками 2011 року до бюджетів усіх рівнів податковими службами області акумульовано платежів на загальну суму 17 712,5 млн грн, що в 1,5 рази перевищує аналогічний показник за 2010 рік. Додатково мобілізовано 5 790,6 млн грн.

До державного бюджету в звітному році мобілізовано платежів в сумі 14 867,5 млн грн, що на 5 116,6 млн грн, або в 1,5 рази перевищує обсяги збору січня-грудня 2010 року. До місцевих бюджетів за підсумками 2011 року мобілізовано платежів в сумі 2,8 млрд грн, що на 130 % перевищує минулорічний показник.

¹ Вишневский В. П. Оценка влияния налогов на хозяйственную деятельность промышленных предприятий с помощью методов экономико-математического моделирования / В. П. Вишневский, С. Г. Стешенко. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1998. – 180 с.

Планові показники по збору податків до загального фонду державного бюджету, визначені ДПС України, областю за підсумками 2011 року виконано в повному обсязі (рис. 2.15).

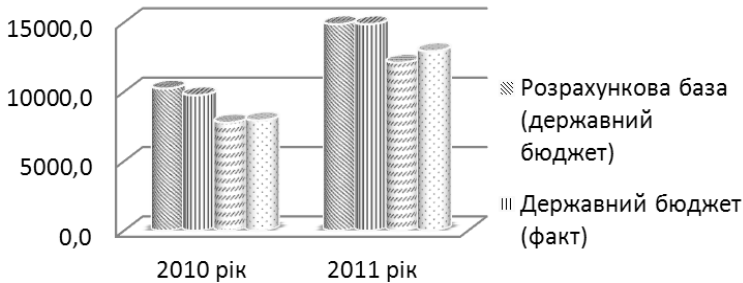

Рис. 2.15. Порівняльний аналіз фактичного обсягу та розрахункової бази податкових надходжень: 2010–2011 рр., млн грн

Збір податків до загального фонду державного бюджету зріс у порівнянні з минулорічним рівнем на 4 985,4 млн грн, або в 1,6 рази. По всіх провідних платежах обсяги акумульованих платежів зросли в досить значних розмірах: по податку на прибуток – в 2,5 рази, по збору ПДВ – в 1,4 рази, по рентних платежах за видобуті вуглеводні – в 2,2 рази, по акцизному податку з вироблених в Україні товарів – на 10,4 %. По податку на прибуток планові показники розрахункової бази за 2011 рік виконані на 128,7 %. Нижче 1 % податкова віддача в Карлівській – 0,28 %, Гадяцькій – 0,63 % та Полтавській МДПІ – 0,88 %.

По податку на додану вартість планові показники 2011 року, перевиконані на 7 %. До державного бюджету акумульовано понад 2,2 млрд грн.

В структурі загального фонду найбільша частка надходжень припадає на рентні платежі за видобуті вуглеводні (29,0 %), акцизний податок з вироблених в Україні товарів (28,0 %) та податок на прибуток (23,0 %). Частка збору ПДВ становить 23,0 % (рис. 2.16).

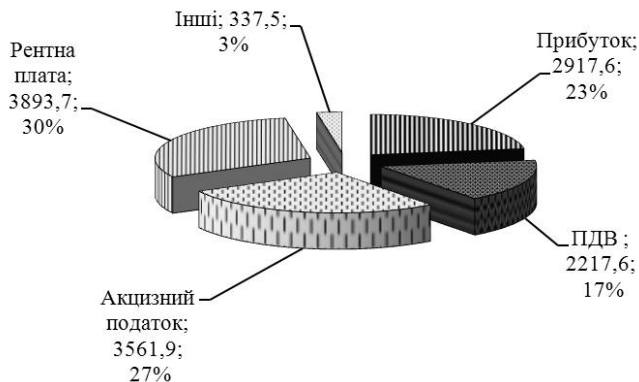

Рис. 2.16. Структура надходжень до загального фонду державного бюджету у 2011 році

Найбільший приріст збору податків в галузевому розрізі спостерігається в промисловості + 53,5 % або 5,2 млрд грн, будівництві – на 42,1 % (+133,6 млн грн); торгівлі – на 45,9 % (+154,7 млн грн); сільському господарстві на 29,9 % (+98,6 млн грн) (рис. 2.17).

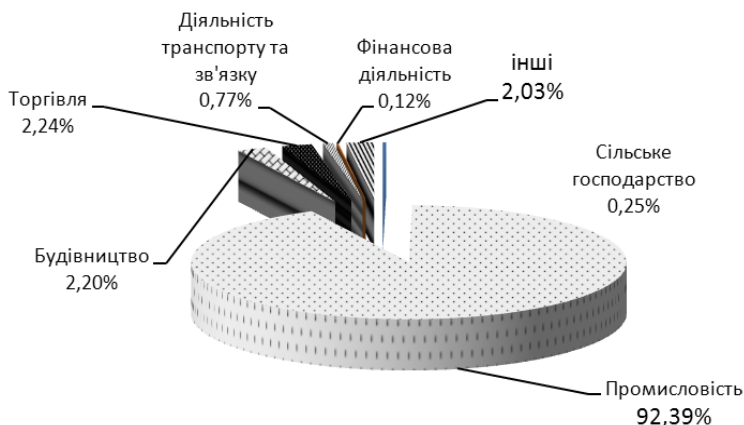

Рис. 2.17. Структура збору податків до Державного бюджету у галузевому розрізі за 2011 рік (Полтавська область)

В структурі збору податків до державного бюджету за підсумками 2011 року найбільша частка надходжень в області припадає на промисловість (92,3 %). В абсолютній сумі надходження платежів до державного бюджету по промисловості в 2011 році склали 13 736,8 млн грн. Найбільші додаткові надходження по промисловому комплексу забезпечили харчова галузь (+729,9 млн грн) та машинобудування (+1,2 млрд грн) (рис. 2.18).

Торгівля, з обсягами збору податків 332,5 млн грн, займає друге місце в наповненні державного бюджету. Частка торгівлі у загальних надходженнях до державного бюджету складала у 2011 році 2,24 %. Надходження платежів по підприємствах будівництва за 2011 рік склали 327,3 млн грн, або 2,2 % загальнообласних надходжень до державного бюджету. Підприємствами сільського господарства за звітний рік в області сплачено до державного бюджету платежів в сумі 37,6 млн грн, тобто 0,25 % загальнообласного збору податків.

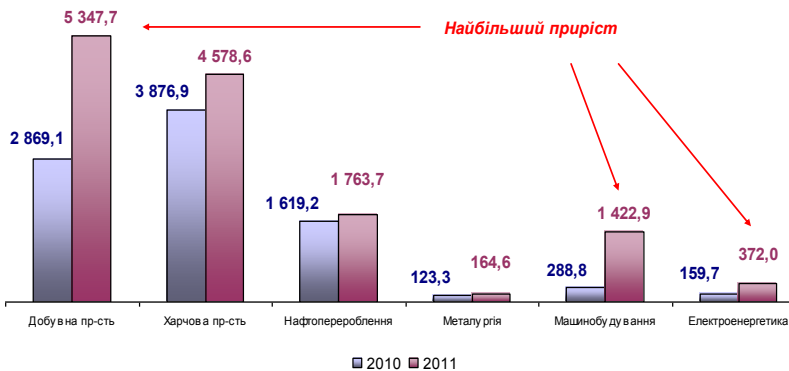

Рис. 2.18. Динаміка збору податків до Державного бюджету по промисловості в Полтавській області, млн грн

До основних завдань регіональної податкової політики відносять в боротьбу з боржниками та тінізацією економіки. Протизаконні дії мають на меті незаконну конвертацію грошових коштів, легалізацію незаконно отриманих товарно-матеріальних цінностей. Окремою проблемою для розвитку регіону замає питання мінімізації та ухилення від оподаткування за рахунок використання праці неоформлених найманих працівників,

виплати їм заробітної плати за рахунок «тіньових» коштів та в «конвертах».

Насамперед, перелічені процеси характерно відображають стан адміністрування та надходжень по податку на додану вартість та податок на доходи фізичних осіб. Головною новацією у 2011 році став алгоритм автоматичного виявлення суб'єктів тіньової економіки та їх відпрацювання, завдяки запровадженню якого досягнутий приріст сплати ПДВ підприємствами ризикової категорії в 3 рази (з 22,5 млн грн до 65,8 млн грн).

РОЗДІЛ 3. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Принципи та етапи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку: врахування інвестиційного потенціалу

Побудова інвестиційних моделей відіграє важливу роль у розвитку регіону: забезпечує реалізацію довгострокових загальних та інвестиційних цілей соціально-економічного розвитку регіону; допомагає реально оцінити інвестиційний потенціал регіону; враховує можливі варіанти розвитку факторів інвестиційного клімату; відображає переваги і недоліки його розвитку; формує основні критерії оцінки шляхів реалізації розроблених моделей та передумови стратегічних змін загальної структури управління регіоном.

В умовах фінансової нестабільності для України є надзвичайно важливим розробка оптимальних інвестиційних моделей. Створення таких оптимальних та ефективних інвестиційних моделей вимагає дотримання принципів їх побудови. Ці принципи повинні враховувати зміст моделі у найзагальніших рисах. Термін «модель» походить від латинського слова «modulus» – зразок, норма, міра. Модель – це об'єкт, що заміщує оригінал і відбиває найважливіші риси та властивості оригіналу за обраної системи гіпотез.¹

Серед принципів, які будуть враховувати найважливіші риси і властивості економіки регіону на яких повинна буде базуватися побудова оптимальних інвестиційних моделей виступають принципи системних оцінок. Під системними оцінками розуміємо такі оцінки, які дають можливість виявити місце та стан суспільно-територіальної системи як відносно самостійного об'єкту.

Дані принципи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку об'єднуються в два види, а саме загальні і конкретні (рис. 3.1).

¹ Клебанова Т. С. Математичні методи і моделі ринкової економіки : навч. посіб. / Т. С. Клебанова, М. О. Кизим, О. І. Черняк. – Х. : ВД «НЖЕК», 2010. – 456 с.

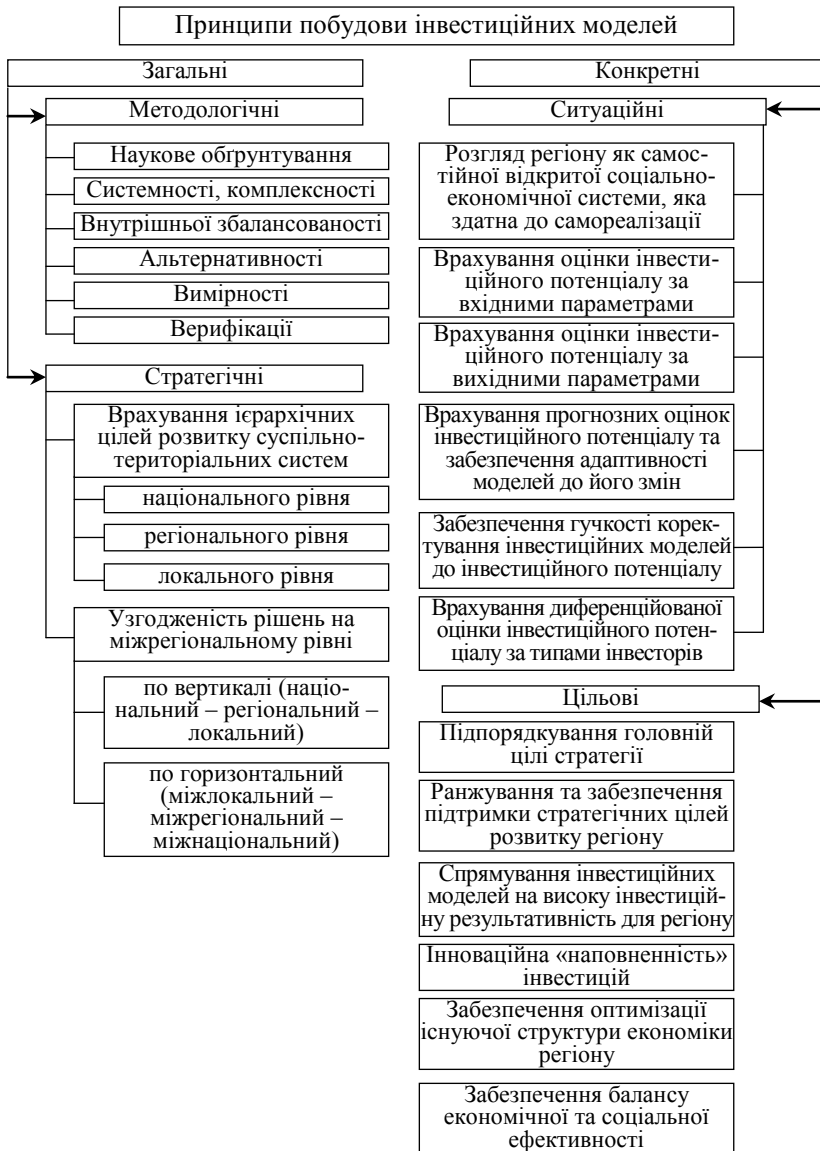

Рис. 3.1. Принцип побудови інвестиційних моделей
регіонального розвитку

До групи загальних принципів включаємо методологічні та стратегічні принципи.

Методологічні принципи базуються на використанні загальнонаукових та філософських принципах, підходах та законах, які визначають загальний напрям та стратегію дослідження.

Сутність методологічного принципу наукового обґрунтування полягає в тому, що при побудові регіональних інвестиційних моделей повинні бути: враховані об'єктивні економічні закони, від яких залежить рівень інвестиційної активності, ефективність та результативність процесів інвестування в регіоні; використання таких методів оцінки окремих параметрів інвестиційного процесу в регіоні, які дають змогу виявляти реальні взаємозв'язки об'єкту дослідження з іншими об'єктами в контексті явищ і процесів, на фоні яких вони відбуваються.

Принцип системності та комплексності побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку полягає в тому, що системно та комплексно повинні розглядатись всі процеси, стадії та явища, показники, елементи, які використовуються при побудові інвестиційних моделей у їх взаємозалежності. Це дозволяє всебічно висвітлити особливості стану і розвитку об'єкту дослідження як сукупності взаємопов'язаних і взаємно підпорядкованих елементів з урахуванням внутрішніх і зовнішніх зв'язків, як цілісної соціально-економічної системи, та як сукупності самостійних напрямків у всіх проявах та взаємозв'язках.

Принцип об'єктивності та адекватності полягає у використанні достовірної перевіреної інформації при дослідженні реальних економічних явищ та процесів, причинно-наслідкових зв'язків та у перевірці відповідності реальному процесу.

Принцип внутрішньої збалансованості інвестиційних моделей регіонального розвитку відповідає за узгодженість окремих стратегічних цілей та напрямів побудови моделей між собою, а також послідовність їх виконання.

Принцип альтернативності (варіантності) передбачає побудову альтернативних інвестиційних моделей регіонального розвитку на основі врахування та активного пошуку, з однієї сторони, альтернативних джерел формування інвестиційних ресурсів, а, з іншої сторони, альтернативних напрямків, форм і методів вкладення інвестицій, обґрунтуванні найкращих з них. На основі альтернативних інвестиційних моделей будується загальна інвестиційна модель, та формуються механізми ефективної її реа-

лізації. Альтернативність є одним з головних принципів побудови всієї системи інвестиційних моделей різних типів та видів, пов'язана зі всіма основними орієнтирами інвестиційної діяльності – інвестиційними цілями, джерелами формування інвестиційних ресурсів, інвестиційною стратегією та політикою і т. п.

Принцип вимірності полягає в тому, що побудова кожної інвестиційної моделі регіонального розвитку повинна забезпечуватись набором конкретних показників, які характеризують модель. Реалізація цієї вимоги при побудові різних цільових інвестиційних моделей дозволить використати їх в процесі прогнозування основних показників інвестиційних процесів в регіоні, диференціації за різними критеріальними ознаками, в тому числі, як критеріїв оцінки реалізації соціально-економічної стратегії розвитку регіону та держави загалом.

Принцип верифікації полягає в систематичному визначенні вірогідності, точності й обґрунтованості побудованих інвестиційних моделей регіону.

Вважаємо, що до числа загальних принципів побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку слід включити і стратегічні принципи, одним з яких є принцип врахування ієрархічних цілей розвитку суспільно-територіальних систем. Це означає, що структура цілей регіональних інвестиційних моделей повинна відповідати ієрархічній будові суспільно-територіальних систем. Оскільки останні в Україні є трьохрівневими, то й цілі регіональних інвестиційних моделей також повинні бути трьохрівневими.

1. Національний рівень. При побудові інвестиційних моделей розвитку регіону мають бути враховані ідеї, цілі та напрямки, які закладені в Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. Кінцевою метою Стратегії є формування сильної держави, активізація її регулювальної функції і водночас здійснення такої політики, яка б не лише зберегла, а й істотно посилила б ринковий вектор розвитку, надала б йому більшої орієнтації на кінцевий результат, забезпечила б реальне розмежування влади та власності.¹

¹ Гальчинський А. С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А. С. Гальчинський, В. М. Гесць // Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

2. Регіональний рівень. На цьому рівні слід здійснити врахування ідей, які відображають особливості розвитку конкретного регіону. Наприклад, по відношенню до соціально-економічної стратегії розвитку регіону, інвестиційні моделі, по-перше, є частиною стратегії, покликані на те щоб забезпечити її реалізацію, а, по-друге, носять по відношенню до неї підпорядкований характер (рис. 3.2). Тому, побудова інвестиційних моделей повинна базуватись на принципі узгодженості зі стратегічними цілями та напрямками розвитку регіону. При цьому інвестиційні моделі виступають одним з головних факторів забезпечення результативного розвитку регіону у відповідності з обраною загальною соціально-економічною стратегією.

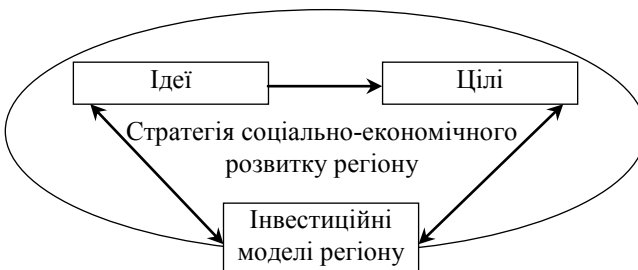

Рис. 3.2. Взаємоузгодженість інвестиційних моделей зі стратегією соціально-економічного розвитку регіону

З іншої сторони, інвестиційні моделі суттєво впливають на формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Це пов'язано з тим, що стратегічні напрямки розвитку регіону не можуть бути у повній мірі реалізовані в зв'язку з інвестиційними обмеженнями. Тому, необхідним є корегування загальної соціально-економічної стратегії регіону у відповідності з інвестиційними можливостями.

3. Локальний рівень. На локальному рівні в інвестиційній стратегії, очевидно, повинна бути відображена, насамперед, ідея селективної підтримки розвитку локальних суспільно-територіальних систем (окремих поселень чи адміністративних районів, або навіть окремих підприємств), санації соціально-економічного розвитку депресивних та активізації прогресуючих суспільно-територіальних систем.

Надзвичайно важливим серед загальних стратегічних принципів побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку є

принцип узгодженості рішень на міжрегіональному рівні. Цей принцип передбачає з однієї сторони: узгодженість рішень по вертикалі (національний – регіональний – локальний рівні), а з іншої сторони по горизонталі (міжлокальний – міжрегіональний – міжнаціональний рівні). Це означає, що вибрана інвестиційна модель розвитку регіону повинна ув'язуватися з характером, типом чи видом інвестиційних моделей розвитку інших регіонів на всіх рівнях в системі господарського комплексу держави.

Конкретні принципи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку можна згрупувати у дві групи: ситуаційні та цільові.

Так, ситуаційні принципи побудови інвестиційних моделей базуються на врахуванні стану та зміні інвестиційного потенціалу в структурі системи національного господарського комплексу. До них відносять такі принципи:

- розгляд регіону як самостійної відкритої соціально-економічної системи, яка здатна до самоорганізації. Цей принцип побудови інвестиційних моделей полягає в тому, що регіон розглядається як певна система, яка є відкритою для активної взаємодії з факторами зовнішнього інвестиційного середовища (клімату). В умовах ринкової економіки здатність до самоорганізації дозволяє забезпечити якісно інший рівень побудови інвестиційних моделей;

- врахування рейтингової оцінки інвестиційного потенціалу за вхідними параметрами. Оцінка інвестиційного потенціалу за вхідними параметрами, а саме за об'єктивно існуючими заданими умовами і передумовами для здійснення інвестиційної діяльності (наприклад, природні багатства, географічне положення, стану виробничої і соціальної інфраструктури, політичної стабільності тощо), суттєво впливає на побудову інвестиційних моделей регіонального розвитку;

- врахування рейтингової оцінки інвестиційного потенціалу за вихідними параметрами, які є суб'єктивними і характеризують вже не сукупність умов та передумов для інвестування, а показують реальні результати в цих умовах, а саме економічну, інвестиційну, фінансову, інноваційну активність. Саме в залежності від ступеня різних видів активності в регіоні будуються інвестиційні моделі його розвитку;

- врахування прогнозних оцінок інвестиційного потенціалу та забезпечення адаптивності інвестиційних моделей до його

змін. Суть цього підходу полягає в тому, що всі майбутні зміни в інвестиційних моделях (в цілях, структурі, методах побудови тощо) є прогнозною або оперативною реакцією на відповідні зміни різних факторів інвестиційного клімату.

Якщо прогнозні параметри інвестиційного потенціалу є відносно стабільними, то є можливість побудови більш деталізованих інвестиційних моделей з більш жорсткою структурною будовою. І навпаки, якщо прогнозні параметри інвестиційного потенціалу оцінюються нестабільно, а його зміна створює певні загрози чи відчиняє нові інвестиційні можливості, то інвестиційні моделі повинні бути більш загального та гнучкого характеру, які дозволяють оперативно і адекватно реагувати на зміни, кон'юнктури інвестиційного ринку і т. п.

Інвестиційні моделі не можуть залишатися незмінним, саме тому вони повинні частково мінятися в залежності від особливостей кожного етапу розвитку національної економіки. Побудова інвестиційних моделей має цільовий характер, тобто передбачає постановку і досягнення певних цілей. Коли ці цілі чітко визначені, вони стають могутнім засобом підвищення ефективності та результативності інвестиційних процесів в регіоні в довгостроковому періоді.

Цільовими принципами побудови інвестиційних моделей є:

1. Підпорядкування головній цілі стратегії. Наприклад, головною ціллю стратегії соціально-економічного розвитку регіону є забезпечення високих темпів розвитку економіки та підвищення добробуту населення. Відповідно, система цілей побудови часткових інвестиційних моделей регіонального розвитку повинна формуватися в підтримку головної стратегічної цілі.

2. Ранжування та забезпечення підтримки стратегічних цілей розвитку регіону. Система стратегічних цілей повинна бути побудована таким чином, щоб реалізація одних забезпечувала б успішну реалізацію інших. При цьому ранжування цілей і завдань соціально-економічного розвитку регіону залежить від просторової стратегії його комплексного розвитку та реальних виробничо-економічних і ресурсних можливостей, орієнтує на дотримання соціальної спрямованості використання рекреаційних, матеріальних та фінансових ресурсів, подальшого розвитку соціальної інфраструктури.

3. Врахування пріоритетів регіонального розвитку. Визначення пріоритетів регіонального розвитку є необхідною умовою підвищення ефективності та інноваційності суспільного вироб-

ництва, раціоналізації територіально-галузевої структури та її наближення до суспільних потреб, удосконалення суспільно-господарських, міжрегіональних, міжгалузових, галузових і внутрішньогалузових пропорцій.

4. Спрямовання інвестиційних моделей на високу інвестиційну результативність для регіону. В основі побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку повинно бути закладено забезпечення та стимулювання високої інвестиційної результативності для регіону на основі найбільш повного та раціонального використання інвестиційного та економічного потенціалу регіону.

5. При побудові інвестиційних моделей реалізації інвестицій в регіоні важливим принципом є інноваційна «наповненість» інвестицій. Розвиток економіки регіону, посилення його конкурентних позицій порівняно з іншими регіонами України та державами в значній мірі залежить від того, наскільки його інвестиційні моделі є інноваційними і адаптованими до швидкого використання технологічних та інших видів інновацій.

6. Забезпечення оптимізації існуючої структури економіки регіону.

7. Забезпечення балансу економічної та соціальної ефективності.

Побудова інвестиційних моделей регіонального розвитку повинна охоплювати ряд етапів, основними з яких, на нашу думку, є: підготовчий, оціночно-пошуковий, цільовий, селективний, реалізаційний та верифікаційний (рис. 3.3).

Слід зазначити, що для багатьох регіонів України розроблені стратегії соціально-економічного розвитку, проте інвестиційних моделей до них немає. Наприклад, в Стратегії соціально-економічного розвитку Тернопільської області були встановлені можливі стратегічні напрямки розвитку області в залежності від типу економічної моделі. А саме, розглянуто чотири типи економічних моделей: модель економічного росту з екзогенним технологічним прогресом; модель економічного росту з ендегенним технологічним прогресом; економічна модель сталого (збалансованого) розвитку; економічна диверсифікована модель (змішаного типу). У цьому документі також передбачено організаційний план реалізації стратегії за обраною моделлю, заходи її реалізації, проведений аналіз ресурсів для виконання стратегічного плану, передбачений моніторинг реалізації стратегії соціально-економічного розвитку.

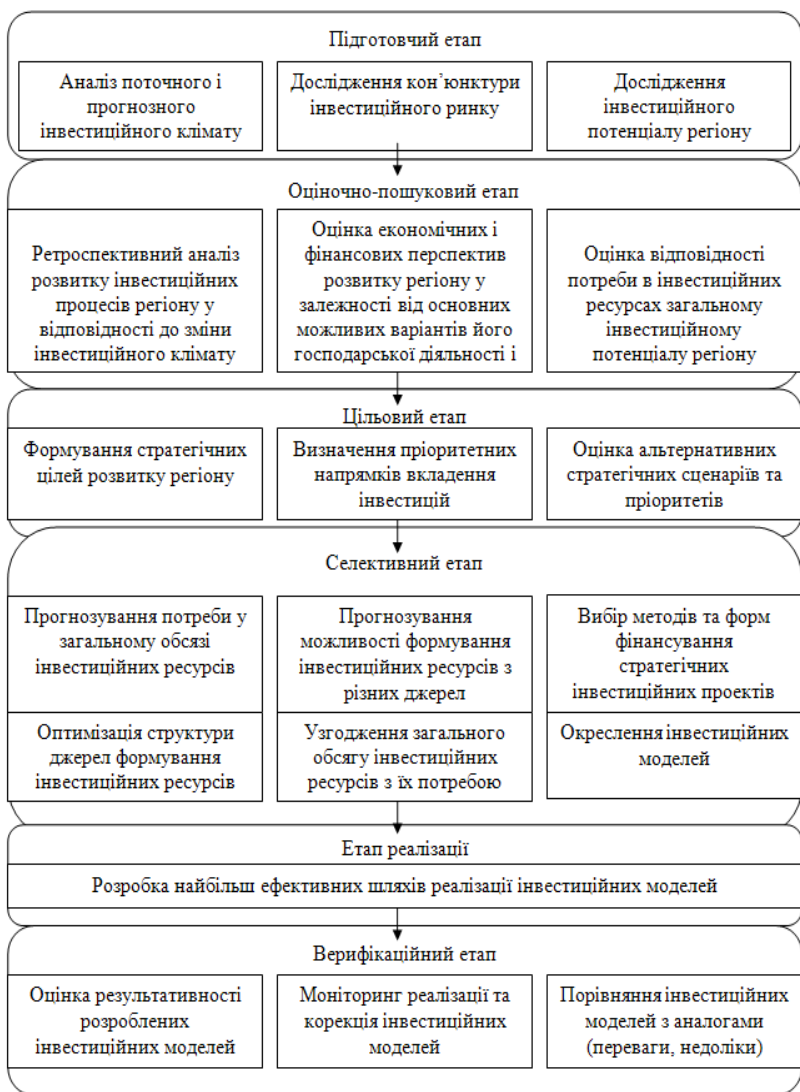

Рис. 3.3. Організаційна схема побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку

На сьогоднішній день практично не існує оптимальних інвестиційних моделей розвитку конкретного регіону, а існуючі дослідження зводяться до констатації існуючого стану та динаміки інвестиційних процесів в регіонах. Отже, розроблені принципи та етапи побудови інвестиційних моделей регіонального розвитку, а також існуючі інформаційні джерела оцінки інвестиційних процесів в регіоні, є основою для розробки інвестиційних моделей різних типів та видів в залежності від цільового спрямування.

3.2. Багатофакторний регресійний аналіз інвестиційного потенціалу Полтавської області

Метою оцінки інвестиційного потенціалу регіону є комплексний аналіз та дослідження наявного рівня використання потенціалу по регіонах України, що забезпечить можливість прогнозування його майбутнього значення для ефективного управління процесом його формування та нарощування. Вважаємо, що оцінка інвестиційного потенціалу регіону повинна виходити з аналізу наявних економічних ресурсів. Заслугує на увагу методика, запропонована М. П. Бутко, відповідно до якої, внутрішній інвестиційний потенціал регіону розглядається у такому виразі¹:

$$VIPR = \sum_{t=1}^n \frac{BI + IRB + IRP + IRG + IRN}{1 + i^t}, \quad (3.1)$$

де *VIPR* – внутрішній інвестиційний потенціал регіону;

BI – бюджетні інвестиційні ресурси;

IRB – інвестиційні ресурси бізнесових структур;

IRP – інвестиційні ресурси населення;

IRG – інвестиційні ресурси громадських об'єднань, благодійних організацій;

IRN – інтелектуальні ресурси;

t – рік надходження інвестицій;

i – річний рівень інфляції (в частках одиниці).

¹ Бутко М. П. Методологічні засади формування інвестиційного потенціалу регіональних господарських систем / М. П. Бутко, О. Ю. Акименко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 5. – С. 3–7.

При цьому:

$BI = BID + BIZ$ – це інвестиції з Державного (BID) та місцевих бюджетів (BIZ), включаючи коти спеціальних фондів;

$IRB = P + A$ – це річні обсяги прибутку та амортизації всіх господарюючих суб'єктів регіону;

IRP – це сума вкладів населення в фінансово-банківські установи регіону;

IRN – інтелектуальні інвестиційні ресурси, які складаються з обсягів науково-технічної продукції наукових, науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших установ, а також інтелектуальних ресурсів винахідників, раціоналізаторів тощо.

Сукупний інвестиційний потенціал регіону, на думку М. П. Бутко, являє собою суму внутрішнього інвестиційного потенціалу, прямих іноземних інвестицій та інвестиційних залучень ресурсів з інших регіонів України:

$$SIPR = VIPR + PII + IRZ, \quad (3.2)$$

де $VIPR$ – внутрішній інвестиційний потенціал регіону;

PII – прямі іноземні інвестиції;

IRZ – інвестиційні залучення ресурсів з інших регіонів України.

Адаптуючи дану методику до можливості отримання вихідних даних для розрахунку, була проведена оцінка інвестиційного потенціалу Полтавського регіону за період з 2004 по 2010 роки. Динаміка інвестиційного потенціалу представлена на рис. 3.4.

Важливим етапом вирішення проблеми розвитку інвестиційного потенціалу регіону є економіко-математичне обґрунтування відповідних факторів, які впливають на його стан та динаміку. Для проведення оцінки потенційних можливостей розвитку інвестиційного потенціалу регіону пропонується економічна прогнозна модель розвитку інвестиційного потенціалу, виходячи з того, що інвестиційний потенціал є важливим фактором, який впливає на соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

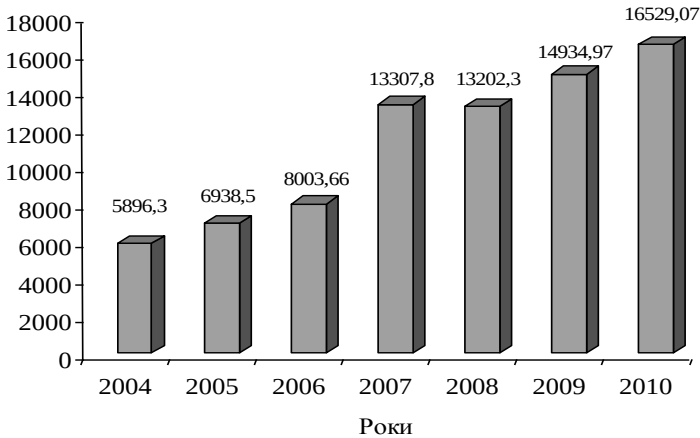

Рис. 3.4. Інвестиційний потенціал
Полтавської області: 2004–2010 рр., млн грн

Проте в такій системі можна узагальнено розглядати інвестиційні процеси, процеси виробництва, динаміку населення, розвиток інфраструктури чи показники інноваційної діяльності тощо.

За змістом основна мета прогнозної моделі, що розробляється, полягає у встановленні оптимального рівня та співвідношення основних факторів виробництва – праці, капіталу та землі, зокрема капітальних інвестицій, інновацій, інвестицій в основний капітал та інших показників соціально-економічного розвитку регіону, які становлять систему, що впливає на загальний стан економіки регіону та його валовий дохід як основний результат її функціонування. В даному випадку для дослідження впливу різних факторів на розвиток інвестиційного потенціалу регіону нами виконано із застосуванням регресивно-функціонального аналізу, із врахуванням загального економічного потенціалу регіону, динаміки інвестиційних та інноваційних процесів, основних показників соціального становища регіону та ін. у макроекономічних параметрах.

Враховуючи взаємозв'язок інвестиційного потенціалу регіону (IPR) та валового регіонального продукту ($VPR(X)$), припускаємо, що IPR є частиною $VPR(X)$, а саме:

$$IPR = A \cdot X_1 \cdot VPR \cdot X_2, \quad 0 < A \cdot X_1 < 1, \quad (3.3)$$

де IPR – інвестиційний потенціал регіону;

$VPR \cdot X_2$ – валовий регіональний продукт;

X_1 – пояснювальні змінні величини (фактори).

При цьому одні й ті самі фактори (X), наприклад, приток іноземних інвестицій у регіон, відповідно впливає як на інвестиційний потенціал регіону, так і на агрегований показник – валовий регіональний продукт, про це свідчить формула 3.3.

Для побудови багатофакторної регресійної моделі слід здійснити вибір можливих факторів, які впливають на показник IPR , що досліджується. Фактор повинен мати дві властивості:

а) кількісну оцінку;

б) наявну статистику.

Надалі такими факторами для Полтавського регіону є: VPR – валовий регіональний продукт, млн грн; X_2 – наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн; X_3 – інвестиції з основний капітал, тис. грн; X_4 – загальна сума витрат на науково-технічну діяльність, млн грн; X_5 – мінімальна заробітна плата, грн; X_6 – місячний прожитковий мінімум, грн.

Таким чином, кількість факторів $m = 6$, кількість вимірів $n = 7$. Статистика цих факторів з 2004 по 2010 роки надається у таблиці 1.

Для відображення взаємозв'язку показника з одним фактором будемо використовувати однофакторну регресійну модель. У загальному випадку дана модель має наступний вигляд:

$$y_i = f(x_i) \cdot A + E, \quad i = 1, 2, \dots, n, \quad (3.4)$$

де y – значення моделюємого показника в i -му періоді;

x – значення фактора в i -му періоді;

A – постійні коефіцієнти (параметри моделі);

E – випадкова величина, що представляє ту частину варіації показника y , яка не пояснюється відповідними змінами фактора x ;

n – кількість періодів, за які розглядаються дані.

Таблиця 3.1

Основні показники, що впливають на інвестиційний потенціал Полтавської області

Рік	ВРП	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	Y – інвестиційний потенціал
2004	4 034,37	1 570,6	2 887	6 818	237	362	5 896,3
2005	5 039,25	2 104	3 709	13 208	332	423	6 938,5
2006	6 054,75	2 543	4 760	10 375	383	472	8 003,66
2007	7 860,75	3 395	6 672	14 055	460	532	13 307,8
2008	6 482,38	4 260	8 840	15 904	565	626	13 202,3
2009	6 639,24	4 934	7 691	17 786	643	691	14 934,97
2010	6 865,45	5 537	8 464	18 818	709	748	16 529,07
Загалом	4 2976	34 345	4 3023	96 967	3 329	3 854	

Чим нижче рівень можливих значень випадкової величини E , тим точніше описується процес взаємодії фактора x з показником y . Тому параметри регресійної моделі знаходяться з умови мінімізації суми квадратів відхилень

$$S = \sum (y - f(x_i))^2 \longrightarrow \min. \quad (3.5)$$

Для побудови регресійних залежностей використовують емпіричний та логічний підходи. Емпіричний підхід полягає у детальному аналізі вихідних даних шляхом графічного представлення залежності y від x у вигляді ломаної, лінії, а також побудови ряду пробних залежностей і вибору тієї з них, яка забезпечує необхідний рівень точності та володіє необхідним набором властивостей.

Будемо вважати, що приріст показника проходить пропорційно зміні фактора, тому в якості регресійної моделі використаємо лінійну:

$$y = a_0 + a_1 \cdot x_1. \quad (3.6)$$

Параметр a_1 є коефіцієнтом регресії і показує на скільки одиниць у середньому зміниться показник, якщо фактор зміниться на одиницю. Тісний зв'язок показника з фактором визначається коефіцієнтом кореляції:

$$r = \frac{\frac{1}{n} \sum y_1 x_1 - \bar{x}\bar{y}}{\sigma_x \sigma_y}, \quad (3.7)$$

де σ_x, σ_y – середнє квадратичне відхилення, яке обчислюється за формулою:

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum x_t - \bar{x}^2}, \quad (3.8)$$

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum y_t - \bar{y}^2}, \quad (3.9)$$

$\bar{x}\bar{y}$ – середнє арифметичне значення фактора x і показника y .

Метою кореляційного аналізу є визначення ступеня зв'язку між змінними для того, щоб визначити, які чинники варто включити в багатофакторну модель.

Чим ближче значення коефіцієнта кореляції до одиниці, тим тісніший зв'язок. При $|R|=1$ є функціональна залежність, усі точки графіку залежності y від x лежать на прямій. При $R=0$ лінійної залежності немає. Якщо $R>0$, то залежність пряма, тобто зі зростанням фактора зростає показник, якщо $R<0$, то залежність обернена.

Величина R^2 є коефіцієнтом детермінації і показує долю зміни (варіації) показника під дією фактора. Значення коефіцієнта детермінації знаходиться в межах від 0 до 1. Чим ближче R^2 до 1, тим варіація досліджуваного показника більше характеризується впливом фактора.

Відповідно до проведеного дослідження на основі кореляційного аналізу можна стверджувати, що це такі незалежні фактори, як:

$ВРП$ (валовий регіональний продукт, млн грн);

X_2 (наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн);

X_3 (інвестиції в основний капітал, тис. грн);

X_4 (загальна сума витрат на науково-технічну діяльність, тис. грн);

X_5 (мінімальна заробітна плата, грн);

X_6 (місячний прожитковий мінімум, грн) необхідно включити в багатофакторну модель.

При побудові багатофакторної моделі важливим моментом є визначення функції f , яка задає форму залежності та відбір для включення в модель залежних факторів.

Основні етапи побудови регресійної моделі для заданого показника [7, с. 79]:

1. Відбір системи факторів X_p , які впливають на показник на основі змістовного аналізу задачі. Побудова матриці коефіцієнтів кореляції Y та X_p

2. Побудова регресійної моделі.

3. Оцінка якості моделі.

4. Оцінка впливу окремих факторів на показник Y .

Прогнозна регресійна модель інвестиційного потенціалу регіону матиме вигляд:

$$Y_i = f(X_1, \dots, X_n) + e_i, \quad (3.10)$$

де Y_i – інвестиційний потенціал регіону;

Y_{pi} – розрахункова залежна змінна;

$X_1, \dots, X_p$ – фактори впливу на показник IPR ;

$f(X)$ – математична функція;

i – порядковий номер вибірки;

n – номер вибірки;

e_i – стохастична змінна, яка описує вплив неврахованих у моделі факторів.

Рівняння регресійної моделі матиме вигляд лінійної залежності:

$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + b_3 X_3 + b_4 X_4 + b_5 X_5 + b_6 X_6, \quad (3.11)$$

де b_0 – вільний член;

$b_1, b_2, \dots, b_6$ – коефіцієнти при факторах, обчислення яких може бути виконане методом найменших квадратів.

Для обчислення коефіцієнтів регресії скористаємось методом найменших квадратів та задачею мінімізації суми квадратів залишків¹:

¹ Поттосина С. А. Экономико-математические модели и методы : учеб. пособие для студ. экон. спец. БГУ-ИР всех форм обуч. / Поттосина С. А., Журавлев В. А. – Мн. : БГУИР, 2003. – 94 с.

$$\min_{b_1} \sum_{t=1}^n y^t - y'^t{}^2 \equiv \min_{b_1} \sum_{t=1}^n \left(y^t - \sum_{i=1}^n b_i X_i^t \right)^2. \quad (3.12)$$

У матричному вигляді оцінки коефіцієнтів (матриця коефіцієнтів A) записується у вигляді:

$$A = X' \cdot X^{-1} \cdot X' \cdot X. \quad (3.13)$$

Використавши методи економетричного аналізу, отримали наступне рівняння регресії:

$$Y = -0,6764 + 0,6303X_1 - 2,0058X_2 - 1,9487X_3 - \\ -0,1512X_4 - 10,988X_5 + 13,81X_6.$$

Для перевірки адекватності та коректності отриманої прогнозовної моделі проаналізуємо наступні параметри:

– коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = \frac{\sum y_i - \bar{y} \quad \hat{y} - \bar{y}^2}{\sum y_i - \bar{y}^2 \sum \hat{y} - \bar{y}^2}; \quad (3.14)$$

$$R^2 = 0,9316;$$

– коефіцієнт множинної кореляції;

$$R = R^2;$$

$$R = 0,9352;$$

– стандартна похибка;

$$SE = \sqrt{\frac{\sum_{t=1}^n Y_t - Y'^t{}^2}{n - k - 1}}; \quad (3.15)$$

$$SE = 261,905.$$

Значення коефіцієнта детермінації становить $R^2 = 0,9316$, що вказує на високий ступінь наближеності лінії регресії за шкалою

Чеддока, пояснює 93,16 % дисперсії результуючого показника та свідчить про можливість отримання якісного прогнозу. А відповідно 6,84 % характеризують вплив інших, не врахованих у моделі факторів.

Наближення отриманого сукупного коефіцієнта кореляції до одиниці у побудованій моделі ($R = 0,94$) вказує на наявність тісного взаємозв'язку між визначеними факторами та результуючим показником *IPR*.

Значний вклад у зростання рівня інвестиційного потенціалу здійснюють фактори X_6 , X_1 , X_4 та X_3 . Отримане значення показника $X_1 = 0,6303$ вказує, що при збільшенні значення фактора X_1 на 1 %, відбувається збільшення показника інвестиційного потенціалу регіону на 0,6303 млн грн. Окрім того, аналіз отриманих від'ємних значень стандартизованих регресійних коефіцієнтів факторів X_2 , X_5 вказує, що із їх збільшенням значення зменшується.

При перевірці статистичної значимості методом F – тесту було виявлено, що запропонована економіко-математична модель є статистично значимою. Відповідно для подальшого аналізу використовувалися t – тести окремих коефіцієнтів регресії, які дозволяють виявити вплив досліджуваної змінної X_i на параметр Y за умови, що всі інші фактори залишаються незмінними; було встановлено, що між змінними, які входять до складу моделі існує високий взаємозв'язок.

Результати статистичних обчислень, вказують, що визначена стандартна похибка для запропонованої прогнозної моделі складає 261,9, тобто модель є якісною.

3.3. Методика оптимізації інвестиційного потенціалу регіону

Під методикою оптимізації інвестиційного потенціалу маємо на увазі визначення регіоном оптимальної і адекватної стратегії його формування. Оптимальна стратегія повинна відповідати вимогам гнучкості реагування на кон'єктуру, що змінюється, ринку капіталу, а також бути здатною досягати поставлених завдань з мінімальними витратами, максимізувавши соціально-економічний ефект від витрат на розвиток інвестиційного потенціалу.

З метою формування оптимальної стратегії розвитку складових інвестиційного потенціалу запропонована «Матриця інвестиційного потенціалу», згідно з якою всі елементи розподілені залежно від їх значимості для ведення бізнесу і рівня їх доступності.

Показник значимості інвестиційного потенціалу для інвестора (ЗН) прирівнюється до одиниці, якщо він розглядається інвесторами як середній або «рядовий». «ЗН» = 0, у випадку повної відсутності значимості даного елементу для бізнесу. Максимальне значення «ЗН» залежить від величини перевищення середнього рівня.

Показник доступності елементу інвестиційного потенціалу (Д) береться за одиницю, у разі, коли він знаходиться на оптимальному для інвесторів рівні.

«Д» = 0, в разі відсутності даного елементу інвестиційного потенціалу в регіоні. Максимальне значення «Д» залежить від величини перевищення оптимального рівня. Таким чином «Матриця інвестиційного потенціалу» складається з чотирьох груп (рис. 3).

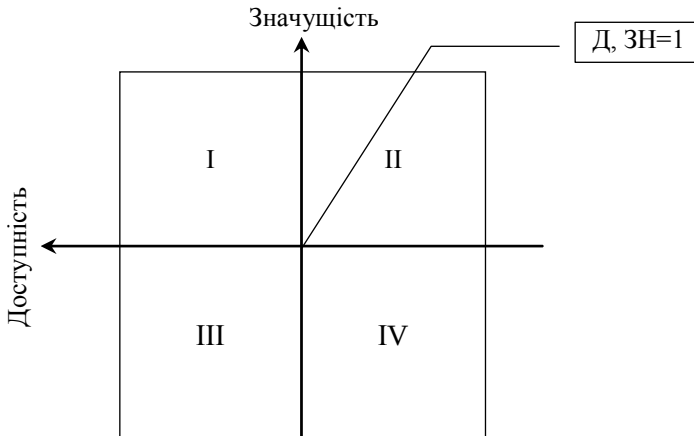

Рис. 3.5. Матриця оцінки інвестиційного потенціалу регіону

– Перша – елементи інвестиційного потенціалу, які характеризуються високою мірою доступності, а також ті, що мають порівняльний високий вплив на ефективність інвестицій;

- Друга – елементи інвестиційного потенціалу, які представлені в дефіциті, але при цьому мають порівняно високий вплив на ефективність інвестицій;

- Третя – елементи інвестиційного потенціалу, які характеризуються високою мірою доступності, але при цьому мають не високе значення для бізнесу;

- Четверта – елементи інвестиційного потенціалу, які представлені в дефіциті, і при цьому їх вплив на ефективність інвестицій низька.

Виходячи із запропонованої класифікації, регіонам пропонується наступна стратегія оптимізації розвитку складових інвестиційного потенціалу або іншими словами стратегія «абсолютного» розвитку інвестиційного потенціалу. Відносно елементів інвестиційного потенціалу що відносяться до першої групи, регіону немає необхідності приймати заходи з їх розвитку, до тих пір, поки не намітитися тенденція зниження їх доступності, або іншими словами, поки з'являться ознаки їх переходу у другу групу.

У випадку з елементами інвестиційного потенціалу, що відносяться до другої групи, регіон повинен робити активні дії з переведення їх в першу групу, за допомогою збільшення їх доступності. Цього можливо досягти, як шляхом кількісного збільшення пропозиції елементів інвестиційного потенціал (підвищення «ємності» інвестиційного потенціалу), так і шляхом зниження собівартості їх використання.

Що стосується третьої групи, то, враховуючи їх низьке значення для інвестора та відмінну доступність для інвестора, регіону досить підтримувати їх поточний стан в частині доступності. І нарешті, у випадку з елементами «Четвертої» групи, регіону немає необхідності приймати будь-які заходи підвищення їх доступності, не дивлячись на їх обмежену пропозицію, так як вплив даних елементів на ефективність інвестицій досить низький.

Варто відзначити, що можливість використання інвестиційного потенціалу в регіоні обмежується наявністю інвестиційних ризиків та бар'єрів. З метою формування оптимальної стратегії «відносного» розвитку інвестиційного потенціалу регіону, що полягає в усуненні чинників ризику та бар'єрів, запропоновані «Матриця інвестиційних ризиків» та «Матриця інвестиційних бар'єрів».

Матриця інвестиційних ризиків.

Стратегія оптимізації управління інвестиційними ризиками, заснована на розподілі всіх елементів інвестиційного ризику залежно від величини можливого збитку та вірогідності його виникнення (рис. 3.6).

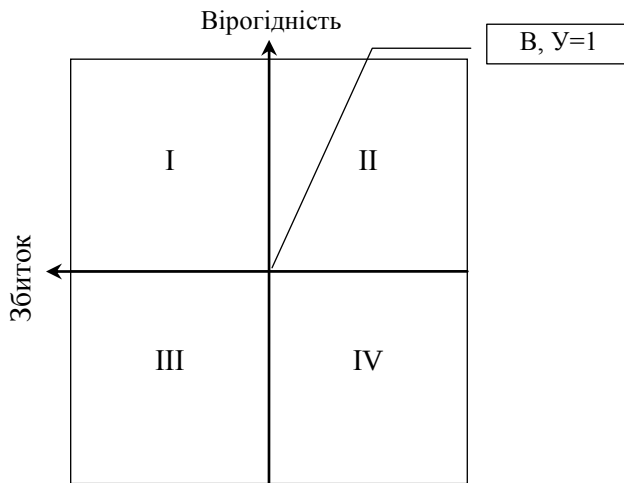

Рис. 3.6. Матриця оцінки інвестиційних ризиків регіону

Вірогідність виникнення ризиків (B) дорівнює одиниці, якщо вона розглядається, як гранично допустима для ведення бізнесу. « B » = 0 – в разі повної відсутності вірогідності виникнення ризиків. Максимальне значення « B » залежить від величини перевищення допустимого рівня. Збиток від ризику (Y) прирівнюється до одиниці, у випадку якщо він сприймається інвесторами як гранично допустимий. « Y » = 0 – в разі відсутності збитку інвестора при виникненні даного ризику. Максимальне значення « Y » залежить від величини перевищення допустимого рівня збитку з даного ризику.

Таким чином, «Матриця інвестиційного ризику» складається з чотирьох груп:

- Перша – елементи інвестиційного ризику, збиток від яких порівняно високий, і при цьому вірогідність їх виникнення теж висока;
- Друга – елементи інвестиційного ризику, збиток від яких не високий, але при цьому вірогідність їх виникнення висока;

- Третя – елементи інвестиційного ризику, збиток від яких може бути значним, але вірогідність їх виникнення низька;
- Четверта – елементи інвестиційного ризику, збиток від яких не високий і при цьому вірогідність їх виникнення низька.

Виходячи із запропонованої класифікації пропонується використання диференційованої стратегії управління інвестиційними ризиками. Основна увага регіону має бути зосереджена на управлінні першою групою ризиків (рис. 3.7). Залежно від того, яке втручання може бути найбільш оперативним і менш витратним, регіон повинен робити дії з переведення даних ризиків або в другу, або в третю групу шляхом зниження можливого рівня збитку або вірогідності виникнення ризику відповідно.

Прикладом ризику першої групи може бути історія знищення нафтової компанії «ЮКОС» в сусідній Російській Федерації. Коли політичний конфлікт у 2003 році напередодні виборів в Думу РФ між головою «ЮКАСу» М. Ходорковського та президентом РФ на той час В. Путіним переріс в судове переслідування за несплату, або не повну сплату податків і закінчився позбавленням волі для М. Ходорковського та знищенням нафтової компанії «ЮКОС», до речі дуже успішної. На щастя в Україні ще не було таких гучних історій.

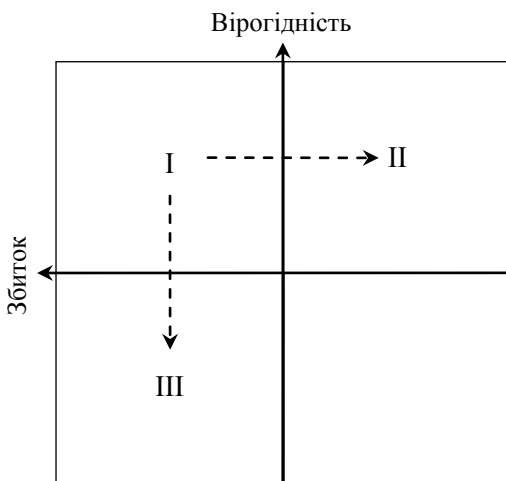

Рис. 3.7. Стратегія управління інвестиційними ризиками першої групи

Такий погляд в оцінці українських компаній гірничо-металургійного сектора представляється як вельми реальний, несучий в собі катастрофічні збитки, що змушує багато з них відмовитися від сповна законних схем оптимізації податків, і тим самим, вимушуючи понизити рентабельність бізнесу. У разі ж, якщо держава визначила чіткі критерії віднесення схем по оптимізації податкових платежів до легальних або не легальних, це дозволило знизити вірогідність виникнення даного політичного ризику, перемістивши його тим самим в другу групу.

Прикладом першої групи також може бути фінансовий ризик, пов'язаний з інвестиціям в українську економіку після дефолту та події в сусідній Російській федерації в серпні 1998 року. Проте після деякого нарощування золотовалютних резервів Національного банку даний вигляд ризиків перемістився у розряд третьої групи, на що вказує підвищення кредитних рейтингів України від ведучих світових рейтингових агентств в 2004–2005 роках.

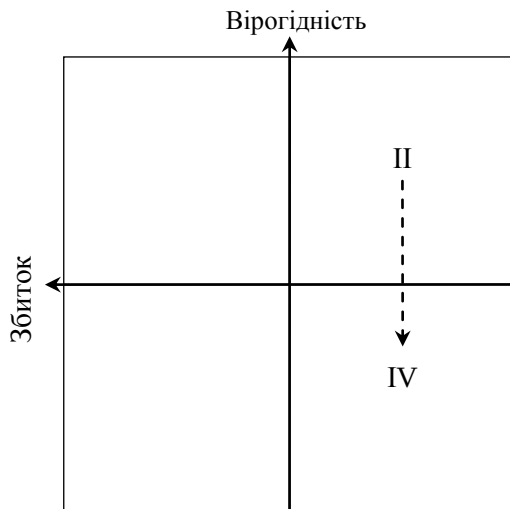

Рис. 3.8. Стратегія управління інвестиційними ризиками другої групи

Що стосується елементів ризику з другої групи, то хоча вони і не пов'язані із значними збитками, але унаслідок високої

вірогідності їх виникнення, вони збільшують збитки інвестора в довгостроковому періоді. Регіону необхідно застосовувати заходи зі зниження вірогідності їх виникнення і переведення в четверту групу (рис. 3.8).

Прикладом другої групи може бути кримінальний ризик інвестицій в роздрібну торгівлю, пов'язаний з виникненням крадіжки покупцями. Збиток від даного вигляду ризику досить часто закладається в початкову собівартість товарів, що реалізуються в магазинах. Вірогідність виникнення подібного роду ризиків може бути знижена регіоном шляхом посилювання адміністративної та кримінальної відповідальності за крадіжку в магазинах і передача даним процедурам публічності.

У випадку з третьою групою, регіону необхідно застосовувати заходи зі зниженню можливого збитку з даних ризиках і тим самим переводити їх в розряд четвертої групи. Дані інвестиційні ризики, не дивлячись на низьку вірогідність їх виникнення, залишаються під пильною увагою інвесторів зважаючи на можливість значного збитку (рис. 3.9).

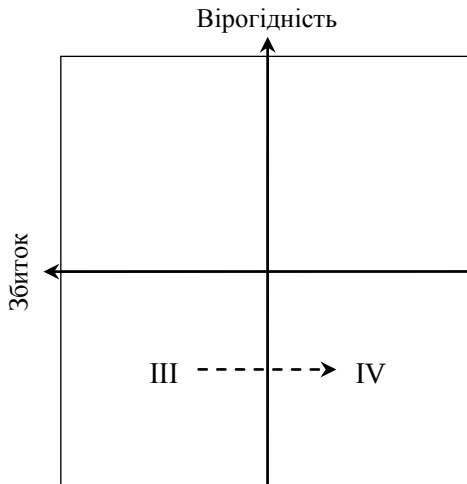

Рис. 3.9. Стратегія управління інвестиційними ризиками третьої групи

Прикладом третьої групи є екологічний ризик інвестицій в регіони, на території яких розташовані атомні електростанції, у

зв'язку з можливістю виникнення екологічних катастроф, аж до масштабів Чорнобильської АЕС. У зв'язку з високим державним контролем даного типа об'єктів вірогідність повторення досвіду Чорнобиля досить низька, проте в разі виникнення даної проблеми збитки будуть гранично високими.

Таким чином, регіон повинен спробувати понизити об'єм можливого збитку, наприклад, шляхом компенсації частині страховки компаній на випадок техногенних катастроф або створенням страхового фонду.

До третьої групи можна віднести політичний ризик інвестицій в галузі, що використовують природні надра (наприклад, нафтовий сектор, металургійна промисловість), що полягає в зміні правил гри при зміні керівництва держави і можливого перегляді результатів тендерів. Даний ризик виникає не часто (в Україні – раз в п'ять років), але може нести в собі високі витрати. Яскравим та наочним прикладом такого ризику є історія з придбанням, через «перемогу» в аукціоні, В. Пінчуком в часи президентства Л. Кучми (тесть В. Пінчука) флагмана Української металургії Криворізького металургійного комбінату. З приходом до влади В. Ющенка результати аукціону були переглянуті в судовому порядку не на користь В. Пінчука.

І, нарешті, у випадку з елементами інвестиційного ризику, що відноситься до четвертої групи, регіон може зменшити свій вплив на них до мінімуму, оскільки вірогідність настання даного виду ризиків досить низька, але, навіть в разі їх виникнення, збиток інвестора буде незначним.

Прикладом може бути соціальний ризик інвестицій у сільське господарство. Як відомо, із-за поганої соціальної захищеності і зубожіння сіла частина сільського населення має негативне відношення до підприємництва, що таїть в собі можливість прояву саботажу бізнесу в сільському господарстві. Збиток, пов'язаний з даним ризиком невеликий і вірогідність його виникнення не так вже висока внаслідок складності приховування неправомірних дій в нечисленних сільських поселеннях, де все таємне швидко стає явним.

Матриця інвестиційних бар'єрів

Можливість використання інвестиційного потенціалу також обмежується такими чинниками, як інвестиційні бар'єри. З метою формування оптимальної стратегії управління процесом усунення інвестиційних бар'єрів, всі перешкоди на дорозі

інвестицій розподілені залежно від величини витрат, необхідних для їх подолання і частоти виникнення даних бар'єрів в процесі ведення бізнесу (рис. 3.10).

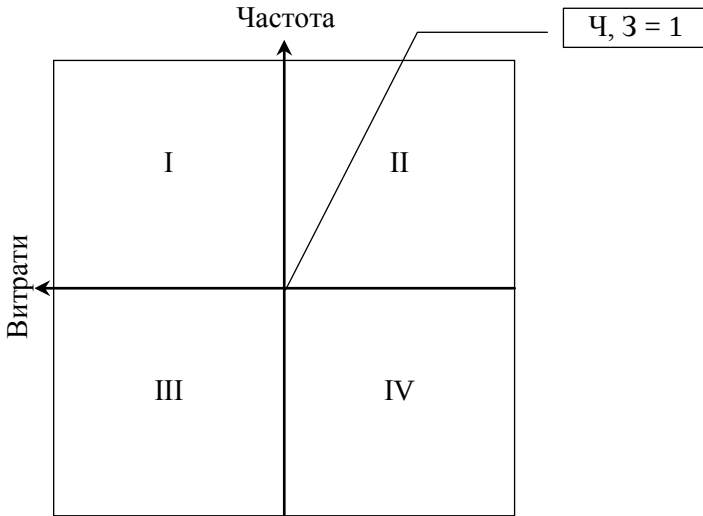

Рис. 3.10. Матриця оцінки інвестиційних бар'єрів регіону

Показник витрат, необхідних для подолання виникаючих інвестиційних бар'єрів (З) береться за одиницю, якщо вони розглядаються як гранично допустимі для інвесторів. «З» = 0 – в разі відсутності витрат у інвестора для подолання бар'єрів. Максимальне значення «З» залежить від величини перевищення допустимого рівня.

Показник частоти виникнення інвестиційних бар'єрів (Ч) дорівнює одиниці, у випадку якщо він сприймається як нормальний. «Ч» = 0, в разі повної відсутності даного вигляду бар'єру. Максимальне значення «Ч» залежить від величини перевищення частоти виникнення даного вигляду бар'єру над допустимим рівнем.

Таким чином «Матриця інвестиційних бар'єрів» включає в себе чотири групи:

- Перша – бар'єри, що виникають часто на шляху бізнесу та вимагає високих витрат для їх подолання;

- Друга – бар'єри, що виникають часто на шляху бізнесу, але не вимагають високих затрат для їх усунення;
- Третя – бар'єри, що виникають рідко на шляху бізнесу і при цьому потрібні не високі витрати на їх подолання;
- Четверта – бар'єри, що виникають рідко на шляху бізнесу і що вимагають не високих витрат для їх подолання.

Виходячи із запропонованої класифікації, державі пропонується використовувати наступну стратегію з усунення інвестиційних бар'єрів. Перша група бар'єрів, вимагає не відкладного втручання з боку регіону з метою їх усунення, оскільки частота їх виникнення і вартість вирішення даних проблем для інвестора зменшують інвестиційний потенціал регіону найбільш значним чином. Регіону необхідно робити заходи зі зниження витрат або частоти виникнення бар'єрів і переводити їх в другу, або в третю групу відповідно, залежно від того, що можна зробити найбільш оперативним чином (рис. 3.11).

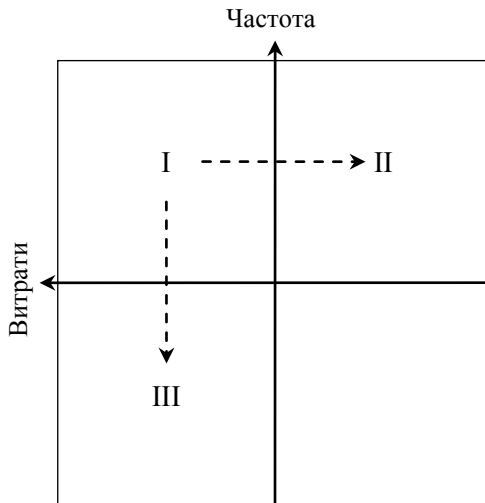

Рис. 3.11. Стратегія управління інвестиційними бар'єрами першої групи

Прикладом бар'єру першої групи може бути рівень бюрократизації в будівельній області, що полягає в непрозорій і заплутаній процедурі узгоджень проектно-кошторисної документації

у виконавчих органах для здобуття дозволу на забудову об'єкту. В даному випадку найбільш простим шляхом зменшення даного бар'єру може стати впорядкування процедури через призначення строгих термінів розгляду документів і чітких та однозначних критеріїв для їх узгодження або відхилення. Це могло б привести до зменшення витрат на оплату бюрократичної ренти за «потрібний підпис в потрібному місці», що дозволило б перевести даний інвестиційний бар'єр в розряд другої групи.

Для бар'єрів з другої групи державі доцільно зосередити свої зусилля на зниженні вірогідності їх виникнення, з огляду на те, що вони регулярно з'являються в процесі ведення бізнесу, і можуть стати сповна принциповими для інвестора при ухваленні рішення про місце інвестування, навіть не дивлячись на те, що їх усунення не вимагає високих витрат (рис. 3.12).

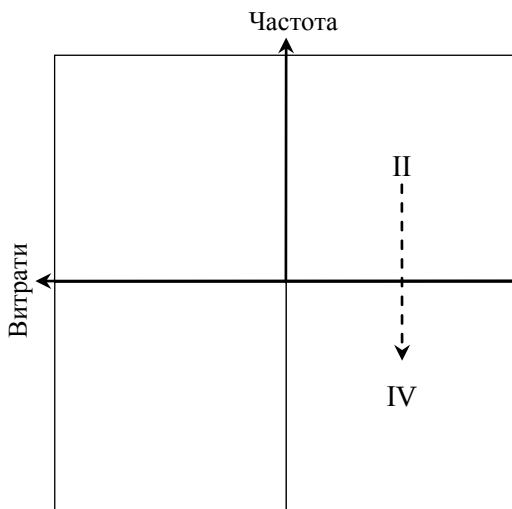

Рис. 3.12. Стратегія управління інвестиційними бар'єрами другої групи

Прикладом бар'єрів другої групи також може бути рівень бюрократизації економіки, що полягає в необхідності розсилки однакової звітності про господарську діяльність підприємства в декількох інстанціях. Витрати на подолання даного бар'єру не високі, але, зважаючи на необхідність надавати подібні звіти

щокварталу – це викликає негативну реакцію інвесторів. Рішенням може бути збільшення періоду звітності у побудові принципу «єдиного вікна».

Що стосується бар'єрів третьої групи, то хоча вони виникають досить рідко в процесі ведення бізнесу, але в той же час витрати пов'язані з їх усуненням досить високі, у зв'язку з чим, державі необхідно приймати заходи перш за все зі зниження витрат інвесторів в разі виникнення даних бар'єрів (рис. 3.13).

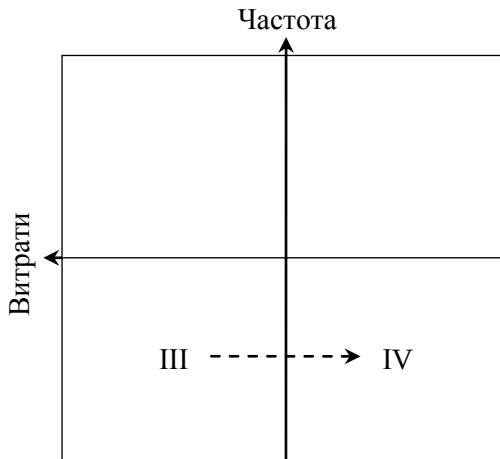

Рис. 3.13. Стратегія управління інвестиційними бар'єрами третьої групи

У випадку з бар'єрами з четвертої групи, з огляду на те, що інвесторів доводиться не так часто з ними стикатися і навіть в разі їх виникнення, витрати пов'язані з усуненням їх не істотні, державі доцільно не робити яких-небудь заходів з їх усунення.

Кожен сектор в певний момент часу має ту або іншу привабливість для інвестицій, яка пов'язана не лише з наявним інвестиційним потенціалом, але і з кон'єктурою ринку, що склалася.

Таким чином, для регіону не доцільно робити які-небудь дії з розвитку інвестиційного потенціалу галузі, не визначивши регіональні пріоритети інвестування. Очевидно, що розвивати всі галузі в рівній мірі однаково не можливо, зважаючи на обмежені регіональні ресурси та час.

В зв'язку з цим, пропонується використовувати модель «Матриці регіональних пріоритетів інвестування». Дана модель дозволяє вибрати оптимальну стратегію розвитку інвестиційного потенціалу галузі шляхом визначення долі інвестицій що доводиться на регіон в масштабі національної галузі і тенденції інвестиційної динаміки галузі в національному масштабі. Для визначення тенденції інвестиційної динаміки в матриці використовується показник « W », що представляє середню арифметичну суму темпів приросту інвестицій в національній середовищі» відбувається відповідно до коефіцієнта значності долі інвестицій регіональної галузі в національному масштабі (K_{NR}).

$$K_{NR} = \frac{NR}{NR_S} = \left(\frac{I_R}{I_N} \right) / \left(\frac{I_S}{I_N} \right) = \frac{IR}{I_S} = \frac{I_R}{I_N / R}. \quad (3.21)$$

« K_{NR} » дорівнює одиниці у разі коли $N_r = N_{rs}$. Мінімальне значення $K_{NR} = 0$, у випадку якщо $I_R = 0$, тобто об'єм інвестицій в регіоні за даною галуззю дорівнює нулю. Максимальне значення $K_{NR} = R$, у випадку якщо $I_R = I_N$, тобто всі інвестиції національної галузі доводяться на даний регіон. Показник N_R вважається не значним за умови: $0 < K_{NR} < 1$, і значним, якщо задовольняється умова: $1 < K_{NR} < R$.

Таким чином «Матриця регіональних пріоритетів інвестування» має чотири групи (рис. 3. 14):

- Перша – галузь регіональної економіки, де частка інвестицій в масштабі національної галузі є значною, і при цьому, галузь в рамках всієї країни переживає інвестиційний підйом;
- Друга – галузь регіональної економіки, де частка інвестицій в масштабі національної галузі є не значною, і при цьому, галузь в рамках всієї країни переживає інвестиційний підйом;
- Третя – галузь регіональної економіки, де частка інвестицій в масштабі національної галузі є значною, і при цьому, галузь в рамках всієї країни переживає інвестиційний спад;
- Четверта – галузь регіональної економіки, де частка інвестицій в масштабі національної галузі є не значною, і при цьому, галузь в рамках всієї країни переживає інвестиційний спад.

На основі класифікації галузей відповідно до моделі «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» регіон повинен використовувати різні стратегії розвитку інвестиційного потенціалу,

з використанням моделей «Матриці інвестиційного потенціалу», «Матриці інвестиційних ризиків» та «Матриці інвестиційних бар'єрів», що зрештою формує «Матричну стратегію управління інвестиційним потенціалом» (рис. 3.14).

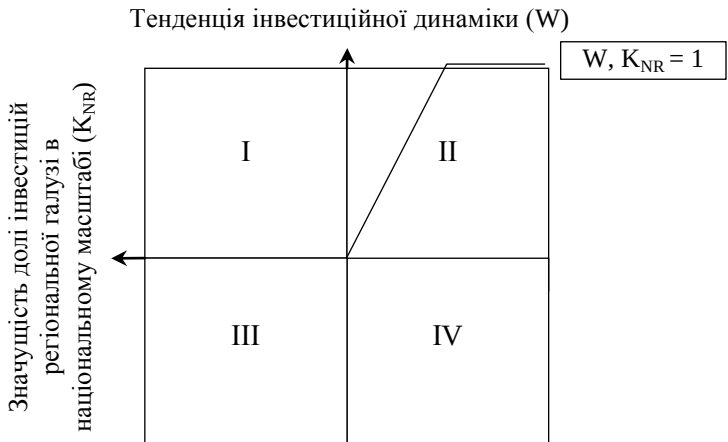

Рис. 3.14. Матриця ідентифікації регіональних пріоритетів інвестування

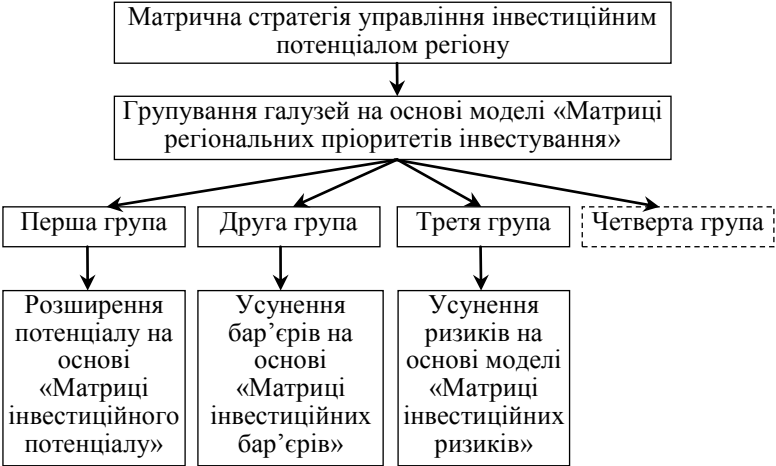

Рис. 3.15. Матрична модель відбору інвестиційної політики регіону

Так, для галузей, віднесених до першої групи регіону доцільно робити активні дії з розширення їх інвестиційної «ємності». В даному випадку найбільш прийнятною є стратегія «абсолютного» розвитку інвестиційного потенціалу, заснована на моделі «Матриці інвестиційного потенціалу», що полягає в кількісному розширенні складових інвестиційного потенціалу. Значні витрати зі збільшення інвестиційної ємності сприяють розширенню реальних інвестиційних можливостей для зростаючого числа інвесторів і сповна виправдані. У зв'язку з тим, що висока доля інвестицій в галузь, що припадає на регіон, свідчить про досить низький рівень інвестиційних бар'єрів, наявних в регіоні, а позитивна динаміка інвестицій в галузі, в цілому, свідчить про прийнятний рівень ризику, заходи зі зниження ризиків і бар'єрів можуть бути використані лише як допоміжні в разі тяжіння галузі до третьої або другої групи «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» відповідно. Кінцева мета – це збільшення показника K_{NR} .

Розвиток інвестиційного потенціалу в умовах невизначеності відносно приходу інвесторів в дану регіональну галузь представляється як витратний і досить ризикований крок, виправданий лише в разі явного тяжіння галузі до першої групи. Таким чином, для галузей другої групи регіону доцільно використовувати стратегію «відносного» розвитку інвестиційного потенціалу і активно усувати інвестиційні бар'єри. Кінцева мета – це переведення другої групи в розряд першої.

У випадку з галузями з третьої групи, падіння попиту інвесторів до них відбувається в національному масштабі в незалежності від бажання або можливостей регіону. Це вказує на високий рівень ризику для даних галузей. Частка регіону навіть при спадаючій тенденції інвестицій в рамках країни порівняно висока, що свідчить про низький рівень інвестиційних бар'єрів. Проте необхідно утриматися від ілюзії зростаючого попиту на дані галузі і не робити заходів по кількісному збільшенню інвестиційного потенціалу за винятком випадків тяжіння галузі, що зберігається, до першої групи.

Для даної групи найбільш прийнятною є стратегія «відносного» розвитку інвестиційного потенціалу, що полягає в зниженні інвестиційних ризиків, пов'язаних з інвестиціями в дану галузь. Кінцева мета – максимально довго перешкоджати переміщенню даної галузі в розряд четвертої групи.

І, нарешті, що стосується галузей четвертої групи, падіння попиту інвесторів до даних галузей відбувається в національному масштабі. Проте, на відміну від третьої групи, в регіоні так і не були створені значні інвестиційні можливості для даних галузей до даного моменту часу.

Розглянемо стратегію управління інвестиційним потенціалом Полтавської області за 2007–2009 роки. Для цього визначимо, в яку групу «Матриці регіональних пріоритетів інвестування» входили галузі економіки Полтавської області в цей період проаналізувавши динаміку інвестицій в країні і частки участі в них регіональних галузей.

В результаті розрахунків за підсумками 2007 року галузь сільського господарства увійшла в четверту групу, при цьому вона виявилася в безпосередній близькості до другої групи (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Розрахункові показники Матриці регіональних пріоритетів інвестування по Полтавській області в 2007 році

№ п/п	Галузі	W	NRS	IR	IN	NR	IS	KNR
1	Промисловість	1,41	0,111	3 454,28	64 341,0	0,054	7 149	0,4865
2	Сільське господарство	0,98	0,111	514,63	9 519,2	0,054	1 057,7	0,4865
3	Будівництво	1,08	0,111	114,58	9 106,6	0,013	1 011,8	0,1171
4	Транспорт	1,34	0,111	201,94	19 329,1	0,0104	3 221	0,0934
5	Зв'язок	1,41	0,111	200,00	12 407,2	0,016	1 378	0,144
6	Торгівля	1,47	0,111	323,20	17 778,5	0,0182	1 975	0,1639

Галузь будівництва, хоч і увійшла до другої групи, але при цьому також мала пограничний характер, розташувавшись поряд з четвертою групою (рис. 3.16). Інші галузі твердо розмістилися в другій групі. Таким чином, відповідно до Матричної стратегії управління інвестиційним потенціалом в 2007 році в Полтавській області галузь сільського господарства виявилася в четвертій групі, в даному випадку регіон може звести свій вплив на інвестиційні ризики до мінімуму, оскільки вірогідність настання їх досить низька, але навіть в разі їх виникнення, збиток інвестора є незначним.

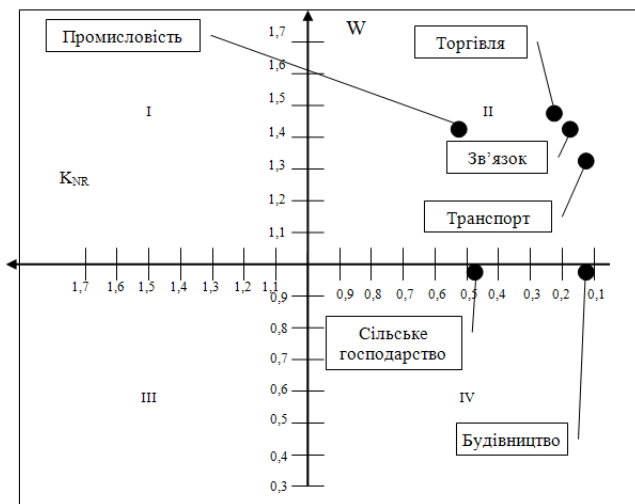

Рис. 3.16. Матриця регіональних пріоритетів інвестування в Полтавській області за 2007 рік

Відносно всіх інших галузей, то вони відносяться до другої групи, що свідчить про високу вірогідність ризиків, хоча вони і пов'язані із не значними збитками. В даному випадку регіону необхідно приймати заходи зі зниженню вірогідності їх виникнення і переведенню їх в четверту групу.

Виходячи із результатів 2008 року і відповідно до принципів «Матричної стратегії розвитку інвестиційного потенціалу» галузь сільського господарства перемістилася в другу групу, цьому сприяло зниження коефіцієнта значимості долі інвестицій регіональної галузі в національному масштабі (KNR) (табл. 3).

Таблиця 3.3

Розрахункові показники Матриці регіональних пріоритетів інвестування по Полтавській області в 2008 році

№ з/п	Галузі	W	NRS	IR	IN	NR	IS	KNR
1	Промисловість	1,13	0,167	4 765,2	76 617,7	0,0622	12 769	0,372
2	Сільське господарство	1,39	0,167	772,9	16 890,1	0,0458	2 815	0,274

№ з/п	Галузі	W	NRS	IR	IN	NR	IS	KNR
3	Будівництво	1,49	0,167	180,86	12 469,1	0,0144	2 078	0,086
4	Транспорт	1,15	0,167	619,09	21 250,2	0,029	3 541,6	0,1737
5	Зв'язок	1,29	0,167	200,28	10 790,8	0,019	1 798,3	0,144
6	Торгівля	1,41	0,167	254,08	18 432,1	0,021	1 924,1	0,151

Це свідчить про те, що соціально-економічна ефективність інвестування галузі сільського господарства виявилася негативною.

Всі останні галузі залишилися в другій групі і при цьому помітно поліпшили свої позиції в ній за рахунок підвищення коефіцієнта *KNR*. Таким чином, всі галузі за підсумками 2008 року розмістилися другій групі, що знов визначило необхідність дій в 2009 році зі зниження інвестиційних бар'єрів (рис. 3.17).

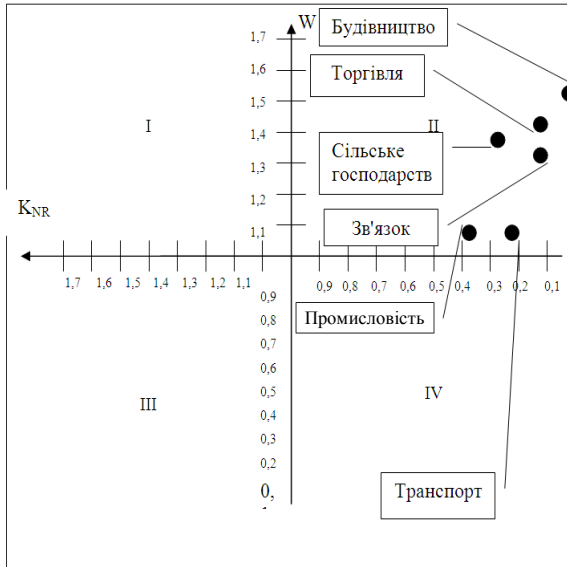

Рис. 3.17. Матриця регіональних пріоритетів інвестування в Полтавській області за 2008 рік

За підсумками 2009 року галузь промисловості увійшла до першої групи, при цьому дана галузь виявилася в безпосередній близькості до другої групі (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Розрахункові показники Матриці регіональних пріоритетів інвестування
по Полтавській області в 2009 році**

№ з/п	Галузі	W	NRS	IR	IN	NR	IS	KNR
1	Промисловість	1,63	0,0081	4 952,74	57 657,6	0,0859	9 609,5	1,06
2	Сільське господарство	1,30	0,0081	492,22	9 381,7	0,0525	1 563,5	0,648
3	Будівництво	1,16	0,0081	105,32	84 21,4	0,0125	1 403,6	0,154
4	Транспорт	1,01	0,0081	1 119,59	24 555,1	0,0456	4 092,5	0,563
5	Зв'язок	1,39	0,0081	165,91	9 465,9	0,0175	1 577,5	0,216
6	Торгівля	1,27	0,0081	292,43	14 041,2	0,021	2 348,5	0,259

Галузь транспорту, хоча і увійшла до другої групи, але при цьому також мала пограничний характер, розташувалась поряд з четвертою групою. Останні галузі твердо розмістилися в «Другій» групі (рис. 3.18).

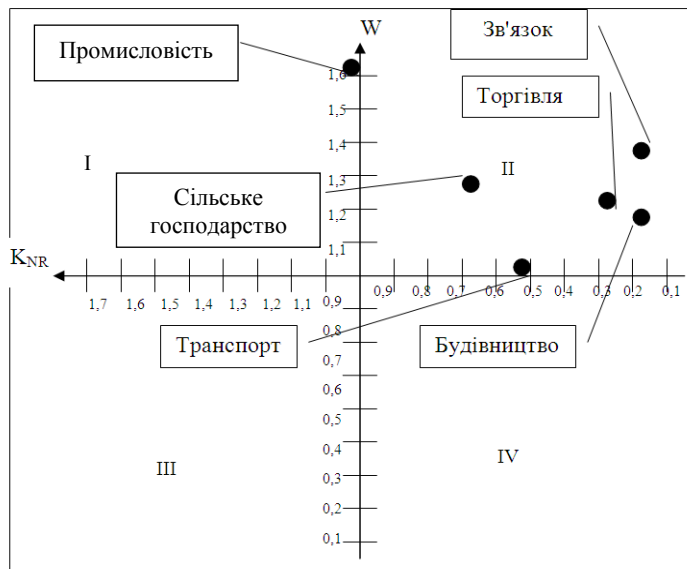

Рис. 3.18. Матриця регіональних пріоритетів інвестування в Полтавській області за 2009 рік

Вибір пріоритетів інвестування не може повністю вирішити проблему оптимізації в управлінні інвестиційним потенціалом, — він визначає лише оптимальний вектор розвитку. На сьогоднішній день ефект інвестування регіонами коштів в розвиток інвестиційного потенціалу тої чи іншої галузі залишається поза межами оцінки та контролю. Тому виникає необхідність у розробці дієвих показників соціально-економічної ефективності інвестування.

РОЗДІЛ 4. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ

4.1. Теоретичні аспекти формування та розвитку регіонального фондового ринку

В умовах трансформації сучасної ринкової економіки особливого значення набуває розвиток фінансової сфери економічних відносин. Саме від ефективності функціонування ринку фінансових ресурсів залежать розв'язання завдань реформування економіки, здобутки та втрати процесу трансформації суспільства. Забезпечуючи взаємодію позичальників і реципієнтів капіталу, фінансові ринки виступають високоефективним механізмом перерозподілу фінансових ресурсів серед учасників ринку.

Невід'ємною складовою фінансової системи країн з ринковою економікою, необхідною для трансформації сукупних збережень у інвестиції, є ринок цінних паперів, і Україна – не виключення.

Ринок цінних паперів – це багатофункціональна система, що сприяє акумулюванню капіталу для інвестицій у виробничу і соціальну сфери, структурній перебудові економіки, позитивній динаміці соціальної структури суспільства, підвищенню добробуту громадян за рахунок володіння і вільного розпорядження цінними паперами, підготовленості населення до ринкових відносин. Отже, ринок цінних паперів виступає специфічним середовищем і тому рівень розвитку та ступінь його досконалості значно впливає на ефективність всієї фінансової системи.

Це явище яскраво характеризує той факт, що, за даними ДКЦПФР, обсяг виконаних біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі за 2010 рік зріс у 3,6 рази (або на 95,19 млрд грн) і досяг 131,2 млрд грн, внаслідок чого фондовий ринок, за цим критерієм, зайняв першу позицію порівняно з обсягами промислової та сільськогосподарської продукції (рис. 4.1) Саме тому в сучасних умовах ефективність ринку цінних паперів стає одним із визначальних чинників стабілізації як національної, так і світової економіки.

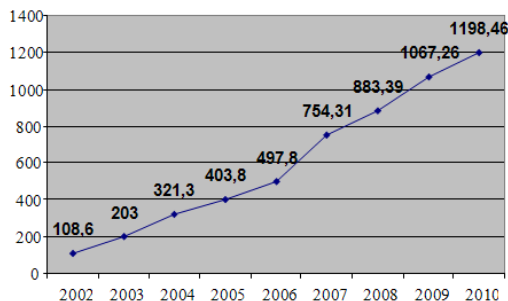

Рис. 4.1. Динаміка обсягів торгів цінними паперами в Україні за 2002–2010 рр. (млрд грн)

Насиченість господарського обороту цінними паперами та роль фондового ринку у перерозподілі грошових ресурсів на цілі інвестування можна оцінити за показником відношення фондового ринку до ВВП (табл. 4.1):

Таблиця 4.1

Капіталізація фондового ринку України по відношенню до ВВП: 2002–2010 рр.

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Відношення капіталізації фондового ринку до ВВП, %	15,16	28,80	40,21	40,72	41,46	39,34	37,21	51,54	47,83
Реальний приріст (+), зниження (–)ВВП, % (до відповідного періоду попереднього року)	5,2	9,5	12,1	3,0	7,4	7,6	2,3	–14,8	4,2

При цьому, варто зауважити, що під капіталізацією фондового ринку розуміють сукупну курсову вартість лише усіх емітованих акцій компаній, що мають регулярне котирування [1, с. 42]. Тобто цей показник відображає ринкову вартість усіх компаній, що входять до лістингу фондових бірж певної країни.

Враховуючи тенденції переважної більшості розвинених ринків зарубіжних країн, де капіталізація становить 40–60 % ВВП,

визначені співвідношення для українського фондового ринку свідчать про наявність активного ринку акцій, що підвищує конкурентоспроможність національної економіки.

У той же час, однією з особливостей сучасного ринку цінних паперів в Україні, на відміну від ряду зарубіжних країн, є відсутність прямої пропорційної залежності між динамікою курсів акцій і макроекономічними показниками, адже перші змінюються під впливом попиту і пропозицій на фондовому ринку, а мотиви інвесторів при купівлі-продажу цінних паперів досить часто ґрунтуються на суб'єктивних, емоціональних очікуваннях. Наприклад, у США, після Другої світової війни, близько восьми разів було зафіксоване різке падіння курсів акцій на біржі, але тільки у декількох випадках це співпадало з економічним спадом у країні [43].

Подібна ситуація характерна і для України. Активність фондового ринку в цілому і ринку акцій, зокрема, безпосередньо не залежить від стану економіки країни. Свідченням цього є результати досліджень, у процесі яких нами були співставлені динаміка таких макроекономічних показників, як: реальний ВВП, обсяг грошових доходів населення та обсяг інвестицій в основний капітал з обсягами виконаних угод на організованому ринку акцій за період з 2002 по 2010 роки (рис. 4.2–4.4)

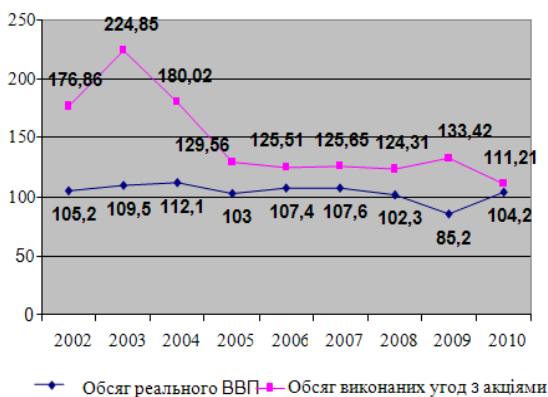

Рис. 4.2. Динаміка реального ВВП та обсягу угод з акціями на організованому ринку цінних паперів України (у % до попереднього року)

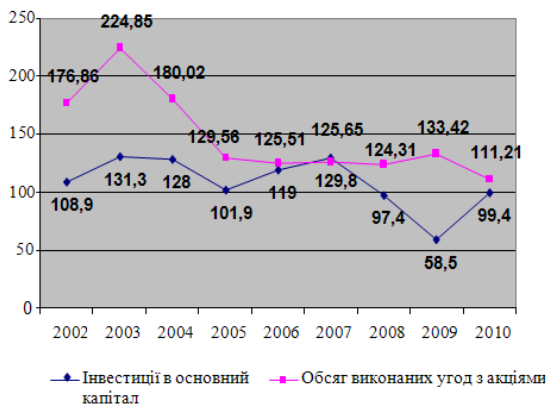

Рис. 4.3. Динаміка обсягів інвестицій в основний капітал та обсягу угод з акціями на організованому ринку цінних паперів України (у % до попереднього року)

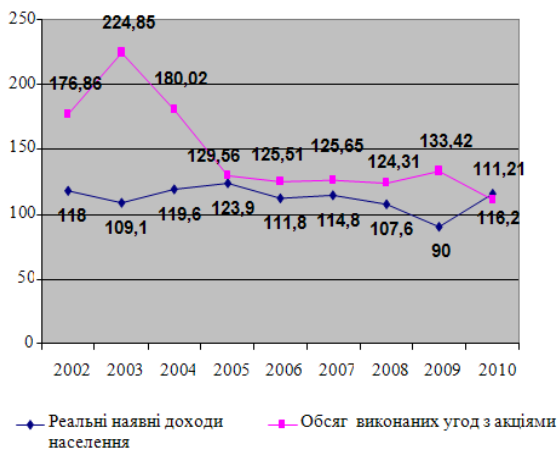

Рис. 4.4. Динаміка обсягів реальних наявних доходів населення та обсягу угод з акціями на організованому ринку цінних паперів України (у % до попереднього року)

Як бачимо, у окремі періоди, коли основні макроекономічні показники зростали, обсяги організованого ринку акцій стрімко скорочувалися.

Відсутність офіційної інформації про структуру торгів неорганізованого ринку цінних паперів не дозволяє провести аналогічні дослідження з метою виявлення тенденцій функціонування ринку цінних паперів, що не мають біржових котировок.

Проте за умови, що акції займають найбільшу частку у структурі торгів неорганізованого фондового ринку, співставлення динаміки його обсягів з обсягами наведених вище макроекономічних показників підтверджує зроблені раніше висновки.

Традиційною класифікаційною ознакою ринку цінних паперів є його поділ на первинний та вторинний. Найважливіша риса і основне призначення первинного ринку – повне розкриття інформації, що дозволяє зробити обґрунтований вибір об'єкту інвестування. Саме цьому підпорядковані всі операції, що складають зміст первинного ринку: підготовка і публікація проспекту емісії, контроль емісії державними органами та інше.

Основним завданням вторинного ринку цінних паперів є забезпечення ліквідності – можливості вести безперервну торгівлю у великих обсягах, здатності ринку поглинати значні кількості цінних паперів за короткий час і за умови невеликих коливань курсів, і при низьких витратах на реалізацію угод. Станом на 01.01.2011 року обсяг виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі на вторинному ринку дорівнював 88,87 % від їх загального обсягу (116,6 млрд грн), а на первинному ринку – лише 11,13 % (5,22 млрд грн).

Вторинний ринок цінних паперів, у свою чергу, прийнято поділяти на організований і неорганізований, або біржовий і позабіржовий.

Організований (біржовий) ринок – система фондових і валютних бірж. На організованому фінансовому ринку забезпечується висока концентрація попиту і пропозиції в єдиному місці, встановлюється найбільш об'єктивна система цін на окремі фінансові інструменти і послуги, проводиться перевірка фінансового стану емітента головних видів цінних паперів, які допускаються до торгів. Процедура торгів має відкритий характер, гарантується виконання укладених угод. Однак біржовий ринок має і деякі слабкі сторони – коло фінансових інструментів, які реалізуються на ньому, – обмежене; ринок жорсткіше регулюється державою, що знижує його гнучкість; виконання всіх нормативно-правових актів щодо його функціонування збільшує затрати на здійснення операцій купівлі-продажу;

великомасштабні угоди, які здійснюються окремими торговцями, практично не можливо залишити в таємниці.

Неорганізований (позабіржовий або «вуличний») ринок – це ринок, на якому здійснюється купівля-продаж фінансових інструментів і послуг, угоди за якими не реєструються на біржі. Цей ринок характеризується вищим рівнем фінансового ризику, нижчим рівнем юридичної захищеності покупців, меншим рівнем їх поточної поінформованості і т. д. Разом з тим, ринок забезпечує обіг більшої кількості фінансових інструментів і послуг; забезпечує потреби окремих інвесторів у фінансових інструментах із високим рівнем доходу; більшою мірою забезпечує таємницю здійснення окремих угод. У режимі неорганізованого фінансового ринку здійснюється більша частина операцій із цінними паперами та основний обсяг кредитних і страхових операцій.

Аналізуючи структуру фондового ринку України останнього десятиліття варто зазначити, що за рівнем розвитку вітчизняний організований ринок цінних паперів істотно відстає від більшості постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, Балтії, а також від Росії та Казахстану. І хоча за підсумками 2010 року висока активність на біржовому ринку призвела до збільшення в чотири рази обсягу організованого фондового ринку і становила понад 10 % всіх операцій з цінними паперами (у 2009 році на частку організованого ринку припадало лише 3,6 %, а у 2008 році – 4,3 %) [9], оптимістично оцінити досягнуту структуру досить важко.

На думку учасників ринку, великий обсяг торгів міг виникнути за рахунок проведення безлічі угод з одним і тим же пакетом цінних паперів. Так, на багатьох біржах торгівля акціями – просто фікція: задля того щоб збільшити обсяги торгів на них угоди укладають із «смітєвими» паперами. Причини такого відставання криються і в економічних умовах, у яких формувався український фондовий ринок, а також у недостатньому продуманій стратегії приватизації та її непослідовному здійсненні.

Фінансова криза останнім часом підсилила гальмування економіки України та сколихнула стан регіональних фондових ринків, що знаходиться на найнижчому рівні розвитку. Для підтримки зацікавленості інвесторів необхідний динамічний ріст як курсової вартості акцій окремо взятих компаній, так і рівня капіталізації фондового ринку в цілому. Для прийняття інвести-

ційних рішень учасниками фондового ринку, і з метою визначення пріоритетних напрямків регулювання фондового ринку країни та регіонів, необхідно визначити стан фондового ринку, наскільки виправданими є його позитивні тенденції, високий інвестиційний ризик та чи є у дійсності перспективи розвитку ринку у майбутньому. При цьому, інвестор повинен керуватися не тільки загальноприйнятими концепціями прийняття інвестиційного рішення, орієнтуватися у методах фундаментального аналізу фінансово-господарської діяльності емітента за сучасних умов ринку цінних паперів, а і розуміти стан, тенденції, проблеми та перспективи розвитку фондового ринку регіону як невід'ємної частини фондового ринку держави та світу.

Кожен регіон має свої особливості функціонування та розвитку фондового ринку, його інфраструктури, особливості розвитку економіки, у тому числі виробничого сектору, куди необхідно направити вільні кошти економіки. Це зумовлює в Україні великі диспропорції за рівнем розвитку фондового ринку, активності учасників фондового ринку та у розвитку інфраструктури фондового ринку за регіонами. Тому кожен регіон потребує контролю (у розумних межах) та стимулювання розвитку його фондового ринку з боку місцевих органів влади з урахуванням його стану, тенденцій, проблем та перспектив розвитку регіону.

Фондовий ринок Полтавської області виконує незначну роль у розвитку економіки області. Розрахована за статистичними даними, його частка у валовому регіональному продукті становить у 2008 році 0,3 % та показує, що фондовий ринок в цілому за таких відносно низьких обсягів не може бути рушієм розширеного відтворення та впровадження науково-технічного прогресу. Але протягом 2006–2008 років спостерігається тенденція до зростання ролі фондового ринку Полтавської області у розвитку економіки області. Такі тенденції до зростання значення фондового ринку спостерігаються і на рівні України, і світовому рівні.¹ Це свідчить про високу чутливість фондового ринку регіону до зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають рівень його ефективності та тенденції розвитку вітчизняного фондового ринку в цілому. Враховуючи нижченаведені

¹ Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку : монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 128.

дослідження, для посилення значення фондового ринку в Україні та за регіонами було б ефективним впровадження практики «культу акцій», поряд із заходами щодо розвитку інфраструктури фондового ринку та посилення корпоративної культури, які передбачені у Стратегії розвитку фондового ринку в Україні на 2010–2015 роки.

Фондовий ринок Полтавської області займає незначну частку на інвестиційному ринку. Про це свідчить його питома вага у інвестиціях регіону у 2009 році (0,82 %), проте протягом 2007–2009 років вплив цього чинника на інвестиційному ринку зріс на 0,28 %. Тенденції зростання показників регіонального ринку цінних паперів, навіть при їх низькому значенні, дозволяють стверджувати про те, що для формування розвинутого фондового ринку з урахуванням економічного потенціалу регіону важливим є рівень ефективності регулювання з боку місцевих органів управління в сфері ринку цінних паперів, а саме Полтавського територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Провідні економісти виділяють внутрішні та зовнішні фактори, що сприяють формуванню та розвитку фондового ринку. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк серед внутрішніх факторів виділяють рівень розвитку ринку, економічну кон'юнктуру, фінансову та галузеву структуру економіки, політичну та економічну систему країни, економічну поведінку населення в країні, структуру власності та фінансову політику в країні.¹ На нашу думку, ці фактори можуть бути визначальними для розвитку фондового ринку і на регіональному рівні.

До зовнішніх факторів, що впливають на розвиток фондового ринку країни, відносять: конкуренцію національних ринків, довгострокові світові економічні цикли, вплив ринків-лідерів, приналежність ринку до певного регіону. Зокрема, на наш погляд, вітчизняний ринок цінних паперів за сучасних умов у більшій мірі залежить від зовнішніх факторів, ніж від внутрішніх. Звичайно, економіка та фондовий ринок в Україні не є достатньо стійкими та самостійними. Проте на обласному рівні

¹ Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : у 2 т. / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк та ін. ; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – Т. 1. – С. 514–515.

такі чинники впливають у більшій мірі опосередковано через фондові біржі та фондовий ринок країни вцілому, які є лише у деяких регіонах України. У Полтавській області фондової біржі не зареєстровано¹, тому такі чинники прямо будуть у більшій мірі впливати на активність, інвестиційну привабливість учасників фондового ринку, що виходять на організований ринок. Це спричинить синхронний рух кривих активності на фондовому ринку областей та України вцілому.

Поряд із наведеними вище показниками на фондовий ринок впливають: рівень валового внутрішнього продукту та промисловості, обсяги інвестицій, обсяги зовнішньої торгівлі, рівень цін та тарифів, рівень процентних ставок, рівень життя, стан бюджету, обсяги та структуру боргових зобов'язань.² Пономаренко В. С., Раєвцева О. В. та Стрижченко К. А., провівши дослідження експертним методом, визначили, що найбільш впливовими на стан фондового ринку в Україні є такі макроекономічні показники як обсяг валового внутрішнього продукту, обсяг виробництва, валютний курс та індекс інфляції.³ Отже, при визначенні проблем та перспектив розвитку кожного регіону необхідно врахувати специфічні особливості економіки та фондового ринку в регіоні.

Показники активності учасників, показники стану, динаміки, структури та інфраструктури фондового ринку є внутрішніми індикаторами рівня розвитку фондового ринку регіону. Кожен із них по-різному впливає на інвестиційну привабливість фондового ринку: зростання інфляції, зниження позичкових ставок може стримувати його розвиток, знижувати пропозицію інвестиційних вкладень; зростання доходів та економічної активності населення, обсягів інвестицій, обсягів виробництва та валового внутрішнього продукту сприятиме активізації інвестиційних процесів на ринку цінних паперів.

Отже, тенденції розвитку регіонального фондового ринку визначається як активністю учасників, законодавчою базою, рівнем розвитку інфраструктури самого фондового ринку, так і

¹ За даними Головного управління статистики у Полтавській області : <http://poltavastat.pi.net.ua/>.

² Христиановський В. В. Дестабилизация макроэкономического равновесия / НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. – Донецк : ИЭП, 1998. – 24 с.

³ Моделювання поведінки інвестора на фондовому ринку : монографія / В. С. Пономаренко, О. В. Раєвцева, К. А. Стрижченко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. – С. 113.

впливом макроекономічних показників у комплексі. Тому дослідження стану та перспектив розвитку фондового ринку доцільно, на наш погляд, проводити враховуючи вплив зовнішніх чинників та внутрішніх індикаторів у комплексному взаємозв'язку та взаємодоповненні.

Кириченко О. А., Єрохін С. А. акцентують увагу на тому, що вагомий негативний вплив на розвиток фондового ринку в Україні чинить низький рівень монетизації, висока частка держави та центрального банку у розподілі грошових ресурсів, політика завищеної дохідності державних цінних паперів, відкрита для зловживань система реєстраторів, штучний монополізм рейтингових агенцій.¹

За дослідженнями науковців в Україні рівень монетизації зростає, але ще залишається на низькому рівні. Кириченко О. А., Єрохін С. А. стверджують, що за рівня монетизації економіки від 70 % відбувається прискорений розвиток ринку цінних паперів, погашаються спекулятивні шоки та згладжуються ситуативні коливання якісного характеру на фондовому ринку, які спричинені впливом на нього зовнішніх чинників внаслідок малих обсягів ринку, його низької капіталізації та домінування нерезидентів.² Потенціал зростання фондового ринку за рахунок внутрішніх чинників досить низький, оскільки для економіки України останніх років характерна висока частка залучених державою внутрішніх коштів для покриття дефіциту та здійснення витрат, а частка активів Національного банку у грошовій масі становить 60–70 %.³

За дослідженнями Кириченко О. А., Єрохін С. А., на сьогодні спостерігаються тенденції до звуження внутрішнього ринку державних цінних паперів, підвищення монетизації та оптимізація дохідності державних цінних паперів⁴, що сприяє розвитку.

Назарчук М. поділяє фактори, що впливають на формування та розвиток фондового ринку на кон'юнктурні, макроекономічні, внутрішньополітичні, зовнішньополітичні і зовнішньоекономічні. Кон'юнктурні чинники пов'язані з діяльністю учас-

¹ Фінансово-економічні механізми інноваційного розвитку України : колективна наукова монографія / Кириченко О. А., Єрохін С. А. та ін. ; під наук. ред. д.е.н., проф. О. А. Кириченко. – К. : Національна академія управління, 2008. – С. 102–109.

² Там само. – С. 102.

³ Там само. – С. 106–107.

⁴ Там само – С. 107.

ників ринку та визначають його розвиток у короткостроковому періоді, а решта чинників діють у середньо- та довгостроковій перспективі. У середньостроковій перспективі (до 2013 року) автор виділяє ряд інституціональних факторів, що можуть суттєво вплинути на фондовий ринок: нестабільність внутрішньої політики в Україні, вступ України до СОТ, процес розподілу власності, неоптимальна політика оподаткування, розвиток інститутів спільного інвестування, створення іноземних фондових бірж в Україні, розміщення українських цінних паперів на зарубіжних фондових ринках, зміни на світових фінансових та товарних ринках, реформування правової бази.

Назарчук М. звертає увагу на відсутність можливості врахувати фактори довгострокового впливу у зв'язку з відсутністю чітких перспектив довгострокового соціально-економічного та політичного розвитку¹.

Аналіз інвестиційної діяльності свідчить про те, що Полтавщина залишається привабливим регіоном для іноземних інвесторів. Зважаючи на те, що регіон має розвинену промисловість, інвестиційну інфраструктуру, потужні агропромисловий і нафтогазовидобувний комплекси, висококваліфіковані кадри, вигідне географічне положення, є можливість до залучення більш значних обсягів інвестиційного капіталу.

Пріоритетними галузями у Полтавській області для інвестування є: сільське господарство, переробна промисловість; машинобудування і металообробка; промисловість будівельних матеріалів; паливна промисловість; житлово-комунальне господарство; охорона навколишнього середовища.

Пріоритетність промисловості та сільського господарства з огляду на їх найбільший вплив на економічні показники регіону, зокрема, обсяг виробництва та валовий внутрішній продукт дозволяють позиціонувати їх як стратегічно важливі та пріоритетні у регіоні.

Розглянемо вплив факторів – валового внутрішнього продукту регіону, обсягів виробництва промисловості та сільського господарства, інвестицій, доходів населення та рівня споживчих цін, що впливають на розвиток фондового ринку Полтавської області (табл. 4.2, 4.3).

¹ Середньостроковий прогноз розвитку фондового ринку України / М. Назарчук // Економіка України. – Преса України, 2008. – № 2. – С. 47–62.

Як свідчать дані табл. 4.2, покращення у 2006–2007 роках економічного середовища фондового ринку Полтавської області, яке відобразилося у зростанні обсягів валового регіонального продукту та виробництва, позитивному сальдо зовнішньої торгівлі, зростанні реальних доходів населення, зростанні інвестицій.

Протягом 2006–2008 років відмічаємо зростання індексу споживчих цін, що не сприяє зростанню обсягів заощаджень населення.

Таблиця 4.2

**Макроекономічні чинники формування фондового ринку
Полтавської області: 2004–2010 рр.**

Показники	Роки						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валовий регіональний продукт у фактичних цінах, млн грн	13 983	18 099	22 179	28 355	34 118	3 3629	44 291
Валовий регіональний продукт у порівнянних цінах, у відсотках до попереднього року	116,7	99,2	108,2	105,8	94,9	86,8	109,5
Індекси промислової продукції у відсотках до попереднього року	110,1	97,6	106,5	103,2	85,9	84,3	112,6
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва, у % до попереднього року	130,2	104,6	103,6	102,1	113	99,5	91,8
Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млн грн	3 267	4 284	5 880	8 292	10 338	9 395	9 278
Інвестиції в основний капітал, у % до попереднього року	116,2	105,8	113,2	120,8	105,6	77,6	96,4

Продовж. табл. 4.2

Показники	Роки						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Доходи населення, млн грн	9 260	12 831	15 573	20 283	27 024	28 239	34 548
Реальний наявний дохід, у відсотках до попереднього року	117,7	121	108,6	112,7	104,1	91	110,9
Індекси споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	113,8	113,7	111,2	118,3	123,5	112,8	108,4

Складено за даними Головного управління статистики у Полтавській області : <http://poltavastat.pi.net.ua/>.

У 2008 році, порівняно з попереднім роком, спостерігається вплив на ряд показників економіки регіону кризового стану економіки суб'єктів господарювання (скорочуються обсяги валового регіонального продукту у порівняльних цінах, індекси виробництва промислової продукції, реальні доходи населення, інвестиції в основний капітал), що викликало падіння фондового ринку регіону. У 2009 р. під впливом «обвалу» цін на фондовому ринку та внаслідок фінансової кризи показники економічного середовища фондового ринку Полтавської області значно знизилися. Аналізуючи макроекономічні показники Полтавського регіону за 2010 рік можемо констатувати, що економіка регіону починає відновлюватися, а це, за незмінних законодавчих (якщо не враховувати обов'язковість лістингу та котирування публічних підприємств на фондовій біржі) та політичних умов, сприятиме зростанню обсягів фондового ринку регіону у перспективі. Поступове відновлення економіки регіону спостерігаємо вже на початку 2010 року. Так, за даними офіційного сайту Головного управління статистики у Полтавській області¹, обсяг промислового виробництва за січень – вересень 2010 р., порівняно із

¹ Статистична інформація / Офіційний сайт Головного управління статистики у Полтавській області : <http://poltavastat.pi.net.ua>.

січнем – вереснем 2009 р. зріс на 17,9 %, реальні наявні доходи населення зросли за II квартал 2010 р. на 13,6 % (у % до відповідного періоду попереднього року). І хоча обсяг сільськогосподарського виробництва за відповідний період скоротився на 5,7 %, можна припустити, що досягнуті тенденції економічного розвитку регіону у перспективі сприятимуть активізації інвестиційних процесів на фондовому ринку регіону.

Таблиця 4.3

**Питома вага Полтавської області у
виробництві ВВП в Україні**

Роки	Валовий регіональний продукт (млн грн)		
	Україна	Полтавська область	Питома вага регіону в загальному показнику по Україні, %
2004	345 113	13 983	4,05
2005	441 452	18 099	4,10
2006	544 153	22 179	4,08
2007	720 731	28 355	3,93
2008	948 056	34 118	3,60
2009	913 345	33 629	3,68
2010	1 094 607	44 291	4,05

Джерело: Статистична інформація / Офіційний сайт Державного комітету статистики України : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

За даними табл. 4.3, питома вага регіону в загальному показнику валового внутрішнього продукту по Україні має нестійку тенденцію. Найнижчим цей показник був у 2008 році, що пояснюється початком фінансової кризи в Україні. Починаючи з 2009 року спостерігаємо зростання частки валового внутрішнього продукту Полтавської області у загальному обсязі ВВП, а це безумовно сприятливо впливає на інвестиційну привабливість регіону. Отже, після обвалу цін на фондовому ринку у 2008 році інвестори більше будуть звертати увагу не на регіональні показники привабливості, а на прибутковість, перспективність, фінансову стійкість конкретних об'єктів інвестування, де інвестиційні ризики є нижчими. За дослідженнями вітчизняного Фонду «Ефективне Управління» та Світового економічного форуму (СЕФ) внаслідок кризи Україна втратила 10 позицій у рейтингу Індексу Міжнародної Конкурентоспроможності

2009–2010, посівши 82 місце серед 133 країн світу. Погіршили рівень конкурентоспроможності України такі позиції «макро-економічна стабільність», «рівень розвитку фінансового ринку», «оснащеність новими технологіями», «ефективність інституційного середовища». Полтавська область серед регіонів України перебуває у середині рейтингу. Проблемні питання за областями України в цілому є схожими, єдиними відмінними показниками є рівень розвитку інфраструктури та ефективність ринку праці¹.

Висока ефективність ринку праці у регіоні за кризового становища економіки не обов'язково буде означати позитивні зрушення на фондовому ринку. Адже за сучасних умов фінансова політика держави спрямована на пошук ефективного власника (як результат – масова приватизація). Ефективний власник, прийшовши на підприємство не обов'язково вкладатиме кошти на у виробництво та нові технології. Іноземний власник не обов'язково отриманий дохід залишить на території регіону, адже їх діяльність носить спекулятивний характер.² А оптимізацію штату працівників проведе обов'язково (тобто здійснюватиме звільнення частини персоналу на, в минулому, державному підприємстві). Проте не гарантовано, що ефективний власник, прийшовши на підприємство буде інвестувати кошти у розширення та технічну модернізацію виробництва. Ймовірність того, що іноземний власник, інвестиційна діяльність якого носить переважно спекулятивний характер, залишить отриманий дохід у регіоні також низька. Крім того, як правило, у такій ситуації відбуваються суттєві зміни у складі персоналу. Як результат, ефективність праці підвищується, а соціальний ефект знижується.

4.2. Аналіз інфраструктури фондового ринку Полтавської області

Оцінюючи регіональну інфраструктуру фондового ринку варто відмітити наявність диспропорції у розвитку інфраструктури ринку в цілому та фондового ринку зокрема, які можуть

¹ Індекс конкурентоспроможності України та її регіонів / Л. Савченко // Цінні папери України. – 2010. – № 26 (620). – С. 13.

² Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія: у 2 т. / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк [та ін.]; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – Т. I. – С. 518.

бути частково подолані із запровадженням локальних біржових, депозитарних організацій.

За даними Полтавського територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, інфраструктура фондового ринку Полтавської області станом на 1 січня 2010 року складає:

- 738 акціонерних товариств (2,5 % у загальній кількості по Україні);
- 7 торговців цінних паперів та 1 філія торговця (0,7 % у загальній кількості по Україні);
- 10 реєстраторів та їх 3 філії (2,4 % у загальній кількості по Україні);
- 1 інвестиційна компанія (0,03 % у загальній кількості по Україні);
- 2 інвестиційні фонди (закриті) (0,07 % у загальній кількості по Україні);
- 14 інститутів спільного інвестування (0,02 % у загальній кількості по Україні);
- 2 зберігачі цінних паперів та 1 філія зберігача (0,6 % у загальній кількості по Україні).

Із 738 акціонерних товариств, зареєстрованих на території Полтавської області, 53,9 % приватні акціонерні товариства, 46,1 % – публічні (відкриті) акціонерні товариства (рис. 4.5).

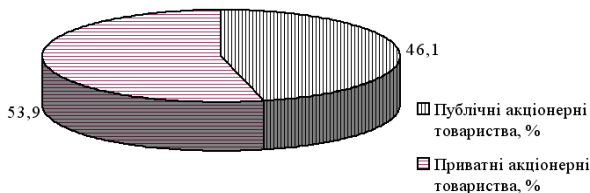

Рис. 4.5. Розподіл зареєстрованих акціонерних товариств Полтавської області за формою власності станом на 01.01.2010 р.

Частка акціонерних товариств, що привели свій статут у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. є незначною. При цьому, перевищення питомої ваги закритих та приватних над відкритими та публічними вкрай негативно впливає на розвиток фондового ринку, адже акції закритих і приватних компаній не є ринковими

інструментами, а доступні лише для визначеного кола осіб, що не сприяє розширенню кола інвесторів, обмежує можливості накопичення капіталу, забезпечення капіталоємного виробництва та впровадження науково-технічного прогресу. Кириченко О. А., Єрохін С. А. принципово переконані, що для збільшення смкості фондового ринку та посилення захисту прав акціонерів взагалі необхідно скасувати приватну та закриту форми та ввести єдину форму акціонерних товариств – публічну.¹

Протягом 2007–2009 років загальна кількість акціонерних товариств зменшилася на 75 підприємств, тобто на 11,5 %. Акціонерні товариства можуть брати участь у злитті та приєднанні лише з іншими акціонерними товариствами (Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р., ст. 83 частина 1, ст. 84 частина 1) та перетворитися на інші господарські товариства чи виробничі кооперативи (Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р., ст. 87 частина 1). Активність залучення ресурсів шляхом емісії більшості акціонерних товариств надзвичайно низька. На даний час такі підприємства, приводячи свій статут у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р., все частіше приймають рішення про злиття, приєднання, перетворення чи реорганізацію.

За статистичними даними кількість виробничих кооперативів, зареєстрованих у Полтавській області, котрі могли перетворитися у акціонерні товариства, протягом аналізованого періоду зменшилася на 5 підприємств, зокрема, протягом 2008–2009 років лише на 1 підприємство. За вказаний період скоротилася і кількість повних та командитних товариств, а кількість товариств з обмеженою відповідальністю протягом зросла на 700 одиниць, або на 10,6 %, зокрема протягом 2008–2009 років – на 326 одиниць, або на 4,7 %.²

Акціонерна форма господарювання має великі переваги для суб'єктів господарювання³, серед яких найголовнішою є відсут-

¹ Фінансово-економічні механізми інноваційного розвитку України : Колективна наукова монографія / Кириченко О. А., Єрохін С. А. та ін. ; під наук. ред. д.е.н., проф. О. А. Кириченко. – К. : Національна академія управління, 2008. – С. 111.

² Статистичний щорічник Полтавської області за 2008 рік / за ред. Т. Л. Бугайченко. – Полтава : Головне управління статистики у Полтавській області, 2009. – С. 48.

³ Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку : монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 20.

ність обмежень щодо обсягів накопичення капіталу. У той же час із введенням у дію Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. з метою підвищення прозорості, ліквідності, інвестиційної привабливості, стабільності та довіри інвесторів до фондового ринку вимоги до створення та функціонування акціонерних товариств значно зросли. Зокрема, обов'язковим є виключно бездокументарний обіг цінних паперів, лістинг та котирування хоча б на одній біржі для публічних акціонерних товариств. Впровадження зазначених нововведень спрямовано на формування активного і ефективного фондового ринку у країні вцілому¹, проте за специфічних економічних і політичних умов, що склалися в Україні сьогодні міноритарний інвестор має можливість працювати переважно на позабіржовому ринку цінних паперів, що не сприяє розвитку фондового ринку на рівні регіонів (областей,² районів, міст) та обмежує можливості органів місцевої влади.²

Визначальним фактором зниження кількості акціонерних товариств стала їх низька конкурентоспроможність та фінансова стійкість на ринку, що спонукало їх до ліквідації, злиття, приєднання чи перетворення у процесі приведення свого статутного капіталу у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. З огляду на високу вартість лізингу та підтримки постійного котирування цінних паперів на фондовій біржі³, акціонерні товариства регіонів, що не мають високої прибутковості та реальних перспектив розвитку, позбавлені можливості користуватися головною перевагою акціонерної форми власності для капіталоемкого виробництва. У 2009 році кількість акціонерних товариств зменшувалась ниж-

¹ Перехід до бездокументарних цінних паперів як фактор розвитку фондового ринку України / О. І. Давидов, Т. В. Лапшина // *Фінанси України*. – Міністерство фінансів України, 2008. – № 4. – С. 68–75.

Деякі особливості розвитку фондового ринку України / В. І. Міньков // *Фінанси України*. – Міністерство фінансів України, 2005. – № 12. – С. 104–114.

Особливості регулювання біржового фондового ринку в Україні / С. С. Степанчук, І. В. Кравцова // *Економіка та держава*. – 2010. – № 2. – С. 59.

² Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації: монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 143.

³ Особливості регулювання біржового фондового ринку в Україні / С. С. Степанчук, І. В. Кравцова // *Економіка та держава*. – 2010. – № 2. – С. 60.

Роль банків у розвитку інфраструктури фондового ринку України / А. М. Желіхівська // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2009. – № 22. – С. 45.

чими темпами, ніж у 2008 році (відповідно темпи росту $-4,9\%$ у 2009 р. та $-6,9\%$ у 2008 році). Значне скорочення у 2008 році спровоковано негативними процесами на українському фондовому ринку, а саме впливом іноземного та вітчизняного інвестиційного капіталу, високою пропозицією цінних паперів, зростанням вартості фінансових інструментів, результатом чого став обвал цін та масовий розпродаж активів.¹ Фондовий ринок уповільнився, а за таких умов зростають ризики, інвестиційні рішення відкладаються.²

Починаючи з 2009 року почався процес адаптації акціонерних товариств Полтавської області до нових вимог Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. та стабілізації їх фінансового стану через послаблення кризового стану економіки України в цілому. В той же час порівняно із іншими областями України, спостерігається стійка тенденція до скорочення питомої ваги кількості акціонерних товариств Полтавської області у загальній їх кількості по Україні (рис. 4.6).

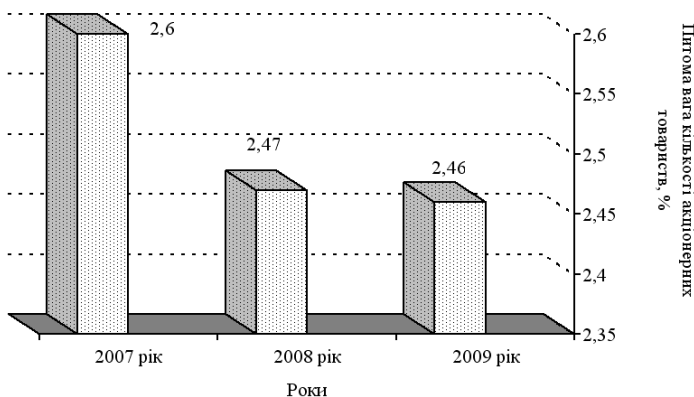

Рис. 4.6. Питома вага кількості акціонерних товариств Полтавської області у загальній кількості акціонерних товариств в Україні: 2007–2009 рр.

¹ Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України / О. І. Савицька, А. А. Фурсова // Економіка і регіон. – 2009. – № 2. – С. 137.

Фондовий ринок. Аналітика від ДУ АРІФРУ // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 15.

² Анализ рынка: Российский фондовый рынок / Е. М. Голубева, Н. П. Фигурнова // Международная экономика. – 2009. – № 7. – С. 58.

Отже, ринок Полтавської області є надзвичайно чутливим до загальнодержавних показників, потребує підтримки місцевих органів влади та заходів щодо зміцнення фінансового стану суб'єктів господарювання. Розвитку перспектив на фондовому ринку Полтавської області, як і інших регіональних ринків, будуть сприяти: посилення правової культури учасників фондового ринку¹, розширення кола дрібних інвесторів за допомогою реалізації місцевими органами влади «культу акцій», що використовується в англосаксонських країнах², та за допомогою змін у податковому законодавстві, а також інших державних заходів, які використала у середині 80-х років Англія.³

На 01.01.2010 року кількість акціонерних товариств, що зареєстрували випуски цінних паперів, по Полтавській області становила 584 суб'єкти (79,13 % від загальної кількості акціонерних товариств по Полтавській області). З них 53,6 % становлять публічні акціонерні товариства, 45,03 % – приватні акціонерні товариства. Більшу частку цінних паперів випустили публічні акціонерні товариства, що підтверджує їх більш широкі можливості залучення капіталу за рахунок залучення великої кількості інвесторів.

Протягом 2007–2009 років кількість акціонерних товариств, котрі зареєстрували випуски цінних паперів, зменшилася на 17,2 %. Причинами уповільнення активності акціонерних товариств є обвал фондового ринку у 2008 році (спричинений тривалим необґрунтованим спекулятивним зростанням цін та впливом світової фінансової кризи), а також низька інвестиційна привабливість та висока ризиковість українських цінних паперів для інвесторів, відновлення довіри яких потребуватиме тривалого часу та зусиль суб'єктів господарювання і держави.

¹ Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації: монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 136.

² Досвід розвитку фондового ринку країн Європи та його використання в Україні / Г. В. Карпенко // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2007. – № 6. – С. 90–96.

³ Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку: монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 47.

У науковій літературі одним із проблемних питань функціонування фондового ринку в Україні виділяють штучне ускладнення реєстрації акцій.¹ За дослідженнями науковців, витрати по випуску цінних паперів для невеликих фірм можуть перекривати витрати по залученню банківського кредиту і випуску облігацій.² Зменшення вартості емісії, запровадження більш простого механізму реєстрації емісії цінних паперів допоможе значно активізувати діяльність суб'єктів на фондовому ринку Полтавської області та України.

Негативно впливає на регіональні фондові ринки той факт, що спостерігалася тенденція до зменшення питомої ваги кількості акціонерних товариств, що зареєстрували випуски цінних паперів, у загальній кількості таких акціонерних товариств по Україні. Питома вага їх протягом аналізованого періоду зменшилася на 0,34 п. п. у загальній кількості таких акціонерних товариств по Україні.

Подібна ситуація і на фондовому ринку Полтавської області. Протягом 2007–2009 років відмічалася тенденція до зменшення абсолютних значень та питомої ваги кількості акціонерних товариств, що зареєстрували випуски цінних паперів, у загальній кількості акціонерних товариств по Полтавській області (від 84,53 % у 2007 р. до 79,15 % у 2009 р.) (рис. 4.7, 4.8). Це є негативним фактором та спричинено значним погіршенням порівняно із 2007 роком фінансового стану акціонерних товариств, витратомісткістю реєстрації емісії, низьким рівнем доходності акціонерних товариств деяких галузей господарства. Оскільки реєстрація цінних паперів відбувається лише за умов, коли на їх пропозицію «знаходиться» попит на цінні папери³, то не менш впливовим фактором стала втрата довіди інвесторів.

¹ Оптимальне поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання фондового ринку – важливий напрям удосконалення господарського механізму / Шевченко О. М. // Науковий вісник ПУСКУ. – № 4 (31). – 2008. – С. 7.

² Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку: монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 132.

³ Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації: монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 63.

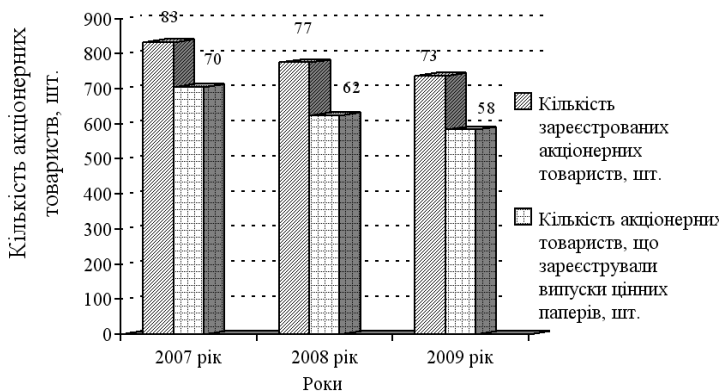

Рис. 4.7. Кількість зареєстрованих акціонерних товариств у Полтавській області та акціонерних товариств, що зареєстрували випуски цінних паперів: 2007–2009 рр.

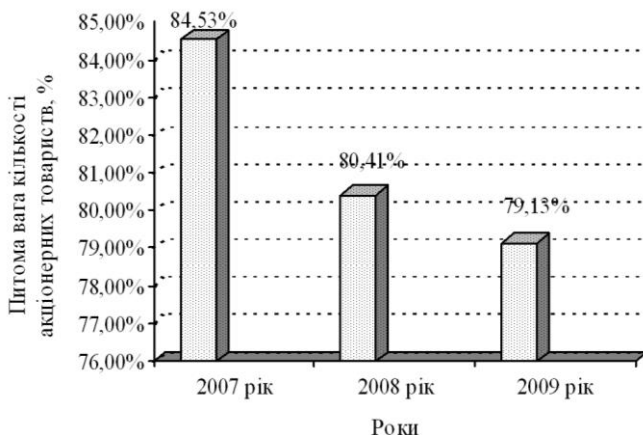

Рис. 4.8. Питома вага кількості акціонерних товариств, що зареєстрували випуски цінних паперів, у загальній кількості акціонерних товариств Полтавської області: 2007–2009 рр.

Так, на думку Журавель В. В., розвитку цивілізованого фондового ринку у регіонах заважає непрозорість його функціонування, приховування інформації учасниками фондового ринку, наявність недобросовісної конкуренції, низька поінформованість

ваність акціонерів і учасників фондового ринку.¹ Зазначене безумовно негативно відображається і на стратегії інвестування зовнішніх інвесторів.

Протягом 2006–2008 років споживчий попит населення (придбання товарів та послуг) зріс на 75 %, зокрема протягом 2007–2008 років – на 33,5 %, протягом 2006–2007 років на 31,8 %. Таким чином, спостерігається тенденція до зростання споживчого попиту населення у Полтавській області. У 2007 році, порівняно із 2008 роком, більша частка доходів направлялася на придбання товарів та послуг, на що значний вплив мало кризове становище економіки регіону та інфляційна складова. Частка витрат населення на придбання товарів та послуг у 2008 р. становить 71,2 % від доходів населення. Приріст фінансових активів населення протягом аналізованого періоду зростає та його частка становить у 2008 р. 18,1 %. Реальний наявний дохід населення Полтавської області у 2007 р. зріс на 12,7 %, у 2008 р. – на 6,2 %.² Проаналізувавши доходи та заощадження населення, можна зробити висновок, що для акціонерних товариств резерви залучення фінансових ресурсів у населення протягом аналізованого періоду були, навіть у кризовий 2008 р. Проте більша частка ресурсів спрямовувалася на придбання товарів та послуг, за рахунок чого зростав обсяг товарообігу.³

Варто відзначити, що у Полтавській області обсяг імпорту значно перевищує обсяг товарообігу⁴, що стримує інфляційну складову економіки регіону. З іншого боку, попит на товари та послуги є одним із джерел фінансування економіки, тому доходи населення необхідно направляти на вітчизняні товари, а заощадження залучати у акціонерний капітал.

Протягом 2007–2009 років кількість торговців цінних паперів Полтавської області зросла на одиницю, а їх питома вага у загальній кількості по Україні – на 0,04 п. п. Так станом на 17.07.2010 р. у Полтавській області функціонували такі торговці цінних паперів: Публічне акціонерне товариство «АВТОКРАЗБАНК», Приватне акціонерне товариство «Центральна Україна», Спіль-

¹ Журавель В. В. Передумови формування механізму регулювання регіонального сегменту фондового ринку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії (19 квітня 2005 р.). – Х., 2005. – С. 276–279.

² Статистичний щорічник Полтавської області за 2008 рік / за ред. Т. Л. Бугайченко. – Полтава : Головне управління статистики у Полтавській області, 2009. – С. 294–295.

³ Там само. – С. 190.

⁴ Там само. – С. 180–190.

не українсько-російське товариство з обмеженою відповідальністю «Фондова компанія «АССА», Товариство з обмеженою відповідальністю «Брокерська контора «ІЛС», Товариство з обмеженою відповідальністю «СІАМ-КАПІТАЛ».¹

Кількість зберігачів протягом аналізованого періоду зростає на одиницю, а їх питома вага – на 0,1 п. п. у загальній кількості по Україні. Станом на 17.07.2010 р. у Полтавській області функції зберігача виконували: Публічне акціонерне товариство «АВТОКРАЗБАНК», Товариство з обмеженою відповідальністю «СІАМ-КАПІТАЛ».²

Кількість реєстраторів у Полтавській області протягом 2007–2009 років зростає на 1 одиницю, їх питома вага – на 0,2 п. п. у загальній кількості реєстраторів України. Характеризуючи діяльність реєстраторів варто відзначити, що з огляду на зобов'язання акціонерних товариств здійснювати емісію цінних паперів лише у бездокументарних формах, існування інституту реєстраторства втрачає сенс. Це підтверджують і дослідження Давидова О. І. та Лапшиної Т. В., на думку яких в Україні реєстратори як інститут несе більше шкоди, а саме: 1) головну функцію реєстраторів (облік прав власності) здійснюють також депозитарії; 2) реєстратори функціонують на ринку так недосконало, що загрожують вільній конкуренції та прозорості на фондовому ринку. У Франції послугами реєстраторів користуються лише на місцевому рівні, а у деяких розвинутих країнах реєстраторську діяльність виконує депозитарна система на чолі з центральним депозитарієм.³ Ідеї створення єдиного депозитарію вже тривалий час обговорюється провідними вітчизняними науковцями.⁴ Заходи, які сприятимуть його створенню передбачені і у Стратегії розвитку фондового ринку України до 2015 р.

¹ Єдина база даних інформації / Офіційний сайт Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України»: <http://www.smida.gov.ua>.

² Там само.

³ Перехід до бездокументарних цінних паперів як фактор розвитку фондового ринку України / О. І. Давидов, Т. В. Лапшина // *Фінанси України*. – Міністерство фінансів України, 2008. – № 4. – С. 94.

⁴ Перехід до бездокументарних цінних паперів як фактор розвитку фондового ринку України / О. І. Давидов, Т. В. Лапшина // *Фінанси України*. – Міністерство фінансів України, 2008. – № 4. – С. 68–75.

Визначення ефективності функціонування інститутів інфраструктури фондового ринку України / А. М. Желіхівська // *Інвестиції: практика та досвід*. – М. : Соло-Фінанс ; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України ; ДКС Центр, 2009. – № 14. – С. 24–27.

Протягом 2007–2009 років кількість інвестиційних компаній та інвестиційних фондів не змінилася. Станом на 17.07.2010 р. у Полтавській області функціонували такі компанії з управління активами: Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «Капітал інвест – центр», Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «Капітал СМ», Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «СІАМ-ІНВЕСТ», Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами та адміністрування пенсійних фондів «Аруна-Капітал», Товариство з обмеженою відповідальністю «Компанія з управління активами «ПОЛТАВТРАНСБУД».¹ Протягом 2007–2009 років на 1 одиницю зросла кількість КУА та у 2009 році було зареєстровано 14 ІСІ. Питома вага інвестиційних компаній та інвестиційних фондів Полтавської області у загальній кількості їх по Україні має тенденцію до зростання, але абсолютно не свідчить про позитивні тенденції на фондовому ринку Полтавської області. Це явище спричинено різким спаданням кількості таких елементів інфраструктури фондового ринку по Україні (відповідно кількість інвестиційних фондів спала по Україні на 83,7 %, інвестиційних компаній – на 63,4 % протягом 2007–2009 років). Отже, фондовий ринок Полтавської області потребує значних вкладень грошових коштів державного та місцевих бюджетів у розбудову його інфраструктури та активізацію діяльності його суб'єктів на ринку.

Крім того вітчизняними вченими виділяються наступні проблеми розвитку інфраструктури фондового ринку, які є характерними для більшості регіонів України, в тому числі і Полтавської області:

- неузгодженість інтересів споживачів і виробників послуг інфраструктури щодо гарантій при наданні послуг;
- відсутність узгодженості щодо функціонування окремих інфраструктурних комплексів, відсутність єдиної національної системи інфраструктури фондового ринку;

Аналіз стану та перспектив розвитку фондового ринку України / М. І. Назарчук // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2007. – № 12. – С. 83–96.

¹ Єдина база даних інформації / Офіційний сайт Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» : <http://www.smida.gov.ua>.

– невідповідність темпів розвитку та потужностей інфраструктури фондового ринку та інфраструктур пов'язаних із ним галузей економіки.¹

У Полтавській області за 2009 рік у 6,5 рази більше скасовано свідоцтв реєстрацій емісії, ніж видано Полтавським територіальним управлінням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку свідоцтв на реєстрацію емісії. Це є негативним фактором на фондовому ринку Полтавської області та спричинено тим, що більшість із цих акціонерних товариств знаходяться у складному фінансовому стані. Рівень державної підтримки та загального стану економіки дуже впливають на активність елементів інфраструктури фондового ринку. Запровадження матеріальної чи грошової підтримки суб'єктів його інфраструктури з боку держави сприятиме значному зростанню кількості активних акціонерних товариств на фондовому ринку та обсягів емісії, а покращення фінансового стану підприємств в результаті цього активізує вторинний ринок цінних паперів.

Динаміка кількості зареєстрованих емісій у Полтавській області, представленої на рис. 4.9, показує, що кількість зареєстрованих емісій протягом 2007–2009 років скоротилася на 58,8 %, що свідчить про низьку активність та погіршення стану фондового ринку Полтавської області після фінансової кризи.

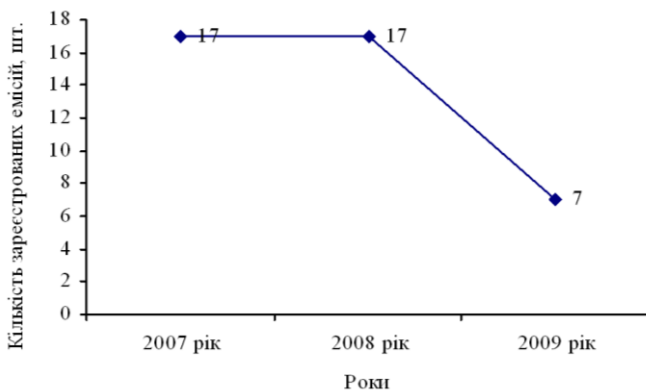

Рис. 4.9. Кількість зареєстрованих емісій у Полтавській області: 2007–2009 рр.

¹ Блага Н. В. Державне регулювання фондового ринку в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – С. 58.

Багато науковців схиляються до думки, що на українському фондовому ринку акції є скоріше титулом власності, ніж засобом отримання доходу.¹ Більшість акціонерних товариств є закритими, їх акції не є ринковими інструментами та не сприяють залученню у повному обсязі вільних грошових коштів у виробництво. Старі власники як відкритих, так і закритих, публічних та приватних акціонерних товариств бояться втратити свою частку в управлінні підприємством та неохоче здійснюють емісію, таким чином стримують перспективи розширення виробництва, або залучають кредитні ресурси, які, за дослідженнями вітчизняних науковців, можуть стати за сучасних умов більш вигідними, ніж випуск акцій.² За дослідженнями Л. Птащенко³, відкриті акціонерні товариства не повністю використовують можливості залучити інвестиції, більшість підприємств Полтавської області (69 %) не бажають залучити інвестиції у найближчій перспективі. Оскільки 738 акціонерних товариств протягом 2007–2009 років здійснювало вцілому лише 7–17 емісій на рік, то можна із впевненістю сказати, що більшість із них не приймали рішення про випуск акцій, не використали своєї переваги серед інших підприємств щодо залучення інвестицій як емітентів та не виконали своєї головної ролі у економіці щодо забезпечення інвестиційними коштами виробничого сектору економіки, яка з початку історичного розвитку фондового ринку була його призначенням та на якій акцентують увагу провідні науковці.⁴

На 1.10.2010 р. у Полтавській області найбільша частка акціонерних товариств зареєстровані у переробній промисловості та торгівлі, які, як показує практика, є найбільш прибутковими у Полтавській області (табл. 4.4).

¹ Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовичкін. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 213.

Проблеми забезпечення корпоративних інтересів на ринку фінансових інвестицій / Птащенко Л. // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 7–8. – С. 87–92.

Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації : монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 126.

² Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку : монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 132.

³ Проблеми забезпечення корпоративних інтересів на ринку фінансових інвестицій / Птащенко Л. // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 7–8. – С. 87–92.

⁴ Формування ринку цінних паперів в умовах ринкової трансформації : монографія / С. С. Ніколенко, О. М. Шевченко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 31.

Таблиця 4.4

**Структура зареєстрованих акціонерних товариств за галузями
у Полтавській області на 1.10.2010 р.**

Галузі економічної діяльності	Загальна кількість акціонерних товариств		Типи акціонерних товариств							
			публічні		приватні		відкриті		закриті	
	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %
У загальному по усіх галузях	654	100,00	18	2,75	22	3,36	290	44,34	317	48,47
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	81	12,39	2	11,11	2	9,09	54	18,62	23	7,26
Рибальство, рибництво	5	0,76	–	–	1	4,55	3	1,03	1	0,32
Добувна промисловість	12	1,83	–	–	–	–	6	2,07	6	1,89
Переробна промисловість	181	27,68	10	55,56	4	18,18	101	34,83	64	20,19
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	5	0,76	–	–	–	–	5	1,72	–	–
Будівництво	66	10,09	–	–	4	18,2	28	9,66	32	10,09
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	134	20,49	1	5,56	2	9,09	34	11,72	95	29,97

Продовж. табл. 4.4

Галузі економічної діяльності	Загальна кількість акціонерних товариств		Типи акціонерних товариств							
	кількість, шт.	питома вага, %	публічні		приватні		відкриті		закриті	
			кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %	кількість, шт.	питома вага, %
Діяльність готелів та ресторанів	8	1,22	1	5,56	—	—	2	0,69	6	1,89
Діяльність транспорту та зв'язку	46	7,03	—	—	—	—	31	10,69	14	4,42
Фінансова діяльність	32	4,89	—	—	6	27,27	5	1,72	17	5,36
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	33	5,05	3	16,67	2	9,09	10	3,45	20	6,31
Державне управління	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Освіта	1	0,15	—	—	1	—	—	—	1	0,32
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	8	1,22	—	—	—	—	1	0,34	7	2,21
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	8	1,22	—	—	—	—	2	0,69	5	1,58

Складено на основі даних офіційного сайту Головного управління статистики у Полтавській області.

Згідно табл. 4.4, 92,81 % акціонерних товариств на 01.10.2010 р. не привели свій статут у відповідність до Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. На думку аналітиків фондового ринку якби умови переходу були м'якшими, ними скористалося б більше компаній із сформованим власником. При цьому, наявність питань, які ускладнюють організацію норм Закону «Про акціонерні товариства», породжує очікування на подовження термінів набуття чинності окремих законодавчих норм. Зокрема, ймовірність, що до 30 квітня 2011 р. всі вітчизняні акціонерні товариства зможуть узгодити статус з вимогами закону та змінити свої назви з ВАТ або ЗАТ на публічні приватні акціонерні товариства – ПАТ або ПРАТ, дуже низька.

За табл. 4.4 серед закритих акціонерних товариств багато таких, що працюють у перспективних, прибуткових, соціально-значимих та економічно-пріоритетних галузях економіки для регіону, тому органам місцевої влади необхідно стимулювати перетворення закритих акціонерних товариств галузей сільсько-го господарства та будівництва у публічні та випуск ними акцій за підтримки та гарантій місцевих органів влади.

У 2008 році у регіоні спостерігалось різке зростання обсягів емісії (у 2,2 рази). У 2008 р. як у регіоні, так і по Україні в цілому, спостерігалось різке скорочення обсягів емісії цінних паперів. Висхідна динаміка показників фондового ринку може бути зумовлена активізацією виробництва та зростанням обсягів інвестицій на технологічну модернізацію виробництва, розширенням матеріально-технічної бази, проте оскільки кількість зареєстрованих емісій скорочується більшими темпами, ніж обсяг емісій, то можемо зробити висновок про збільшення середньої ціни угоди з цінними паперами, яке спостерігається протягом 2007–2009 років. Враховуючи останню з тенденцій, що на фондовому ринку вільні кошти інвестори спрямовують у найперспективніші та найприбутковіші галузі¹, можна зробити висновок, що за обсягами емісії фондовий ринок Полтавської області провідні позиції отримують саме ці газулі економіки.

Проаналізувавши дані статистичних щорічників Полтавської області, ми визначили, що у 2007–2009 роках найприбутковішими та найперспективнішими галузями були виробництво

¹ Рынок ценных бумаг и его финансовые институты : учеб. пособие / под ред. Торкановского В. С. – С.Пб. : АО «Комплект», 1994. – С. 4.

коксу та продуктів нафтоперероблення, оптова та роздрібна торгівля, ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку, фінансова діяльність. На нашу думку, переливання тимчасово-вільних коштів у оптову, роздрібну торгівлю та фінансову діяльність сприяє нарощуванню цін та дестабілізує розвиток економіки регіону.

У 2009 році емітентами Полтавської області випущено цінних паперів на суму 77 615,8 тис. грн, що на 23,8 % нижче, ніж у попередньому році. Питома вага Полтавської області у загальному обсязі випущених цінних паперів по Україні зросла та становить 4,06 % (рис. 4.10). Визначені тенденції на фондовому ринку Полтавської області спричинені не позитивними факторами, а є результатом негативного впливу світової фінансової кризи на діяльність підприємств та статок громадян. В цілому ж протягом 2007–2009 років питома вага обсягів емісії Полтавської області у загальному обсязі емісії в Україні зросла на 2,38 п. п., що стало результатом зменшення обсягів емісії в цілому по Україні.

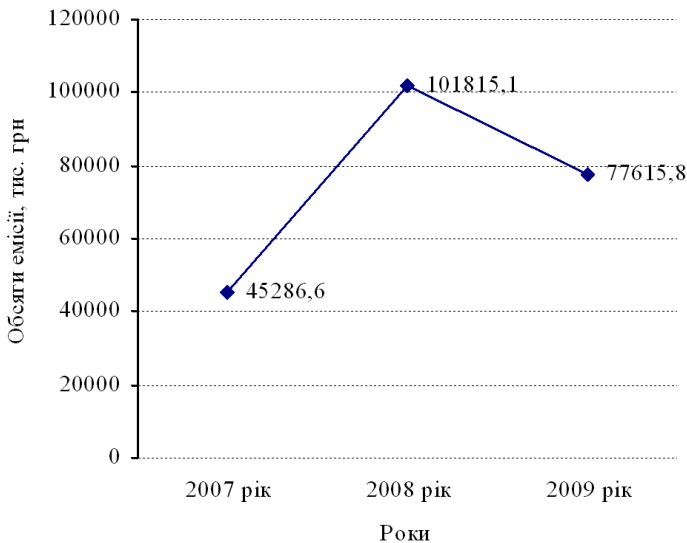

Рис. 4.10. Обсяг емісії цінних паперів акціонерних товариств Полтавської області: 2007–2009 рр.

Похідні цінні папери відіграють важливу роль у розвитку фондового, товарного, валютного ринку як інструменти хеджування та сприяють стабілізації розвитку цих ринків, незалежно від можливих негативних тенденцій на фінансовому ринку.

В Україні деривативи (опціон, ф'ючерс та варант) використовуються на організованих ринках та є стандартизованими контрактами, тому їх можна розглядати як цінні папери.¹

Оскільки організовані ринки фондової торгівлі існують лише у декількох регіонах, розвиток ринку похідних цінних паперів решти областей є незначним та повторює тенденції ринку деривативів на організаторах торгівлі і по Україні в цілому, а деякі області з низьким рівнем розвитку інфраструктури, економіки, в тому числі виробництва, мають диспропорції серед регіонів у розвитку як інвестиційного ринку, так і фондового та ринку деривативів. Законодавча база похідних цінних паперів лише формується, а їх перелік та обіг обмежений лише ф'ючерсом, опціоном та варантом. Проте останнім часом в Україні спостерігається тенденція до зростання ролі похідних цінних паперів в розвитку фондового ринку.² У 2009 р. серед біржових контрактів частка похідних цінних паперів була вища, ніж в цілому на організованому ринку, та становила 0,13 %.³

За дослідженнями Антонова С., ринок ф'ючерсних контрактів в Україні знаходиться на стадії становлення, причинами чого є нерозвиненість законодавства, відсутність зрозумілої ефективної легітимної моделі грошових розрахунків та надійної системи обліку цінних паперів, зокрема деривативів.⁴

Питома вага опціонів у загальному обсязі зареєстрованих Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку цінних паперів в Україні протягом 2006–2009 років не досягала

¹ Фондовий ринок України: законодавче регулювання : навч.-метод. посіб. // Бурмака М. О., Бутенко Д. С., Головка А. Т. та ін. – Вид. 5-е, перероб. та допов. – К., 2009. – С. 370.

² Проблеми та перспективи розвитку фінансового ринку України / Косова Т. Д. // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 92.

³ Розраховано на основі статистичних даних: Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік. – К., 2010. – С. 22 : <http://www.ssmc.gov.ua/>.

⁴ Організація обігу валютних деривативів в Україні: питання теорії та практики / С. Антонова, С. Шишков // Ринок цінних паперів України. – К. : КНЕУ; М. : Укр. ін-т розвитку фонд. ринку, 2009. – № 5–6. – С. 39.

навіть 1 % (у 2006–2007 роках – 0,02 %, у 2008 роках 0,0002 %, у 2009 р. – 0,0061 %).¹ У післякризовий період 2009 року частка саме опціонів, порівняно із 2008 роком, зросла.

Розглянемо показники, що відображають місце похідних цінних паперів на фондовому ринку України протягом 2005–2009 років (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Частка похідних цінних паперів на фондовому ринку України у 2005–2009 років²

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Обсяг виконаних договорів з деривативами торговцями цінних паперів, млрд грн	2,02	0,26	0,15	0,27	0,10
Питома вага деривативів у загальному обсязі договорів, %	0,50	0,05	0,02	0,03	0,01
Усього виконано договорів із цінними паперами торговцями цінних паперів, млрд грн	403,76	492,78	754,31	883,42	1 067,26
Обсяг виконаних біржових контрактів із деривативами на організаторах торгівлі, млрд грн	0,68	0,09	0,05	0,12	0,05
Питома вага деривативів у загальному обсязі біржових контрактів, %	4,14	0,31	0,14	0,32	0,14
Всього виконано біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі, млрд грн	16,43	29,05	35,15	37,76	36,01

Дані табл. 4.5 показують, що протягом 2005–2009 років на фоні зростання обсягів контрактів з цінними паперами в цілому,

¹ Проаналізовано на основі даних Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/>.

² Розраховано на основі статистичних даних: Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік. – К., 2010. – С. 19–21. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/>.

обсяги контрактів з деривативами скоротилися. В подальшому при нестачі фінансування в учасників ринку, після фінансової кризи бажання хеджувати фінансові, у тому числі і цінові, ризики, на нашу думку, зростатиме. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку поступово формує правову базу функціонування ринку похідних цінних паперів, що сприятиме зростанню ролі деривативів у розвитку фондового, товарного, валютного ринків та їх стабілізації.

На думку заступника голови Держінвестицій Москвіна С., ринку похідних фінансових інструментів в Україні у розумінні Директиви 2004/39/ ЄС «Про ринки фінансових інструментів» взагалі не існує, тому немає органу чи організації, що регулювали б ринок деривативів в Україні. Також відсутній строковий ринок товарно-сировинних ресурсів¹, який є одним із важливих інструментів стабілізації економіки.

Ринок похідних фінансових інструментів є дуже розвинутим у світі. У світовій практиці існують безліч типів деривативів, які б дали поштовх до розвитку фондового ринку України, її регіонів та стратегічно важливих галузей. Проте законодавча база України не передбачає можливостей використання більшості похідних інструментів, які успішно обертаються на ринках зарубіжних країн.

Отже, стан фондового ринку Полтавської області протягом 2007–2009 років значно погіршився. Визначним фактором цього стало погіршення фінансового стану акціонерних товариств та зниження платоспроможного попиту громадян, недосконалість, складність та витратоміскість механізму реєстрації випуску цінних паперів, відсутність з боку органів влади стимулювання активізації діяльності суб'єктів і розбудови інфраструктури фондового ринку Полтавської області та державної підтримки діяльності акціонерних товариств.

4.3. Пріоритетні напрямки розвитку регіонального ринку цінних паперів

Систематизуючи дослідження провідних науковців (Т. О. Сидорова, Т. В. Польова, І. П. Котелевська, С. С. Ніколенко,

¹ Інвестиційний ринок України та проблеми його державного регулювання / Москвін С. // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 2 (76). – С. 7.

О. М. Шевченко, В. І. Мінков, А. М. Желіхівська, М. І. Назарчук, А. С. Криклій, Р. В. Пікус, О. В. Мельникова, А. Федоренко та інші), можемо зробити робимо висновок, що фондовий ринок в Україні знаходиться на стадії становлення, та виділяємо головні його характерні особливості і проблемні питання:

- переоціненість та спекулятивний характер багатьох цінних паперів, низька їх ліквідність, низька дохідність багатьох цінних паперів;

- низька частка організованого та вторинного ринку;

- високі диспропорції у рівнях розвитку інфраструктури за регіонами в Україні;

- наявність значних переваг для банків у здійсненні операцій з цінними паперами;

- недосконалість облікової, клірингової, депозитарної, реєстраторської та інформаційної системи на фондовому ринку в Україні;

- відсутність стандартизації звітності учасників фондового ринку, стандартизації діяльності торгових систем, стандартизації розкриття інформації на ринку відповідно до світових та регіональних вимог;

- низький рівень відповідності законодавчої та нормативно правової бази відповідно до світових та регіональних стандартів;

- низький рівень захисту прав власності на цінні папери;

- високий рівень системних, політичних, економічних, технічних та фінансових ризиків на фондовому ринку;

- ускладнений механізм ціноутворення, що не відповідає реальному співвідношенню попиту та пропозиції, та визначення дохідності цінних паперів;

- формальний характер фондових індексів;

- відсутність повноважень Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо впливу на професійних учасників ринку шляхом заборони їх діяльності, заморожування рахунків, стягнення штрафів; необґрунтоване створення труднощів діяльності суб'єктів ринку з боку Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку; незначна роль держави у діяльності бірж; недосконалість державного регулювання фондового ринку, низький рівень розвитку саморегулювання організованого ринку цінних паперів, порушення прав ділової етики;

- невисокі штрафи за порушення законодавства на ринку цінних паперів, порівняно із прибутками порушників;
- переважання на фондовому ринку великих стратегічних інвесторів та промислово-фінансових груп, низька частка недержавних пенсійних фондів та страхових компаній;
- доступність системоутворюючих елементів інституційної інфраструктури ринку цінних паперів (фондових бірж, клірингового депозитарію, Національного депозитарію України) для іноземного капіталу.

Для вирішення численних проблемних питань функціонування фондового ринку в Україні провідні науковці пропонують: підвищити суми штрафів за порушення законодавства, встановити повноваження Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо заборони їх діяльності, заморожування рахунків, стягнення штрафів із професійних учасників фондового ринку¹, посилити регулювання та контроль державою за відносинами на фондовому ринку, передати частку повноважень регулювання відносин фондового ринку у конкретних питаннях саморегульним організаціям², сприяти розвитку інвестиційної складової суду фондового ринку³, звільнити Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку від сплати державного мита за позовами щодо захисту учасників фондового ринку⁴, оптимізувати законодавчі механізми первинного розміщення акцій українськими інвесторами, зокрема, запровадити обов'язковий продаж частки акцій на внутрішньому фондовому ринку.⁵

¹ Щодо проблем державного регулювання фондового ринку України / Т. О. Сидорова, Т. В. Польова, І. П. Котелевська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Вип. 1. Ч. 1 : зб. наук. праць / відповід. ред. О. І. Черевко. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2009. – С. 32.

² Оптимальне поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання фондового ринку – важливий напрям удосконалення господарського механізму / Шевченко О. М. // Науковий вісник ПУСКУ. – № 4 (31). – 2008. – С. 9.

³ Особливості регулювання біржового фондового ринку в Україні / С. С. Степанчук, І. В. Кравцова // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 60.

⁴ Фондовий ринок України: становлення, проблеми та етапи розвитку / А. С. Криклій, Р. В. Пікус, О. В. Мельникова // Економіка та держава : Міжнародний науково – практичний журнал. – М. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2006. – № 8. – С. 3–5.

⁵ Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України / О. І. Савицька, А. А. Фурсова // Економіка і регіон. – 2009. – № 2. – С. 138.

Фондовий ринок Полтавської області також знаходиться на стадії становлення, а протягом 2007–2009 років спостерігається тенденція до зниження його активності. Поліпшення у 2009 році економічного середовища фондового ринку Полтавської області, яке відображається у зростанні обсягів валового регіонального продукту та виробництва, позитивному сальдо зовнішньої торгівлі, зростанні реальних доходів населення, спадання індексу споживчих цін, позитивно впливає на фондовий ринок регіону. Перспективи розвитку фондового ринку Полтавської області є, але не дають надії на стабільний розвиток довгий час – доки не сформується та не буде стабільною його правової бази. На нашу думку, обсяги емісії у наступних роках можуть зрости за рахунок активних прибуткових та перспективних акціонерних товариств, але кількість акціонерних товариств, що здійснюють емісію, буде стрімко зменшуватися. Значна частка великих акціонерних товариств перспектив розширення своєї емісії та виходу на фондові біржі не бачитимуть, тому перетворяться на товариства з обмеженою відповідальністю. Тому органам державної та місцевої влади необхідно стимулювати розвиток фондового ринку на регіональному рівні.

Значно покращили б стан фондового ринку запровадження податкових пільг підприємствам та їх об'єднанням, що ініціюють створення інвестиційних компаній та фондів, інститутів спільного інвестування. Активізації ринку сприятиме запровадженню пільгового оподаткування суб'єктів, що є елементами інфраструктури фондового ринку (застосовувати пільги на податок на прибуток та податок на додану вартість суб'єктів, що здійснюють купівлю-продаж цінних паперів, не оподатковувати дохід, отриманий у результаті володіння цінними паперами, застосовувати пільгове оподаткування для суб'єктів сільського господарства). Пільги на податки можна запровадити хоча б у частині податку, що надходить до місцевого бюджету.

Вітчизняні науковці прогнозують після фінансової кризи 2008 року, навіть за умов збереження низької довіри підприємств та населення до банків, зростання їх ролі на фондовому ринку, а також та уповільнення розвитку інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів.¹ На думку Желі-

¹ Світові фінансові ринки: посткризові виклики та загрози для України / Жупаненко В. // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 5–6. – С. 25, 26.

хівської А. М., саме банки у майбутньому можуть стати найбільш активними учасниками фондового ринку, проте як для фондового ринку, так і для банківської системи буде краще, якщо діяльність банків щодо операцій з цінними паперами носитиме не другорядний, а основний характер.¹

Для вирішення цієї проблеми Огородник В. наголошує на необхідності масової агітації підтримки фондового ринку України, кваліфікованого інформування населення через засоби масової інформації щодо переваг інвестування саме за допомогою інструментів фондового ринку.²

Позитивно б вплинуло на розвиток фондового ринку регіону створення на сайті Полтавського територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку сторінки «Звітність», «Аналіз звітності підприємств області та інші аналітичні матеріали», де розмістити процедуру придбання цінних паперів, роз'яснювальний матеріал, коментарі, конкретні суб'єкти інфраструктури фондового ринку, правила їх співпраці між собою, з інвесторами, емітентами. Матеріали на сайті необхідно розміщувати доступно та зрозуміло для пересічного громадянина, таким чином, щоб кожен інвестор, який не розуміється у фінансових інструментах, не вміє аналізувати звітність, але має кошти, скориставшись сайтом, став більш впевнений у правильності свого рішення. Такий матеріал, у якому достовірність аналізу гарантується місцевими органами влади, дозволить ефективніше залучати вільні кошти фізичних та юридичних осіб у підприємства області, допоможе місцевим органам влади направляти вільні фінансові ресурси у виробничий сектор економіки. Суб'єкти інвестування за умов підтримки місцевих органів влади (зокрема, податкових пільг у межах надходження до місцевого бюджету, інші пільги та стимули) активніше інвестуватимуть капітал у вітчизняний бізнес та розвиток інфраструктури регіону. Розшириться коло інвесторів за рахунок зростання економічної активності населення, адже населення більш охоче вкладатимуть вільні кошти у розвиток вітчизняних підприємств.

¹ Роль банків у розвитку інфраструктури фондового ринку України / А. М. Желіхівська // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 22. – С. 46.

² Фондовий ринок України: аналіз проблем, особливостей та напрямів розвитку / Огородник В. // Економіст. – Фірма «Колегіум», 2008. – № 8. – С. 32.

Запровадження Єдиної біржової фондової системи України (ЄБФС), Інформаційного центру загальноукраїнського біржового ринку цінних паперів та Центрального депозитарію і розгалуженої мережі пов'язаних із ним локальних депозитарних установ¹ позитивно вплине на фондовий ринок, особливо на прибуткові, перспективні великі підприємства. Але запровадження виключно біржового ринку для публічних акціонерних товариств, сприяє значному зменшенню публічних підприємств та обмеженню у можливості недорого залучити вільні кошти. Це сприяє зниженню інноваційного оновлення підприємств та розширенню виробництва малоприбуткових підприємств, адже кредитні ресурси є дорогими, а держава та місцеві органами влади не мають коштів на впровадження інвестиційних проектів у багатьох галузях економіки.

Багато науковців акцентують увагу на перевагах функціонування виключно бездокументарних випусків цінних паперів як на якісному етапі розвитку національного фондового ринку.² Систематизуючи дослідження багатьох науковців, на нашу думку, головними з переваг необхідно виділити прискорення обігу та ліквідності цінних паперів на вторинному ринку, зростання прозорості, надійності фондового ринку захищеності учасників ринку від головних технічних ризиків на ньому, зростання надходжень до бюджету. Проте це потрібно поєднувати із запровадженням стандартизації звітності учасників фондового ринку, документообігу та удосконалення законодавства вітчизняного фондового ринку у відповідності із міжнародними та

¹ Аналіз стану та перспектив розвитку фондового ринку України / М. І. Назарчук // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2007. – № 12. – С. 83–96.

² Перехід до бездокументарних цінних паперів як фактор розвитку фондового ринку України / О. І. Давидов, Т. В. Лапшина // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2008. – № 4. – С. 68–75.

Деякі особливості розвитку фондового ринку України / В. І. Міньков // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2005. – № 12. – С. 104–114.

Щодо проблем державного регулювання фондового ринку України / Т. О. Фінансово-економічні механізми інноваційного розвитку України : колективна наукова монографія / Кириченко О. А., Єрохін С. А. та ін. ; під Сидорова, Т. В. Польова, І. П. Котелевська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Вип. 1. Ч. 1 : зб. наук. праць / відповід. ред. О. І. Червко. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2009. – С. 35.

регіональними вимогами¹, зі створенням центрального депозитарію, центрального фонду гарантування електронних рахунків у цінних паперах, розробка національного страхового продукту для депозитарних установ (зокрема страхування від електронних і комп'ютерних злочинів, ураження вірусами, шахрайських розпоряджень про виконання операцій з цінними паперами)², створення Єдиної біржової фондової системи.³

Багато науковців перспективи розвитку фондового ринку України вбачають у розширенні видів та зростанні частки похідних цінних паперів, якщо обов'язково буде законодавчо передбачено всі види деривативів, визначено вправа та обов'язки сторін, механізм захисту інтересів та вимоги до учасників ринку, механізм їх обліку та розрахунків за похідними цінними паперами.⁴

Експерти передбачають, що у найближчому майбутньому з'являться опціони на фінансові послуги⁵, а сталий розвиток деривативів має позитивний ефект у довгостроковій перспективі.⁶

Москвін С. пропонує сформувати законодавчу базу строкового ринку товарних ф'ючерсів та створити їх державного регулятора, визначити його функції, зобов'язання, права та повноваження.⁷

За дослідженнями Іванової К. В., після світової фінансової кризи нові ринки для іноземних інвесторів стали неприваб-

¹ Деякі особливості розвитку фондового ринку України / В. І. Мінков // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2005. – № 12. – С. 104–114.

² Перехід до бездокументарних цінних паперів як фактор розвитку фондового ринку України / О. І. Давидов, Т. В. Лапшина // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2008. – № 4. – С. 68–75.

³ Визначення ефективності функціонування інститутів інфраструктури фондового ринку України / А. М. Желіхівська // Інвестиції: практика та досвід : журнал. – М. : Соло-Фінанс ; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України ; ДКС Центр, 2009. – № 14. – С. 24–27.

⁴ Проблеми та перспективи розвитку фінансового ринку України / Косова Т. Д. // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2. – С. 92.

⁵ Опціонні сертифікати відкривають нові можливості / Фінансовий ринок України. – 2009. – № 11 (73). – С. 16.

⁶ Деривативи та управління інформаційними ризиками / Фінансовий ринок України. – 2009. – № 11 (73). – С. 16.

⁷ Інвестиційний ринок України та проблеми його державного регулювання / Москвін С. // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 2 (76). – С. 7.

ливими та більш ризиковими. Тому зростання активності на українському фондовому ринку та притік іноземних інвесторів до України відбудеться тільки після відновлення ринку акцій у США та в Європі.¹

У перспективі в Україні висока ймовірність погіршення макроекономічного середовища у зв'язку з зниженням конкурентоздатності вітчизняної продукції при зростанні ціни на газ та зростанні дисбалансу державного бюджету.² Висока ймовірність дисбалансу державного та місцевого бюджету перекриває шлях Територіальним управлінням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку до можливості стимулювати розвиток фондового ринку регіону. А прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 17.09.08 р. спричинить ситуацію на фондовому ринку регіону, коли залишаться лише стійкі до кризових явищ, прибуткові та перспективні акціонерні товариства. Серед них залишаться і всі експортно-орієнтовані акціонерні товариства, адже вони можуть хеджувати валютні ризики та є привабливими для іноземних інвесторів. Високі відсоткові ставки на кредити та зростання інтересу іноземних інвесторів³ сприятимуть великим компаніям виходити на біржовий ринок, можливо, навіть, іноземний, адже чим більші обсяги емісії, тим меншими є витрати по розміщенню цінних паперів (наприклад, у Сполучених Штатах Америки).⁴

Оскільки частина акціонерних товариств, що належить до посередницьких, а не виробничих підприємств, то необхідно обмежити можливості залучення такими підприємствами вільних коштів, та направити їх у виробничий сектор економіки. Одним із методів спрямування коштів до виробничого сектору Полтавської області та інших регіонів необхідно використо-

¹ Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток / К. В. Іванова // Актуальні Проблеми Економіки : журнал. – Нац. академія управління. – 2009. – № 4. – С. 178.

² Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України / О. І. Савицька, А. А. Фурсова // Економіка і регіон. – 2009. – № 2. – С. 138.

³ Досвід розвитку фондового ринку країн Європи та його використання в Україні / Г. В. Карпенко // Фінанси України. – Міністерство фінансів України. – 2007. – № 6. – С. 90–96.

⁴ Ринок боргових цінних паперів в Україні: суперечності та тенденції розвитку. Монографія / Лютий І. О., Грищенко Т. В., Любкіна О. В. [та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 133.

увати систематичне встановлення на законодавчому рівні та регулювання і максимальної кінцевої ціни реалізації продукції, значну частку якої здійснюють посередники, і мінімальної ціни продажу такої продукції виробником, адже вважаємо, що за деякими видами продукції (наприклад, у галузі сільського господарства) виробники змушені продавати за заниженими цінами.

Для забезпечення можливості місцевих органів влади та держави втрутитись в галузь, яка працює неефективно, але має стратегічне значення, необхідно запровадити на державному та місцевому рівні впровадження такого виду цінних паперів як «золота акція»¹, яка надає право органам влади зберігати за собою одну акцію, яка не голосує та обмежує можливості продажу капіталу та реорганізації.

Позитивно вплинула б на фондовий ринок регіону мінімізація вартості емісії цінних паперів, особливо для підприємств галузі сільського господарства.

Значну увагу органів влади варто приділити кадровому та інформаційному забезпеченні розвитку фондового ринку Полтавської області. На рівні місцевих органів влади варто формувати загальнодоступну базу даних, де висвітлювати інформацію щодо обсягів емісії цінних паперів, стану фондового ринку та окремих його елементів, статистичні дані, роз'яснення для зацікавлених суб'єктів та населення (де та як можна придбати цінні папери вітчизняних підприємств), розміщувати рекламну інформацію по регіону, надавати консультації з купівлі-продажу цінних паперів. Наявність такої бази даних надасть фондовому ринку регіону прозорості, активізує його, сприятиме його динамічності та відновленні довіри населення до операцій на ньому.

Не менш актуальними залишаються проблеми залучення іноземних інвестицій. Згідно досліджень Федоренко А., допуск іноземних інвесторів до українського ринку цінних паперів загрожує уповільненню національного фондового ринку, посиленню витоку капіталу за межі України, втраті конкурентоздатності учасників національного фондового ринку, містить

¹ Щодо проблем державного регулювання фондового ринку України / Т. О. Сидорова, Т. В. Польова, І. П. Котелевська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Вип. 1. Ч. 1 : зб. наук. праць / відповід. ред. О. І. Черевко. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2009. – С. 34.

потенційну загрозу для інституційної інфраструктури національного ринку цінних паперів.¹ Ще тривалий час фондовий ринок буде розвиватися та залишатиметься мізерним, порівняно із ринками зарубіжних країн. Розвиток фондового ринку не «ринковим», а примусовим методом не додасть конкурентоспроможності та значного досвіду роботи на ринку учасникам вітчизняного фондового ринку, порівняно із колосальним досвідом операторів фондового ринку США, Європи, Росії та міжнародного ринку цінних паперів. Щодо лібералізації національного фондового ринку Федоренко А. пропонує обережні, зважені та помірковані такі головні заходи:

- обмежити обсяг розміщення цінних паперів українських емітентів на закордонних фондових ринках у обсязі 30 % від загальної суми емісії;

- законодавчо та практично впроваджувати визнання кваліфікаційних сертифікатів міжнародного зразка для фізичних осіб вітчизняною атестаційною комісією;

- внести зміни до Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» щодо обмеження прямого та опосередкованого (через пов'язаних осіб) володіння корпоративними правами організатора торгівлі (фонові біржі) будь-якою юридичною чи фізичною особою в обсязі 5 % від статутного капіталу;

- внести зміни до Закону «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» щодо обмеження права прямого чи опосередкованого (через пов'язаних осіб) володіння корпоративними правами системо утворюючих депозитарних інститутів Національної депозитарної системи України (Центрального депозитарію України, НАТ «Міжрегіональний фондовий союз») будь-якою юридичною чи фізичною особою (крім української держави) в обсязі 5 % від статутного капіталу;

- встановлення неприбуткового статусу базових інститутів ринкової інфраструктури, що здійснюють облік та сприяють обігу цінних паперів (фондових бірж, Центрального депози-

¹ Шляхи інтеграції національного фондового ринку України в світові ринки капіталу / А. Федоренко // Вісник Тернопільського національного економічного університету : журнал. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – № 3. – С. 17.

тарію України, Національного депозитарію України тощо).¹ Такі заходи, разом із формуванням досконалої правової бази фондового ринку, не лише забезпечать безпеку національного фондового ринку, а і сприяють його стабілізації.

Отже, щоб забезпечити стійкий розвиток фондового ринку у перспективі, органи державної влади повинні всіма засобами стимулювати діяльність суб'єктів на фондовому ринку регіону, створення нових елементів його інфраструктури, розвиток вторинного та первинного ринку цінних паперів у Полтавській області та сприяти розвитку більш прозорого фондового ринку регіону, жорстко контролювати фінансову безпеку на фондовому ринку, відповідно до інтересів національної економіки.

¹ Шляхи інтеграції національного фондового ринку України в світові ринки капіталу / А. Федоренко // Вісник Тернопільського національного економічного університету : журнал. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – № 3. – С. 18.

РОЗДІЛ 5. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

5.1. Сутність та складові фінансової безпеки регіону

Фінансова безпека є однією з найважливіших характеристик економічної системи, що визначає її здатність функціонувати в режимі розширеного відтворення, забезпечувати фінансовими ресурсами національне господарство і стимулювати економічний розвиток.

Нерівномірність розвитку фінансового сектору, зниження обсягів виробництва на підприємствах України, збитковість більшості стратегічно важливих підприємств, глибока структурна деформація вітчизняного виробництва, критично низька народжуваність та надмірно висока смертність, падіння рівня життя, низький рівень оплати праці, збільшення рівня бідності, досить великий рівень безробіття з урахуванням прихованого представляють загрозу розвитку регіонів України.

В умовах розвитку кризових явищ в економіці, що характеризуються значним коливанням факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ функціонування підприємств, зростання рівня загроз їх фінансовим інтересам з боку окремих суб'єктів господарювання, підвищенням рівня фінансових ризиків, однією з актуальних проблем сьогодення є забезпечення фінансової безпеки підприємства. Фінансова криза в Україні суттєво ускладнює умови господарювання і посилює конкурентну боротьбу між суб'єктами підприємництва, що може погіршувати їхній фінансовий стан і більше того – привести до банкрутства.¹ Тому найважливішим елементом економічної безпеки в сучасних умовах є фінансова безпека, оскільки тільки той, хто ефективно розпоряджається грошовими потоками підприємства, забезпечує його стратегічний розвиток.² Загальновідома така аксіома: абсолютної безпеки неможливо досягти в жодній сфері людської діяльності. Будь-яка діяльність є потенційно небезпечною.

¹ Горячева А. І. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / А. І. Горячева // Економіст. – 08/2003. – № 8. – С. 65–69.

² Самойленко Д. Підходи до визначення категорії «фінансова безпека підприємства» в умовах нестабільної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65118.doc.htm

Однак, варто зауважити, що фінансова безпека має бути досягнута не лише на рівні національної економіки, регіонів, а й на рівні окремих суб'єктів господарювання. Адже захищеність економічних інтересів підприємств забезпечує їх стале функціонування та розвиток, що сприяє зростанню економіки, формуванню здорового конкурентного середовища та передумов для залучення інвестицій. Дослідженню проблеми фінансової безпеки на рівні держави присвячено праці багатьох вітчизняних науковців – О. Барановського, В. Мунтіяна, М. Єрмошенка, В. Предборського, М. Білик, І. Бланка, О. Арєф'єва та інших. Проте, аналіз робіт, опублікованих за результатами наукових розробок в цьому напрямку, доводить, що у вітчизняній науковій літературі бракує системного дослідження окремих питань, присвячених цій тематиці, зокрема, ще не вироблено єдиного підходу до трактування сутності «фінансової безпеки», не достатньо розроблений інструментарій для оцінки фінансової безпеки, що буде зручним та доцільним для застосування в практиці вітчизняних бізнес-структур.

Процеси глобалізації та диференціація регіонального розвитку породжують економічні відносини, всередині яких виникають деструктивні суперечності як джерела загроз економічній безпеці в цілому і фінансової особливо. Наявність загроз фінансовій безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідно враховувати стан фінансової безпеки кожного регіону.

Поняття фінансової безпеки так само широке, як і тлумачення фінансів як системи економічних відносин, що виникають в процесі створення та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. Отже, фінансова безпека являє собою надзвичайно складну багаторівневу систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має свою власну структуру і логіку розвитку.

Для визначення системи захисту фінансової безпеки регіону необхідно розкрити поняття «безпека», «небезпека», «загроза», «катастрофа», «ризик».

Тлумачення поняття фінансова безпека наводяться у багатьох довідкових, наукових та навчальних виданнях. Водночас не існує єдиної думки про зміст даної економічної категорії.

Безпека в загальному розумінні – це забезпечення життєдіяльності регіону. Головне завдання безпеки регіону полягає у прагненні забезпечити обґрунтовану оцінку ресурсних можливостей, визначенні очікуваних результатів і прогнозуванні наслідків. Кожен регіон повинен мати власну цілісну та закінчену систему життєздатності, зокрема, можливість постановки самостійної мети розвитку, відносну відособленість управління, наявність автономних систем ресурсонакопичення й ресурсовикористання.

Безпека – стан захищеності від негативного впливу якихось чинників.

Вперше згадується про безпеку в 28 главі Старого Завіту Біблії. У перекладі з грецької поняття безпека означає «володіти ситуацією».¹ Вперше офіційно термін «безпека» було використано урядом Російської імперії в «Положенні про заходи до охорони державного порядку і суспільного спокою» від 14 серпня 1881 року. Сучасний же термін ввів у політичний лексикон президент США Теодор Рузвельт у 1904 році.²

Під небезпекою в загальному значенні розуміють об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на якість явище, систему, механізм, соціальний організм, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо.³

Відсутність безпеки або процес її зниження трактується як загроза, явище та загрозливий процес для існування життя і його перспектив. Загроза – конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників чи умов; наявне або потенційно можливе негативне явище (чинник), яке створює небезпеку для реалізації національних інтересів у фінансово-кредитній сфері країни, фінансових інтересів регіонів, суб'єктів господарської діяльності і населення.⁴ Серед новітніх загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства експерти нази-

¹ Єрмошенко А. М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорій / А. М. Єрмошенко // Актуальні Проблеми Економіки. – 2004. – № 4. – С. 46–51.

² Джаман М. О. Концептуальні засади визначення сутності категорії «економічна безпека» та її елементів / М. О. Джаман // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2009. – № 4. – С. 8–13.

³ Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.

⁴ Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.

вають такі явища, як гринмейл, рейдерство, кардерство (кардеринг), конкурентну розвідку. Гринмейл – корпоративний шантаж шляхом скуповування значного числа акцій певної компанії з пропозицією продати їх за умови, що інші компанії підписують угоду про невторчання. Рейдерство – недружнє поглинання. Кардерство – діяльність, споріднена з фальшуванням грошей.

Катастрофами називаються стрибкоподібні зміни, які виникають у вигляді раптової відповіді системи на повільну зміну зовнішніх умов.¹ Ризик – кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них.² Суттєвою проблемою в забезпеченні фінансової безпеки регіону є відсутність апробованих і стандартизованих методів попередження ризиків, а також формалізація і дослідження структури самих ризиків. Серед ризиків фінансово-господарської діяльності підприємств, що є найсуттєвішими загрозами фінансовій безпеці варто виділити такі: податковий ризик, комерційний, валютний, інфляційний, процентний, кредитний, депозитний, ризик на виконання зобов'язань, ризик зниження фінансової стійкості. У економічній літературі окремо питанням фінансової безпеки регіону не приділялося достатньої уваги. Частково це можна пояснити тим, що багато питань фінансової безпеки знаходять своє віддзеркалення при розробці фінансової політики і управлінні фінансами регіону.³

Враховуючи багатоаспектність поняття фінансової безпеки, складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, а також необхідність консолідації економічних і фінансових інтересів громадян, підприємств, регіонів і держави у напрямі забезпечення стійкого економічного розвитку, до складу фінансової безпеки доцільно включити такі структурні компоненти:

– фінансову безпеку людини/окремого громадянина і домогосподарства;

¹ Яценко Н. М. Поняття та структура фінансової безпеки / Н. М. Яценко // Економічний простір. – 2008. – № 13. – С. 170–174.

² Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5.04.2007 р. / Україна. Верховна Рада // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. – 2007. – № 30–31. – С. 194–202.

³ Самойленко Д. Підходи до визначення категорії «фінансова безпека підприємства» в умовах нестабільної економіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65118.doc.htm

- фінансову безпеку підприємства;
- фінансову безпеку регіону.

Фінансова безпека становить надзвичайно складну багаторівневу систему, утворену низкою підсистем, кожна з яких має власну структуру та логіку розвитку. Значення ж її ґрунтового формулювання полягає в тому, що відповідно до змісту, який у неї вкладається, повинні формуватися всі елементи повноцінної системи фінансової безпеки.¹ Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва вчені трактують неоднозначно, часто дотримуються точки зору, яка базується на визначенні фінансової безпеки держави та екстраполюють її на мікрорівень. М. Д. Білик наголошує на тому, що питання фінансової безпеки є системним, оскільки пов'язує між собою окремі країни, регіони, господарюючі суб'єкти, економіку, фінанси тощо.² Фінансова безпека охоплює фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємців, підприємств, організацій, регіонів, окремих секторів економіки, держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому.³ Справді, всі елементи економічної системи є взаємопов'язаними; економічний добробут суспільства не може бути досягнутий без впровадження ефективного господарювання суб'єктів підприємництва. Останнє досягається шляхом проведення урядом виваженої фінансової, грошово-кредитної, монетарної, зовнішньоекономічної політики тощо. Білик М. Д. визначає фінансову безпеку як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання.⁴

¹ Барановський В. М. Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір / В. М. Барановський // Вісник Національного банку України. – 10/2003. – № 10. – С. 18–20.

² Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 129–133.

³ Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.

⁴ Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 129–133.

Таблиця 5.1

Сучасні підходи до визначення поняття «фінансова безпека»

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
1	К. Горачєва	Фінансова безпека – це такий фінансовий стан, що характеризується: <i>по-перше</i>, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовуються підприємством; <i>по-друге</i>, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз; <i>по-третє</i>, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та задач достатнім обсягом фінансових ресурсів; <i>по-четверте</i>, забезпечувати розвиток всієї фінансової системи. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf	Горачєва К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / К. С. Горачєва. – К. : НАУ, 2006. – 17 с.
2	Р. С. Папехін	Здатність розробляти і проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії в умовах невизначеного і конкурентного середовища. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf	Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
3	Т. Б. Кузенко	Стан найбільш ефективного використання інформаційних, фінансових показників, ліквідності та платоспроможності, рентабельності капіталу, що знаходиться в межах своїх граничних значень. http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf	Кузенко Т. Б. Управление финансовой безопасностью / Т. Б. Кузенко // Бизнес-информ. – 2007. – № 12(1). – С. 27–29
4	В. Мунтіян	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, відображеного в оптимальних значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості правління, використання основних та обігових фондів підприємства, структури його капіталу, норм дивідендних виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку. http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf	Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
5	І. А. Бланк	Кількісний і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенціальних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді	Бланк І. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
6	О. І. Судакова	Важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10favsft.pdf	Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140–148.

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
7	Г. Пастернак-Таранушенко	Різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави	Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави / Г. Пастернак-Таранушенко. – К., 1994. – 140 с.
8	А. Кириченко, Ю. Кім	Финансовую безопасность как финансовое положение и финансовую стабильность, способные обеспечить предприятию нормальное эффективное развитие его деятельности.	Кириченко О. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства / О. Кириченко, Ю. Кім // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – 238 с. [С. 84].
9	Н. И. Реверчук	Защита от возможных финансовых затрат и предупреждения банкротства, достижения наиболее эффективного использования ресурсов.	Реверчук Н. И. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н. Й. Реверчук. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с. [С. 22–23]
10	А. Г. Загородний	Це здатність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	Загородний А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородний, Г. Л. Вознюк. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
11	Р. С. Папехін	Здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і погрозам, що прагнуть завдати фінансової шкоди	Основные направления повышения эффективности экономики, управления и качества подготовки специалистов: сб. ст. III Междунар. науч.-практич. конф. / Р. С. Папехин. – Пенза, 2005. – 0,25 п.л

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
12	О. І. Барановський	Це специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин	http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_3/42.pdf
13	М. М. Єрмошенко	Це стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів	
14	Л. О. Омелянович, Г. Є. Дем'яненко	Це стан фінансово-кредитної сфери, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз та дозволяє забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи, економічне зростання та соціальний розвиток	http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_3/42.pdf
15	Г. В. Іващенко	Це сукупність умов існування суб'єкта, якими він оволодів у процесі самореалізації	
16	В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько	Це стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	
17	В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання відповідних зобов'язань	Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
18	Інтернет ресурс	Під фінансовою безпекою розуміємо такий динамічний стан фінансових відносин, за якого б створювались сприятливі умови та необхідні ресурси для розширеного відтворення економічного росту та підвищення життєвого рівня населення, удосконалення національної фінансової системи для успішної протидії внутрішнім і зовнішнім факторам дестабілізації фінансового стану в державі. http://www.rusnauka.com/28_OINXXI_2010/Pravo/72712.doc.htm	Бандурка О. М. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка. – Х., Видавництво Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – С. 270
19	Інтернет ресурс	Багатопланове поняття, яке визначається конкретними показниками функціонування економічної системи держави за певний проміжок часу	http://stydentam.org.ua/3424.html
20	М. М. Єрмошенко	Являє собою кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних погроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого росту в поточному і перспективному періоді	Фінансовий менеджмент : курс лекцій. Національна академія управління / [Єрмошенко М. М., Єрохін С. А., Стороженко О. А., Плужников І.О., Горячева К. С.] – К. : НАУ, 2004. – 506 с.
21	Інтернет ресурс	Понятие, включающее комплекс мер, методов и средств по защите экономических интересов государства на макроуровне, корпоративных структур, финансовой деятельности хозяйствующих субъектов на микроуровне http://www.mabico.ru/lib/1979.html	

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
22	Интернет ресурс	Финансовая безопасность – это такое поведение и такая организация, при которой уменьшаются риски финансовых потерь	http://happywoman.com.ua/article&pid=776&-chto-takoe-finansovaya-bezopasnost
23	Константан Балашов	Термин, обозначающий защищенность человека с финансовой точки зрения. Грубо говоря, наличие запаса денег на черный день	http://nachni.com/tiki-read_article.php?articleId=55
24	Интернет ресурс	Создание условий устойчивого, надежного функционирования финансовой системы страны, государства, региона, предотвращающих возникновение финансового кризиса, дефолта, деструкцию финансовых потоков, сбои в обеспечении основных участников экономической деятельности финансовыми ресурсами, нарушение стабильности денежного обращения. http://termin.bposd.ru/publ/2-1-0-22568	Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [5-е изд., перераб. и допов.]. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с. – (Б-ка словарей «ИНФРА-М»)
25	Интернет ресурс	Певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці	http://pidruchniki.com.ua/19740704/finansi/finansova_bezpeka_sutnist_mistse_sistemi_ekonomichnoyi_bezpeki
26	Интернет ресурс	Здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання	http://pidruchniki.com.ua/19740704/finansi/finansova_bezpeka_sutnist_mistse_sistemi_ekonomichnoyi_bezpeki

Продовж. табл. 5.1

№ з/п	Автор	Визначення	Джерело
27	Інтернет ресурс	Є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави, оскільки на фінансах базується будь-яка економіка, фінанси — кров економічної системи держави	http://pidruchniki.com.ua/19740704/finansi/finansova_bezpeka_sutnist_mistse_sistemi_ekonomichnoyi_bezpeki
28	Інтернет ресурс	Це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних факторів	http://212.26.146.91/doc/?uid=1078.22473.0

Дещо інший підхід до трактування сутності фінансової безпеки можна помітити у Кульпінського С. Так, він пропонує розуміти її як цілеспрямований комплекс заходів фінансової та монетарної політики з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату.¹

І. А. Бланк розглядає фінансову безпеку підприємства з погляду кількісного і якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенціальних погроз зовнішнього і внутрішнього характеру.² Ці параметри визначаються на основі його філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді.

З точки зору Ареф'євої О. В. фінансова безпека підприємства – комплексне поняття, що відображає такий стан фінансів, при якому підприємство здатне стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику.³

У монографії Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. «Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення» фінансовою безпекою вважається «такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання».⁴ У проєкті Концепції економічної безпеки України (Інститут економічного прогнозування НАН України) «фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на

¹ Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 18–26.

² Бланк І. О. Управление финансовой безопасностью предприятия / І. О. Бланк. – [Сер. Библиотека финансового менеджера. Вып. 10]. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2007. – 784 с.

³ Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів наук.-практ. конф., Київ, 16–17 травня 2001 р. – К. : Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 49–53.

⁴ Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань». Крім того, в аналітичній доповіді «Проблеми економічної безпеки в Україні» розглядається поняття «безпека валютно-фінансової сфери». Г. Пастернак-Таранушенко наводить термін «фінансово-грошова безпека» як «різновид безпеки, що має вплив на всі галузі економіки держави».

У монографії Сенчагова В. К. «Экономическая безопасность: Производство-Финансы-Банки» під «системою фінансової безпеки розуміється створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, гранично мала можливість переспрямування фінансових потоків до незакріплених законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижено можливість явного зловживання фінансовими коштами».¹ Такий підхід є дуже вузьким і зводиться фактично до недопущення неефективного використання фінансових коштів або зловживання ними.

О. Барановський вважає, що «фінансова безпека – це:

- ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин;

- рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань;

- стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

¹ Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / Єрмошенко М. М. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.

– якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів».¹

Останнє визначення є занадто широким і розмитим, тому що охоплює й такі аспекти, які до фінансових відносин не мають безпосереднього відношення, а саме: митно-тарифна система, система ціноутворення тощо.

Під фінансовою безпекою В. Мунтіян розуміє «такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання».² Це формулювання поняття «фінансова безпека» повністю збігається з думкою В. Т. Шлемка і І. Ф. Бінька.³

За дорученням Ради національної безпеки України була розроблена Концепція фінансової безпеки, згідно якої фінансова безпека – це складова економічної безпеки, що характеризує стан захищеності життєво важливих ключових інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур і громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників. Серед основних критеріїв фінансової безпеки розробники Концепції називають достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість і ліквідність, що забезпечує нормальне існування і розвиток суб'єктів економічного життя.⁴

Фінансова безпека підприємства – це захищеність його інтересів та пріоритетів; одночасно – це його забезпеченість повною мірою необхідною сумою фінансових ресурсів для провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання,

¹ Барановський В. М. Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України у світовий фінансовий простір / В. М. Барановський // Вісник Національного банку України. – 10/2003. – № 10. – С. 18–20.

² Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.

³ Шлемко В. Т. Економічна безпека України : сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

⁴ Газанфаров Е. М. Сутність фінансової безпеки банків та її роль у системі забезпечення фінансової безпеки держави / Е. М. Газанфаров // Економіка та держава. – 2010. – № 6. – С. 62–64.

підтримання оптимальних обсягів виробництва та грошових надходжень. Проте, комплексний підхід до визначення даної категорії як у вітчизняній, так і у світовій науковій практиці знаходиться у стадії становлення. Дослідження вчених стосуються переважно забезпечення економічної безпеки підприємства, визнаючи її фінансову складову як один з численних факторів, навіть другорядних, що впливають на фінансовий стан суб'єкта господарювання. Проте, саме фінансові ресурси підприємства, їх достатність, визначають характер діяльності роботи підприємства, обсяги його виробничо-господарської діяльності, пріоритетні напрямки розвитку, дотримання орієнтовної стратегії фірми тощо. Все це стає можливим лише за допомогою підтримання фінансової безпеки підприємства на належному рівні.

Серед багатоманітності визначень поняття фінансова безпека підприємства все ж простежуються спільні думки та підходи: відчуття захищеності підприємства від деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання корпоративних ресурсів, підтримання оптимального рівня стійкості та розвитку з поступовим досягненням мети фірми.¹

Фінансова безпека як економічна категорія містить у собі поняття фінансової стабільності. Фінансова стабільність – це характеристика можливостей підприємства щодо досягнення абсолютної або нормальної фінансової стійкості при контрольованій фінансовій рівновазі та одночасній здатності до стійкого економічного зростання, враховуючи найбільш значущі зовнішні фактори.

Г. Шиназі визначає, що «фінансова стабільність – це ситуація, в якій фінансова система здатна задовільно виконувати три ключові функції одночасно. По-перше, фінансова система ефективно і безупинно сприяє міжчасовому розподілу ресурсів в економіці від власників заощаджень до інвесторів і розподілу економічних ресурсів загалом. По-друге, фінансові ризики на перспективу визначаються й оцінюються з прийнятною точністю, а також відносно добре управляються. По-третє, фінансова система перебуває у такому стані, що вона без напруги, якщо

¹ Демченко І. В. Фінансова безпека суб'єкта господарювання: сутність та умови виникнення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2010_1/index.html

не безупинно, може абсорбувати фінансові та реальні економічні непередбачувані події».¹

В. Алєн та Г. Вуд у праці «Визначення та досягнення фінансової стабільності» фактично ототожнюють фінансову безпеку із фінансовою стабільністю на макроекономічному рівні. Схоже ототожнення категорій фінансової безпеки та стабільності є певною мірою характерне для вітчизняної та російської економічної літератури, зокрема, С. Козлов ототожнює фінансову безпеку із стабільним станом фінансової системи, спрямованим на економічний розвиток. Тобто фінансова безпека держави – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. Інший вітчизняний економіст, О. Василик, лаконічно зазначає фінансову безпеку як «...надійну захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз». Взаємозв'язок фінансової безпеки та економічного розвитку покладено в основу визначення А. Сухорукова, згідно з яким фінансова безпека – це захищеність держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, який гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку та обслуговування фінансових зобов'язань.²

Отже, під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансово-кредитної сфери регіону, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення, і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток.

У цілому стан фінансової безпеки є головним критерієм оцінки ефективності державної політики і діяльності владних

¹ Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

² Там само.

структур під час реформування і розвитку фінансово-кредитної сфери.

Фінансова безпека як важливий елемент економічної безпеки – це сукупність фінансових умов, які виражаються в обсязі фінансових ресурсів і принципах їх розподілу, за допомогою яких забезпечується здатність підприємства до ефективного розвитку. Можна зазначити, що фінансова безпека – це гарантія фінансового забезпечення конкурентоспроможності.¹

Фінансово-кредитна система країни містить такі сектори: грошово-кредитний, бюджетний, валютний, банківський, інвестиційний, фондовий, страховий. Такий структурі має відповідати і фінансова безпека регіону (рис. 5.1).

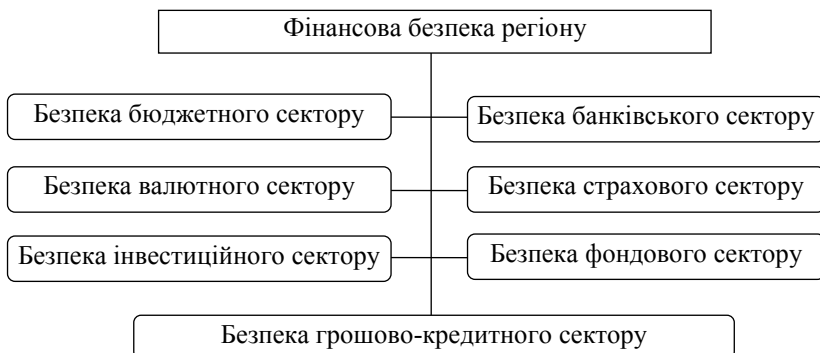

Рис. 5.1. Складові фінансової безпеки регіону²

Кожна із цих складових має бути менше певних порогових значень, що буде свідчити про безпечний рівень цих секторів, а отже, і фінансової безпеки в цілому.

Фінансова безпека регіону – це його фінансова самостійність (автономія), яка у проявляється у здійсненні контролю над ресурсами регіону і визначається можливостями найбільш повно використовувати конкурентні переваги регіону; це високий рівень стабільності регіональної економіки, який забезпечує

¹ Козир Т. М. Теоретико-методичні аспекти економічної та фінансової безпеки підприємств / Т. М. Козир // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2009. – № 2. – С. 144–148. – (Серія «Економічні науки»).

² Омелянович Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства : монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. – Донецьк : Дон дует, 2005. – 195 с.

надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створює гарантії для ефективної підприємницької діяльності, стримування впливу дестабілізуючих факторів; здатність регіону до розвитку, тобто самостійної реалізації і захисту регіональних економічних інтересів, модернізації виробництва відповідно до сучасних тенденцій, проведення ефективної інвестиційної та інноваційної політики, створення умов для розвитку інтелектуального і трудового потенціалу регіону.

Однак беручи до уваги усе вищесказане, слід визнати, що рівномірний постійний розвиток підприємств, забезпечення зростання рівня життя громадян, позитивні тенденції в окремих секторах економіки, збільшення потенціалу регіонів та держави загалом можливе лише в ідеалі. В реальних умовах обов'язкові критерії фінансової безпеки одних суб'єктів зазвичай не характерні для інших. Тобто те, що є вигідним і безпечним для пересічного громадянина, конкретного підприємства, регіону, не завжди приносить користь і має позитивні наслідки для держави.

Фінансова безпека – це фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи. Інакше кажучи, фінансова безпека – багатогранне комплексне поняття, що забезпечує дотримання заданого режиму роботи серед численних ризиків.

5.2. Фінансова нестабільність суб'єктів підприємництва як головна загроза фінансовій безпеці регіону

На стан фінансової безпеки регіону впливає фінансова безпека окремого суб'єкта підприємництва, що здійснює діяльність на відповідній території, у свою чергу, фінансова безпека регіонів формує фінансову безпеку держави. А це позначається на економічній безпеці держави і взагалі на національній безпеці.

Недостатня увага до проблем забезпечення безпеки діяльності може, навіть при високій прибутковості бізнесу призвести до того, що суб'єкт підприємництва стане вкрай уразливим до різного виду ризиків, а в майбутньому може спричинити його банкрутство. Крім того, підприємство може стати об'єктом ворожого поглинання. З іншого боку зростання бізнесу викликає значну залежність від зовнішніх джерел фінансування, що може потягнути за собою поступову втрату самостійності в прийнятті управлінських рішень та негативно відобразитись на його фінансовій стабільності.

Саме тому важливо провести всебічний науковий аналіз для розробки системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, виявлення ризиків і небезпек, що призводять до втрати фінансової безпеки, з метою вибору й обґрунтування заходів, що протидіють цій тенденції, а також для визначення оптимальної фінансової стратегії суб'єкту підприємництва, спрямованої на досягнення його рівноважного стану в короткостроковому й довгостроковому періоді.

Кризові ситуації в діяльності суб'єктів підприємництва – це типове явище для української економіки. Значна їх частина опиняться у кризовому стані в результаті прорахунків у фінансовому управлінні, розподілі ресурсів та зусиль з їх використання, прорахунків в планах. Тобто потенційно прибуткові підприємства можуть стати банкрутами лише тому, що не спроможні вчасно визначити настання кризи, а також не мають чіткого плану дій у випадку кризових ситуацій.

Ключовою проблемою для кожного суб'єкта підприємництва, як у короткостроковій, так і середньо- та довгостроковій перспективі, є досягнення певного стійкого стану, який би забезпечував розвиток суб'єкту, а також збалансованість між основними складовими його діяльності, такі як: вхідні та вихідні грошові потоки, обсяги дебіторської і кредиторської заборгованості і т. д.

Потрібно відзначити, що саме нездійснення або ж втрата контролю над станом кризового середовища призводить до розвитку кризових ситуацій суб'єкта підприємництва, що може спричинити його банкрутство.

Результати аналізу банкрутств в Україні свідчать, що при виникненні проблем у суб'єктів підприємництва, допомагати їх розв'язувати не буде ні держава, ні інститути, формально

створені для допомоги по виходу із кризової ситуації. Отже, суб'єктам підприємництва необхідно самостійно вирішувати питання виходу з кризових ситуацій.

Основними загрозами фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва є недостатній рівень контролю за ризиками та неефективна діяльність суб'єктів підприємництва. З метою полегшення контролю за ризиками, запропоновано використання поняття «критичних ризиків» та рекомендовано поділяти кризове середовища суб'єктів підприємництва на два рівні.

Таким чином, за умови здійснення постійного контролю за критичними ризиками та забезпечення ефективної діяльності, суб'єкти підприємництва можуть забезпечити рівноважний фінансово-економічний стан. Саме ці функції мають бути покладені на систему фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Складовою частиною системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва є фінансова діагностика. Достовірна оцінка фінансового стану дуже важлива для формування правильних висновків та прийняття адекватних рішень.

Існує два підходи до оцінки та діагностики рівня фінансової безпеки – це якісні і кількісні методи. Головною проблемою є те, що основна маса цих методик є розробками західних економістів. Вони створювались для західних компаній. Вітчизняні ж аналітики намагаються використовувати їх в оригінальному вигляді, аналізуючи підприємства України, тому досить часто отримують результати, що не в повній мірі відповідають реальному їх становищу, тобто не враховується специфіка економічної системи України.

У західній фінансовій науці сформульовано так зване «золотого правила фінансування», яке в методологічному плані може застосовуватися для оперативного аналізу стану фінансової безпеки підприємства.

Метод «золотого правила фінансування» як один із способів перевірки належного рівня фінансової безпеки підприємства, полягає в наступному: фінансовий капітал має бути залучений на строк, не менший за той, на який капітал заморожується в необоротних та оборотних активах підприємства. На наш погляд, дотримання вимог цього правила забезпечує, як правило, достатній рівень фінансової безпеки підприємства.

При дотриманні «золотого правила фінансування» фінансова безпека забезпечується якщо:

1) інвестований капітал в передбачені строки вивільняється в результаті комерційної діяльності;

2) у наявності є можливість пролонгації строків повернення фінансового капіталу;

3) платежі, строк оплати яких настав, можна здійснити за рахунок надходжень від операційної та інвестиційної діяльності.

При використанні «золотого правила фінансування» для оперативної оцінки рівня фінансової безпеки враховуються дві умови у вигляді формул, які виражають його зміст:

$$\frac{A_{\text{дс}}}{P_{\text{дс}}} \leq 1, \quad (5.1)$$

$$\frac{A_{\text{кс}}}{P_{\text{кс}}} \geq 1, \quad (5.2)$$

де $A_{\text{дс}}$ – довгострокові активи,

$P_{\text{дс}}$ – довгострокові пасиви,

$A_{\text{кс}}$ – короткострокові активи,

$P_{\text{кс}}$ – короткострокові пасиви.

Це правило можна застосовувати не тільки при аналізі стану фінансової безпеки підприємства, але й при його плануванні. Це правило вимагає, щоб строки, на які мобілізуються фінансові ресурси, збігалися зі строками, на які вони вкладаються в реальні чи фінансові інвестиції.

Проведемо оцінку рівня фінансової безпеки суб'єкта підприємництва на прикладі однієї районної спілки споживчих товариств (РССТ).

Так, апробацію «золотого правила фінансування» по РССТ провести не можливо, оскільки в структурі пасивів відсутні довгострокові зобов'язання.

З огляду на зазначене оцінка рівня майбутньої загрози банкрутства може здійснюватися за допомогою інших, ніж коефіцієнтний, методів. Зокрема, з цією метою може бути проведене дослідження динаміки абсолютних показників ліквідності та фінансової стійкості за низку періодів.

Аналіз фінансової стійкості підприємства дає змогу оцінити здатність підприємства адаптуватися до умов зовнішнього сере-

довища та визначити ступінь його незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

Фінансову стійкість підприємства з урахуванням ступеня покриття запасів джерелами фінансування визначають за системою узагальнюючих та часткових показників.

Узагальнюючим показником фінансової незалежності є надлишок або нестача джерел фінансування для формування запасів, який визначають як різницю між величиною джерел покриття та величиною запасів. Вартість запасів порівнюють послідовно з наявністю власного оборотного капіталу, довгостроковими зобов'язаннями та короткостроковими кредитами та позиками. Відповідно до забезпеченості запасів, згаданими варіантами фінансування, розрізняють чотири типи фінансової стійкості.

1. Абсолютна стійкість – цей тип фінансової ситуації зустрічається рідко та вказує, що для забезпечення запасів достатньо власного капіталу, платоспроможність підприємства гарантовано.

2. Нормальна стійкість – для забезпечення запасів залучають власний (постійний) капітал, довгострокові кредити та позики, платоспроможність підприємства гарантована.

3. Передкризовий (критичний) фінансовий стан – для забезпечення запасів крім власного оборотного капіталу та довгострокових кредитів і позик залучають короткострокові кредити та позики, платоспроможність порушено, але є можливість її відновити за рахунок скорочення дебіторської заборгованості, прискорення оборотності запасів.

4. Кризовий фінансовий стан – для забезпечення запасів, не вистачає джерел їх фінансування, підприємству загрожує банкрутство, поновлення запасів відбувається за рахунок коштів, які сформувалися внаслідок уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Розрахунок узагальнюючих показників фінансової стійкості райспоживспілки представлено у табл. 5.2.

При оцінці фінансового стану враховують:

– якщо $E_1, E_2, E_3 > 0$ – то підприємство має абсолютну фінансову стійкість;

– якщо $E_1 < 0$, $E_2 > 0$, $E_3 > 0$ – то підприємство має нормальну фінансову стійкість;

– якщо $E_1 < 0$, $E_2 < 0$, $E_3 > 0$ – то підприємство має нестійке фінансове положення;

– якщо $E_1 < 0$, $E_2 < 0$, $E_3 < 0$ – то підприємство має кризовий фінансовий стан.

Враховуючи показники фінансової стійкості у табл. 5.2, фінансовий стан підприємства оцінюється як кризовий протягом усього досліджуваного періоду. За останні три роки запаси перевищували «нормальні» джерела фінансування, так у 2007 році – на 311 тис. грн, у 2008 році – на 248 тис. грн, а у 2009 році – на 275 тис. грн. Нестача джерел фінансування становила у 2007 році – 23,77 днів, у 2008 році – 11,64 днів, у 2009 році – 9,11 днів або 0,50 грн, 0,41 грн та 0,39 грн відповідно на 1 грн запасів і покривалася за рахунок кредиторської заборгованості.

Таблиця 5.2

**Абсолютні показники фінансової стійкості
РССТ: 2007–2009 рр.**

Показники	2007	2008	2009	Відхилення (±)	
				2008 р. від 2007 р.	2009 р. від 2008 р.
Наявність власного оборотного капіталу для формування запасів	312	356	426	44	70
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів	312	356	426	44	70
Наявність власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик для формування запасів	312	356	426	44	70

Продовж. табл. 5.2

Показники	2007	2008	2009	Відхилення (±)	
				2008 р. від 2007 р.	2009 р. від 2008 р.
Надлишок (+) нестача(–) власного оборотного капіталу для формування запасів – E_1	–311	–248	–275	63	–27
Надлишок (+) нестача(–) власного оборотного капі- талу, довгострокових кредитів для формування запасів – E_2	–311	–248	–257	63	–27
Надлишок (+) нестача(–) власного оборотного капі- талу, довгострокових, корткострокових креди- тів для формування запасів – E_3	–311	–248	–257	63	–27
Запас стійкості фінан- сового стану, дні	–23,77	–11,64	–9,11	12,13	2,53
Надлишок (+) нестача (–) джерел фінансування на 1 грн запасів, грн	–0,50	–0,41	–0,39	0,09	0,02
Номер типу фінансової ситуації відповідно класифікації	кризовий фінансовий стан	кризовий фінансовий стан	кризовий фінансовий стан	–	–

Поряд з абсолютними показниками фінансову стійкість підприємства характеризують також фінансові коефіцієнти. У табл. 5.3 визначено значення показників фінансової стійкості на основі даних РССТ.

Таблиця 5.3

Відносні показники фінансової стійкості РССТза 2007–2009 рр.

Показники	Опт. знач.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (±)				
					2008 р. від 2007 р.	2009 р. від 2008 р.	2007 р. від опт. знач.	2008 р. від опт. знач.	2009 р. від опт. знач.
1. Кофіцієнт фінансової незалежності	>0,5	0,90	0,90	0,91	–	0,01	0,40	0,40	0,41
2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,10	0,10	0,09	–	–0,01	–0,40	–0,40	–0,41
3. Коефіцієнт фінансової залежності	<2,0	1,12	1,12	1,10	–	–0,02	–0,88	–0,88	–0,90
4. Коефіцієнт фінансування	>1,0	8,57	8,68	9,61	0,11	0,93	7,57	7,68	8,61
5. Коефіцієнт заборгованості	<1,0	0,12	0,12	0,10	–	–0,02	–0,88	–0,88	–0,90
6. Коефіцієнт забезпеченості запасів	>0,8	0,50	0,59	0,61	0,09	0,02	–0,3	–0,21	–0,19
7. Коефіцієнт забезпеченості товарів	>0,5	0,63	0,74	0,77	0,11	0,03	0,13	0,24	0,27
8. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	>0,5	0,46	0,48	0,55	0,02	0,07	–0,04	–0,02	0,05
9. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у валюті балансу	0,3–0,5	0,68	0,68	0,67	–	–0,01	0,18	0,18	0,17

Продовж. табл. 5.3

Показники	Опт. знач.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення ($\pm$)				
					2008 р. від 2007 р.	2009 р. від 2008 р.	2007 р. від опт. знач.	2008 р. від опт. знач.	2009 р. від опт. знач.
10. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у валюті балансу	0,8	0,85	0,84	0,95	-0,01	0,11	0,05	0,04	0,15
11. Коефіцієнт маневреності	>0,5	0,09	0,11	0,13	0,02	0,02	-0,41	-0,39	-0,37
12. Коефіцієнт інвестування	–	1,33	1,31	1,35	-0,02	0,04	–	–	–
13. Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	–	2,00	1,70	1,65	-0,3	0,05	–	–	–
14. Коефіцієнт покриття запасів	–	0,50	0,59	0,61	0,09	0,02	–	–	–
15. Коефіцієнт фінансової стійкості (I)	–	0,90	0,90	0,91	–	0,01	–	–	–
16. Коефіцієнт фінансової стійкості (II)	>1	8,57	8,68	9,61	0,11	0,93	7,57	7,68	8,61
17. Коефіцієнт нагромадження амортизації	–	0,42	0,40	0,41	-0,02	0,01	–	–	–
18. Коефіцієнт придатності основних засобів	–	0,58	0,60	0,59	0,02	-0,01	–	–	–

Дані таблиці свідчать, що коефіцієнти фінансової незалежності, фінансової залежності та концентрації позикового капіталу знаходяться в межах рекомендованих значень, тобто частка власного капіталу у загальній вартості капіталу є значною, що притаманно організаціям споживчої кооперації.

Коефіцієнт фінансування в 8 разів перевищує оптимальне значення, тобто, в основному, діяльність спілки фінансується за рахунок власного капіталу. Відмітимо, що цей коефіцієнт має позитивну тенденцію до збільшення. Коефіцієнт заборгованості показує, що лише на 10–12 % спілка фінансує свою діяльність за рахунок позикового капіталу.

Коефіцієнт забезпеченості запасів не досягає нормативного значення, тобто підприємство фінансує свої запаси за рахунок власного капіталу на кінець 2007 року на 50 %, на кінець 2008 року – на 59 %, на кінець 2009 року – на 61 %. Відмітимо також позитивну тенденцію до збільшення цього показника. Але коефіцієнт забезпеченості товарів перевищує оптимальне значення, що є свідченням про достатність фінансування товарів за рахунок власних коштів. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів протягом 2007–2009 років мав тенденцію до зростання і у 2009 році досяг нормативу, тобто лише у 2009 році РССТ забезпечила фінансування оборотних активів за рахунок власних коштів.

Коефіцієнти реальної вартості основних засобів та реальної вартості основних засобів і запасів у валюті балансу є більшими за оптимальне значення, тобто вартість основних засобів у сукупній вартості активів перевищує 50 %, а вартість основних засобів та запасів у загальній вартості майна перевищує 80 %.

Коефіцієнт маневреності залишається нижче рекомендованого значення і свідчить про те що частка власного капіталу, яка вкладена в найбільш мобільні активи залишається незначною, але цей показник також зростає, що оцінюється позитивно.

Розраховане значення коефіцієнту інвестування свідчить про те, що необоротні активи повністю фінансуються за рахунок власного капіталу. Зниження коефіцієнту маневреності власного оборотного капіталу вказує на зменшення частки запасів у власному оборотному капіталі.

Наступний показник – коефіцієнт фінансової стійкості (I) показує, що частка стабільних джерел фінансування у їх загальному обсязі складає 90 %.

Коефіцієнт фінансової стійкості (II) свідчить про те, що поточні зобов'язання спілки можуть бути повністю погашені за рахунок власного капіталу підприємства. Відмітимо, що протягом аналізованого періоду коефіцієнт поточної фінансової сталості (II) значно перевищує норматив.

Розраховані коефіцієнти нагромадження амортизації та придатності основних засобів показують, що на підприємстві придатне до використання на кінець 2007 року – 58 % обладнання, на кінець 2008 року – 60 %, а на кінець 2009 року – 59 %.

Наочно динаміку коефіцієнтів фінансової незалежності, фінансової напруги, фінансового ризику, коефіцієнту маневрування та покриття інвестицій наведено на рис. 5.2.

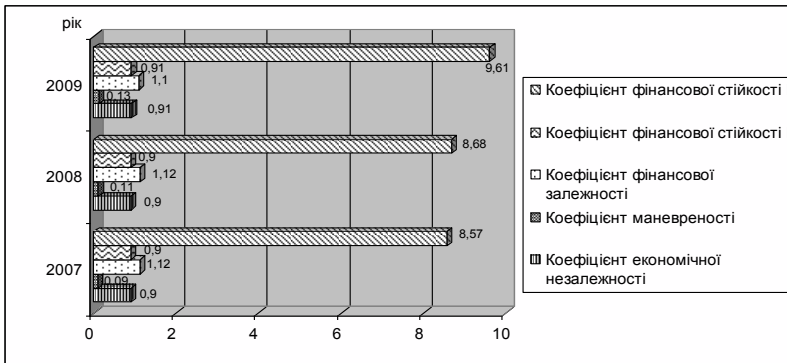

Рис. 5.2. Коефіцієнти фінансової стійкості, фінансової залежності, маневреності, економічної незалежності РССТ: 2007–2009 рр.

Отже, розраховані значення коефіцієнтів фінансової стійкості дозволяють зробити висновок про незалежність РССТ від зовнішніх джерел фінансування. Протягом 2007–2009 років вартість позикового капіталу у загальній вартості капіталу зменшується, що свідчить про задовільну структуру капіталу спілки, але за абсолютними показниками фінансової стійкості підприємство протягом 2007–2009 років знаходиться у кризовому фінансовому стані, тобто йому не вистачає власного оборотного капіталу для фінансування запасів. Також про недостатність власного оборотного капіталу для фінансування запасів свідчить і коефіцієнт забезпеченості запасів власним оборотним капіта-

лом, який залишається менше рекомендованого значення. Тому керівництву РССТ слід приділити увагу формуванню власного оборотного капіталу.

Таким чином, результати застосування усіх вищерозглянутих методів діагностики засвідчили, що протягом досліджуваного періоду РССТ перебуває у стані фінансової кризи. Це означає, що існує ймовірність банкрутства підприємства.

Платоспроможність підприємства характеризується його можливістю і здатністю своєчасно й повністю виконувати свої фінансові зобов'язання перед внутрішніми та зовнішніми партнерами, а також державою.

Основними ознаками платоспроможності є:

а) наявність у достатньому обсязі коштів на поточному рахунку;

б) відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Оцінка платоспроможності необхідна не тільки для підприємства з метою аналізу й прогнозування його подальшої фінансової діяльності, а й для його зовнішніх партнерів і потенційних інвесторів.

Взаємозв'язок між платоспроможністю та ліквідністю підприємства, ліквідністю балансу і ліквідністю активів показано на рис. 5.3.

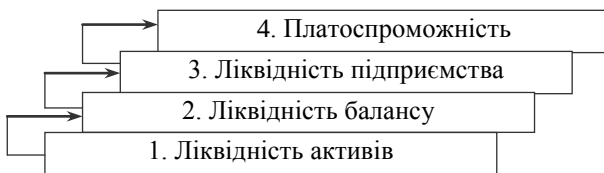

Рис. 5.3 Взаємозв'язок між показниками ліквідності та платоспроможності

Дані табл. 5.4 свідчать про те, що наведені баланси райспоживспілки не є абсолютно ліквідними, а саме: підприємство не має достатньої суми наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами ($A1 \leq П1$). На кінець 2007 року нестача найбільш ліквідних активів для покриття строкових пасивів складала 326 тис. грн, на кінець 2008 року – 274 тис. грн, на кінець 2009 року – 297 тис. грн. На кінець 2009 року найбільш ліквідні активи покривають найбільш термінові зобов'язання лише на 15,6 %, у 2007 та 2008 роках – відповідно на 12,6 % та 29,4 %;

Таблиця 5.4

Ліквідність балансу РССТ за 2007–2009 рр. (тис. грн)

Активи	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Пасиви	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Надлишок (+), нестача (–) платіжних коштів у		
								2007 р.	2008 р.	2009 р.
Найбільш ліквідні (A1)	47	114	55	Найбільш термінові зобов'язання (П1)	373	388	352	–326 $A1 \leq P1$	–274 $A1 \leq P1$	–297 $A1 \leq P1$
Які швидко реалізуються (A2)	15	26	22	Короткострокові кредити банків і позики (П2)	0	0	0	15 $A2 \geq P2$	26 $A2 \geq P2$	22 $A2 \geq P2$
Які повільно реалізуються (A3)	623	604	701	Довгострокові зобов'язання (П3)	0	0	0	623 $A3 \geq P3$	604 $A3 \geq P3$	701 $A3 \geq P3$
Які важко реалізуються (A4)	2 886	3 010	2 957	Постійні пасиви (П4)	3 198	3 366	3 383	312 $A4 \leq P4$	356 $A4 \leq P4$	426 $A4 \leq P4$
Баланс	3 571	3 754	3 735	Баланс	3 571	3 754	3 735			

– ліквідними є друга та третя група активів протягом усього аналізованого періоду. Однак, слід зазначити, що підприємство не користується послугами установ банків і не має заборгованості як за довгостроковими, так і за короткостроковими кредитами. Тому виконання другого та третього співвідношення можна вважати умовним;

– виконання четвертого співвідношення означає достатність власного оборотного капіталу як для формування важколіквідних активів, так і оборотних активів. Спостерігається позитивна тенденція до збільшення його розміру.

Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства важливе значення має розрахунок та застосування показників ліквідності. Вони дають можливість оцінити рівень платоспроможності підприємства на певний момент часу, а також у випадках надзвичайних ситуацій. З цією метою застосовують систему коефіцієнтів ліквідності, що розрізняються між собою розміром ліквідних активів та розглядаються як джерело покриття зобов'язань (табл. 5.5).

Згідно даних табл. 5.5, РССТ у 2007 та 2009 роках за коефіцієнтом абсолютної ліквідності може бути визнана неплатоспроможною, тому що він є менше рекомендованого значення. Лише станом на кінець 2009 року спостерігається зростання цього показника за рахунок значного збільшення грошових коштів на поточному рахунку. Розраховані значення свідчать про те, що підприємство може негайно за рахунок високоліквідних активів погасити лише 13 % найбільш термінових зобов'язань на кінець 2007 року, 29 % – на кінець 2008 року і 16 % – на кінець 2009 року.

У той же час, при нормативі 70–80 % підприємство за рахунок наявних грошових коштів та очікуваних надходжень від дебіторів може розрахуватись з боргами короткострокового характеру лише на 17 % у 2007 році, 36 % – у 2008 році та 22 % – у 2009 році, тобто коефіцієнт швидкої ліквідності не досягає нормативного значення протягом усього досліджуваного періоду.

Позитивним є те, що протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до зростання показника загальної ліквідності. Так, протягом 2007–2008 років має місце незначне відхилення від нормативного значення, а у 2009 році значення не тільки досягло нижньої межі оптимального значення, але й перевищило його на 0,09 (21 %). Це означає, що отримані кошти від перетворення оборотних активів на готівку станом на кінець 2009 року дозволять перекрити кредиторську заборгованість товарного характеру та поточні зобов'язання за розрахунками на 221 %.

Таблиця 5.5

Відносні показники платоспроможності РССТ за 2007–2009 рр.

Показник	Норм. значення	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (±)		Відхилення від нормативного значення		
					2008 до 2007	2009 до 2008	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,13	0,29	0,16	0,16	–0,13	–0,13	0,09	–0,04
Коефіцієнт термінової ліквідності	>0,7	0,17	0,36	0,22	0,19	–0,14	–0,53	–0,34	–0,48
Коефіцієнт загальної ліквідності	>2	1,84	1,92	2,21	0,08	0,29	–0,16	–0,08	0,21
Коефіцієнт ліквідності запасів	–	1,67	1,56	1,99	–0,11	0,43	×	×	×
Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках	–	0,04	0,07	0,06	0,03	–0,01	×	×	×
Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості	–	24,80	14,77	16,00	–10,03	1,23	×	×	×
Коефіцієнт мобільності активів	–	0,19	0,20	0,21	0,01	0,01	×	×	×
Коефіцієнт співвідношення активів	>1	0,23	0,25	0,26	0,02	0,01	–0,77	–0,75	–0,74

Співвідношення коефіцієнтів абсолютної, термінової та загальної ліквідності зображено на рис. 5.4.

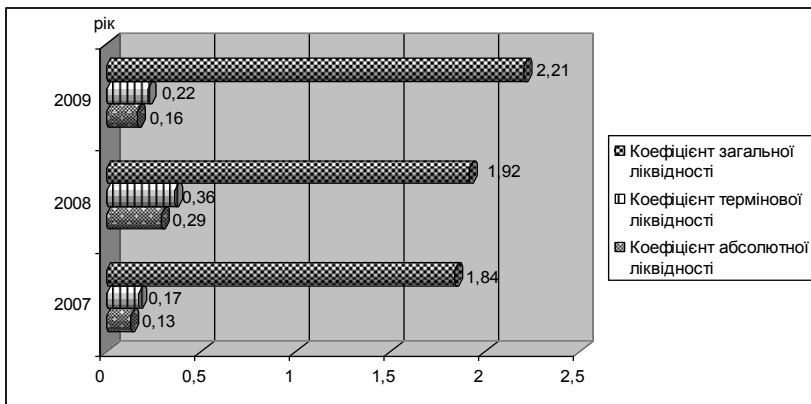

Рис. 5.4. Співвідношення коефіцієнтів абсолютної, термінової та загальної ліквідності РССТ за 2007–2009 рр.

Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості показує, що у 2009 році підприємство на 1 грн дебіторської заборгованості залучало 16 грн кредиторської, у 2008 році – 14,77 грн, у 2007 – 24,8 грн. Тобто, при недостатності власного капіталу підприємство використовувало у господарському обороті, як єдине джерело фінансування, кредиторську заборгованість.

Так як однією з основних сфер діяльності райспоживспілки є торгівля, негативним є значне відхилення значення коефіцієнту мобільності активів протягом усіх трьох років від нормативного значення (>50 %). Так, у 2007 році даний показник дорівнював 19 %, у 2008 році – 20 % та у 2009 році – 21 %. Але відбулося його збільшення, що є позитивною тенденцією.

Оскільки значну частку у загальній вартості активів займають необоротні активи, то коефіцієнт співвідношення активів протягом 2007–2009 років залишається нижче рекомендованого і у 2009 році становить 26 %, що нижче рекомендованого значення на 74 %.

Враховуючи ступінь ліквідності активів маємо можливість спрогнозувати фінансовий стан РССТ на короткострокову та довгострокову перспективу (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

**Матриця типів фінансової стійкості РССТ з
урахуванням ступеню ліквідності активів**

Тип сталості	На дату складання звітності	У коротко- строковій перспективі	У довгостро- ковій перспективі
Абсолютний	$A1 \geq П1$	$A1 \geq П1 + П2$	$A1 \geq П1 + П2 + П3$
2007	$47 \leq 373$	$47 \leq 373$	$47 \leq 373$
2008	$114 \leq 388$	$114 \leq 388$	$114 \leq 388$
2009	$55 \leq 352$	$55 \leq 352$	$55 \leq 352$
Нормальний	$A1 + A2 \geq П1$	$A1 + A2 \geq П1 + П2$	$A1 + A2 \geq П1 + П2 + П3$
2007	$62 \leq 373$	$62 \leq 373$	$62 \leq 373$
2008	$140 \leq 388$	$140 \leq 388$	$140 \leq 388$
2009	$77 \leq 352$	$77 \leq 352$	$77 \leq 352$
Передкризовий (критичний)	$A1 + A2 + A3 \geq П1$	$A1 + A2 + A3 \geq П1 + П2$	$A1 + A2 + A3 \geq П1 + П2 + П3$
2007	$685 \geq 373$	$685 \geq 373$	$685 \geq 373$
2008	$744 \geq 388$	$744 \geq 388$	$744 \geq 388$
2009	$778 \geq 352$	$778 \geq 352$	$778 \geq 352$
Кризовий	$A1 + A2 + A3 \leq П1$	$A1 + A2 + A3 \leq П1 + П2$	$A1 + A2 + A3 \leq П1 + П2 + П3$
2007	$685 \geq 373$	$685 \geq 373$	$685 \geq 373$
2008	$744 \geq 388$	$744 \geq 388$	$744 \geq 388$
2009	$778 \geq 352$	$778 \geq 352$	$778 \geq 352$

Таким чином, протягом 2007–2009 років баланси РССТ не є абсолютно ліквідними, тому що спостерігається нестача високоліквідних активів для покриття найстроковіших зобов'язань. Розраховані вище часткові показники ліквідності і платоспроможності свідчать про те, що підприємство має значні труднощі з забезпеченням належного рівня ліквідності і платоспроможності. Коефіцієнт абсолютної ліквідності лише у 2008 році досягав нормативного значення, а коефіцієнт покриття – у 2009 році. Тому керівництву РССТ потрібно розробити заходи щодо покращення свого рівня ліквідності та платоспроможності.

Що стосується використання стратегічного аналізу, то виходячи з результатів проведеного дослідження існуючих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства таку оцінку рівня пропонується здійснювати за системою показників, що

характеризують рівень фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник. Індикатори фінансової безпеки підприємства мають бути водночас показниками системи індикаторів, які характеризують стан фінансової діяльності підприємства, тобто входити до її складу, оскільки відображають певний стан цієї безпеки і повністю базуються на показниках фінансової діяльності.

З системи показників, котрі характеризують стан фінансової діяльності підприємства, слід вибрати ті з них, які відповідають наступним вимогам:

- за можливості алгоритм і формули розрахунку мають бути простими в обчисленні й розумінні;
- повинні бути суттєвими і значимими;
- базуватися на чинній бухгалтерській та статистичній звітності, а якщо є в наявності – то і оперативному;
- бути оперативними для відповідного реагування на стан фінансової безпеки;
- характеризувати якісний та кількісний стан фінансової безпеки у статиці і динаміці;
- повно і комплексно охоплювати всі сторони фінансової діяльності підприємства, адекватно відображати фінансову діяльність підприємства в комплексі;
- характеризувати достатню глибину і широту ретроспективи стану фінансової безпеки на основі постійного моніторингу;
- бути тими з них, які застосовуються в плануванні, обліку і аналізі фінансової діяльності підприємства.

Окремо слід визначитися з вимогами до інтегрального показника фінансової безпеки підприємства. До таких вимог слід віднести наступні:

- забезпечувати комплексний підхід при проведенні оцінки, спрямованої на отримання узагальненого показника фінансової безпеки;
- до складу інтегрального показника включати часткові показники;
- основний зміст інтегральної оцінки має полягати у висновках, отриманих при дослідженні часткових показників;
- необхідно забезпечити порівнянність часткових показників, які використовуються для побудови інтегрального показника, оскільки вони мають різні одиниці виміру.

Виходячи з наведених вимог визначимо показники фінансової безпеки підприємства по її окремих функціональних складових.

1. Рівень безпеки за показниками платоспроможності – $I_{\text{плат}}$ можна оцінити коефіцієнтами: поточної ліквідності – $K_{\text{н.л}}$, швидкої ліквідності – $K_{\text{шл}}$, абсолютної ліквідності – $K_{\text{ал}}$.

Визначення загального індикатора $I_{\text{плат}}$ через коефіцієнти передбачає врахування їхніх вагових часток та за формулою:

$$I_{\text{плат}} = K_{\text{н.л}} \cdot a_{\text{н.л}} + K_{\text{шл}} \cdot a_{\text{шл}} + K_{\text{ал}} \cdot a_{\text{ал}}. \quad (5.3)$$

Вагові частки кожного з коефіцієнтів визначаються експертним шляхом з врахуванням пріоритетності.

За результатами встановлення цих коефіцієнтів їхні значення порівнюють:

$$a_{\text{н.л}} = 0,08, \quad a_{\text{шл}} = 0,07, \quad a_{\text{ал}} = 0,06.$$

2. Рівень безпеки за показниками фінансової стійкості $I_{\text{фс}}$ можна оцінювати коефіцієнтами: фінансової стійкості – $K_{\text{фс}}$, фінансової залежності – $K_{\text{фз}}$, автономності – $K_{\text{ав}}$, оборотності балансу – $K_{\text{об}}$, маневреності – $K_{\text{м}}$.

Загальний індикатор $I_{\text{фс}}$ визначається виходячи із значень часткових коефіцієнтів і передбачає врахування їхніх вагових часток за формулою:

$$I_{\text{фс}} = K_{\text{фс}} \cdot a_{\text{фс}} + K_{\text{фз}} \cdot a_{\text{фз}} + K_{\text{ав}} \cdot a_{\text{ав}} + K_{\text{об}} \cdot a_{\text{об}} + K_{\text{м}} \cdot a_{\text{м}}, \quad (5.4)$$

Вагові частки кожного з коефіцієнтів можна визначати експертним шляхом з врахуванням їхньої пріоритетності. В результаті експертної оцінки отримано наступні значення цих коефіцієнтів:

$$a_{\text{фс}} = 0,06, \quad a_{\text{фз}} = 0,05, \quad a_{\text{ав}} = 0,04, \quad a_{\text{об}} = 0,04, \quad a_{\text{м}} = 0,04.$$

3. Рівень безпеки за показниками надійності підприємства $I_{\text{да}}$ можна оцінювати наступними показниками: оборотності дебіторської заборгованості – $K_{\text{дз}}$, оборотності кредиторської заборгованості – $K_{\text{кз}}$, оборотності запасів – $K_{\text{з}}$.

Загальний індикатор I_c визначається через часткові коефіцієнти і передбачає врахування їхніх вагових часток за формулою:

$$I_{\partial a} = K_{\partial z} \cdot a_{\partial z} + K_{\kappa z} \cdot a_{\kappa z} + K_z \cdot a_z. \quad (5.5)$$

Вагові частки кожного з коефіцієнтів можна визначати з врахуванням їхньої пріоритетності експертним шляхом. По результатах проведення експертної оцінки вагових коефіцієнтів їхні значення можна прийняти такими:

$$a_{\partial z} = 0,02, \quad a_{\kappa z} = 0,02, \quad a_z = 0,02.$$

Тоді інтегральний показник фінансової безпеки підприємства можна розраховувати за наступною формулою:

$$I_{\phi \partial n} = I_{\text{плат}} \cdot b_{\text{плат}} + I_{\phi c} \cdot b_{\phi c} + I_{\partial a} \cdot b_{\partial a} + I_{\partial n}, \quad (5.6)$$

де $b_{\text{плат}}$, $b_{\phi c}$, $b_{\partial a}$ – вагові коефіцієнти загальні.

Апробацію запропонованих формул розрахунків часткових та інтегрального показників фінансової безпеки проведено за показниками РССТ (табл. 5.7).

Отже, з наведених розрахунків інтегрального показника фінансової безпеки РССТ за 2007–2009 роки можна відмітити, що фінансовий стан підприємства є не стабільним і містить певні загрози. Найбільш ризиковим за інтегральним показником був 2008 рік, оскільки він є найменшим, 2009 рік характеризується поживавленням фінансово-господарської діяльності, так як інтегральним показник суттєво зріс.

Оскільки, будь-який економічний висновок має підтверджуватись розрахунками, вважаємо за доцільне застосувати вітчизняний та зарубіжний досвіди у прогнозування ймовірності банкрутства.

Прогнозування розвитку кризового фінансового стану підприємства під негативним впливом окремих факторів здійснюється на основі розробки спеціальних багатофакторних регресійних моделей, використання з цією метою аналітичного апарату SWOT-аналізу й інших методів фундаментального аналізу. У процесі прогнозування враховуються фактори, що справляють найбільш істотний негативний вплив на фінансовий розвиток і банкрутство та генерують найбільшу загрозу підприємства в майбутньому періоді.

Таблиця 5.7

Розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки РССТ за 2007–2009 роки

№	Назва показника	Теоретичне значення	Вагоме значення	Розрахункові значення показників			Значення показників з урахуванням вагомості		
				2007 рік	2008 рік	2009 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Показники платоспроможності									
1	Коефіцієнт загальної ліквідності	≥ 2	0,08	1,84	1,92	2,21	0,13	0,15	0,18
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	≥ 0,5	0,07	0,17	0,36	0,22	0,01	0,03	0,02
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	≥ 0,2	0,06	0,13	0,29	0,16	0,01	0,02	0,02
Разом за групою 1							0,15	0,2	0,22
Показники фінансової стійкості									
1	Коефіцієнт фінансової стійкості	≥ 0,6	0,06	8,57	8,68	9,61	0,51	0,52	0,58
2	Коефіцієнт фінансової залежності	≥ 0,2	0,05	0,9	0,9	0,91	0,05	0,05	0,05
3	Коефіцієнт автономії	≤ 1	0,04	0,9	0,9	0,91	0,04	0,04	0,04
4	Коефіцієнт оборотності балансу	≥ 0,7	0,04	8,54	8,6	9,3	0,34	0,34	0,37
5	Коефіцієнт маневреності	≥ 0,5	0,04	0,1	0,11	0,13	0,01	0,01	0,01
Разом за групою 2							0,95	0,96	1,05

Продовж. табл. 5.7

№	Назва показника	Теоретичне значення	Вагоме значення	Розрахункові значення показників			Значення показників з урахуванням вагомості		
				2007 рік	2008 рік	2009 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Показники «надійності» підприємства									
1	Оборотність дебіторської заборгованості	0–2	0,02	511,3	417,8	502	10,23	8,36	10,04
2	Оборотність кредиторської Заборгованості	0–2	0,02	27,69	41,8	42,3	0,55	0,84	0,85
3	Оборотність запасів	0–2	0,02	12,31	17,99	15,75	0,25	0,40	0,32
Разом за групою 3							11,03	9,6	11,21
Інтегральний показник							12,13	10,76	12,48

У світовій практиці найпоширенішими моделями оцінки фінансового стану підприємства та схильності його до банкрутства є наступні економетричні моделі, які будуються на основі фінансових коефіцієнтів:

1. Двохфакторна модель оцінки імовірності банкрутства.
2. Оцінка імовірності банкрутства на основі 2-рахунку Альтмана.
3. Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану.
4. Оцінка фінансового стану по показниках У. Бівера.
5. Прогнозна модель Таффлера.
6. Модель Спрінгейта.
7. Узагальнена модель, розроблена на основі дискримінантної функції та інші.

Таблиця 5.8

Моделі оцінки фінансового стану

Умовні позначення	Характеристика фінансового стану
Двохфакторна модель (за Федотовою М. А.) $Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_1 + 0,0579 \cdot K_2$	
Z – показник ризику банкрутства; K_1 – коефіцієнт покриття; K_2 – коефіцієнт автономії	$Z < 0$ – стійкий фінансовий стан; $Z > 0$ – нестійкий фінансовий стан
П'ятифакторна модель Альтмана $Z = 1,20 \times K_1 + 1,40 \cdot K_2 + 3,30 \cdot K_3 + 0,60 \cdot K_4 + 0,99 \cdot K_5$	
K_1 – частка власного оборотного капіталу у загальній вартості майна; K_2 – відношення резервів нерозподіленого прибутку до суми всіх активів; K_3 – рентабельність активів; K_4 – коефіцієнт фінансового левериджу; K_5 – оборотність активів	$Z \leq 1,80$ – дуже висока ймовірність банкрутства; $1,81 < Z < 2,70$ – висока ймовірність банкрутства; $2,71 < Z < 2,99$ – можливе банкрутство; $Z \geq 3,00$ – дуже низька ймовірність банкрутства.
Модель Спрінгейта $Z = 1,03 \cdot A + 3,07 \cdot B + 0,66 \cdot C + 0,4 \cdot D$	
A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів;	$Z < 0,862$ – підприємство є потенційним банкрутом;

Умовні позначення	Характеристика фінансового стану
B – відношення прибутку до сплати податків і відсотків до загальної вартості активів; C – відношення прибутку до сплати податків до короткострокових зобов'язань; D – оборотність активів, у кількості оборотів	$Z > 0,862$ – стійкий фінансовий стан
Модель Таффлера і Тішоу) $Z = 0,53 \cdot K_1 + 0,13 \cdot K_2 + 0,18 \cdot K_3 + 0,16 \cdot K_4$	
Z – показник ризику банкрутства; K_1 – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань; K_2 – відношення оборотних активів до сукупних зобов'язань; K_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів; K_4 – відношення виручки від реалізації до суми активів	$Z > 0,3$ – стійкий фінансовий стан; $0,3 < Z < 0,02$ – зона ризику; $Z < 0,2$ – нестійкий фінансовий стан
Модель Лісу $Z = 0,063 \cdot K_1 + 0,092 \cdot K_2 + 0,057 \cdot K_3 + 0,001 \cdot K_4$	
K_1 – відношення оборотних активів до сумарних активів; K_2 – відношення прибутку від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг до сумарних активів; K_3 – відношення нерозподіленого прибутку до сумарних активів; K_4 – коефіцієнт фінансового левериджу	$Z > 0,037$ – стійкий фінансовий стан; $Z < 0,037$ – нестійкий фінансовий стан

Умовні позначення	Характеристика фінансового стану
R-модель прогнозу розвитку банкрутства $Z = 1,03 \cdot A + 3,07 \cdot B + 0,66 \cdot C + 0,4 \cdot D$	
K_1 – відношення оборотного капіталу до активів;	$R < 0$ – ймовірність банкрутства максимальна (90–100 %);
K_2 – відношення чистого прибутку до власного капіталу;	$0 < R < 0,18$ – ймовірність банкрутства висока (60–80 %);
K_3 – відношення виручки від реалізації до активів;	$0,18 < R < 0,32$ – середня (35–50 %);
K_4 – відношення чистого прибутку до інтегральних (виробничих) витрат	$0,32 < R < 0,42$ – низька (15–20 %) $R > 0,42$ – мінімальна (до 10 %)

Розглянемо можливості застосування деяких із цих моделей для прогнозування банкрутства РССТ.

Розрахуємо за двохфакторною моделлю ймовірність банкрутства РССТ (табл. 8).

Таблиця 5.9

Прогноз ймовірності банкрутства РССТ за 2007–2009 рр. за двохфакторною моделлю (за Федотовою М. А.)

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Коефіцієнт покриття	1,836	1,919	2,210
Коефіцієнт автономії	0,896	0,897	0,906
Показник ризику банкрутства (Z)	–2,307	–2,395	–2,708
Рентабельність продажів	24,64	23,39	20,76

Оцінювання ймовірності банкрутства за значенням показника Z:

$Z < 0$ – ймовірність банкрутства невелика (стійкий фінансовий стан);

$Z > 0$ – ймовірність банкрутства велика (нестійкий фінансовий стан).

Застосування двохфакторної моделі для прогнозування банкрутства РССТ показало, що значення показника ризику банкрутства за 2007–2009 роки було від’ємним і поступово збільшувалося, це свідчить про нестійкий фінансовий стан та

велику ймовірність банкрутства. Рентабельність продажу підприємства протягом 2007–2009 років також постійно скорочувався, що певною мірою підвищує надійність зробленого висновку.

Розглянута двохфакторна модель не забезпечує всебічного оцінювання фінансового стану підприємства, а тому можливі відхилення прогнозу від реального сценарію розвитку.

Для прогнозування ймовірності банкрутства найчастіше використовується аналітична модель Альтмана. Цей метод запропонований в 1968 р. відомим західним економістом Альтманом. Індекс кредитоспроможності, побудований за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу, дає змогу в першому наближенні розподілити підприємства на потенційних банкрутів і небанкрутів.

Рівень загрози банкрутства підприємства в моделі Альтмана оцінюється за шкалою, наведеною в табл. 5.10.

Таблиця 5.10

Оцінювання ймовірності банкрутства за значенням Z-рахунка Альтмана

Значення показника «Z»	Ймовірність банкрутства
1,80 і менше	Дуже висока
1,81–2,70	Висока
2,71–2,99	Можлива
3,00 і вище	Дуже низька

Таблиця 5.11

Прогноз ймовірності банкрутства РСС за 2007–2009 рр. за п'ятифакторною моделлю Альтмана

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Частка власного оборотного капіталу у загальній вартості майна	0,087	0,095	0,114
Відношення резервів нерозподіленого прибутку до суми всіх активів	0,020	0,059	0,030
Рентабельність активів	2,76	6,36	3,34
Коефіцієнт фінансового левеліджу	8,57	8,68	9,61
Оборотність активів, оборотів	2,206	2,966	2,949
Z-рахунок Альтмана	7,549	8,580	9,004

Розрахунок п'ятифакторної моделі Альтмана для досліджуваного підприємства за 2007–2009 роки характеризує ймовірність банкрутства як дуже низьку. Водночас, слід звернути увагу на те, що оцінка за цією моделлю в наших економічних умовах може розглядатися як умовна або попередня.

Ще одним варіантом дискримінантної моделі є модель Лісу. За переліком врахованих показників вона значною мірою дублює Z-рахунок Альтмана, але водночас має зовсім інші вагові коефіцієнти.

$Z > 0,037$ – стійкий фінансовий стан.

$Z < 0,037$ – нестійкий фінансовий стан.

Прогноз загрози банкрутства РССТ на основі статистичної моделі Лісу дало інший результат: за 2007–2009 роки значення результативного показника менше від критичного і підприємство слід визнати банкрутом.

Таблиця 5.12

Прогноз імовірності банкрутства РСС за 2007–2009 рр.

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Відношення оборотних активів до сумарних активів	0,087	0,095	0,114
Відношення прибутку від реалізації продукції, робіт, послуг до сумарних активів	0,0276	0,0636	0,0334
Відношення нерозподіленого прибутку до сумарних активів	0,020	0,059	0,030
Коефіцієнт фінансового левериджу	8,57	8,68	9,61
Z-рахунок Лісу	0,018	0,024	0,023

Британські вчені Таффлер і Тішоу запропонували в 1977 р. чотирьох факторну прогнозну модель, при розробці якої використав наступний підхід.

При використанні комп'ютерної техніки на першій стадії обчислюються 80 відносин за даними платоспроможних компаній і компаній, що збанкрутіли. Потім, використовуючи статистичний метод, відомий як багатомірний дискримінантний аналіз, можна побудувати модель платоспроможності, визначаючи приватні співвідношення, які найкращим чином виділяють дві групи компаній та їх коефіцієнти. Такий вибіркового підрахунок співвідношень є типовим для визначення деяких

ключових вимірювань діяльності корпорації, таких як прибутковість, відповідність зворотного капіталу, фінансовий ризик і ліквідність. Об'єднуючи ці показники і зводячи їх відповідним чином до одного, модель платоспроможності надає точну картину фінансового стану корпорації.

Таблиця 5.13

**Оцінювання імовірності банкрутства за значенням
Z-рахунка Таффлера і Тішоу**

Значення показника «Z»	Імовірність банкрутства
Більше 0,3	Стійкий фінансовий стан
0,2–0,3	Зона ризику
Менше 0,2	Нестійкий фінансовий стан

Прогноз можливості банкрутства досліджуваного підприємства за 2007–2009 роки на основі моделі Таффлера і Тішоу (табл. 5.14), як і в попередньому випадку, передбачає загрозу банкрутства і свідчить, що підприємство знаходиться в зоні ризику.

Таблиця 5.14

**Прогноз імовірності банкрутства РСС за 2007–2009 рр. за
моделлю Таффлера і Тішоу**

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань	0,166	0,675	0,435
Відношення оборотних активів до сукупних зобов'язань	1,836	1,918	2,210
Відношення короткострокових зобов'язань до суми активів	1,104	0,103	0,094
Відношення виручки від реалізації до суми активів	2,397	3,239	3,247
Z-рахунок	0,23	0,146	0,34

Ряд спроб розробок аналогічних моделей було зроблено вченими з Росії. Мабуть, найбільш розповсюджена з них – чотирьохфакторна модель прогнозу ризику банкрутства (модель R), розроблена вченими державної економічної академії Іркутська.

Визначення вірогідності настання банкрутства підприємства, залежно від значення інтегрального коефіцієнту R.

Таблиця 5.15

Загальна оцінка банкрутства за R моделлю

Значення R (коефіцієнту ймовірності банкрутства)	Ймовірність банкрутства, %
Менше 0	Максимальна (90–100)
0–0,18	Висока (60–80)
0,18–0,32	Середня (35–50)
0,32–0,42	Низька (15–20)
Більше 0,42	Мінімальна (до 10)

Вірогідність банкрутства підприємства відповідно до значення моделі R визначається таким чином (табл. 5.16).

Отже, ймовірність банкрутства РССТ у 2007–2009 роках за R моделлю є мінімальною.

Таблиця 5.16

Прогноз імовірності банкрутства
РСС за 2007–2009 рр. за R моделлю

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Відношення оборотного капіталу до активів	0,192	0,198	0,208
Відношення чистого прибутку до власного капіталу	0,023	0,066	0,033
Відношення виручки від реалізації до активів	2,397	3,24	3,247
Відношення чистого прибутку до інтегральних витрат	0,034	0,0758	0,0403
R-коефіцієнт	1,782	1,905	1,966

Модель універсальної дискримінантної функції була застосована нами для діагностики ймовірності банкрутства досліджуваного підприємства. Результати її застосування (табл. 5.17) виявилися, на наш погляд, найбільш реалістичними й логічно продовжують висновки, отримані нами в ході попередньої оцінки фінансової кризи РССТ. За даними табл. 5.18 значення Z-показника дискримінантної функції у 2007 та 2009 році знаходилося в межах від 1 до 2 і свідчить про те, що фінансова рівновага підприємства порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує.

Таблиця 5.17

**Прогноз імовірності банкрутства РСС за 2007–2009 рр. за
універсальною дискримінантною моделлю**

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Відношення чистого грошового потоку до зобов'язань	0,126	0,294	0,156
Відношення валюти балансу до зобов'язань	9,574	9,675	10,659
Відношення прибутку до валюти балансу	0,03	0,059	0,03
Відношення прибутку до виручки від реалізації	0,008	0,018	0,009
Відношення виробничих запасів до виручки від реалізації	0,0148	0,010	0,0123
Оборотність капіталу	2,397	3,239	3,247
Z-показник узагальноної дискримінантної функції	1,537	2,222	1,761

Отже, за результатами діагностики ймовірності банкрутства на основі дискримінантних статистичних моделей нами встановлено, що їх використання значно підвищує якість аналізу. Але більшість наведених моделей розроблена для економічних умов, що відрізняються від існуючих в Україні. Це певною мірою знижує об'єктивність висновків, отриманих на їх основі.

Таблиця 5.18

**Загальна оцінка банкрутства за Z-показником
узагальноної дискримінантної функції**

Значення показника «Z»	Імовірність банкрутства
Більше 2	Стійкий фінансовий стан
1–2	Фінансова рівновага порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує
0–1	Підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснило санаційних дій
Менше 0	Підприємство напівбанкрут

Відмінності в темпах інфляції і фазах циклу, особливо в фондо-, енерго-, трудомісткості виробництва, інший податковий

клімат вимагають відповідного корегування моделей, а також складання за їх допомогою прогнозів.

За результатами аналізу фінансового стану та загрози банкрутства РССТ можна зробити висновок, що фінансова рівновага підприємства порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує.

До основних функціональних завдань управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання належать: оцінка рівня фінансової безпеки, ідентифікація чинників, що впливають на неї та їх формалізація, а також розробка системи заходів, що дозволять нівелювати дію різних загроз.

Аналіз фактичного рівня фінансової безпеки – ключовий етап управління нею. Тому дуже важливо правильно вибрати інструментарій для здійснення такої оцінки. В теорії фінансового менеджменту та антикризового управління існує чимало методів прогнозування банкрутства, на базі яких здійснюють аналіз фінансової безпеки підприємств. Однак більшість із них не є адаптованими для вітчизняної практики функціонування підприємств, оскільки не враховують галузевих особливостей, тощо.

Оцінку рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання можна здійснювати на основі дослідження грошових потоків підприємств, а саме показника чистого грошового потоку в розрізі видів фінансово-господарської діяльності підприємства. З цією метою розроблено матрицю динамічної фінансової рівноваги РССТ (табл. 5.19).

Даний підхід обумовлений тим, що показник чистого грошового потоку є індикатором результативності господарської діяльності підприємства та значною мірою визначає його фінансовий стан. Адже грошові потоки тісно пов'язують всі сфери діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну.

Теоретично можливими є 8 варіантів позицій, проте найбільш реальними є такі: «Згортання діяльності», «Поріг банкрутства», «Становлення», «Дилема», «Самофінансування», «Розвиток».¹

¹ Підхонний О. М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. М. Підхонний, Л. С. Яструбецька // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

Виходячи з вищенаведеного, визначимо позицію РССТ на матриці фінансової рівноваги (табл. 5.19). Інформаційною базою для цього є Звіт про рух грошових коштів (форма 3) РССТ за 2007, 2008, 2009 роки.

Таблиця 5.19

**Позиція РССТ на матриці фінансової
рівноваги у 2007–2009 рр.**

Рік	Значення чистого грошового потоку			Позиція матриці
	операційна	інвестиційна	фінансова	
2007	+512	–154	–1	«Самофінансування»
2008	+720	–35	+1	«Розвиток»
2009	+337	–38	+17	«Розвиток»

За даними табл. 5.19, протягом 2007 року спілка отримала дефіцит грошових коштів за інвестиційною та фінансовою діяльністю і надлишок – за операційною. Це дозволило визначити її позицію в цьому році на рівні «Самофінансування», оскільки грошові потоки від операційної діяльності забезпечували фінансовими ресурсами інвестиційну та фінансову діяльності. У 2008 році РССТ, крім надходжень грошових коштів від операційної діяльності, отримала незначні надходження від фінансової діяльності. Така ж ситуація склалася і в 2009 році, що характеризує підприємство з позиції фінансової рівноваги як «Розвиток».

Отже, проведений аналіз фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, прогнозування банкрутства РССТ дав змогу ідентифікувати її фінансовий стан як кризовий. Є підстави вважати, що однією з причин фінансової кризи спілки є хибна політика управління грошовими потоками, прийнята керівництвом, що розрахована переважно на вирішення поточних і короткострокових завдань. Вона не може бути ефективною в довгостроковому періоді, а тому потребує перегляду з урахуванням стратегічних завдань фінансово-господарської діяльності підприємства.

Вирішення такої проблеми може бути досягнуте шляхом використання системи «прискорення-уповільнення» платіжного обороту, тобто збільшення швидкості надходження грошових коштів та зменшення темпів їх витрачання. Прискорення над-

ходження грошових коштів у короткостроковій перспективі можна досягти здійсненням наступних заходів:

- забезпечення часткової або повної передоплати за надання послуг, що користуються постійним попитом – стане ефективним способом залучення додаткових коштів та страхування від можливої неоплати проведених робіт;
- збільшення розміру цінових скидок клієнтам при готівкових розрахунках;
- скорочення термінів відстрочки оплати наданих послуг.

Уповільнення витрачання грошових коштів у короткостроковому періоді можна досягти, виходячи зі специфіки досліджуваного підприємства та структури його активів, замінивши купівлю довгострокових активів на їх оренду.

Однак описані шляхи, здійснені у короткостроковому періоді, можуть створювати певні проблеми у довгостроковому.

Запропоновані інструменти визначення рівня фінансової безпеки – матриця динамічної фінансової рівноваги, що побудована на основі фінансових показників та якісний показник рівня фінансової безпеки, що визначається експертним шляхом дозволяють зробити комплексні висновки про рівень фінансової безпеки на підприємстві, що сприятиме розробці ефективної системи заходів щодо нейтралізації дії окремих чинників на фінансову безпеку, а отже забезпечить підвищення її рівня.

Таким чином, результати застосування усіх вищезрозглянутих методів діагностики фінансового стану засвідчили, що протягом досліджуваного періоду РССТ перебувала у стані фінансової кризи. Проте результати аналізу грошових потоків створюють інше враження: підприємство має численні фінансові проблеми, пов'язані з низькою якістю управління грошовими потоками. Але йому все ж таки вдається їх вирішувати і забезпечувати фінансування поточної діяльності.

Таким чином, фінансова безпека суб'єкта підприємництва як сукупність умов і чинників характеризує поточний стан його фінансової діяльності, стабільність, стійкість і поступовість її розвитку. Фінансова безпека на рівні підприємства є складовою фінансової безпеки регіону. З одного боку вона виступає, як ступінь інтеграції фінансової системи підприємства в фінансово-кредитну сферу; з іншого – певною мірою як незалежність фінансової системи підприємства від фінансово-кредитної сфери регіону.

Взаємозв'язок і взаємовплив систем забезпечення фінансової безпеки на рівнях регіону і підприємства здійснюється шляхом функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки регіону. Знання структури механізму забезпечення фінансової безпеки на рівні регіону та держави дає можливість розуміти основні шляхи взаємозв'язку і взаємовпливу стану фінансової безпеки регіону і підприємства.

Таким чином, знання основних шляхів взаємного впливу фінансової безпеки регіону і підприємства надає можливість з більш системних позицій забезпечувати фінансову безпеку на цих рівнях управління.

5.3. Принципи регіональної політики забезпечення фінансової безпеки

Принципи забезпечення фінансової безпеки, якими мають керуватися суб'єкти фінансової безпеки на певному етапі історичного розвитку, були обґрунтовані українськими вченими О. І. Барановським та М. М. Єрмошенком.

М. М. Єрмошенко зазначає, що, передумовою створення й ефективної діяльності системи забезпечення безпеки фінансово-кредитної сфери є безумовне дотримання принципів організації фінансової безпеки. До таких принципів відносять: необхідність розроблення і прийняття державної стратегії забезпечення фінансової безпеки у складі відповідних концепції та програми; визначення й затвердження на державному рівні національних інтересів фінансової безпеки; визначення час від часу пріоритетів та основних напрямів державної політики у сфері фінансової безпеки; наявність сукупності основних критеріїв фінансово-кредитної сфери з точки зору дотримання її безпеки; необхідність визначення порогових значень показників фінансової безпеки та їх порівняння з поточними; визначення і чітке виконання функцій та повноважень суб'єктів системи фінансової безпеки; необхідність структурного формування й правового оформлення системи фінансової безпеки; постійний моніторинг основних показників фінансової безпеки.¹

¹ Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

О. І. Барановський свідчить, що система забезпечення фінансової безпеки має базуватися на таких принципах: законності; обґрунтованості; керованості; справедливості і рівноправності; презумпції, що жодні масові та грубі порушення фінансових інтересів громадян України не залишаються безкарними; наявності й дієвості правового механізму та механізму розв'язання правових спорів і конфліктів у сфері фінансової безпеки; багатомірності; комплексності; неподільності; взаємної відповідальності всіх суб'єктів фінансової безпеки; забезпечення балансу фінансових інтересів громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій, установ, галузей, регіонів, держави і суспільства в цілому; вчасності й адекватності заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних фінансових інтересів; дотримання максимально припустимого рівня прозорості у сфері фінансової безпеки; еволюційності; наступництва; послідовності; інтегрованості у міжнародні системи фінансової безпеки; невторчання у внутрішні справи держави та необхідність її згоди на дії з боку міжнародного співтовариства, що стосується її суверенних справ; пріоритету договірних (мирних) заходів у розв'язанні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів фінансового характеру; сумісності; неподільності та недоступності індивідуальним покупцям ресурсів, що витрачаються на забезпечення фінансової безпеки суспільства в цілому, неможливості виключення з числа користувачів суспільними благами тих людей, хто з тих чи інших причин не сплачує за них; варіантності; співмірності технічної і соціальної складової фінансової безпеки за безумовного пріоритету останньої; стабільності й надійності; прийнятого ризику; ефективності.¹

Регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України та є тісно пов'язаною зі здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою, що реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним і соціальним розвитком України та її регіонів – Автономної

¹ Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.¹ Регіон варто розглядати як адміністративну одиницю субнаціонального рівня, що має визначені кордони, знаходиться в ієрархічній системі державного управління, і на ній поширюється дія одного кола нормативно-правових актів.

Концепцією державної регіональної політики виділені такі принципи забезпечення фінансової безпеки: конституційність та законність – реалізація політики здійснюється відповідно до Конституції і законів України, актів Президента України й Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; забезпечення унітарності України і цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем; поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів; максимальне наближення послуг, що надаються органами державної влади й органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів; диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв і строків, визначених законодавством; стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні й реалізації заходів щодо регіонального розвитку².

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року визначені принципи політики регіонального розвитку в Україні.³ З погляду забезпечення фінансової безпеки їх зміст розкривається в наступному:

– принцип програмування передбачає щорічне планування необхідних витрат Державного бюджету, що є запорукою забезпечення фінансової безпеки регіонів;

¹ Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надтир'я. – 2001. – 528 с.

² Концепція державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 року. № 349 // Офіційний вісник України. – № 4. – 2001. – № 22 (15.06.03), Ст. 983.

³ Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>

– принцип концентрації. У зв'язку з обмеженістю державних фінансових ресурсів при реалізації завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку, вони концентруються на географічно визначених територіях, визначається ієрархічність пріоритетів відповідно до сформульованих цілей, тощо;

– принцип синхронізації дій передбачає синхронність дій здійснення основних реформ, які забезпечують фінансову безпеку регіонів, узгодження пріоритетів та дій центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

– принцип поляризованого розвитку передбачає формування «опорних регіонів», в яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси з подальшим розповсюдженням інноваційної активності в інші регіони;

– принцип додатковості передбачає, що державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з Державного та місцевого бюджетів;

– принцип субсидіарності передбачає надання адміністративної послуги, яка максимально наближується до безпосереднього споживача із урахуванням повноти й належної якості цієї послуги шляхом концентрації матеріальних і фінансових засобів на відповідних територіальних рівнях управління;

– принцип збалансованого розвитку зумовлює диференціювання надання державної підтримки регіонам з урахуванням особливостей їх потенціалу і відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;

– принцип партнерства передбачає тісну співпрацю між центральними й місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, недержавними організаціями, суб'єктами підприємництва, моніторингу та оцінювання фінансової безпеки регіонів;

– принцип єдності передбачає забезпечення суспільної єдності, економічної єдності, просторової єдності.

Для повноти до принципів регіональної політики необхідно віднести принцип своєчасності й адекватності заходів для забезпечення фінансової безпеки, пов'язаних із запобіганням, нейтралізацією та ліквідацією фінансових загроз і небезпек та захистом фінансових інтересів населення залежно від стану фінансової

системи регіону, що, на відміну від інших, дозволяють формувати систему фінансової безпеки регіону й забезпечують ефективність здійснення заходів забезпечення фінансової безпеки регіону залежно від стану фінансової системи.

У стратегії фінансової безпеки регіону доцільно структурувати такі найважливіші аспекти: визначити – мету та завдання фінансової безпеки регіону в конкретних умовах її соціально-економічного розвитку на коротко- і довгострокову перспективу; засоби й інструменти вибраної стратегії; характеристику внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці на всіх рівнях їх виникнення; засоби та способи протидії загрозам фінансової безпеки; критерії і параметри, які характеризують регіональні інтереси в усьому розмаїтті фінансових відносин; формування фінансової, грошово-кредитної, валютної, бюджетної, податкової, митної, інвестиційної, розрахункової, цінової, банківської політики, а також інституційних перетворень і необхідних механізмів, що усувають або пом'якшують вплив факторів, які підривають фінансову стійкість особи, домашнього господарства, верств населення, господарюючих суб'єктів, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства в цілому; систему конкретних заходів, спрямованих на реалізацію намічених цілей, яка включає способи гарантування певного стану фінансової безпеки.

Стратегію фінансової безпеки регіону необхідно будувати на аналізі поточного стану економічних процесів, шляхів, факторів і способів позитивного впливу на економічну ситуацію для запобігання чи пом'якшення загроз нестійкості, а також розв'язання завдань економічної й фінансової стабілізації і створення фінансових умов та ресурсів економічного зростання.

В основі системи фінансової безпеки повинна лежати система контролю, яка стежитиме не тільки за доцільністю і вчасністю використання ресурсів, але й за рівнем їхньої окупності.

У стратегії економічного розвитку держави та концепції регіональної політики мають відображатись розділи, які визначають зміст стратегії фінансової безпеки регіону.

Основні напрями нейтралізації проблемності в регіонах, на думку В. К. Сенчагова, зводяться до наступних блоків: оздоровлення фінансів і відновлення умов зростання реального сектора економіки; організація збалансованих та прозорих фінансових взаємин по вертикалі державного управління: центр – регіони;

регламентація грошово-сурогатного обороту й ослаблення його тиску на кредитно-фінансові й грошові відносини в економіці; усунення криміналізації фінансово-грошової сфери¹.

Для побудови справжньої системи фінансової безпеки регіону, а не штучного об'єднання окремих розрізнених елементів необхідно насамперед чітко визначитися з предметом захисту, після чого з'ясовувати вже його конкретні методи та засоби. Предметом захисту, на наш погляд, є фінансові інтереси регіону.

Під національними фінансовими інтересами слід розуміти сукупність об'єктивних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток фінансово-кредитної сфери, а через неї й національної економіки в цілому.² Національні фінансові інтереси можна поділити на поточні (тактичні), пов'язані з розв'язанням невідкладних проблем та усуненням загроз, що призвели до кризових явищ у фінансово-кредитній сфері, які в такому вигляді є пріоритетами державної політики щодо забезпечення фінансової безпеки на певний період, і довгострокові (стратегічні), що є вираженням цілей зазначеної економічної політики держави в цілому на перспективу.

Забезпечення фінансової безпеки держави асоціюється із захистом національних інтересів, відповідно при розгляді фінансової безпеки регіону доцільно виділяти регіональні інтереси. До основних регіональних інтересів необхідно віднести: підвищення ефективності фінансової системи регіону; створення і підтримання на відповідному рівні регіональних бюджетно-фінансових й інших економічних засобів регулювання економіки; створення та постійне вдосконалення правової основи, що забезпечує ефективне формування і функціонування фінансової системи регіону; надання можливості регіону для використання наявних ресурсів; створення та постійне вдосконалення правоохоронного механізму із захисту фінансової системи від кримінальних процесів і зазіхань; залучення іноземного капіталу на вигідних для регіону України умовах; стабільність суспільно-

¹ Экономическая безопасность России: Общий курс : учебник / под ред. Сенчагова В. К. – М. : Дело, 2005. – 896 с.

² Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

політичної та національно-етнічної ситуації й ін. Механізм забезпечення фінансової безпеки регіону можна подати наступним чином (рис. 5.5).

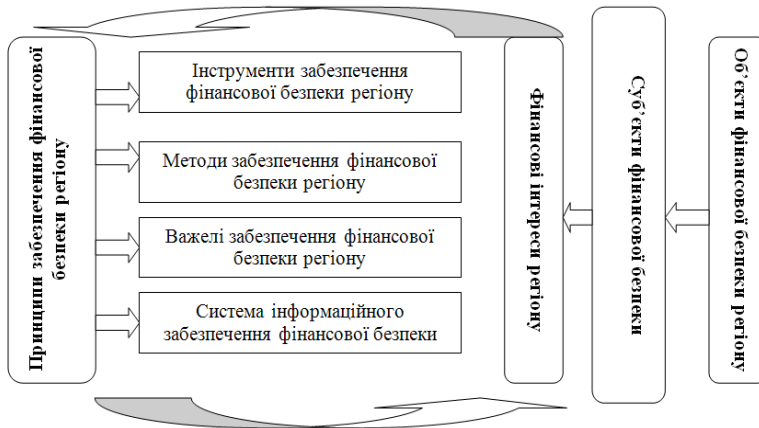

Рис. 5.5. Механізм забезпечення фінансової безпеки регіону

В основі механізму забезпечення фінансової безпеки регіону знаходиться системне поєднання певних інструментів, методів, важелів та інформаційного забезпечення, створюваних на базі принципів забезпечення фінансової безпеки, що об'єктивно існують як економічні закономірності, а також виробляються суб'єктами управління фінансової безпеки регіону для досягнення і захисту фінансових інтересів останнього.

Взаємозв'язок і взаємовплив систем забезпечення фінансової безпеки на рівнях держави і підприємства здійснюється шляхом функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки держави. Для здійснення аналізу фінансової діяльності підприємства з боку держави потрібно використовувати наскрізні індикатори фінансової безпеки: від національного рівня до підприємства.

Побудова будь-якої системи, у тому числі системи фінансової безпеки, неможлива без визначення певних критеріїв. Саме за допомогою визначених індикаторів за їх обґрунтованими значеннями можна здійснювати аналіз стану фінансової безпеки різних об'єктів, що дозволить спрогнозувати та попередити негативні тенденції, визначити та мінімізувати негативні наслідки.

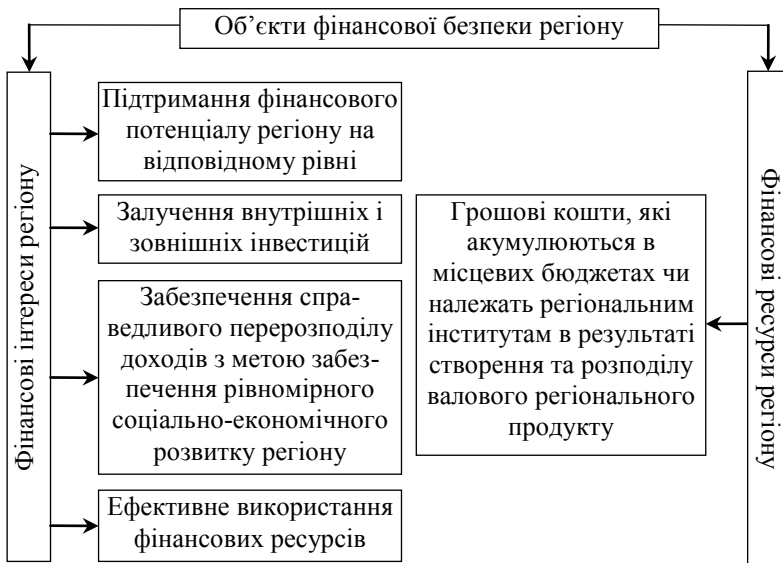

Рис. 5.6. Об'єкти фінансової безпеки регіону

Індикатори фінансової оцінки мають бути підібрані у відповідності до кожного об'єкта оцінки. До індикаторів (показників) фінансової безпеки регіонів зазвичай відносять:

1. Темпи зростання (зменшення) валового регіонального продукту.
2. Індекси споживчих цін.
3. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу.
4. Коефіцієнт покриття експортом імпорту.
5. Прострочена заборгованість.
6. Темпи зростання (зменшення) фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування.
7. Частка безробітних у загальній величині до економічно активного населення.
8. Темпи зростання (зменшення) суми заборгованості по виплаті заробітної плати.
9. Відношення витрат до доходів.
10. Темпи зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення економічних злочинів.

Рис. 5.7. Класифікаційні ознаки та оціночний апарат регіональних індикаторів фінансової безпеки

Індикатор за своєю сутністю є цифровим показником, розрахованим згідно з динамікою певних економічних величин, який використовують при виборі економічної політики, обґрунтуванні її методів, визначенні напрямку економічних процесів та оцінці їх результативності, тобто рівня досягнення поставлених цілей. Кожен показник має власний ваговий коефіцієнт, що використовується у розрахунках (табл. 5.20).

Таблиця 5.20

Показники фінансової безпеки регіонів*

Назва показника, p_i	Ваговий коефіцієнт, λ_i
1. Темпи зростання (зменшення) валового регіонального продукту, %	0,131
2. Індекси споживчих цін, %	0,120
3. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, тис. дол. США	0,074
4. Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,040
5. Частка простроченої дебіторської заборгованості в загальній величині дебіторської заборгованості, %	0,023
6. Частка простроченої кредиторської заборгованості в загальній величині кредиторської заборгованості, %	0,023
7. Темпи зростання (зменшення) фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, %	0,103
8. Частка безробітних в загальній величині до економічно активного населення, %	0,063
9. Темпи зростання (зменшення) суми заборгованості по виплаті заробітної плати, %	0,057
10. Відношення витрат до доходів населення	0,091
11. Темпи зростання (зменшення) суми матеріальних втрат регіону внаслідок вчинення економічних злочинів, %	0,109

Примітка. * Медвідь М. М. Визначення переліку показників для оцінювання стану фінансової безпеки регіонів / Медвідь М. М. // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 95. – С. 144–149.

Розвиток регіонів, їх валовий регіональний продукт значно відрізняються. Не завжди інтереси регіону збігаються з інтересами держави. Такі моменти можуть призвести до сепаратизму. Проблема фінансових обмежень у більшості регіонів є гострою.

Наявність цих обмежень, природно, звужує можливості адаптивного розвитку основних елементів відтворювального процесу. Потреба в удосконаленні системи захисту фінансової безпеки регіону змушує шукати способи чіткого оцінювання наявних і потенційних загроз у фінансовій системі, усталеної системи показників (індикаторів), які б сигналізували про негативний розвиток подій у всіх її сферах.

Отже, забезпечення фінансової безпеки регіону є важливим завданням, вирішення якого дозволить підняти загальний рівень економічного розвитку держави.

5.4. Розвиток малого підприємництва в системі забезпечення фінансової безпеки регіону

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюють один одного малі, середні та великі підприємства. В економічно розвинених країнах, як свідчать статистичні дані, найчисельнішим сектором економіки, 93–99 % від загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності є малі підприємства.¹ Від 50 до 70 % ВВП розвинених країн виробляється саме в цьому секторі.² Отже, розвиток малих підприємств є рушійною силою для розвитку економіки кожної країни.

Малі підприємства виконують ряд соціально-економічних функцій, серед яких найважливішими є боротьба з безробіттям, наповнення бюджету, активізація інноваційного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави та регіону. За даними ООН, у малих підприємствах зайнято близько 50 % працездатного населення світу, в країнах ЄС станом на 1 січня 2010 року цей показник відповідно становить 60–70 %, в США – більше 52 %, в Японії – 85 %. У Північній Америці малі та середні підприємства створюють 60–75 % нових робочих місць. 64 % малих підприємств, зареєстрованих на території Європейського Союзу – займаються розробкою та впровадження інновацій.²

¹ Визначення розмірів підприємства. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт журналу «Актуальний бізнес» – Режим доступу : <http://www.ubsjournal.com/2010-05317-07-35-45/1580-predpeizatie>.

² National accounts – GDP [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Європейської Комісії. – 2010. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/National_accounts_-_GDP

Основні показники розвитку малого підприємництва в Україні подані в табл. 5.21, рис. 5.8, рис. 5.9.

Таблиця 5.21

Показники розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні

Показник	Рік				
	2000	2004	2006	2009	2010
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, шт.	44	60	72	73	63
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	1 730,4	1 978,8	2 232,3	6 450,9	4 960,2
З неї найманих працівників, тис. осіб	1 709,8	1 928,0	2 158,5	3 665,8	3 034,3
Частка ВВП, що виробляється малими підприємствами, %	7	10	14	17,5	17,3

Складено автором. Джерело : Розвиток малих підприємств в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

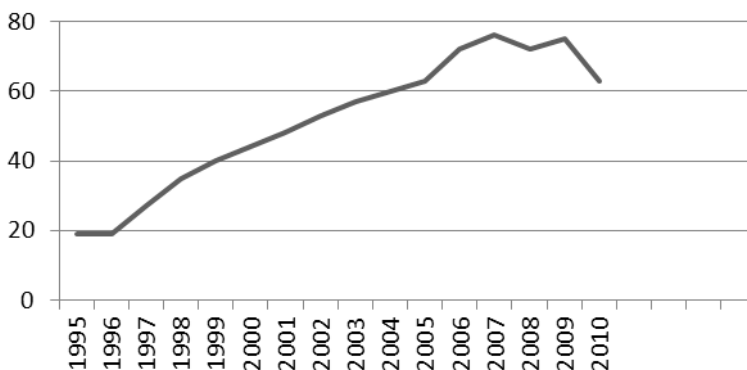

Рис. 5.8. Динаміка кількості суб'єктів малого бізнесу на 10 тис. осіб населення

Складено автором. Джерело : Розвиток малих підприємств в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

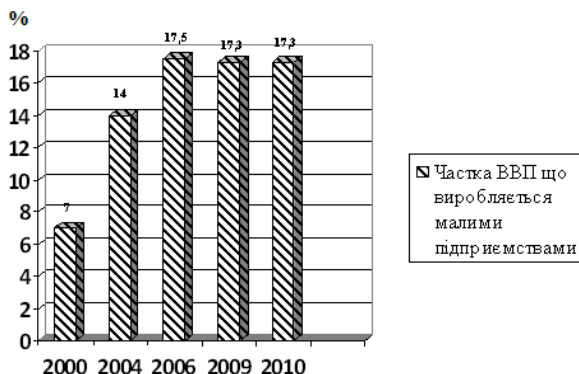

Рис. 5.9. Динаміка частки ВВП, що продукується суб'єктів малого підприємництва в 2000–2010 рр.

Складено автором. Джерело: Розвиток малих підприємств в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Розвиток малого підприємництва в Україні характеризується низькою кореляцією кількісних та якісних показників розвитку малого підприємництва. Так, за аналізований період, темп приросту частки ВВП, що виробляються суб'єктами малого підприємництва становив 147,14 %, тоді як темп приросту кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення склав 164,55 %.

Актуальним є дослідження світового досвіду та вітчизняної практики побудови механізму підтримки та розвитку малого підприємництва. Важливо виділити малі підприємства з усієї множини на основі відповідних критеріїв.

На сьогодні і в теорії, і в практиці не існує єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва. В 75 досліджених країнах світу для характеристики малих підприємств використовують понад 50 різних статистичних показників, дослідження яких можна провести за двома напрямками:

- урахування критеріїв ідентифікації малих підприємств;
- аналіз рівня уніфікації критеріїв ідентифікації малих підприємств.

Багатовекторність досліджень малих підприємств визначає необхідність систематизації існуючих підходів до ідентифікації

малих підприємств. Для цього проаналізуємо найбільш поширені якісні та кількісні критерії віднесення підприємств до малих (табл. 5.22).

Таблиця 5.22

Критерії ідентифікації малих підприємств

Критерії	Показники
1. Кількісні	
1.1. Основні	- кількість працюючих.
1.2. Додаткові	- річний обсяг продукції; - вартість основних фондів; - річний обсяг товарообігу; - річний розмір прибутку; - розмір статутного капіталу; - розмір активів; - розмір річного доходу; - обсяг щорічних продажів.
2. Якісні	- незалежний менеджмент; - обмеженість джерел фінансування.

Складено автором. Джерела:

1. Визначення розмірів підприємства. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт журналу «Актуальний бізнес». – Режим доступу : <http://www.ubsjournal.com/2010-05-17-07-35-45/1580-predpriyatie>.

2. Говорушко Т. А. Ефективність розвитку підприємництва у харчовій промисловості України : дис. д.е.н.: 08.00.03 / Говорушко Тамара Андріївна. – К., 2008. – 453 с.

Широка «диверсифікація» критеріїв ідентифікації малих підприємств призвела до розробки кожною країною та міжнародними об'єднаннями своєї методики віднесення підприємств до малих. Здійснений аналіз дозволив виділити три рівні уніфікації критеріїв віднесення підприємств до малих форм господарювання:

- на рівні регіону (наприклад, США, Канада);
- на рівні держави (наприклад, Російська Федерація, Україна, Японія);
- на рівні міжнародний об'єднань (наприклад, ЄС).

Враховуючи, що для більшості країн характерними є використання кількісних параметрів, в основному – кількості працюючих, діючі підходи до ідентифікації малих підприємств можна класифікувати за наявністю якісних критеріїв та використанням «галузевої диференціації», використовуючи наступну матрицю (рис. 5.10). Виключенням є позиція Індії, в якій згідно з Законом «Розвиток малого, середнього та великого бізнесу»

№ 27200, малі підприємства ідентифікуються лише за наявністю якісних показників та «галузевою диференціацією».¹

		Якісні параметри	
		+	–
Галузева диференціація	+	1. «ретельна ідентифікація»: США, методика Болонського комітету	2. «статистична ідентифікація» Японія, Південна Корея
	!	3. «уніфікована ідентифікація»: країни ЄС, Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина	4. «поверхнева ідентифікація»: Бразилія, Республіка Коста-Ріка

Рис. 5.10. Матриця класифікації діючих підходів ідентифікації малих підприємств

Складено автором. Джерело:

1. The Micro, Small and Medium Enterprises Development ACT, 2006, No. 27 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства мікро-, малих та середніх підприємств Індії. – Режим доступу : <http://www.dcmsme.gov.in>

2. Table of Small Business Size Standards Matched to North American Industry Classification System Codes, November 5, 2010. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Адміністрації малого бізнесу США. – Режим доступу :

http://www.sba.gov/sites/default/files/Size_Standards_Table.pdf

3. Bolton J. Small Firms; Report of tse Commitete of inguiru on Small Firms. UK; HMSO. 4811, November 1971. P. 28. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міжнародної Фінансової компанії. – Режим доступу : <http://www.ifc.org>

4. White Paper on Small and Medium Enterprises in Japan: Finding Vitality through Innovation and Human Resources, Japan Small Business Research Institute, September 2009. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Інституту дослідження малого бізнесу Японії. – Режим доступу :

http://www.chusho.meti.go.jp/pamflet/hakusyo/h21/h21_1/2009hakusho_eng.pdf

5. Key Small Business Statistics: Industry Canada, Small Business and Tourism Branch, January 2010. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства промисловості Канади. – Режим доступу :

[http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf/\\$FILE/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf](http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf/$FILE/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf) (accessed on May 12, 2010).

Запропонована матриця класифікації діючих підходів ідентифікації малих підприємств дозволяє виділити чотири групи країн. Перша група країн «ретельної ідентифікації» характеризується одночасним використанням якісних та кількісних критеріїв ідентифікації малих підприємств, та широким застосуванням «галузевої диференціації».

¹ The Micro, Small and Medium Enterprises Development ACT, 2006, No. 27 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства мікро-, малих та середніх підприємств Індії. – Режим доступу : <http://www.dcmsme.gov.in>

До групи «ретельної ідентифікації» можна віднести США, країни, що використовують методику Болонського комітету. Так, в США малими вважаються виключно приватні підприємства, що не займають домінуючої позиції на товарних ринках. Відповідно до критеріїв, визначених Адміністрацією малого бізнесу США, в якості малих розуміються: у оптовій торгівлі – підприємства з валовим доходом до 22 млн дол. США. на рік та чисельністю працівників до 100 чол., у роздрібній торгівлі – до 3,5 млн дол. США, у будівництві – від 7,5 до 17 млн дол. США., у складському господарстві – до 500 чол., у різних галузях промисловості – від 250 до 1 500 чол.¹ Яскравим прикладом «ретельної ідентифікації» є методика, запропонована Болонським комітетом, згідно з якою малим підприємством визнаються фірми, що відповідають якісним і кількісним критеріям (табл. 5.23).

Таблиця 5.23

Критерії ідентифікації малих підприємств, запропоновані Болонським комітетом

Критерії ідентифікації	Загальні вимоги
Якісні	1. Невелика частка ринку. 2. Управління фірмою здійснюється її власником особисто, а не за допомогою формалізованої управлінської структури. 3. Фірма є незалежною
Галузева диференціація	Оптова торгівля – оборот до 200 000 ф. ст./рік; Роздрібна торгівля/ послуги – оборот до 500 000 ф. ст./ рік; Промисловість – кількість працюючих не більше 200 чоловік.

Складено автором. Джерело: Bolton J. Small Firms; Report of tse Commitete of inguiru on Small Firms. UK; HMSO. 4811, November 1971. P. 28. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міжнародної Фінансової компанії. – Режим доступу : <http://www.ifc.org>

Японія, Канада та Південна Корея є яскравими прикладами другої групи – групи «статистичної ідентифікації», яка характеризується раціональним поєднанням «галузевої диференціації» з

¹ Table of Small Business Size Standards Matched to North American Industry Classification System Codes, November 5, 2010. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Адміністрації малого бізнесу США. – Режим доступу : http://www.sba.gov/sites/default/files/Size_Standards_Table.pdf

розрахунком найбільш поширених кількісних критеріїв та без урахування якісних індикаторів. Наприклад, в Канаді у сфері послуг до малих відносяться підприємства із максимальною чисельністю 50 працівників і річним валовим оборотом не більше 5 млн дол. США, у сфері виробництва – відповідно 100 працівників та 10 млн дол. США.¹

В Японії, відповідно до діючого Закону про малі та середні підприємства від 1963 року, з урахуванням останніх змін та доповнень, до малих відносять підприємства з відповідними граничними показниками чисельності працівників і розміру статутного капіталу:

- у промисловості, транспорті – 300 чоловік і 300 млн єн;
- у оптовій торгівлі – 100 чоловік і 100 млн єн;
- у роздрібній торгівлі – 50 чоловік і 50 млн єн;
- у сфері послуг – 100 чоловік і 50 млн єн.²

До третьої групи – «уніфікованої ідентифікації», можна віднести країни ЄС, в яких, згідно з Рекомендаціями Комісії 2003/361/ЄС від 6 травня 2003 року малими вважаються підприємства, що регулярно займаються господарською діяльністю і відповідають встановленим кількісним критеріям (табл. 5.24).

Таблиця 5.24

Критерії ідентифікації підприємств на території ЄС

Підприємства	Чисельність працівників	Річний оборот	Річний баланс
Мікро	< 10 чол.	≤ 2 млн євро	≤ 2 млн євро
Малі	< 50 чол.	≤ 10 млн євро	≤ 10 млн євро
Середні	< 250 чол.	≤ 50 млн євро	≤ 43 млн євро

Складено автором. Джерело: Commission Recommendation 2003/361/EC of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Європейської Комісії. – Режим доступу :

http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/n26026_en.htm

¹ White Paper on Small and Medium Enterprises in Japan: Finding Vitality through Innovation and Human Resources, Japan Small Business Research Institute, September 2009. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Інституту дослідження малого бізнесу Японії. – Режим доступу : http://www.chusho.meti.go.jp/pamflet/hakusyo/h21/h21_1/2009hakusho_eng.pdf/

² Key Small Business Statistics: Industry Canada, Small Business and Tourism Branch, January 2010. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства промисловості Канади. – Режим доступу : [http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf/\\$FILE/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf](http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf/$FILE/KSBS-PSRPE_Jan2010_eng.pdf) (accessed on May 12, 2010)

Аналогічні погляди існують і в державах з перехідною економікою. При цьому у державах з високими темпами ринкових реформ (Угорщина, Чеська Республіка, Польща, Словаччина) – законодавство щодо малих підприємств орієнтоване на європейське. Так, наприклад, у Польщі малим вважається підприємство з граничною чисельністю працюючих – 50 робітників, у Словаччині – 25 робітників. У Чехії використовується поняття «малого (середнього)» підприємства з максимальною чисельністю працюючих – 500 робітників. В Угорщині для мікропідприємств визначено чисельність від 1 до 10 робітників, для малих підприємств – 11–50 робітників та річний обіг – не більше 700 млн форинтів або річний баланс – не більше 500 млн форинтів.¹

До четвертої групи відносяться країни, в яких використовується «поверхнева ідентифікація», тобто розмежування підприємств лише за одним кількісним критерієм. Наприклад, у Бразилії до малих відносять підприємства із чисельністю від 10 до 49 чоловік. Нормативні документи Республіки Коста-Ріка до мікропідприємств відносять підприємства, чисельність персоналу яких не перевищує 5 осіб, до малих – 30 осіб.²

Щодо України, то нормативно термін «мале підприємство» було закріплено в Законі СРСР від 4 червня 1990 р. № 1529-І «О предприятиях в СССР».³ Кількісні ж показники ідентифікації малих підприємств вперше були визначені в Постанові Совмина СССР «О мерах по созданию и развитию малых предприятий» № 790, в якій зазначалося, що до малих підприємств належать новостворені та вже діючі підприємства з чисельністю працюючих: у промисловості та будівництві – до 200 осіб; у науці та науковому обслуговуванні – до 100 осіб; у інших галузях виробничої сфери до 50 осіб; у галузях невиробничої сфери – до 25 осіб; у роздрібній торгівлі – до 15 осіб.⁴

¹ Говорушко Т. А. Ефективність розвитку підприємництва у харчовій промисловості України : дис. д.е.н. / Говорушко Тамара Андріївна. – К., 2008. – 453 с.

² Визначення розмірів підприємства. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт журналу «Актуальный бизнес» – Режим доступу : <http://www.ubsjournal.com/2010-05-17-07-35-45/1580-predpeiyatie>

³ Закон «О предприятиях в СССР» від 4 червня 1990 року, № 1529-І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=ESU;n=2961>

⁴ Постановление Совмина СССР «О мерах по созданию и развитию малых предприятий» від 8 серпня 1990 року, № 790. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss0788.htm>.

«Статистичний підхід» було збережено і після здобуття незалежності. Законом України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року (ст. 2) визначалося, що «малі підприємства – це організаційно-економічний вид підприємств, що класифікуються за показниками чисельності зайнятих робітників з розподілом за сферами діяльності».¹ Після набуття чинності Господарського Кодексу № 436-IV від 16.01.2003 «статистична ідентифікація» була замінена «поверхневою ідентифікацією» (рис 5.11).

		Якісні параметри	
		+	–
Галузева диференціація	+	1. «ретельна ідентифікація»	2. «статистична ідентифікація» (1991–2003 рр.)
	↓	3. «уніфікована ідентифікація»	 4. «поверхнева ідентифікація» (2003–по тепер)

Рис. 5.11. Ідентифікація малих підприємств в Україні

Складено автором. Джерела:

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22.03.12, № 4618-IV. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-vi>

Господарський кодекс України / від 16 січня 2003 року, № 436-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

Останні зміни кількісних критеріїв ідентифікації малих підприємств подані в Законі України № 4618-IV від 22.03.2012 «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (табл. 5.25).

¹ Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91, № 1292-XII. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/887-12>

Кількісні критерії ідентифікації мікро- та малих підприємств в Україні

Критерії ідентифікації	
Малі підприємства	«фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну десяти мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну десяти мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України»
Мікропідприємства	«фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України»

Складено автором. Джерело:

1. Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.12, № 4618-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-vi>

2. Господарський кодекс України / від 16 січня 2003 року, № 436-IV [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

Аналіз світового досвіду свідчить, що підтримка розвитку та функціонування малих підприємств є одним з пріоритетних напрямків державного втручання в економіку. У світовій прак-

тиці можна виділити кілька різних підходів до формування державної політики стосовно підтримки розвитку малого підприємництва у світі. Основними відмінностями в побудові системи підтримки малого підприємництва є різні пропорції у використанні прямих та непрямих методів впливу. Прямі форми підтримки передбачають: надання пільгових позик, часткове гарантування позик, надання інформаційних послуг, створення правової бази. Непрямі форми підтримки малого підприємництва передбачають надання пільг фінансово-кредитними посередниками (комерційними банками, науково-дослідницькими центрами тощо) (табл. 5.26).

Таблиця 5.26

**Форми та види державної підтримки
малого підприємництва**

Форма підтримки	Напрямок підтримки	Види підтримки	Рівні здійснення
Пряма	Фінансово-кредитна	Лізинг. Франчайзинг. Цільове бюджетне фінансування. Пряме субсидування. Пільгове кредитування. Мікрокредитування	Регіональний Національний
Пряма	Інформаційно-консультативна	Проведення семінарів та тренінгів. Поширення друкованої та електронної літератури	Регіональний Національний
	Законодавчо-нормативна	Вдосконалення нормативної бази	Національний
Непряма	Фінансово-кредитна	Лізинг. Франчайзинг. Пільгове кредитування	Регіональний
	Інформаційно-консультативна	Аудиторські послуги. Проведення семінарів та тренінгів. Консалтингові послуги	Регіональний

Складено автором. Джерело: Мікловда В. П. Регіональні механізми розвитку і підтримки малого підприємництва / В. П. Мікловда, В. І. Варцаба, М. М. Пітюлич. – К. : Карпати, 2005. – 450 с.

Вихідним елементом у визначенні органами влади пропорції між прямими та непрямими методами державної підтримки малого підприємництва є сукупність цілей державної політики підтримки малого підприємництва (дод. Ж, Е).

Визначальною передумовою становлення малого підприємництва є розвинена інфраструктура підтримки цього сектора економіки. Процес формування та розвитку елементів інфраструктури підтримки має значення не лише щодо формування суб'єктів МП, але й значною мірою сприяє їх ефективному функціонуванню.

В 124 проаналізованих країнах світу з метою забезпечення ефективного функціонування механізму підтримки малого підприємництва створені державні (урядові) органи управління (координації) та підтримки малого бізнесу. Наприклад: у Канаді – Міністерство у справах малого бізнесу; в Японії – Національна адміністрація малого бізнесу; в Росії – Державний комітет Російської Федерації з підтримки та розвитку малого підприємництва; у США – Адміністрація малого бізнесу; в Бельгії, Люксембурзі – Міністерство середнього класу; у ФРН, Франції, Італії – підрозділи (департаменти) міністерств економіки, промисловості або торгівлі, а також спеціалізовані фонди кредитування малого та середнього бізнесу.

Інфраструктура підприємництва як невід'ємний компонент ринкових відносин створює сприятливі умови для розвитку МП в Україні. Формування фінансової інфраструктури підтримки розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється відповідно до статті 10 Закону України № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва» та на підставі заходів Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні.

Складовою частиною Національної програми є комплекс заходів, спрямованих на створення умов для побудови ефективної фінансово-кредитної та інформаційної систем підтримки малого підприємництва. Законодавчо визначено, що фінансове забезпечення реалізації державної політики підтримки малого підприємництва здійснюють відповідно до своєї компетенції Український, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємства.

Фактичне фінансування заходів програм підтримки малого підприємництва здійснюється за рахунок поворотних бюджетних коштів, коштів фонду, обласних, місцевих та районних бюджетів. З бюджетів різних рівнів (включаючи поворотні бюджетні кошти бюджетів минулих років) на виконання заходів програм підтримки малого підприємництва у 2011 році фактично на рахунки Українського Фонду підтримки підприємництва надійшло 9,3 млн грн, що складає близько 32,3 % від запланованого відповідними програмами обсягу бюджетних коштів, передбачених на реалізацію програмних заходів, виконавцями яких є Фонд. Для порівняння на рис. 5.12 представлена динаміка фінансування регіональних (міських) програм через ФПП по роках.

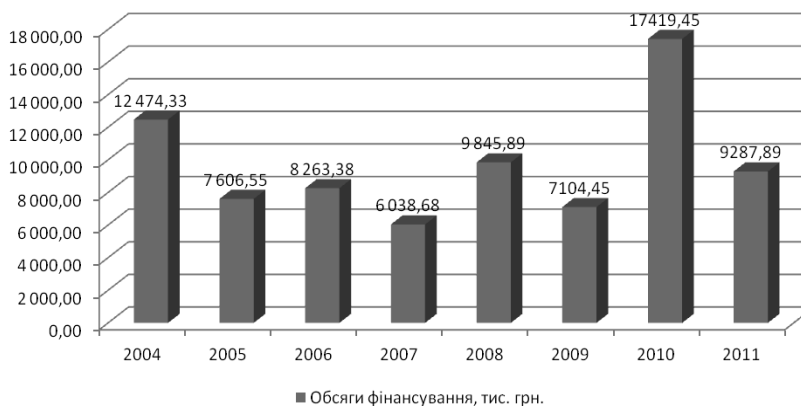

Рис. 5.12. Фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва через Український Фонд підтримки підприємництва: 2004–2011 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

В 2011 році на виконання програмних заходів підтримки підприємництва використано 2,7 млн грн, з них 4 551,82 тис. грн – кошти обласних бюджетів, 85,5 тис. грн – кошти районних бюджетів, 473,71 тис. грн – кошти міських бюджетів, 7 176,86 тис. грн – поворотні бюджетні кошти, 2 709,38 тис. грн – кошти фонду (рис. 5.13).

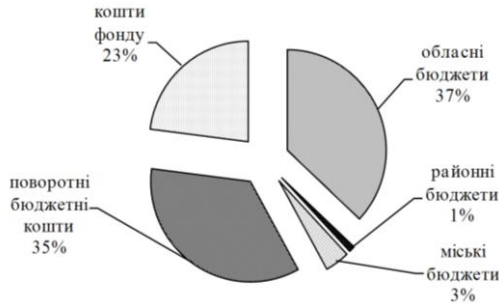

Рис. 5.13. Структура фактичного фінансування місцевих програм підтримки малого підприємництва в 2010 році через фонди підтримки всіх рівнів

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

Враховуючи вітчизняний і світовий досвід впливу держави на процеси розвитку ринкової економіки, Український фонд підтримки підприємництва діє за такими напрямками:

- розробка та впровадження освітніх програм та заходів для суб'єктів малого підприємництва;
- впровадження фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва;
- утримання елементів інфраструктури;
- інформаційно-ресурсна підтримка в сфері підтримки підприємництва (рис. 5.14, 5.15).

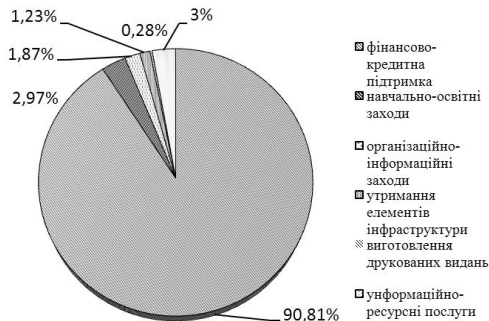

Рис. 5.14. Структура фінансування заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва в Україні через фонди підтримки підприємництва всіх рівнів в 2010 році

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

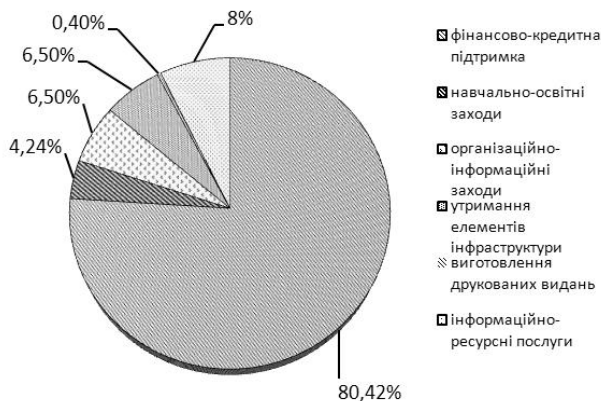

Рис. 5.15. Структура фінансування заходів регіональних (місцевих) програм підтримки малого підприємництва в 2011 році через фонди підтримки підприємництва усіх рівнів

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

Із коштів, за рахунок яких у 2010 році Український фонд підтримки підприємництва забезпечував виконання заходи регіональних (місцевих) програм підтримки малого підприємництва, 90,81 % було спрямовано на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва, 2,97 % – на навчально-освітні заходи, 1,87 % – на організаційно-інформаційні заходи, близько 3 % – на розробку та виготовлення електронних і друкованих видань. За підсумками 2010 року найгірша ситуація склалася із спрямуванням коштів на створення об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, поповнення їх статутного та оборотного капіталів – 1,23 %. В розрізі коштів, які були у 2011 році фінансовими джерелами діяльності Українського фонду підтримки підприємництва щодо виконання заходів регіональних (місцевих) програм підтримки малого підприємництва, 80,42 % було спрямовано на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва, 4,24 % – на навчально-освітні заходи, 6,5 % – на організаційно-інформаційні заходи, 6,5 % – на створення (утримання) елементів інфраструктури підтримки малого підприємництва, 0,4 % – на розробку та виготовлення елект-

ронних і друкованих видань, 8 % – на інформаційно-ресурсні послуги для малого бізнесу. Прослідковується тенденція до скорочення частки фінансово-кредитної підтримки (в 2011 році в порівнянні з 2010 роком – скорочення показника на 10 %), тоді як зростає частка коштів направлених на навчально-освітні заходи, утримання елементів інфраструктури, організаційно-інформаційні заходи.

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого підприємництва» основним завданням Українського фонду підтримки малого підприємництва є запровадження нових та ефективних фінансових механізмів, які створюють умови для полегшення доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансових ресурсів. Фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва є найбільш вагомим напрямом діяльності Українського фонду підтримки малого підприємництва, що пояснюється існуванням прямого зв'язку між фінансово-кредитною підтримкою та соціально-економічним ефектом від державної допомоги. Інші напрями діяльності Фонду опосередковано впливають на діяльність суб'єктів малого підприємництва. Відповідно до заходів регіональних (місцевих) програм впродовж 2011 року було надано фінансово-кредитну підтримку 139 суб'єктам малого підприємництва на загальну суму 9,65 млн грн, в 2010 році фінансово-кредитна підтримка була надана відповідно 108 суб'єктам малого підприємництва на загальну суму 18,3 млн грн. Структура фінансово-кредитної підтримки проілюстрована табл. 5.27, рис. 5.16, 5.17.

Таблиця 5.27

Обсяги фінансово-кредитної з бюджету Українського фонду підтримки підприємництва: 2010–2011 рр.

Вид фінансової підтримки	2010	2011
Безповоротна допомога, тис. грн	8,0	8,0
Компенсація %, тис. грн	1 431,9	2 008,1
Пільгове кредитування, тис. грн	2 904,5	3 178,4
Позики, тис. грн	13 966,0	4 386,5
Всього	18 310,39	9 683,03

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

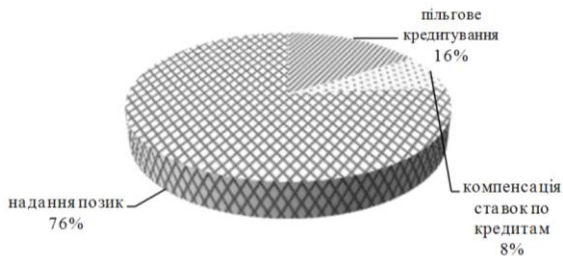

Рис. 5.16. Структура фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва з бюджету Українського фонду підтримки підприємництва в 2010 році

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

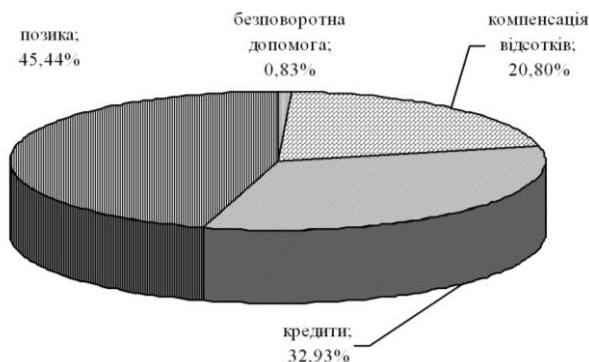

Рис. 5.17. Структура фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва з бюджету Українського фонду підтримки підприємництва в 2011 році

Аналізуючи структуру фінансово-кредитної підтримки у 2011 році, можна зробити висновок, що на надання позик суб'єктам малого підприємництва використано найбільше коштів – 4 386,3 тис. грн (45,44 %). На інші заходи: пільгове кредитування виділено 3 178,4 тис. грн, тобто 32,93 % від загальної кількості фактично витрачених коштів, компенсацію ставок по кредитам комерційних банків – 2 008,1 тис. грн (20,80 %), надання коштів на безповоротній основі – 80 тис. грн (0,83 %).

Інформаційно-консультативний елемент механізму підтримки підприємницької діяльності реалізується в Україні шляхом проведення Українським, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва бізнес-навчань, конференцій, нарад, Днів підприємця, круглих столів, ярмарків, розробкою друкованої літератури, створенням та підтримкою власних засобів масової інформації тощо. Структура фінансування інформаційно-консультативних заходів в 2011 році представлена в табл. 5.28.

Таблиця 5.28

Фінансування інформаційно-консультативних заходів підтримки малого підприємництва в 2011 році

(тис. грн)

Назва ФПП	Навчально-освітні	Організаційно-інформаційні послуги	Утримання елементів інфраструктури	Виготовлення друкованих видань	Створення та підтримка ЗМІ	Інформаційно-ресурсні послуги
ФПП АР Крим	0	0	0	0	0	0
РФПП по Вінницькій області	0	0	0	0	0	0
Волинський обласний ФПП	54,9	158,0	0	3,0	28,0	0
ДО «РФПП по Донецькій області»	29,7	106,7	325,2	24,6	0,6	10,0
Придніпровський РФПП	0	0	0	0	0	4,0
ДО «РФПП в Запорізькій області»	16,75	87,0	0	0	0	49,6
РФПП по Закарпатській області	0	0	0	0	0	0
РФПП по Івано-Франківській області	0	0	300,0	0	0	0
Київський ОДК ФПП	0	0	0	0	0	0
РФПП в Луганській області	0	0	0	0	0	0
РФПП в Миколаївській області	0	99,0	0	0	0	0
РФПП в Одеській області	69,4	103,237	0	0	0	0

Назва ФПП	Навчально-освітні	Організаційно-інформаційні послуги	Утримання елементів інфраструктури	Виготовлення друкованих видань	Створення та підтримка ЗМІ	Інформаційно-ресурсні послуги
РФПП по Полтавській області	23,79	0	99,36	0	0	0
РФПП по Хмельницькій області	0	0	0	0	0	0
РФПП по Херсонській області	32,5	30,0	0	0	0	0
РФПП по Черкаській області	0	0	0	0	0	0
ДО «РФПП по Чернігівській області»	26,7	21,8	0	0	0	22,07
РФПП по Чернівецькій області	0	0	0	0	0	0
РФПП у Львівській області	0	0	0	0	0	0
РФПП по м. Донецьку	73,0	119,0	45,0	0	0	76,0
Запорізький міський ФПП	12,9	16,09	0	0	0	13,5
Славутицький міський ФПП	6,9	29,2	0	6,8	0	35,7
Херсонській міський ФПП	11,60	4,0	0	10,74	3,2	10,25
Всього:	509,15	774,03	769,56	45,14	31,8	221,12

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

З огляду на масштабність і складність функцій, які мале підприємство як форма господарювання здатне виконувати у процесі забезпечення економічної безпеки національної економіки, у країнах світу особливу увагу приділяють дослідженням, пов'язаним з оцінкою ефективності підтримки малого підприємництва. У системі оцінки ефективності підтримки малого підприємництва на національному та регіональному рівнях основними показниками є: загальна кількість профінансованих проектів, кількість створених суб'єктів малого підприємництва, кількість створених та збережених робочих місць, приріст

надходжень до бюджету та приріст обсягів виробництва. Показники ефективності підтримки малого підприємництва в Україні подані в табл. 5.29.

В загальному можна зробити висновок, що заходи підтримки малого підприємництва в Україні на суму 18 310,39 тис. грн забезпечили збереження 810 та створення 308 робочих місць, середнє збільшення надходжень до бюджету на 19,75 %.

Для виявлення регіональних факторів ефективності фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва здійснено ранжування та групування регіонів, для чого автором запропоновану Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва методику обчислення рейтингу регіонів за розвитком малого підприємництва, модифіковано за рахунок показників ефективності (сумою наданої фінансової підтримки, кількості створених суб'єктів малого підприємництва, кількості створених робочих місць, % збільшення надходжень до бюджету, % збільшення обсягів виробництва). Інформаційною базою дослідження є аналітичні звіти 24 регіональних фондів підтримки підприємництва, основні показники яких зведені у табл. 5.29.

З метою усунення стандартизованих значень здійснюється визначення відхилення показника кожного регіону від середнього значення цього показника по Україні.

$$\Delta ij_t = X_{ij} - X_{ij_{\text{сеп}}}, \quad (5.7)$$

де Δij_t – відхилення показника від середнього значення;

X_{ij} – i -й показник j -го регіону;

$X_{ij_{\text{сеп}}}$ – середнє значення i -го показника.

Далі визначається бал регіону (5.8):

$$B_{ij} = \frac{\Delta ij - \min \Delta ij}{\max \Delta ij - \min \Delta ij}, \quad (5.8)$$

де B_{ij} – бал регіону;

$\min (\max) \Delta ij$ – мінімальне (максимальне) значення відхилення.

Останнім кроком є розрахунок інтегрального балу регіону, який обчислюється як сума балів по групам показників (табл. 5.30, рис. 5.18).

Таблиця 5.29

**Показники ефективності фінансово-кредитної підтримки
суб'єктів малого підприємництва: 2010–2011 рр.**

(тис. грн)

Назва ФПП	Кількість профінансованих проектів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %	Кількість профінан- сованих проектів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн.	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %
2010 рік								2011 рік						
ФПП АРК	4	145,385	0	6	0	0	0	20	20	545,113	0	76	0	0
РФПП по Вінницькій області	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Волинський обласний ФПП	5	249,4	0	7	187	23	26,46	0	0	0	0	5	43	24
ДО «РФПП по Донецькій області»	10	415,9	0	71,5	431	43	0	9	9	450,0	0	14	213	63
Придніпров- ський РФПП	2	43	0	0	0	0	0	2	2	28,5	0	0	0	0
ДО «РФПП в Запорізькій області»	0	0	0	0	0	0	16	0	0	0	10	0	0	0
РФПП по Івано-Фран- ківській обл.	12	1 500,00	0	49	80	6,14	— *	7	7	975,0	1	26	65	5,45

Продовж. табл. 5.29

Назва ФПП	Кількість профінансованих проектів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %	Кількість профінансованих проектів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн.	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %
РФПП в Луганській області	11	11 642,205	0	69	142	—*	—*	16	16	1291,518	0	133	300	—*
РФПП по Полтавській області	24	1 078,0	20	44	158	55	11	38	38	900,0	4	23	44	—*
РФПП по Хмельницькій області	4	510,0	2	34	260	13	11	7	675,0	0	0	0	14	0
РФПП по Херсонській області	0	0	0	0	0	0	0	2	40,0	0	0	0	0	0
РФПП по Черкаській області	19	1 858,0	0	24	133	0	26	23	3 126,5	0	0	0	0	0
ДО «РФПП по Чернігівській області»	4	510,5	0	19	85	33,0	45,0	7	1 026,4	0	17	121	28	30
РФПП по Чернівецькій області	5	216,0	0	12	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ФПП в Немирівському районі	5	62,0	2	12	14	1,8	3,0	4	45,0	2	10	12	1,8	3,0

Продовж. табл. 5.29

Назва ФПП	Кількість профінансованих проєктів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %	Кількість профінансованих проєктів, шт.	Сума наданої фінансової допомоги, тис. грн.	Створено суб'єктів малого підприємництва, шт.	Створено робочих місць, шт.	Збережено робочих місць, шт.	Збільшено надходжень в бюджет, %	Збільшено обсяг виробництва, %
РФПП у Львівській області	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Славутицький міський ФПП	0	0	0	3	9	5	10	0	0	0	0	0	0	0
РФПП в Миколаївській області	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	5	0	0
Запорізький міський ФПП	3	80,0	0	2	60	7,42	9,0	1	90,0	0	0	7	2	2
РФПП по Закарпатській області	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
РФПП в Одеській області	0	0	0	0	0	0	0	3	460,0	0	0	0	0	0
РФПП по м. Донецьку	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Херсонський міський ФПП	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Київський ОДК ФПП	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	108	18 310,39	24	352,5	1581	20,8	23,2	139	9 653,031	19	306	810	19,75	26,53

Примітка. * усереднений показник.

Джерело: побудовано автором на основі даних Українського фонду підтримки підприємництва.

Таблиця 5.30

**Ранжування регіонів за показником ефективності
фінансово-кредитної підтримки: 2011 р.**

Назва фонду	Δij_t	Δij_t	Δij_t	Δij_t	Δij_t	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	Інтегральний бал	Місце
2010 рік												
ФПП АРК	-617,55	-1	-8,6875	-20,8	-23,2	0,012488	0	0,083916	0	0	0,096404	14
РФПП по Вінницькій області	-762,937	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
Волинський обласний ФПП	-513,53	-1	-7,6875	2,2	3,26	0,021422	0	0,097902	0,418182	0,426774	0,96428	7
ДО «РФПП по Донецькій області»	-347,037	-1	56,8125	22,2	38,8	0,035723	0	1	0,781818	1	2,817542	1
Придніпровський РФПП	-719,94	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0,023143	0	0	0	0	0,023143	15
ДО «РФПП в Запорізькій області»	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
РФПП по Івано-Франківській обл.	737,07	-1	34,3125	-14,66	-7,2	0,128842	0	0,685315	0,111636	0,258065	1,183857	4
РФПП в Луганській області	10 879,27	-1	54,3125	-20,8	-23,2	1	0	0,965035	0	0	1,965035	3
РФПП по Полтавській області	315,07	19	29,3125	34,2	-23,2	0,092594	1	0,615385	1	0	2,707979	2
РФПП по Хмельницькій області	-252,93	1	19,3125	-7,8	-12,2	0,043806	0,1	0,475524	0,236364	0,177419	1,033114	6
РФПП по Херсонській області	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
РФПП по Черкаській області	1 095,07	-1	9,3125	-20,8	2,8	0,159592	0	0,335664	0	0,419355	0,914611	8
ДО «РФПП по Чернігівській області»	-252,43	-1	4,3125	12,2	21,8	0,043849	0	0,265734	0,6	0,725806	1,63539	5
РФПП по Чернівецькій області	-546,93	-1	-2,6875	-20,8	-23,2	0,018553	0	0,167832	0	0	0,186385	11
ФПП в Немирівському районі	-700,93	1	-2,6875	-19	-20,2	0,005325	0,1	0,167832	0,032727	0,048387	0,354272	9

Продовж. табл. 5.30

Назва фонду	Δj_t	Δj_t	Δj_t	Δj_t	Δj_t	B_j	B_j	B_j	B_j	B_j	Інтегральний бал	Місце
РФПП у Львівській області	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
Славутицький міський ФПП	-762,93	-1	-11,6875	-15,8	-13,2	0	0	0	0,090909	0,043478	0,134387	12
РФПП в Миколаївській області	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
Запорізький міський ФПП	-682,93	-1	-12,6875	-13,38	-14,2	0,006872	0	0	0,134909	0,145161	0,286942	10
РФПП по Закарпатській області	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
РФПП в Одеській області	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
РФПП по м. Донецьку	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
Херсонський міський ФПП	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
Київський ОДК ФПП	-762,93	-1	-14,6875	-20,8	-23,2	0	0	0	0	0	0	16-24
2011 рік												
ФПП АРК	142,9	-0,79167	63,16667	-19,75	-26,53	0,174352	0	0,571429	0	0	0,745781	8
РФПП по Вінницькій області	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19-24
Волинський обласний ФПП	-402	-0,79167	-7,83333	4,25	23,47	0	0	0,037594	0,380952	0,78125	1,199796	5
ЛО «РФПП по Донецькій області»	47,79	-0,79167	1,166667	43,25	37,47	0,143931	0	0,105263	1	1	2,249194	1
Придніпровський РФПП	-374	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0,009116	0	0	0	0	0,009116	19-24
ЛО «РФПП в Запорізькій області»	-402	9,208333	13,16667	-14,3	-26,53	0	1	0,195489	0,086508	0	1,281997	4
РФПП по Івано-Франківській обл.	572,8	0,208333	120,1667	-19,75	-16,33	0,31185	0,1	1	0	0,159375	1,571225	3
РФПП в Луганській області	889,3	-0,79167	10,16667	-19,75	-26,53	0,413087	0	0,172932	0	0	0,58602	9

Продовж. табл. 5.30

Назва фонду	Δij_t	Δij_t	Δij_t	Δij_t	Δij_t	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	B_{ij}	Інтегральний бал	Місце
РФПП по Полтавській області	497,8	3,208333	-12,8333	-5,75	-26,53	0,287862	0,4	0	0,222222	0	0,910084	6
РФПП по Хмельницькій області	272,8	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0,215896	0	0	0	0	0,215896	10
РФПП по Херсонській області	-362	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0,012794	0	0	0	0	0,012794	17
РФПП по Черкаській області	2 724	-0,79167	4,166667	8,25	-26,53	1	0	0,12782	0,444444	0	1,572264	2
ДО «РФПП по Чернігівській області»	624,2	-0,79167	-12,8333	-19,75	3,47	0,32829	0	0	0	0,46875	0,79704	7
РФПП по Чернівецькій області	-402	-0,79167	-2,83333	-17,95	-26,53	0	0	0,075188	0,028571	0	0,103759	14
ФПП в Немирівському районі	-357	1,208333	-12,8333	-19,75	-23,53	0,014393	0,2	0	0	0	0,214393	11
РФПП у Львівській області	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19–24
Славутинський міський ФПП	-402	-0,79167	-10,8333	-19,75	-26,53	0	0	0,015038	0	0	0,015038	16
РФПП в Миколаївській області	-402	1,208333	-12,8333	-17,75	-26,53	0	0,2	0	0	0	0,2	12
Запорізький міський ФПП	-312	-0,79167	-10,8333	-17,75	-24,53	0,028786	0	0,015038	0	0	0,043824	15
РФПП по Закарпатській області	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19–24
РФПП в Одеській області	57,79	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0,147129	0	0	0	0	0,147129	13
РФПП по м. Долині	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19–24
Херсонський міський ФПП	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19–24
Київський ОДК ФПП	-402	-0,79167	-12,8333	-19,75	-26,53	0	0	0	0	0	0	19–24

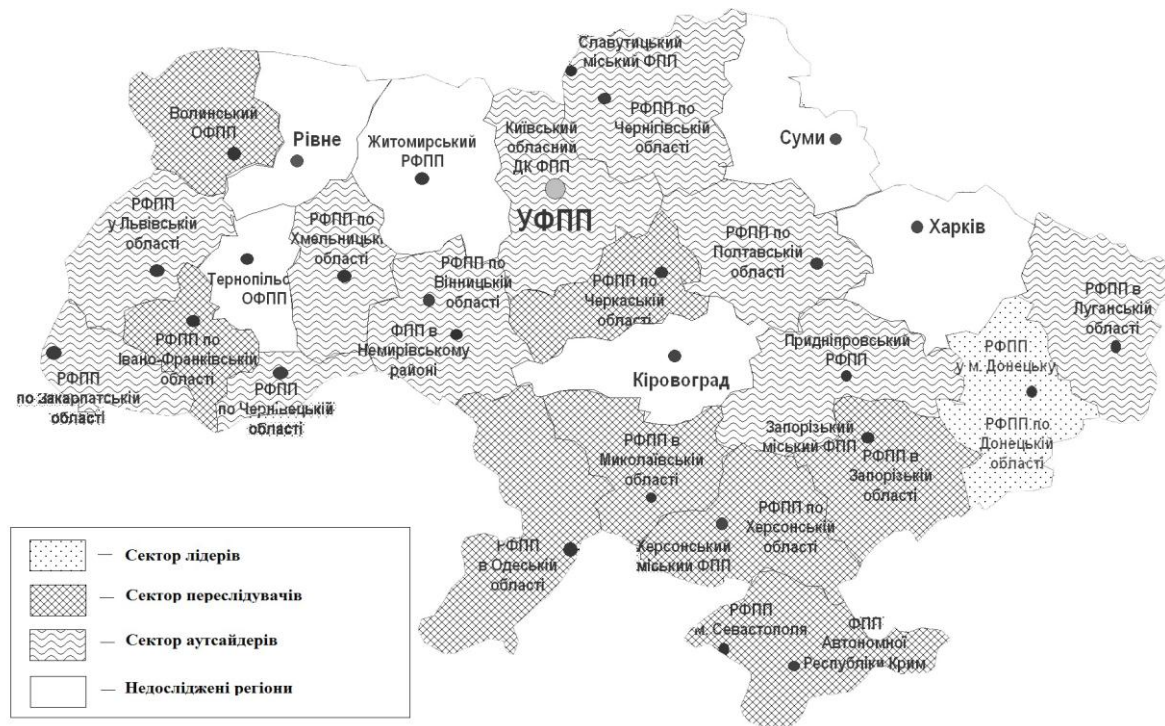

Рис. 5.18. Картохема результатів групування регіонів України за рівнем ефективності фінансово-кредитної підтримки

Здійснені розрахунки дозволяють визначити регіони, що відносяться до «сектору лідерів», «сектору переслідувачів», «сектору аутсайдерів» (табл. 5.31, рис 5.18).

Таблиця 5.31

Групування регіонів України за рівнем ефективності фінансово-кредитної підтримки

Регіон	Показник оцінки		
	2010	2011	динаміка
Сектор лідерів			
РФПП по Донецькій області	1	1	константа
Сектор переслідувачів			
РФПП по Івано-Франківській обл.	4	3	+
РФПП по Херсонській області	16–24	17	+
РФПП в Одеській області	16–24	13	+
РФПП в Миколаївській області	16–24	12	+
РФПП по Черкаській області	8	2	+
ФПП АРК	14	8	+
Волинський обласний ФПП	7	5	+
ДО «РФПП в Запорізькій області»	16–24	4	+
Сектор аутсайдерів			
РФПП по м. Донецьку	16–24	19–24	константа
Херсонській міський ФПП	16–24	19–24	константа
Київський ОДК ФПП	16–24	19–24	константа
РФПП по Закарпатській області	16–24	19–24	константа
РФПП у Львівській області	16–24	19–24	константа
Придніпровський РФПП	15	19–24	–
РФПП по Вінницькій області	16–24	19–24	константа
Славутицький міський ФПП	12	16	–
РФПП в Луганській області	3	9	–
РФПП по Полтавській області	2	6	–
Запорізький міський ФПП	10	15	–
ДО «РФПП по Чернігівській області»	5	7	–
РФПП по Чернівецькій області	11	14	–
ФПП в Немирівському районі	9	11	–
РФПП по Хмельницькій області	6	10	–

Таким чином, можна визначити, що більшість регіонів за аналізований період можна віднести до аутсайдерів, що свідчить про низький рівень ефективності фінансово-кредитної підтримки. Низький рівень ефективності фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в більшості регіонів України пояснюється високою кореляцією планових та фактичних обсягів фінансування заходів комплексних програм розвитку малого підприємництва.

Важливою складовою позитивного розвитку підприємницької діяльності за умов нестабільної економіки є підтримка малого бізнесу не тільки на державному рівні, а й на регіональному. Сприяння малому бізнесу на регіональному рівні забезпечує підвищення рівня соціально-економічного розвитку та економічної безпеки регіону. Основними інститутами регіональної підтримки малого підприємництва являються регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва.

З метою максимізації економічного ефекту від державної політики щодо стимулювання малого підприємництва в регіоні розробляється Програм розвитку малого підприємництва в Полтавській області, яка передбачає відповідні заходи щодо створення всіх необхідних умов для започаткування бізнесу, його підтримки і подальшого розвитку.

В Полтавській області діє Регіональний фонд підтримки підприємництва, створений 23 квітня 1999 року, відповідно до Указу Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 12 травня 1998 року. У рамках реалізації державної політики підтримки підприємництва на регіональному рівні Регіональний фонд підтримки підприємництва по Полтавській області спрямовує свою діяльність у напрямках, які є складовими державної політики у сфері підприємництва (рис. 5.19).

Фінансове забезпечення реалізації заходів Комплексної програми розвитку малого підприємництва у Полтавській області на 2011 рік здійснювалась за рахунок місцевих бюджетів та коштів державного бюджету на фінансування заходів Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в регіоні (табл. 5.32, рис. 5.20).

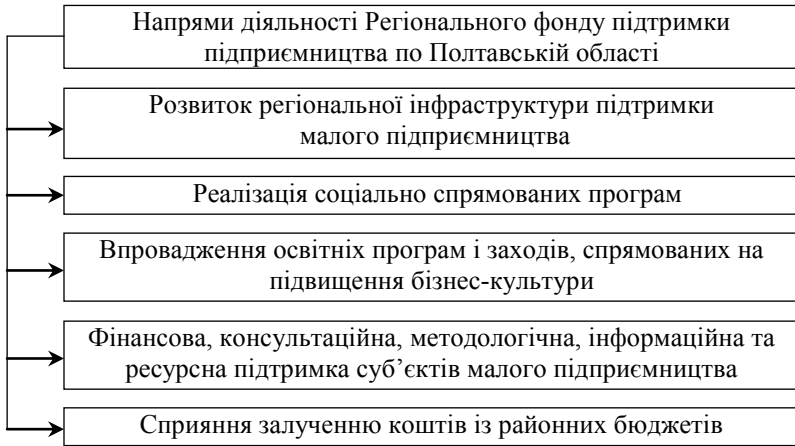

Рис. 5.19. Напрями діяльності Регіонального фонду підтримки підприємництва по Полтавській області

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

Таблиця 5.32

Основні показники фінансування комплексної програми розвитку малого підприємництва по Полтавській області через РФПП за 2001–2010 роки

Роки	Кошти місцевих бюджетів на реалізацію Комплексної програми розвитку малого підприємництва по Полтавській області					Темп пр. (%)	На реал. заходів Нац. програми	Інші джерела фінансування
	всього	в тому числі з:						
		обласного бюджету		районного бюджету				
		тис. грн	%	тис. грн	%			
2001	30	30	100,0	0	0,0	–	0	0
2002	100	100	100,0	0	0,0	233,33	0	0
2003	202,4	150	74,1	52,4	25,9	102,40	0	0
2004	284	238	83,8	46	16,2	40,32	0	0
2005	304	250	82,2	54	17,7	7,04	4,3	0
2006	156,1	50	32,0	106,1	67,9	–48,65	22	0
2007	372,1	250	67,2	122,1	32,8	138,37	0	71,4

Роки	Кошти місцевих бюджетів на реалізацію Комплексної програми розвитку малого підприємництва по Полтавській області					Темп пр. (%)	На реал. заходів Нац. програми	Інші джерела фінансування
	всього	в тому числі з						
		обласного бюджету		районного бюджету				
		тис. грн	%	тис. грн	%			
2008	1 194,7	1 000	83,7	194,7	16,3	221,07	0	27,5
2009	344,5	200	58,1	144,5	41,9	-71,16	0	0
2010	305	200	65,8	105	34,4	-11,47	10	0
2011	177,76	97,76	55,0	80	45,0	-41,72		0
Всього	3 292,8	2 565,7	77,9	904,8	27,5	-	36,3	98,9

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

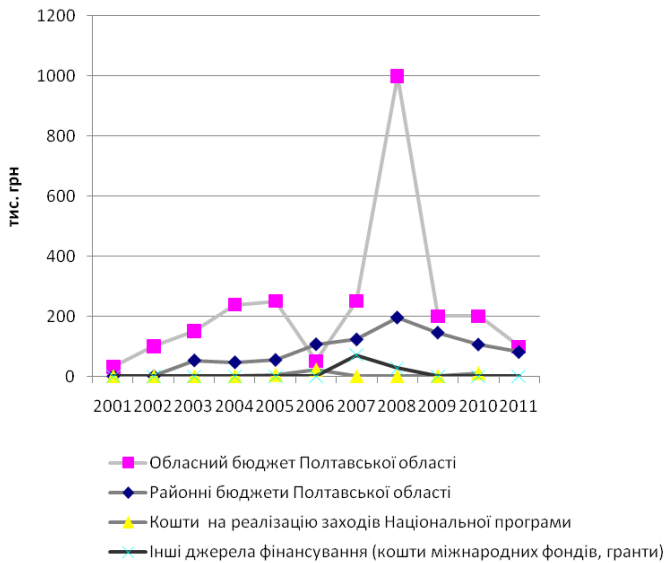

Рис. 5.20. Динаміка зміни обсягів фінансування комплексної програми розвитку малого підприємництва по Полтавській області через РФПП за 2001–2011 роки (за джерелами фінансування)

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

Аналізуючи структуру фактичного фінансування заходів комплексної програми розвитку малого підприємництва по області у 2001–2011 роках, можна зробити висновок, що найпотужнішими джерелами фінансування в аналізований період є обласний і районні бюджети, частка інших джерел фінансування є незначною.

Відповідно до Комплексної програми розвитку малого підприємництва в Полтавській області механізм підтримки малого підприємництва включає:

- фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку;
- ресурсну та інформаційну підтримку;
- впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності.

Із коштів, за рахунок яких у 2011 році Регіональний фонд підтримки підприємництва у Полтавській області виконував заходи регіональної програми підтримки малого підприємництва, 87 % використано на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва, 10 % – впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, 3 % – на ресурсну та інформаційну підтримку (табл. 5.33, рис. 5.21, 5.22).

Таблиця 5.33

Джерела фінансування заходів Комплексної програми розвитку малого підприємництва у Полтавській області за 2011 рік

(тис. грн)

Джерела фінансування	Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності	Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка	Ресурсна та інформаційна підтримка
Обласний бюджет Полтавської області	97,76	0,00	0,00
Районні бюджети	0,00	80,00	0,00
Кошти районів в управлінні Регіонального фонду підтримки підприємництва по Полтавській області	0,00	210,35	0,00

Продовж. табл. 5.33

Джерела фінансування	Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності	Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка	Ресурсна та інформаційна підтримка
Кошти в в управлінні Регіонального фонду підтримки підприємництва по Полтавській області	1,60	609,65	23,78
Залучені кошти	0,00	0,00	19,70
Загальна сума фінансової підтримки	99,36	900,00	43,48

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

Рис. 5.21. Структура фінансування заходів Комплексної програми розвитку малого підприємництва у Полтавській області за 2011 рік

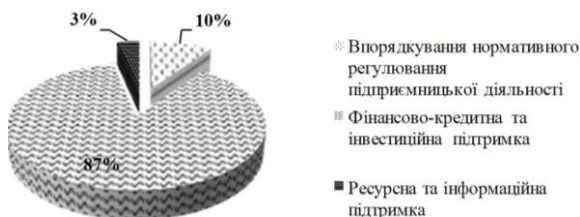

Рис. 5.22. Структура фінансування заходів Комплексної програми розвитку малого підприємництва у Полтавській області за 2011 рік

Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності, забезпечення ефективного функціонування дозвільних центрів, громадських приймалень шляхом технічного оснащення здійснювалось переважно за рахунок коштів обласного бюджету (98,39 %) та коштів РФПП по Полтавській області (1,61 %); фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка в 2011 році фінансувалася за рахунок коштів РФПП по Полтавській області (43,17 %), залучених коштів (36,27 %), коштів районних (5,6 %) та коштів району в управлінні фонду (14,90). Заходи ресурсної та інформаційної підтримки в 2011 році 100 % профінансовані РФПП по Полтавській області (рис. 5.23).

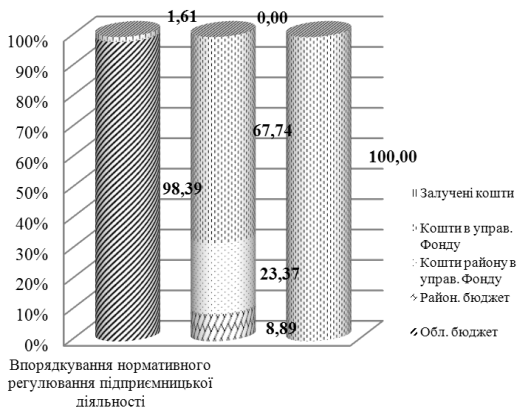

Рис. 5.23. Структура фінансування заходів Комплексної програми розвитку малого підприємництва у Полтавській області за 2011 рік (за джерелами фінансування)

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

Комплексна програма розвитку малого підприємництва в Полтавській області на 2011–2012 роки передбачає надання Регіональним фондом фінансово-кредитної підтримки підприємств пріоритетних галузей. Бюджетні кошти передбачається надавати суб'єктам малого підприємництва для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, провадження виробничої діяльності, будівництва та реконструкції виробничих приміщень.

Як показує аналіз галузевої структури надання фінансової підтримки у Полтавській області за 2009–2011 роки (табл. 2.34, рис. 5.24, 5.25), зростає частка профінансованих проектів в пріоритетних галузях: переробки сільськогосподарської продукції, побутового обслуговування населення, зеленого сільськогосподарського туризму, переробки твердих побутових відходів.

Таблиця 2.34

Галузева структура надання фінансово-кредитної підтримки малим підприємствам Полтавської області в 2010–2011 роках

(тис. грн)

Галузь	2010 р.	2011 р.
Громадське харчування	330,0	140,0
Побутове обслуговування	190,0	185,0
Виробництво і переробка с/г продукції	345,1	295,0
Зелений туризм	200,0	100,0
Переробка твердих відходів	150,0	50,0
Проведення семінарів	34,1	23,79
Розвиток інфраструктури	5,0	99,36
Транспорт	0	80,0
Виробництво меблів	180,0	0
Виробництво будматеріалів	100,0	0
Інше	362,1	50,0

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПІ по Полтавській області.

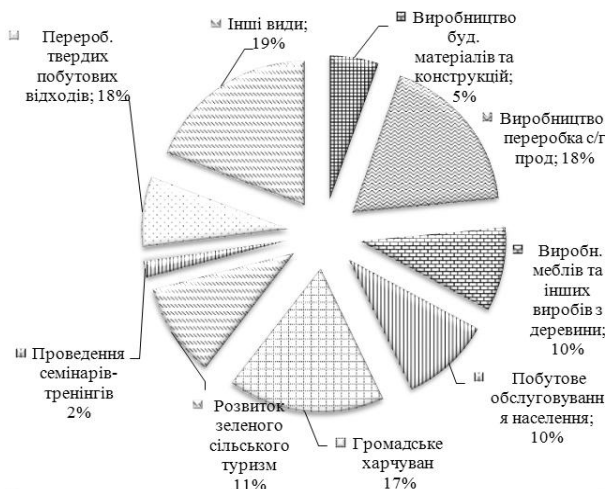

Рис 5.24. Галузева структура надання фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва РФПП по Полтавській області в 2009–2010 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

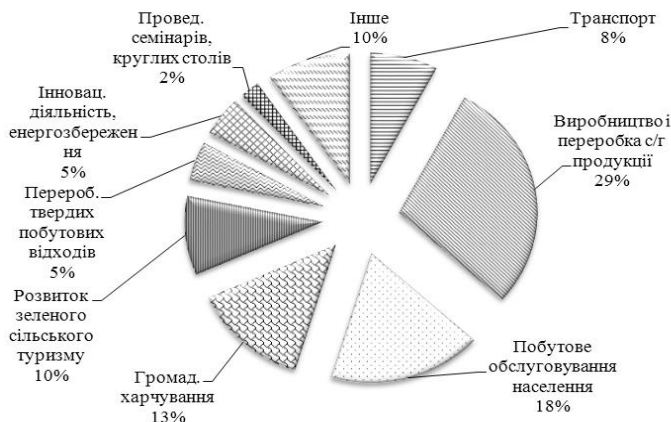

Рис. 5.25. Галузева структура надання фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва РФПП по Полтавській області підтримки в 2011 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

Основні критерії ефективності заходів підтримки малого підприємництва на регіональному рівні є:

- збільшення надходжень від діяльності суб'єктів підприємництва до бюджетів всіх рівнів;
- створення додаткових робочих місць, підвищення рівня зайнятості населення;
- збільшення питомої ваги реалізованої продукції малого підприємства у загальному обсязі реалізованої продукції;
- збільшення кількості малих підприємств (табл. 5.35, рис. 5.26).

Таблиця 5.35

Показники ефективності фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва РФПП по Полтавській області в 2005–2011 рр.

Роки	Профінансовано (грн)	Створено робочих місць (шт.)	Збережено робочих місць (шт.)	Обсяги реалізації (грн)	Перераховано коштів до бюджету (грн)
2005–2006	225 761	114	166	4 166 482	261 177
2007–2008	655 210	50	66	569 310	1 275 000
2009–2010	127 270	100	101	62 937 400	5 398 638
2011	921 000	23	44	1 491 305	159 928,1
Всього	1 929 241	287	377	69 164 497	7 094 743

Джерело: побудовано автором на основі даних РФПП по Полтавській області.

За аналізований період Регіональним фондом підтримки підприємництва профінансовано бізнес-проектів на загальну суму 192 941 грн. Як результат щороку зростати надходження податків до бюджетів усіх рівнів. В 2005–2006 рр. суб'єкти малого підприємництва, профінансовані фондом внесли до бюджету 261 177 грн, а в 2009–2010 рр. – 5 398 638 грн.

Збільшуються обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) профінансованими малими підприємствами. За аналізований період малі підприємства, профінансовані фондом виробили продукції на суму 67 724 392 грн. За аналізований період профінансованими підприємствами було створено 276 робочих місць.

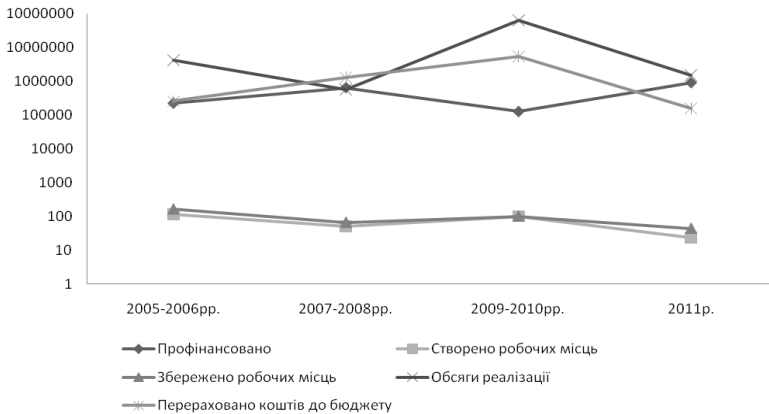

Рис. 5.27. Динаміка показників ефективності фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва РФПП по Полтавській області в 2005–2011 рр.

З метою виявлення причинно наслідкового зв'язку між зміною величини показників наданої фінансової підтримки та змінами обсягів виробництва продукції (надання послуг) проведемо їх аналітичне групування. За основу для аналітичного групування взято 54 підприємства, які отримували фінансову підтримку у 2005–2010 роках та згруповано їх за сумою фінансової підтримки (табл. 5.36).

Для здійснення аналітичного групування згрупуємо суб'єкти підприємницької діяльності на 4 групи на основі суми отриманої фінансової підтримки. Для визначення меж кожної з груп розраховуємо інтервал (G), на який змінюватиметься максимальне та мінімальне значення меж кожної з 4-ох груп (табл. 5.37).

Таблиця 5.36

**Сума наданої фінансової підтримки та обсяги виробництва
(надання послуг) у розрізі підприємств**

П/п суб'єктів підпри- ємницької діяльності (шт.)	Рік надання фінансової підтримки	Сума наданої фінансової підтримки (тис. грн)	Обсяги виробництва (тис. грн)		Абсолютне відхилення обсягів вироб- ництва (Δ)	Δ^2
			на початок періоду (до отримання фінансової підтримки)	на кінець періоду (після повернення фінансової підтримки)		
1	2005	1,00	1,40	1,54	0,14	0,02
2	2005	1,25	10,00	11,00	1,00	1,00
3	2005	2,00	15,10	16,61	1,51	2,28
4	2005	4,00	18,00	29,00	11,00	121,00
5	2005	4,70	15,00	20,00	5,00	25,00
6	2005	4,70	20,50	60,00	39,50	1 560,25
7	2005	5,00	19,00	37,00	18,00	324,00
8	2005	6,00	3,60	3,60	0,00	0,00
9	2006	6,00	0,30	0,30	0,00	0,00
10	2008	7,00	12,15	45,00	32,85	1 079,12
11	2005	8,00	15,00	15,00	0,00	0,00
12	2005	8,00	20,60	22,66	2,06	4,24
13	2005	10,00	20,00	35,00	15,00	225,00
14	2005	10,00	56,23	112,87	56,64	3 208,09
15	2005	10,00	20,00	25,00	5,00	25,00
16	2005	10,00	499,00	500,00	1,00	1,00
17	2006	10,00	56,23	112,87	56,64	3 208,09

Продовж. табл. 5.36

П/п суб'єктів підпри- ємницької діяльності (шт.)	Рік надання фінансової підтримки	Сума наданої фінансової підтримки (тис. грн)	Обсяги виробництва (тис. грн)		Абсолютне відхилення обсягів вироб- ництва (Δ)	Δ²
			на початок періоду (до отримання фінансової підтримки)	на кінець періоду (після повернення фінансової підтримки)		
18	2006	10,00	20,00	35,00	15,00	225,00
19	2006	10,00	20,00	25,00	5,00	25,00
20	2006	10,00	0,35	3,12	2,77	7,67
21	2006	10,00	6,00	18,00	12,00	144,00
22	2007	10,00	7,00	6,00	-1,00	1,00
23	2009	10,00	1,00	3,50	2,50	6,25
24	2006	11,00	3,40	4,80	1,40	1,96
25	2005	13,00	1,00	13,00	12,00	144,00
26	2006	13,00	1,00	15,00	14,00	196,00
27	2005	15,00	30,00	50,00	20,00	400,00
28	2005	15,00	530,00	590,00	60,00	3 600,00
29	2006	15,00	10,10	43,20	33,10	1 095,61
30	2009	15,00	85,00	120,00	35,00	1 225,00
31	2007	16,00	0,00	4,44	4,44	19,71
32	2007	16,00	20,00	31,70	11,70	136,89
33	2006	20,00	10,81	55,81	45,00	2 025,00
34	2005	24,00	300,00	450,00	150,00	22 500,00
35	2009	24,00	35,70	38,65	2,95	8,70
36	2005	25,00	400,00	440,00	40,00	1 600,00
37	2005	25,00	1 370,0	1 507,00	137,00	18 769,00

Продовж. табл. 5.36

П/п суб'єктів підпри- ємницької діяльності (шт.)	Рік надання фінансової підтримки	Сума наданої фінансової підтримки (тис. грн)	Обсяги виробництва (тис. грн)		Абсолютне відхилення обсягів вироб- ництва (Δ)	Δ²
			на початок періоду (до отримання фінансової підтримки)	на кінець періоду (після повернення фінансової підтримки)		
38	2009	25,00	4,20	4,80	0,60	0,36
39	2005	30,00	26,90	93,10	66,20	4382,44
40	2006	30,00	92,30	177,40	85,10	7242,01
41	2008	35,00	3,50	18,75	15,25	232,56
42	2005	35,70	137,00	150,70	13,70	187,69
43	2006	40,00	15,40	16,10	0,70	0,49
44	2006	43,00	30,00	100,00	70,00	4900,00
45	2006	45,00	20,00	28,10	8,10	65,61
46	2006	50,00	260,00	440,00	180,00	32400,00
47	2008	50,00	14,16	48,75	34,59	1196,47
48	2009	50,00	0,00	32,50	32,50	1056,25
49	2009	50,00	220,00	260,00	40,00	1600,00
50	2009	50,00	0,00	109,91	109,91	12080,21
51	2009	50,00	1,80	97,56	95,76	9169,98
52	2009	50,00	20,00	40,00	20,00	400,00
53	2009	50,00	30,00	51,20	21,20	449,44
54	2010	50,00	99,31	421,78	322,47	103986,90
Всього	—	1148,35	4628,04	6592,32	1964,28	241265,30

$$G = \frac{Z_{\max} - Z_{\min}}{n} = \frac{50,00 - 1,00}{4} = 12,25, \text{ (тис. грн)} \quad (5.6)$$

де Z – сума фінансової підтримки;
 n – кількість груп.

Таблиця 5.37

Групи підприємств за обсягами фінансової підтримки

Група	Межі групи
1	1 000 тис. грн – 13,25 тис. грн
2	13,25 тис. грн – 25,50 тис. грн
3	25,50 тис. грн – 37,75 тис. грн
4	37,75 тис. грн – 50,00 тис. грн

З метою виявлення характеру взаємозв'язку обсягів наданої фінансової підтримки на обсяги виробництва побудуємо аналітичну таблицю (табл. 5.38).

Таблиця 5.38

Аналітичне групування СПД у розрізі сум наданої фінансової підтримки

Групування СПД за сумою фінансової підтримки, (тис. грн)	Число СПД, одиниць (шт.)	Загальна сума фінансової підтримки, (тис. грн)	Загальний приріст обсягу виробництва за відповідний період (тис. грн)	Сума фінансової підтримки в розрахунку на одного СПД (тис. грн)	Приріст обсягу виробництва за відповідний період в розрахунку на одного СПД (тис. грн)
1,00–13,25	26	204,65	3 905,41	7,87	150,21
13,25–25,50	12	235,00	539,79	19,58	44,98
25,50–37,75	4	130,70	180,25	32,68	45,06
37,75–50,00	12	578,00	935,23	48,17	77,94
Всього	54	1 148,35	1 964,28	21,27	36,38

В результаті проведеного аналітичного групування, що проводилось з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку між зміною величини показників наданої фінансової підтримки та змінами обсягів виробництва продукції (надання послуг), встановлено, що сума фінансової підтримки прямо впливає на обсяги виробництва (надання послуг) за відповідний період в розрахунку на 1-го суб'єкта підприємницької діяльності, тобто при збільшенні суми фінансової підтримки на 1 СПД збільшується й приріст обсягу виробництва (надання послуг) на 1 СПД (рис. 5.28).

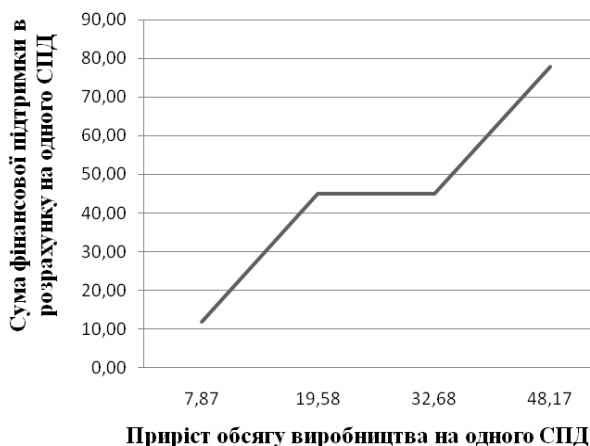

Рис. 5.28. Відношення приросту обсягу виробництва (надання послуг) до суми наданої фінансової підтримки (тис. грн)

Для проведення детального аналізу ступеня впливу обсягів фінансової підтримки на зміни обсягів виробництва розглянемо ці ж показники у відносних значеннях. 48,15 % підприємств за аналізований період отримали підтримку в межах 1 000–13 250 грн при цьому приріст виробництва за аналізований період становить у відсотковому співвідношенні 15,73 % (табл. 5.39). При збільшенні питомої ваги фінансової підтримки збільшується й частка приросту обсягу виробництва, але найбільший вплив на приріст обсягу виробництва має обсяг фінансової підтримки що характерний для другої групи (13,25–25,50 тис. грн), а найменший – сума фінансової підтримки, що

коливається в межах третьої групи (25,50–37,75 тис. грн). Тобто оптимальною, з точки зору ефективності надання фінансової підтримки, є обсяг фінансової підтримки в межах другої групи.

Таблиця 5.39

Аналітичне групування СПД за відносними показниками суми фінансової підтримки та приросту обсягів виробництва (надання послуг)

Групування СПД за сумою фінансової підтримки, тис. грн	Кількість СПД (%)	Сума фінансової підтримки на (%)	Приріст обсягу виробництва за відповідний період (%)
1,00–13,25	48,15	17,82	15,73
13,25–25,50	22,22	20,46	27,48
25,50–37,75	7,41	11,38	9,18
37,75–50,00	22,22	50,33	47,61
Всього	100	100	100

Для встановлення ступеню впливу суми фінансової підтримки на приріст обсягів виробництва проведемо дисперсійний аналіз та визначимо коефіцієнт детермінації (η^2), що показує ступінь участі факторної ознаки у формуванні загальної змінюваності результативної ознаки.

$$\eta^2 = \frac{\delta^2}{\sigma^2}, \quad (5.9)$$

де δ^2 – міжгрупова дисперсія, або дисперсія групових середніх вимірює варіацію результативної ознаки за рахунок факторної ознаки, покладеної в основу групування;

σ^2 – загальна дисперсія, або середній квадрат відхилень окремих значень ознак (x) від їх середньої величини.

Загальна дисперсія в розрізі проведеного аналізу розраховується за формулою (5.8):

$$\sigma^2 = \overline{y^2} - \bar{y}^2, \quad (5.10)$$

де y – значення приросту обсягу виробництва (надання послуг) по окремим підприємствам

$$\sigma^2 = \frac{\sum \bar{y}_i - \bar{y}^2 \cdot f}{\sum f}, \quad (5.11)$$

де $\bar{y}_i$ – середня по групі;

$\bar{y}$ – загальна середня;

f – кількість підприємств.

$$\sigma^2 = \frac{241\,265,30}{54} - 36,38^2 = 3\,144,69;$$

$$\begin{aligned} \sigma^2 = & \frac{11,89 - 36,38^2 \cdot 26 + 44,98 - 36,38^2 \cdot 12 +}{54} \\ & + \frac{45,06 - 36,38^2 \cdot 4 + 77,94 - 36,38^2 \cdot 12}{54} = 694,67; \end{aligned}$$

$$\eta^2 = \frac{694,67}{3\,144,69} = 0,221 = 22,1\%.$$

За результатами аналітичного групування суб'єктів підприємницької діяльності за сумою наданої протягом 2005–2010 років фінансової підтримки було проведено дисперсійний аналіз, в результаті якого було встановлено, що на 22,1 % приріст обсягу виробництва зумовлений зміною фінансової підтримки, а на 77,9 % впливом усіх інших факторів. Так, якщо період аналізу звузити до одного 2005 року, в якому вплив зовнішніх факторів можливо звузити до мінімального, то вплив наданої фінансової підтримки становив вже 35,6 % (рис. 5.29), хоча показник середньої (на 1-го СПД) та загальної суми наданої підтримки був значно меншим за показники наступних періодів.

У ході аналізу виявлено, що при збільшенні питомої ваги фінансової підтримки збільшується й частка приросту обсягу виробництва. Найбільший вплив на приріст обсягу виробництва має сума фінансової підтримки що коливається в межах другої групи (13,25–25,50 тис. грн), а найменший вплив на приріст обсягу виробництва має сума фінансової підтримки що коливається в межах третьої групи (25,50–37,75 тис. грн).

Рис. 5.29. Структура впливу держаної фінансової підтримки та інших факторів на приріст обсягу виробництва (надання послуг)

Таким чином збільшуючи суму фінансової підтримки на 1 СПД, РФПП по Полтавській області буде збільшувати й приріст обсягу виробництва (надання послуг) на 1 СПД, що в свою чергу призведе до збільшення кількості робочих місць, збільшення суми відрахувань у бюджети усіх рівнів, збільшення ВВП і як наслідок до покращення економічного становища регіону та країни в цілому.

Одним з найбільших загроз надання фінансово-кредитної підтримки є можливість виникнення простроченої заборгованості. Аналізуючи діяльність Регіонального фонду підтримки підприємництва по Полтавській області. Лише в 2008–2010 році виявлено, що суб'єктами підприємницької діяльності порушуються строки надання до РФПП звітів цільового використання отриманих коштів, у результаті чого виникає прострочена заборгованість із повернення фінансової підтримки. В 2010 році до судів різних рівнів було направлено 4 судових позови з метою стягнення заборгованості на загальну суму 289 600 грн та пені на суму 32 334 грн. Особливої уваги заслуговує аналіз причинно-наслідкових зв'язків виникнення недобросовісної заборгованості. Зробимо складне групування та побудуємо аналітичну таблицю, з метою простеження залежності розміру простроченої заборгованості 10 боржників Регіонального фонду підтримки підприємницької діяльності по Полтавській області від впливу основних 4-х факторів, які ми можемо попередити (табл. 5.40).

Для аналізу впливу визначених факторів на виникнення простроченої заборгованості побудуємо аналітичну таблицю (табл. 5.41).

Таблиця 5.40

Прострочена заборгованість у розрізі боржників та факторів

СПД	Дата отримання підтримки		Вид діяльності	Поручителі	Бізнес-план (недоліки)	Якість виконання бізнес-плану (%)	Сума заборгованості (тис. грн)
1	2009 р.		Виробництво	не спд	Маркетингова стратегія	2	47,00
					Аналіз конкурентного середовища		
					Фінансовий план (не реальні показники виручки)		
					Невраховані ризики		
2	2009 р.		Виробництво	не спд	Фінансовий план (не реальні показники виручки)	4	16,00
3	2008 р.	Надання послуг	не спд	Фінансовий план		3	22,00
				Аналіз ризиків та конкурентного середовища			
4	2008 р.	Надання послуг	не спд	План маркетингу		4	19,00
5	2009 р.	Надання послуг	спд	Маркетинговий план		3	46,00
				Організаційний план/фірми аналоги			
6	2008 р.	Виробництво	не спд	—		1	47,00

Продовж. табл. 5.40

СПД	Дата отримання підтримки		Вид діяльності	Поручителі	Бізнес-план (недоліки)	Якість виконання бізнес-плану (%)	Сума заборгованості (тис. грн)
7	2008 р.	Виробництво	спд	Виробничий план		2	35,00
				Аналіз конкурентного середовища			
				Фінансовий план			
8	2008 р.	Надання послуг	спд	Фінансовий план (не реальні показники виручки)		3	48,00
				Маркетинговий план			
9	2008 р.	Виробництво	спд	Фінансовий план (не реальні показники виручки)		3	40,00
				Виробничий план			
10	2009 р.	Виробництво	не спд	Аналіз конкурентного середовища		2	14,00
				План маркетингу			
				Фінансовий план			

Таблиця 5.41

Групування 10 СПД за сумою простроченої заборгованості

Підгрупи	Факторні ознаки	Кількість СПД		Сума заборгованості		Групи за сумою заборгованості (тис. грн)							
						14–30,5 тис. грн				30,5–47 тис. грн			
		Кількість СПД		Сума заборгованості		кількість СПД		сума заборгованості		кількість СПД		сума заборгованості	
		(шт.)	%	тис. грн	%	(шт.)	%	тис. грн	%	(шт.)	%	тис. грн	%
За датою отримання підтримки (роки)	2008 рік	6	60	211	63	2	50	41	58	4	67	170	65
	2009 рік	4	40	123	37	2	50	30	42	2	33	93	35
Всього по підгрупі		10	100	334	100	4	100	71	100	6	100	263	100
За видами діяльності	Виробництво	2	17	87,00	21	4	67	33	46	2	50	176	67
	надання послуг	10	83	334,00	79	2	33	38	54	2	50	87	33
Всього по підгрупі		12	100	421	100	6	100	71	100	4	100	263	100
За наявністю поручителів	не СПД	6	60	165,00	49	4	100	71	100	2	33	94	36
	СПД	4	40	169,00	51	0	0	0	0	4	67	169	64
Всього по підгрупі		10	100	334	100	4	100	71	100	6	100	263	100

Продовж. табл. 5.41

Підгрупи	Факторні ознаки	Кількість СПД		Сума заборго- ваності		Групи за сумою заборгованості (тис. грн)							
						14–30,5 тис. грн				30,5–47 тис. грн			
		кількість СПД		сума забор- гованості		кількість СПД		сума забор- гованості		кількість СПД		сума забор- гованості	
		(шт.)	%	тис. грн	%	(шт.)	%	тис. грн	%	(шт.)	%	тис. грн	%
За якістю виконання бізнес-плану (1–5)	1–2	4	40	143,00	43	1	25	14	20	3	50	129	49
	3–4	6	60	191,00	57	3	75%	57	80	3	50	134	51
Всього по підгрупі		10	100	334	100	4	100	71	100	6	100	263	100
Всього по групі						4	40	71,00	21	6	60	263,00	79

В таблиці чітко простежується залежність результативного показника (простроченої заборгованості) від 4-х обраних факторів. За періодом отримання фінансової підтримки спостерігаємо, що більша питома вага СПД припадає на 2008 рік, також на цей же рік припадає й найбільша частка простроченої заборгованості, особливо у групі від 30,5 до 47 тис. грн. Більшість боржників та найбільша частка заборгованості є підприємства виробничої сфери діяльності. Також у більшості боржників спостерігається відсутність поручителів серед СПД, що свідчить про низький рівень довіри до суб'єкта господарювання. Щодо якості написання бізнес-планів, то жоден з перевірених бізнес-проектів не був виконаний на достатньому рівні, у кожному бізнес-плані були вагомі недоліки.

Для усунення ризику виникнення простроченої заборгованості оптимізувати методiku оцінки конкурентоспроможності бізнес-проекти у виробничій сфері, враховуючи ступінь впливу зовнішніх ризиків та якість написання бізнес-планів.

Отже, мале підприємництво є важливим структуротворчим елементом ринкової економіки, розвиток якого активно підтримується як державними, так і регіональними органами влади. Соціальна ефективність розвитку малого підприємства в Україні в 2000–2010 році є низькою у порівнянні з показниками ефективності розвинених країн світу. Крім того, розвиток малого підприємництва характеризується низькою кореляцією кількісних та якісних показників розвитку малого підприємництва.

Одним із перших питань державного регулювання підприємницької діяльності є визначення критеріїв ідентифікації малих підприємств. В результаті дослідження зарубіжного досвіду та вітчизняної практики виявлено понад 50 статистичних показників, що враховують специфіку малого підприємництва. З метою систематизації критеріїв ідентифікації малих підприємств автором запропоновано до використання матрицю ідентифікації малих підприємств, що побудована на основі якісних критеріїв та галузевої диференціації.

Апробація даної матриці дає підстави зробити висновок, що процес методологічного забезпечення ідентифікації малих підприємств триває. В Україні за часів незалежності прослідковується спрощення ідентифікації малих підприємств із «статистичної» до «поверхневої» ідентифікації, яка зберігається і на сьогодні (відповідно до Закону України «Про розвиток та

державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» №4618-IV від 22.03.12). Виявлений стан законодавчого забезпечення процесу ідентифікації малого підприємництва свідчить про необхідність подальшої наукової роботи в цьому напрямі.

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» №4618-IV від 22.03.12 державна політика щодо підтримки малого підприємництва в Україні передбачає фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку суб'єктів малого підприємництва; вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності; сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва; допомогу в матеріально-технічній та інформаційній сферах. Фінансове забезпечення реалізації державної політики у сфері підтримки малого підприємництва здійснюють: на загальнодержавному рівні – Український фонд підтримки підприємництва, на регіональному рівні – регіональні фонди підтримки підприємництва, на місцевому рівні – місцеві фонди підтримки підприємництва.

Дані 2010–2011 років свідчать про неефективність системи планування витратної частини бюджетів Українського фонду підтримки підприємництва та регіональних фондів підтримки підприємництва, що призводить до невідповідності фактичних показників запланованим. Найбільша частка коштів витрачається на фінансово-кредитну підтримку, а найменша – на розвиток елементів інфраструктури. Як наслідок, у більшості регіонів або ще не сформовано базова мережа фінансово-кредитної та навчально-консультативної інфраструктури підтримки бізнесу, або формується вона спонтанно без координаційної ролі місцевої влади, що знижує ефективність її функціонування для забезпечення потреб розвитку місцевого малого бізнесу, про що свідчать показники соціально-економічної ефективності державної підтримки малого підприємництва.

Результати дисперсійного аналізу фінансової підтримки РФПП по Полтавській області свідчать, що значна частка приросту обсягів виробництва (22,1 %) зумовлена наданням фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва. Автором, в результаті застосування запропонованої методики, що ґрунтується на групуванні малих підприємств області за обсягами фінансово-кредитної підтримки підприємств та застосуванні

факторного аналізу впливу обсягів фінансово-кредитної підтримки та фінансово-економічних результатів діяльності підприємств, виявлено, що оптимальною сумою фінансової підтримки є 13,25–25,50 тис. грн, а найменший вплив на приріст обсягу виробництва має сума фінансової підтримки в межах 25,50–37,75 тис. грн.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники розвитку Полтавської області на 2013–2014 роки

Показники	2009 звіт.	2010 звіт.	2011 очіку- ване	2012 прогноз		2013 прогноз		2014 прогноз	
				оптим.	песим.	оптим.	песим.	оптим.	песим.
Валова додана вартість у фактичних цінах, млрд грн	19,7	28,4	32,5	37,1	36,1	41,6	39,6	46,5	43,3
<i>ВДВ, у % до попереднього року</i>	105,3	110,5	105,0	105,5	103,0	106,0	103,5	106,5	104,0
Індекс промислової продукції, %	84,3	112,6	100,1	107,5	104,0	107,5	104,5	107,0	103,0
Індекс сільськогосподарського виробництва, %	99,0	89,4	124,7	100,1	95,0	106,5	103,7	104,3	104,0
Кількість малих підприємств на 10 тис. населення	62	46	47	48	47	49	48	51	49
Надходження до бюджету розвитку, млн грн	49,9	53,0	91,3	94,3	83,2	103,7	83,7	108,6	84,4
Обсяг інвестицій в основний капітал, млрд грн	7,7	7,3	8,7	9,9	9,6	11,0	10,2	12,3	10,8
<i>Темпи росту інвестицій в основний капітал, %</i>	77,6	96,4	101,1	103,7	100,9	103,2	100,7	104,3	100,8
Обсяг прямих іноземних інвестицій, по нарастаючому підсумку – всього, млн дол. США	445,5	531,5	630,0	700,0	650,0	730,0	680,0	810,0	700,0
<i>у % до попереднього року</i>	86,4	117,9	118,5	111,1	103,2	104,3	104,6	111,0	102,9
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	1 264,4	2 219,7	2 500,0	2 690,0	2 550	2 910,0	2 610	3 150,0	2 830,0
<i>у % до попереднього року</i>	49,1	175,6	112,6	107,6	102,0	108,2	102,4	108,2	108,4
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	652,4	1 066,2	1 500,0	1 600,0	1 550,0	1 680,0	1 610,0	1 750,0	1 670,0
<i>у % до попереднього року</i>	47,0	178,5	140,7	106,7	103,3	105,0	103,9	104,2	103,7

Продовж. дод. А

Показники	2009 звіт.	2010 звіт.	2011 очіку- ване	2012 прогноз		2013 прогноз		2014 прогноз	
				оптим.	песим.	оптим.	песим.	оптим.	песим.
Оборот роздрібної торгівлі, млрд грн	12,3	14,5	16,9	19,1	18,7	21,6	21,0	24,5	23,8
Темп зростання обороту роздрібної торгівлі, %	79,5	106,4	107,1	104,7	102,5	106,8	105,7	108,0	107,3
Обсяги реалізованих послуг, млрд грн	2,7	2,9	3,3	3,7	3,6	4,2	4,0	4,7	4,5
Темп зростання (зниження) обсягу реалізованих послуг, %	87,3	102,0	104,5	103,9	101,1	107,2	104,6	106,6	105,4
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	10,2	9,7	9,5	9,0	9,2	8,4	8,5	8,2	8,4
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, грн.	1 733	2 102	2 450	2 852	2 800	3 260	3 110	3 720	3 390
у % до попереднього року	104,4	124,5	116,6	116,4	114,3	114,3	111,1	114,1	109,0
Індекс реальної заробітної плати, %	90,0	114,1	107,0	107,9	105,9	107,9	104,6	108,6	103,2
Середньорічна чисельність наявного населення, тис. осіб	1 505,5	1 493,7	1 482,4	1 472,0		1 462,1		1 452,5	

Примітка. * Програма економічного і соціального розвитку області на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки.

Додаток Б

Перелік обласних комплексних (цільових) програм Полтавської області в 2012 році

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
1	Цільова Програма комплексного розвитку лісового господарства «Ліси Полтавщини до 2015 року»	2004–2015	Рішення 12 сесії обласної ради IV скликання від 29.06.2004	Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства
2	Обласна Програма приватизації майна спільної власності територіальних громад сіл, селищ і міст Полтавської області на 2011–2015 роки	201–2015	Рішення 5 сесії обласної ради VI скликання від 15.06.2011	Управління майном обласної ради
3	Про стратегію розвитку Полтавської області на період до 2015 року	2006–2015	Рішення 5 сесії обласної ради V скликання від 29.11.2006	Головне управління економіки облдержадміністрації
4	Програма «Репродуктивне здоров'я»	2008–2015	Рішення 11 сесії обласної ради V скликання від 8.11.2007	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації
5	Програма розвитку мисливського господарства Полтавської області з 2008 по 2013 рік	2008–2013	Рішення 12 сесії обласної ради V скликання від 25.12.2007	Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства
6	Програма розвитку земельних відносин на 2008–2012 роки в Полтавській області	2008–2012	Рішення 14 сесії обласної ради V скликання від 25.03.2008	Головне управління земельних ресурсів в Полтавській області

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
7	Програма КП «Полтававодоканал» на 2008–2012 роки по енергозбереженню, скороченню втрат води та реконструкції систем водовідведення	2008–2012	Рішення 15 сесії обласної ради V скликання від 30.05.2008	Головне управління житлово-комунального господарства облдержадміністрації
8	Програма розвитку та забезпечення сталого функціонування автодорожньої інфраструктури загального користування Полтавської області на 2009–2012 роки	2009–2012	Рішення 21 сесії обласної ради V скликання від 28.04.2009	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури облдержадміністрації
9	Обласна Програма створення демонстраційних об'єктів високої енергоефективності на 2010–2015 роки	2010–2015	Рішення 23 сесії обласної ради V скликання від 02.12.2009	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури облдержадміністрації
10	Цільова Програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010–2017 роки	2010–2017	Рішення 27 сесії обласної ради V скликання від 23.06.2010	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації
11	Про підтримку сільськогосподарської дорадчої діяльності в області на період до 2015 року	2010–2015	Рішення 27 сесії обласної ради V скликання від 23.06.2010	Головне управління агропромислового розвитку облдержадміністрації
12	Обласна програма імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2010–2015 роки	2010–2015	Рішення 28 позачергової сесії обласної ради V скликання від 12.10.2010	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
13	Програма залучення інвестицій у розвиток Полтавської області до 2015 року	до 2015	Рішення 28 позачергової сесії обласної ради V скликання від 12.10.2010	Головне управління економіки облдержадміністрації
14	Обласна Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Успішна Полтавщина – заможна територіальна громада. Будуємо разом»	2010–2014	Рішення 2 позачергової сесії обласної ради VI скликання від 28.12.2010	Головне управління економіки облдержадміністрації
15	Цільова Програма підтримки інвестиційної діяльності, зміцнення міжнародного іміджу та розвитку міжнародного співробітництва Полтавської області на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення 2 позачергової сесії обласної ради VI скликання від 28.12.2010 Внесення змін: рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрації
16	Програма підтримки Комунального автотранспортного підприємства Полтавської обласної ради на 2011–2012 роки	2011–2012	Рішення 2 позачергової сесії обласної ради VI скликання від 28.12.2010	Управління майном обласної ради
17	Програма розроблення Схеми планування території Полтавської області	2011–2013	Рішення 2 позачергової сесії обласної ради VI скликання від 28.12.2010	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
18	Комплексна програма розвитку освітньої галузі Полтавської області на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011 Внесення змін: рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації
19	Програма створення страхового фонду документації Полтавської області на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
20	Регіональна Програма заходів з організації рятування людей на водних об'єктах Полтавської області на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
21	Регіональна цільова Програма поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
22	Програма сприяння соціально-виховній роботі із засудженими в установах кримінально-виконавчої служби Полтавської області на 2011–2012 роки	2011–2012	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
23	Програма правової освіти населення області на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 3 сесії обласної ради VI скликання від 01.02.2011	Головне управління юстиції у Полтавській області
24	Програма організації підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та навчання депутатів місцевих рад Полтавської області на 2011–2014 роки	2011–2014	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Полтавський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій
25	Регіональна Програма технічного і фінансового забезпечення, подальшого збереження, вдосконалення та розвитку системи централізованого оповіщення і зв'язку Полтавської області на період до 2015 року	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
26	Обласна Програма розвитку галузі тваринництва на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Головне управління агро-промислового розвитку облдержадміністрації
27	Обласна Програма розвитку туризму і курортів на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Відділ з питань туризму і курортів облдержадміністрації
28	Обласна цільова соціальна програма протимінної діяльності на 2011–2014 роки	2011–2014	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління МНС України в Полтавській області
29	Регіональна цільова соціальна програма розвитку цивільного захисту Полтавської області на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління МНС України в Полтавській області
30	Програма будівництва підвідних газових мереж до сільських населених пунктів Полтавської області на 2008–2010 роки	2008–2010, 2012	Рішення 17 сесії обласної ради V скликання від 17.09.2008 Продовження терміну дії до кінця 2012 року: рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління містобудування та архітектури облдержадміністрації
31	Регіональна цільова соціальна програма забезпечення пожежної безпеки на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління МНС України в Полтавській області

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
32	Програма розвитку дорожнього руху та його безпеки на 2011–2014 роки	2011–2014	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління ДАІ УМВС України в Полтавській області
33	Комплексна Програма профілактики правопорушень на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Управління Міністерства внутрішніх справ України в Полтавській області
34	Програма професійної орієнтації учнівської молоді Полтавської області на здобуття актуальних на ринку праці професій та спеціальностей у 2011–2014 роках	2011–2014	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Головне управління освіти і науки облдержадміністрації, обласний центр зайнятості, обласний молодіжний центр праці
35	Обласна програма «Питна вода Полтавщини» на 2011–2020 роки	2011–2020	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Головне управління житлово-комунального господарства облдержадміністрації
36	Регіональна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства Полтавської області на 2011–2014 роки	2011–2014	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011	Головне управління житлово-комунального господарства облдержадміністрації

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
37	Комплексна Програма розвитку малого підприємництва у Полтавській області на 2011–2012 роки	2011–2012	Рішення 4 сесії обласної ради VI скликання від 30.03.2011 Внесення змін: рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Управління з питань розвитку споживчого ринку, сфери побутових послуг та підприємництва облдержадміністрації
38	Обласна Програма організаційного забезпечення діяльності судів області на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення V сесії обласної ради VI скликання від 15.06.2011	Територіальне управління державної судової адміністрації в Полтавській області
39	Програма розвитку обласного державного телерадіомовлення Полтавської ОДТРК «Лтава» на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення V сесії обласної ради VI скликання від 15.06.2011	Головне управління інформаційної та внутрішньої політики облдержадміністрації
40	Регіональна Програма поліпшення стану промислової безпеки, охорони і гігієни праці, виробничого середовища на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення V сесії обласної ради VI скликання від 15.06.2011	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
41	Обласна Програма відзначення кращих медичних працівників на 2011–2015 роки	2011–2015	Рішення V сесії обласної ради VI скликання від 15.06.2011	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації

Продовж. дод. Б

№ з/п	Назва програми	Термін реалізації, роки	Коли та яким документом затверджена	Відповідальні за реалізацію програми
42	Програма будівництва, реконструкції та модернізації об'єктів інфраструктури Полтавської області до 2015 року	2011–2015	Рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Управління містобудування та архітектури, Головне управління житлово-комунального господарства облдержадміністрації
43	Обласна Програма забезпечення продовольчої безпеки в Полтавській області на 2011–2014 роки	2011–2014	Рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Головне управління агропромислового розвитку облдержадміністрації
44	Програма інформатизації Полтавської області на 2011–2013 роки	2011–2013	Рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення апарату облдержадміністрації
45	Обласна Програма «Забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на IV квартал 2011–2013 роки»	2011–2013	Рішення VII сесії обласної ради VI скликання від 28.09.2011	Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації

Додаток В

Заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності регіону

№ з/п	Назва заходу (проекту)	Термін початку та закінчення реалізації проекту	Загальний обсяг фінансування проекту, тис. грн	Загальний обсяг фінансування у 2012 році, тис. грн	Джерела фінансування у 2012 році, тис. грн					Вплив реалізації проекту (економічні, соціальні, екологічні наслідки)	Буде створено нових робочих місць за рахунок впровадження інвестиційного проекту у 2012 році
					державний бюджет	місцевий бюджет	кошти підприємств	кошти іноземного інвестора, тис. грн (дол. США)	інші		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Пріоритет: модернізація і реконструкція промислових потужностей, впровадження інноваційних науково-технічних розробок											
Технічне переоснащення підприємств металургійного комплексу											
1	Виробництво збагаченої руди К22 (4,6 млн тонн на рік) та виробництво обкотишів 1,6 млн тонн на рік (Fe 65 %) ВАТ «Полтавський ГЗК», м. Комсомольськ	2012	1 300 000,0	1 300 000,0	–	–	–	–	1 300 000,0	Підвищення якості продукції; виробництво 100 % обкотишів (Fe 65 %) що дозволить зберегти власні традиційні ринки в Центральній та Східній Європі з одночасним освоєнням нових ринків Західної Європи, Турції та Південно-Східної Азії	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2	Розробка Єристівського родовища, ТОВ «Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат», м. Комсомольськ	2008–2015	16756 206,61	2 010 424,0	–	–	–	1 410 424,0	600 000,0	Збільшення обсягів видобутку руди	300
3	Закінчення будівництва центральної механічної майстерні, ТОВ «ВОРСКЛА сталь», м. Комсомольськ	2012	1 392,9	1 392,9	–	–	–	–	1 392,9	Розвиток інфраструктури району, створення нових робочих місць	–
4	Закінчення будівництва залізничних колій від ст. Південний парк до ст. Заводська, ТОВ «ВОРСКЛА сталь», м. Комсомольськ	2012	6 427,916	6 427,916	–	–	–	–	6 427,916	Розвиток інфраструктури району	–
5	Будівництво селища будівельників на 200 чол., ТОВ «ВОРСКЛА сталь», м. Комсомольськ	2012	6 702,733	6 702,733	–	–	–	–	6 702,733	–	–
Розвиток машинобудування											
6	Уведення в дію другої черги комплексу виробничих потужностей з будівництва пасажирських залізничних вагонів, ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод», м. Кременчук	2012	57 000,00	57 000,00	–	–	–	–	57 000,00	Збереження 1 500 робочих місць, надходження платежів до бюджетів різних рівнів 72 089 тис. грн, зменшення обсягу споживання енергоресурсів на 15 %	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
7	Технічне переоснащення виробництва та модернізація обладнання з метою покращення якості продукції, ХК «АвтоКрАЗ», м. Кременчук	2012	59 000,00	59 000,0	–	–	59 000,00	–	–	Розробка і впровадження в промислове виробництво сімейства автомобілів КрАЗ із принципово новою компоновальною схемою «кабіна над двигуном»	
8	Створення ряду (лінійки) міжрегіональних двох системних електропоїздів з швидкістю від 160–220 км/г, ВАТ «Крюківський вагонобудівний завод» Полтавська обл., м. Кременчук	2011–2017	359 010,0	125 930,0	–	–	125 930,0	–	–	Збереження 1 500 робочих місць, надходження платежів до бюджетів різних рівнів 72 089 тис. грн зменшення обсягу споживання енергоресурсів – не менше 15 %, скороченню тривалості знаходження пасажирів у дорозі – в 2–3 рази, зниження негативного впливу на оточуюче природне середовище, підвищення якості обслуговування пасажирів в 1,2 рази	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9	Технічне переозброєння ПП ВТК «Лукас», м. Кременчук	2012	2 000,0	2 000,0	–	–	2 000,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
10	Технічне переозброєння ТОВ «Кременчуцький шкірзавод», м. Кременчук	2012	1 300,0	1 300,0	–	–	1 300,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
11	Технічне переозброєння, впровадження енергозберігаючих та прогресивних технологій, освоєння нових видів продукції на ПАТ «Кременчуцький колісний завод», м. Кременчук	2012	21 180,0	21 180,0	–	–	21 180,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
12	Технічне переозброєння ВАТ «Кременчуцький завод технічного вуглецю», м. Кременчук	2012	2 700,0	2 700,0	–	–	2 700,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
13	Технічне переозброєння, впровадження енергозберігаючих та прогресивних технологій, освоєння нових видів продукції, ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», м. Кременчук	2012	137 600,0	137 600,0	–	–	137 600,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	22

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
14	Технічне переозброєння, впровадження енергозберігаючих технологій, освоєння нових видів продукції, ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин», м. Кременчук	2012	2 800,0	2 800,0	–	–	2 800,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
Модернізація потужностей підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів											
15	Технічне переозброєння ПАТ «КрКФ «Roshen», м. Кременчук	2012	15 400,0	15 400,0	–	–	15 400,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
16	Технічне переозброєння, впровадження енергозберігаючих технологій, освоєння нових видів продукції, ПАТ «Кременчук-м'ясо», м. Кременчук	2012	18 000,0	18 000,0	–	–	18 000,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
17	Технічне переозброєння ПАТ «Кременчуцький хлібокомбінат», м. Кременчук	2012	3 500,0	3 500,0	–	–	3 500,0	–	–	Збільшення об'ємів виробництва, покращення умов праці	–
18	Модернізація водопідготовки питної води, ПАТ «Миргородський завод мінеральних вод», м. Миргород	2012	4 700,0	4 700,0			4 700,0			Збільшення обсягів виробництва та якості продукції	–

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
19	Реконструкція колишнього ВАТ «Гадяцький хлібозавод» під цехи по виробництву сухих молочних продуктів та масла вершкового, м. Гадяч по вул. Будька 45-А ТОВ «Техмолпром»	2009–2015	149 000,0	10 000,0	–	–	10 000,0	–	–	Збільшення обсягів промислового виробництва	8
20	Модернізація сиробного виробництва, придбання та установка обладнання для одержання концентрату сироватки білка «Ультрафільтр», ТОВ «ГАДЯЧСИР», м. Гадяч	2011–2012	4 980,0	4 980,0	–	–	4 980,0	–	–	Покращення якості продукції	–
21	Придбання вакуумвипаровуючої установки для згущення молочних продуктів, ТОВ «ГАДЯЧСИР», м. Гадяч	2011–2012	3 850,0	3 850,0	–	–	3 850,0	–	–	Збільшення обсягів виробництва	–
22	Запуск цеху по утилізації відходів на ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат» з біогазовою станцією, м. Глобине	2012	1 500,0	1 500,0	–	–	1 500,0	–	–	Переробка відходів на біогаз з використанням для власних потреб	3
23	Модернізація ДП «Новосанжарський ветсанзавод»	2008–2012	4 000,0	1 100,0	1100,0	–	–	–	–	Поліпшення екологічного стану району	5

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
24	Реконструкція молокопереробного підприємства в с. Заріг Оржицького району	2011–2012	12 000,0	12 000,0	–	–	–	12 000,0 (1 500\$)	–	Відновлення молокопереробної галузі	25
25	Будівництво комбінату хлібопродуктів, ТОВ «С/г підприємство «Комбікормовий завод», Пирятинський район	2012	94 400,0	22 000,0	–	–	–	–	22 000,0	Збільшення обсягів реалізації продукції	Збереження діючих робочих місць
	Разом:			3 831 487,5	1 100,0	–	414 440,0	1 422 424,0	1 993 523,5		
Пріоритет: Підвищення конкурентоспроможності аграрного комплексу											
Будівництво сучасних тваринних комплексів											
1	Будівництво молочного-товарного комплексу з доїльним залом на 1 000 голів корів, ТОВ «Білагро», В. Багачанський район	2012	73 000,0	73 000,0	–	–	–	–	73 000,0	Виробництво 5 тис. тонн високоякісної молочної сировини	
2	Будівництво молочного-товарної ферми на 500 голів корів, ТОВ «АФ «Пузиківська», Глобинський район	2012	1 000,0	1 000,0	–	–	–	–	1 000,0	Виробництво 3 тис. тонн високоякісної молочної сировини	
3	Будівництво молочного-товарного комплексу на 800 голів корів, ТОВ «АФ «Маяк», Котелевський район	2012	15 000,0	15 000,0	–	–	–	–	15 000,0	Виробництво 4 тис. тонн високоякісної молочної сировини	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4	Будівництво молочно-товарного комплексу на 500 голів корів, ТОВ «АФ «Ім. Довженка», Шишацький район	2012	10 000,0	10 000,0	–	–	–	–	10 000,0	Виробництво 3 тис. тонн високоякісної молочної сировини	
5	Реконструкція тваринницької ферми, СТОВ «Прогрес», с. Тарасівка Гребінківського району	2011–2012	600,0	400,0	–	–	400,0	–	–	Вирощування нетелів	
6	Реконструкція корівника з доїльним залом на 300 голів, СТОВ «Вітчизна», Карлівський район	2011–2012	1 650,0	1 650,0	–	–	1 650,0	–	–	Збільшення виробництва молока	15
Розвиток рослинництва											
7	Впровадження крапельного зрошення для саду та городу (розширення), ТОВ «АПК Докучаєвські чорноземи» друга черга, Карлівський район	2011–2012	4 000,0	4 000,0	–	–	4 000,0	–	–	Збільшення виробництва фруктів і овочевої продукції	3
8	Виробництво овочевих культур на крапельному зрошенні (моркви, буряка, помідорів), смт. Чутове.	2012	75,0	75,0	–	45,0	30,0	–	–	Насичення споживчого ринку регіону овочевою продукцією	1
	Разом:			105 125,0	–	45,0	6 080,0	–	99 000,0		

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Пріоритет: Створення сприятливого і комфортного життєвого простору											
Запровадження новітніх технологій утилізації та видалення твердих побутових відходів											
1	Будівництво полігону твердих побутових відходів, с. Велика Багачка	2012	915,0	915,0	800,0	115,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	–
2	Будівництво полігону твердих побутових відходів, смт. Оржиця	2012–2013	2 324,8	1 150,0	1 000,0	150,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	3
3	Будівництво полігону твердих побутових відходів, м. Хорол	2012–2013	2 390,0	1 170,0	1 000,0	170,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	–
4	Будівництво полігону твердих побутових відходів, смт. Шишаки	2012–2012	500,0	500,0	400,0	100,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	–
5	Будівництво полігону твердих побутових відходів, м. Лохвиця	2012–2013	2 364,7	1 180,0	1 000,0	180,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	3

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
6	Будівництво полігону твердих побутових відходів, с. Макухівка, м. Полтава	2012–2014	4 957,0	1 956,0	978,0	978,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
7	Будівництво полігону твердих побутових відходів, м. Зіньків	2012–2013	2 320,5	1 160,0	1 000,0	160,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
8	Реконструкція міського сміттєзвалища. Перший етап: Реконструкція під'їзної автодороги до сміттєзвалища, м. Гребінка	2012	394,821	394,821	315,857	78,964	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
9	Будівництво полігону твердих побутових відходів, м. Кобеляки	2012–2014	2 200,0	740,0	590,0	150,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
10	Будівництво полігону твердих побутових відходів, с. Бутенки Кобеляцького району	2012–2014	1 860,000	930,0	800,0	130,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
11	Будівництво полігону твердих побутових відходів, смт. Чорнухи	2012	200,0	200,0	160,0	40,0	–	–	–	Забезпечення належного санітарного стану в районі, покращення екологічної ситуації	
Разом:				10 295,8	8 043,9	2 251,9	–	–	–		

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Пріоритет: Розвиток інфраструктури											
Розвиток автодорожньої, авіаційної та морської інфраструктури											
1	Будівництво мостового переходу через р. Дніпро, м. Кременчук	2012–2019	5 263 500,0	72 600,0	35 300,0	2 000,0	–	–	35 300,0	Задоволення транспортних потреб міста, поліпшення комфортності та швидкості транспортного сполучення	
2	Реконструкція мосту через р. Хорол загальною довжиною 110,8 м. п., м. Миргород	2012–2013	8 906,28	44 53,14	2 226,57	2 226,57	–	–	–	Задоволення транспортних потреб міста, поліпшення комфортності та швидкості транспортного сполучення	
Разом:				77 053,2	37 526,6	4 226,6	–	–	35 300,0		
Пріоритет: Підвищення доступності і якості соціальних та комунальних послуг											
Розвиток мережі закладів охорони здоров'я та освіти											
1	Реконструкція приміщення по вул. Ветеринарній, 32, під амбулаторію сімейної медицини, м. Полтава	2009–2013	1 023,0	1 023,0	870,00	153,00	–	–	–	Створення належних умов для надання сучасних медичних послуг	
2	Реконструкція міського центру реабілітації дітей-інвалідів до 18 років по вул. Калініна, 27а, м. Полтава	2011–2013	6 477,0	6 038,0	5 132,00	906,00	–	–	–	Покращення умов надання медичних послуг	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
3	Будівництво обласного протитуберкульозного диспансеру по вул. Шилівській у м. Полтава (III черга, 1 та 2 пусковий комплекс)	2007–2013	204 230,0	71 350,0	70 000,0	1 350,00	–	–	–	Приведення існуючої системи надання населенню послуг з діагностики та лікування захворювань на туберкульоз до сучасних норм такого лікувального закладу та введення в експлуатацію 350 ліжок-місць	
4	Будівництво їдальні Кротівського психоневрологічного будинку-інтернату, с. Кроти Пірятинського району	2012	1 500,0	1 500,0	1 425,00	75,00	–	–	–		
5	Реконструкція Омельницької амбулаторії загальної практики сімейної медицини, с. Омельник Кременчуцького району	2012	620,0	620,0	520,00	100,00	–	–	–		
6	Добудова поліклінічного корпусу Полтавської ЦРЛ, вул. Комсомольська, 58-А, м. Полтава	2012	3 113,9	3 113,9	2 957,90	156,00	–	–	–		

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
7	Реконструкція пологового відділення Га- дяцької центральної районної лікарні з придбанням та вста- новленням спеціалізо- ваного обладнання «Здоров'я матері і дитини»	2012– 2013	1 500,0	875,0	700,0	–	175,0	–	–	Покращення якості надання медичних посл- уг при наро- дженні дітей	–
8	Будівництво дитячого садка-школи в мікро- районі 278, м. Кре- менчук	2008– 2012	25 276,18	5 468,90	4 000,00	1 468,90	–	–	–	Забезпечення додатковими місцями: в дит- садку – 160 місць, в почат- ковій школі – 110 учнівських місць	68
9	Будівництво школи, м. Червонозаводське Лохвицького району	2012	11 500,0	11 500,0	10 925,00	575,00	–	–	–	Створення належних умов навчання дітей, їх культурного розвитку	
10	Реконструкція покрівлі Хорольської гімназії, вул. Леніна, 33, м. Хорол	2007– 2012	1 991,0	560,00	532,00	28,00	–	–	–	Створення належних умов навчання дітей, їх культурного розвитку	
11	Реконструкція загальноосвітньої школи, с. Рунівщина Полтавського району	2012	15 200,0	15 200,00	14 440,00	760,00	–	–	–	Створення належних умов навчання дітей, їх культурного розвитку	
12	Реконструкція будівлі ДЮСШ № 3 з пла- вання (басейну «Дельфін») по вул. Фрунзе, 9а, м. Полтава	2007– 2012	7 172,0	5 172,00	4 396,00	776,00	-	-	-	Створення належних умов навчання дітей, їх культурного розвитку	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
13	Добудова спортивного залу та їдальні до ЗОШ I–III ступенів №1 по вул. Я.Мудрого 25/1, м. Лубни	2008–2013	5 394,5	2 763,80	2 348,80	415,00	–	–	–	Створення належних умов навчання дітей, їх культурного розвитку	
14	Створення на базі ДНЗ «Смородинка» повноцінного сучасного дошкільного навчального закладу, м. Лубни	2011–2015	5 060,5	4 624,2	–	460,0	–	–	4 164,2	Покращення якості освітньо-виховних послуг; надання якісної професійної підготовки дошкільнят в безпечних і сучасних умовах	45
Збереження та розвиток мережі закладів культури і мистецтва											
15	Реконструкція кінотеатру «Санжари» під центр культури і дозвілля з добудовою допоміжних приміщень, смт. Н. Санжари	2006–2012	4 199,2	2 479,2	2 355,0	124,20	–	–	–	Продовження проведення робіт з реконструкції кінотеатру під центр культури і дозвілля. У райцентрі немає закладу культури для проведення масових культурно-мистецьких заходів. Завершення реконструкції об'єкта дасть можливість забезпечити духовні потреби населення, відродити культурну спадщину, звичаї та обряди	3

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
16	Реконструкція будинку культури, с. Гоголеве Шишацького району	2008–2012	5 657,30	5 657,30	5 375,30	282,00	–	–	–	Реконструкція розпочата до відзначення ювілею М. В. Гоголя. Будинок культури входить до Єдиного комплексу гоголівських місць, де проходять туристичні маршрути	3
17	Реконструкція кіно-театру «Дружба» під кіноконцертний зал з клубними приміщеннями, м. Гадяч	2012	1 600,00	1 600,00	1 520,00	80,00	–	–	–	Завершення робіт дасть змогу проводити культурно-мистецькі заходи	
18	Реставрація краєзнавчого музею, м. Полтава	2008–2014	1 456,43	1 456,43	1 381,43	75,0	–	–	–	Завершення робіт дасть змогу проводити культурно-мистецькі заходи	
19	Реконструкція приміщення районного Будинку культури з залом на 306 місць, смт. Козельщина	2012	557,6	557,6	529,6	28,0	–	–	–	Завершення робіт дасть змогу проводити культурно-мистецькі заходи	
Житлово-комунальне господарство та газифікація населених пунктів											
20	Реконструкція системи електропостачання Власівського водозабору, м. Кременчук	2012	3 905,44	3 905,44	3 000,00	905,44	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
21	Водозабезпечення сіл Лісок, Лісок – 2	2007–2012	3 859,00	1 100,00	935,00	165,00	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	

Продовж. дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
22	Реконструкція водогінної мережі, м. Карлівка	2012	1 794,00	1 794,00	1 704,30	89,70	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
23	Реконструкція водогону, с. Тарасівка, Гребінківського району	2012	759,00	759,00	683,10	75,90	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
24	Реконструкція водопровідних мереж по вул. Мічуріна, Калініна, Пушкіна та інших, смт Котельва	2012	2 500,00	2 500,00	2 375,00	125,00	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
24	Будівництво сільського водогону, с. Ганжівка Кобеляцького району	2012	458,00	458,00	435,00	23,00	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
25	Будівництво станції II-го підйому води, м. Лохвиця	2012	859,92	859,92	687,94	171,98	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
26	Реконструкція вуличної мережі водопостачання, смт Оржиця	2012	554,35	554,35	526,63	27,72	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
27	Реконструкція водопровідних мереж, смт. Чутове	2012	1 500,00	1 500,00	1 425,00	75,00	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
28	Будівництво водогону, с. Абазівка Полтавського району	2012	648,00	648,00	616,00	32,00	–	–	–	Забезпечення населення питною водою	
29	Схема планування території Полтавської області	2012	1 500	1 500,0	1 425,00	75,00	–	–	–	Перспективний розвиток території області	
	Разом:			157 138,0	143 221,0	9 577,8	175,0	–	4 164,2		
	Усього:			4 181 099,5	189 891,5	16 101,3	420 695,0	1 422 424,0	2 131 987,7		

Додаток Д

Показники оцінки розвитку міст і районів області на 2012 рік

Найменування району, міста	Середньорічна чисельність наявного населення, тис. осіб			Валова додана вартість (у порівнянних цінах у % до попереднього року)			Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах, млн грн			Валова продукція сільського господарства (у % до попереднього року)		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Великобагачанський	26,6	26,3	26,1	123,1	123,2	97,0	126,9	168,0	189,8	100,8	106,0	101,0
Гадяцький	56,9	56,3	55,7	105,3	105,0	104,0	848,4	1 044,3	1 196,0	91,4	121,3	106,8
Глобинський	48,5	47,4	47,0	141,0	104,7	105,5	1047,3	1280,0	1700,0	92,3	141,1	104,0
Гребінківський	23,5	23,3	23,2	103,1	100,0	101,6	—	—	—	78,3	106,5	107,1
Диканський	19,8	19,7	19,6	108,2	100,5	102,0	82,0	96,0	107,4	95,2	112,3	102,3
Зінківський	37,0	36,6	36,4	в 2,4 р.	102,0	102,5	34,1	72,0	79,8	92,2	102,1	98,7
Карлівський	36,6	36,1	35,7	в 1,7 р.	102,0	105,0	236,6	186,1	275,9	91,5	119,7	100,2
Кобеляцький	45,5	44,7	44,2	114,2	100,2	103,0	406,8	114,8	178,0	85,5	121,3	102,5
Козельщинський	20,9	20,4	20,2	в 2,0 р.	104,0	103,5	34,7	42,3	44,7	88,0	123,7	100,2
Котелевський	20,1	20,1	20,1	133,8	114,2	106,7	...	23,6	28,5	102,5	105,7	107,0
Кременчуцький	41,1	40,8	40,6	124,6	102,6	105,0	228,4	215,4	230,0	99,7	123,9	101,6
Лохвицький	45,7	45,5	45,1	в 1,8 р.	101,2	102,5	682,4	830,1	1190,1	102,5	107,0	107,5
Лубенський	34,2	33,8	33,5	69,0	88,5	96,0	14,4	4,7	4,8	65,9	122,7	101,3
Машівський	20,4	20,2	20,0	107,7	110,2	104,6	662,0	496,5	536,3	86,6	180,5	100,3
Миргородський	34,6	34,2	33,9	139,1	105,0	105,4	—	—	—	95,1	136,3	100,9
Новосанжарський	36,2	35,9	35,7	107,0	в 1,8 р.	101,4	12,9	15,8	17,5	85,0	113,2	101,8
Оржицький	25,5	25,3	25,2	87,4	100,4	101,1	144,0	123,6	110,0	80,1	103,4	102,6
Пирятинський	33,3	32,9	32,8	98,3	89,0	99,5	753,7	648,4	741,2	54,9	136,7	103,9
Полтавський	66,6	66,3	66,1	101,6	65,0	105,0	61,8	63,8	69,5	90,4	100,5	100,5
Решетилівський	27,2	27,1	27,0	110,3	93,2	105,3	129,1	145,0	147,0	92,6	119,3	102,4
Семенівський	27,4	27,1	27,0	112,1	103,0	104,0	...	—	—	76,2	114,0	101,3
Хорольський	36,9	36,4	35,9	123,5	109,1	101,0	251,4	276,6	303,4	88,7	102,6	104,7

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Середньорічна чисельність наявного населення, тис. осіб			Валова додана вартість (у порівнянних цінах у % до попереднього року)			Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) у відпускних цінах, млн грн			Валова продукція сільського господарства (у % до попереднього року)		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Чорнухинський	12,6	12,4	12,2	в 1,6 р.	119,0	121,0	–	–	–	57,2	144,1	101,5
Чутівський	24,1	23,9	23,8		115,3	102,0	6,5	2,2	2,4	76,6	114,0	97,0
Шишацький	21,5	21,4	21,3		118,6	107,0	1 194,3	1 632,8	1 965,6	88,1	100,2	100,9
м. Полтава	299,7	297,4	295,0		104,2	105,0	9 461,4	10 407,5	11 645,4			
м. Кременчук	227,3	226,5	226,0	в 1,9 р.	113,0	102,5	28 770,0	32 546,7	33 155,6			
м. Лубни	48,3	48,2	48,1		133,8	101,0	589,3	694,8	777,5			
м. Миргород	41,3	41,3	41,3		111,9	104,0	603,8	612,8	622,6			
м. Комсомольськ	54,4	54,3	54,3	в 3,0 р.	105,0	104,0	6735,7	8 900,0	9 800,0			
Область	1 493,7	1 482,4	1 472,0		110,5	105,0	53 135,8	61 383,9	68 542,7	89,4	124,7	100,1

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Обсяг інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), грн			Обсяг інвестицій в основний капітал (у порівнянних цінах у % до попереднього року)			Обсяг прямих іноземних інвестицій (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), доларів США			Обсяг прямих іноземних інвестицій по нарастаючому підсумку, млн доларів США		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Великобагачанський	1 770,3	1 884,0	1 915,7	132,3	101,6	94,0	–	–	–	–	–	–
Гадяцький	3 134,0	3 348,1	3 770,2	68,3	98,5	101,6	1,1	1,8	1,8	62,8	100,3	100,3

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Обсяг інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), грн			Обсяг інвестицій в основний капітал (у порівнянних цінах у % до попереднього року)			Обсяг прямих іноземних інвестицій (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), доларів США			Обсяг прямих іноземних інвестицій по наростаючому підсумку, млн доларів США		
	2010 рік звіт	2011 рік оцікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік оцікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік оцікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік оцікуване	2012 рік прогноз
Глобинський	9 695,7	8 438,8	9 021,3	208,9	85,3	95,6	62,3	63,8	64,5	3 021,5	3 025,0	3 030,0
Гребінківський	6 791,4	6 43,8	775,9	1 303,3	9,5	109,4	*	*	*	*	*	*
Диканський	4 596,6	6 167,5	9 699,0	158,3	129,3	142,6	6,7	6,8	6,8	132,5	140,0	140,0
Зіньківський	8 142,2	8 434,4	9 348,9	86,7	94,4	100,5	267,0	270,5	273,3	9 852,9	9 902,0	9 951,5
Карлівський	3 544,1	4 161,4	4 708,5	105,3	105,0	102,0	69,0	72,7	74,2	2 525,8	2 624,0	2 650,0
Кобеляцький	1 289,4	1 352,0	1 564,0	152,8	98,0	104,3	0,4	*	*	16,3	*	*
Козельщинський	1 460,8	784,3	896,0	106,5	49,9	103,1	—	—	—	—	—	—
Котелевський	4 848,2	6 244,0	7 996,0	101,4	108,8	116,7	*	*	*	*	*	*
Кременчуцький	1 636,3	1 449,2	1 807,2	155,8	78,6	100,8	16,2	12,9	13,3	678,3	538,3	550,7
Лохвицький	7 847,1	8 953,9	10 100,0	41,8	101,4	101,4	1 197,7	1276,0	1 550,4	54 856,2	58 000,0	70 000,0
Лубенський	876,5	1 533,0	2 558,7	10,4	279,3	100,5	*	*	*	*	*	*
Машівський	5 639,0	5 940,0	6 625,0	174,0	100,8	100,7	150,2	158,4	165,0	3 079,3	3 200,0	3 300,0
Миргородський	7 580,4	6 813,0	7 522,0	117,0	80,5	100,2	21,5	21,8	22,0	745,0	745,0	745,0
Новосанжарський	9 479,1	9 437,3	9 831,9	80,4	98,7	94,4	1,7	59,4	60,5	63,1	2 133,7	2 159,0
Оржицький	1 026,1	962,0	1 077,7	219,3	100,5	101,4	*	*	*	*	*	*
Пирятинський	1 323,8	1 599,0	1 756,0	59,2	115,6	100,2	136,4	152,0	152,4	4 542,4	5 034,3	5 034,3
Полтавський	4 579,2	4 156,9	4 689,9	114,3	84,6	105,2	130,5	132,3	134,6	8 744,4	8 770,0	8 900,0
Решетилівський	4 261,8	4 752,0	5 130,0	116,2	100,1	100,2	144,7	59,0	74,1	3 935,4	1 600,0	2 000,0
Семенівський	5 987,9	2 900,0	3 170,0	51,2	48,5	99,4	12,4	23,0	16,0	340,0	624,0	424,0
Хорольський	941,2	1 002,7	1 117,0	94,0	101,2	100,1	59,8	*	*	2 202,2	*	*
Чорнухинський	8 629,4	3 733,9	4 146,3	93,9	43,2	100,4	—	—	—	—	—	—
Чутівський	7 803,6	1 966,5	2 185,0	265,3	24,7	100,9	*	*	*	*	*	*
Шишацький	4 576,5	4 771,0	5 310,0	154,8	100,0	101,0	*	325,0	325,0	*	6 900,0	6 900,0

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Обсяг інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), грн			Обсяг інвестицій в основний капітал (у порівнянних цінах у % до попереднього року)			Обсяг прямих іноземних інвестицій (у фактичних цінах у розрахунку на душу населення), доларів США			Обсяг прямих іноземних інвестицій по наростаючому підсумку, млн доларів США		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
м. Полтава	3 359,1	3 966,5	4 400,0	72,7	100,1	101,1	219,8	283,8	314,8	64 325,3	71 400,0	79 200,0
м. Кременчук	3 976,2	3 623,8	3 824,8	82,6	89,7	96,0	309,7	314,7	321,3	70 085,9	71 200,0	72 600,0
м. Лубни	935,5	1 020,9	1 144,7	134,4	101,0	100,2	17,7	18,0	18,2	850,9	860,0	870,0
м. Миргород	2 350,7	1 284,6	1 639,8	93,8	51,7	116,4	127,2	131,6	131,6	5 051,6	5 200,0	5 200,0
м. Комсомольськ	36 174,1	37 720,0	41 918,0	148,0	100,1	101,3	5 321,4	5 891,0	6 075,1	291 081,7	320 000,0	330 000,0
Область	5 596,6	6 673,4	7 595,1	96,4	101,1	103,7	357,7	425,0	472,35	531 532,2	630 000,0	700 000,0

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (у фактичних цінах, усього), млн грн			Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць			Середньомісячна заробітна плата, гривень			Ріст середньомісячної заробітної плати до попереднього року, %		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Великобагачанський	64,1	68,0	75,0	19	20	20	1 485	1 710	1 920	117,1	115,2	112,3
Гадяцький	239,7	240,0	240,0	21	22	23	1 521	1 825	2 100	115,4	120,0	115,0
Глобинський	272,1	300,0	350,0	20	21	22	1 775	2 138	2 480	133,5	120,5	116,0
Гребінківський	3,1	3,0	3,0	18	18	18	2 051	2 340	2 570	112,8	114,1	109,8

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (у фактичних цінах, усього), млн грн			Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць			Середньомісячна заробітна плата, гривень			Ріст середньомісячної заробітної плати до попереднього року, %		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Диканський	43,0	44,0	45,0	40	42	44	2 031	2 600	3 100	122,9	117,5	110,5
Зінківський	-10,7	-5,0	-2,0	23	29	25	1 552	1 774,6	2 068	119,7	114,3	116,5
Карлівський	44,4	10,0	20,0	25	26	27	1 588	1 850	2 180	124,1	116,5	117,8
Кобеляцький	38,2	19,2	20,2	20	25	25	1 583	1 630	1 720	119,5	103,0	105,5
Козельщинський	122,5	140,0	151,0	15	15	15	1 463	1 650	1 855	112,5	112,8	112,4
Котелевський	69,2	71,1	74,2	21	21	22	1 529	1 781	2 095	113,8	116,6	117,6
Кременчуцький	20,4	19,7	21,3	24	24	24	2 016	2 210	2 475	120,1	109,6	112,0
Лохвицький	421,7	145,0	300,0	26	38	40	1 789	1 970	2 372	121,1	110,1	120,4
Лубенський	-14,0	-7,0	-3,5	16			1 419	1 648	1 730	96,3	116,1	105,0
Машівський	11,6	20,0	25,0	16	16	16	2 120	2 400	2 720	125,1	113,2	113,3
Миргородський	124,2	130,0	150,0	13	13	14	1 539	1 720	1 926	118,8	111,8	112,0
Новосанжарський	48,7	49,0	51,0	21	22	23	2 299	2 413	2 553	120,8	105,0	105,8
Оржицький	12,6	12,8	13,1	16	16	16	1 556	1 761	1 940	111,9	113,1	110,2
Пирятинський	58,6	10,3	14,8	34	37	39	1 629	1 798	1 958	121,9	110,4	108,9
Полтавський	37,3	-105,0	-70,0	30	37	38	2 117	2 395	2 635	138,3	113,1	110,0
Решетилівський	78,6	-15,1	55,0	24	24	25	1 525	1 650	1 690	115,3	108,2	102,4
Семенівський	32,5	33,2	33,7	14	14	14	1 512	1 620	1 730	115,6	107,1	106,7
Хорольський	63,9	90,0	90,0	18	18	18	1 726	1 993	2 280	116,3	115,5	114,4
Чорнухинський	-2,1	0,3	0,4	25	26	27	1 427	1 860	2 200	124,6	130,3	118,3
Чутівський	34,8	38,0	40,0	26	26	26	1 523	1 610	1 835	116,6	105,7	114,0
Шишацький	233,7	250,0	260,0	19	20	21	1 930	2 118	2 570	124,4	113,1	117,5
м. Полтава	937,4	1 107,3	1 162,7	96	96	96	2 150	2 460	2 829	112,9	114,4	115,0
м. Кременчук	943,5	2 480,5	2 510,0	74	74	75	2 609	2 967	3 211	133,1	113,7	108,4

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (у фактичних цінах, усього), млн грн			Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць			Середньомісячна заробітна плата, гривень			Ріст середньомісячної заробітної плати до попереднього року, %		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
м. Лубни	-6,3	0,5	1,0	34	35	36	1 730	2 000	2 300	131,8	115,6	115,0
м. Миргород	31,7	36,5	36,9	39	42	42	1 833	1 996	2 179	122,1	108,9	109,0
м. Комсомольськ	1 018,1	2 500,0	2 722,0	36	36	36	2 931	3 415	3 600	120,1	116,5	105,4
Область	4 972,6	5 021,2	5 128,4	46	47	48	2 102	2 450	2 852	121,3	116,4	116,4

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Кількість створених нових робочих місць (в усіх сферах економічної діяльності), одиниць			Рівень безробіття, %		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Великобагачанський	283	300	320	6,6	6,5	6,6
Гадяцький	762	727	620	6,9	7,0	6,9
Глобинський	501	650	550	6,2	5,9	5,6
Гребінківський	231	200	140	4,5	4,0	3,3
Диканський	330	430	350	6,2	6,5	6,3
Зінківський	511	590	600	7,8	5,8	5,6
Карлівський	522	870	450	8,6	5,3	5,0
Кобеляцький	528	815	490	5,6	2,0	1,8
Козельщинський	175	165	140	3,8	3,4	3,1
Котелевський	250	203	200	5,0	3,9	3,7
Кременчуцький	450	630	550			
Лохвицький	383	480	390	4,8	1,8	1,5

Продовж. дод. Д

Найменування району, міста	Кількість створених нових робочих місць (в усіх сферах економічної діяльності), одиниць			Рівень безробіття, %		
	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз	2010 рік звіт	2011 рік очікуване	2012 рік прогноз
Лубенський	347	350	300	2,9	2,5	2,3
Машівський	194	188	160	8,4	7,1	6,1
Миргородський	200	290	295	3,6	3,7	3,2
Новосанжарський	397	335	300	8,8	8,8	8,4
Оржицький	264	367	305	9,2	8,8	6,3
Пирятинський	595	520	450	3,9	2,9	2,7
Полтавський	739	770	660	2,4	1,9	1,8
Решетилівський	414	549	400	6,5	6,4	6,4
Семенівський	328	272	260	10,3	9,8	9,2
Хорольський	507	670	418	2,0	1,9	1,8
Чорнухинський	110	103	100	7,9	6,3	5,7
Чутівський	395	374	300	7,6	5,3	4,8
Шишацький	364	385	270	6,1	3,7	3,7
м. Полтава	6 354	7 500	7 550	1,8	1,9	1,9
м. Кременчук	4 551	6 200	5 700	1,7	1,5	1,3
м. Лубни	1 314	1 500	1 525	2,9	2,9	2,9
м. Миргород	887	1 100	1 120			
м. Комсомольськ	2 062	2 230	1 840	0,5	0,5	0,5
Область	24 948	29 763	26 753	3,8	2,9	2,8

Додаток Ж

Елементи організаційно-економічного механізму державної підтримки малого підприємництва

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Албанія	1) створення позитивного клімату для розвитку бізнесу, спрямованого на розвиток малого та середнього бізнесу; 2) підтримка нових бізнес-стартапів; 3) створення привабливого інвестиційного клімату; 4) стимулювання експорту; 5) підтримка спільних підприємств в секторі МСП	Фінансово-кредитна/субсидії, пільгове кредитування. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна/семінари, тренінги	99,6 % всіх зареєстрованих підприємств. 71 % робочих місць. 73 % ВВП країни	Trainang Needs analisi for SME-s Republic of Albania (http://www.eu-sme.al/doc/TNA_report_english.pdf)\$ SME-s in Albania – Annual Report (http://www.qkzh.org/publications/Sme2004En.pdf)
Білорусія	1) створення, розвиток і розширення виробництва товарів (робіт, послуг); 2) організація, розвиток виробництва, реалізація експортноорієнтованої та імпортозамінюючої продукції; 3) розширення	Фінансово-кредитна/лізинг, субсидії для відшкодування частини відсотків, пільгові відсотки. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна підтримки. Інформаційно-консультативна/семінари, курси, тренінги	94,01 % всіх підприємств (більше 77 тисяч зареєстрованих малих підприємств). 20 % ВВП країни. 23 % робочих місць	Анализ программ государственной поддержки малого предпринимательства в Республике Беларусь (www.econorus.org/consp/files/1idk.doc) Указ Президента Республики Беларусь від 1 травня 2009 року № 255 «О некоторых мерах государственной поддержки малого предпринимательства» (http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=p30900255&p2={NRPA})

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Біло-русія	виробництва продукції, направленої на енерго- та ресурсозбереження; 4) сприяння впровадження новітніх технологій	Так само	Так само	Так само	Так само
Беліз	1) підвищення рівня інвестиційної привабливості країни; 2) підвищення об'ємів експорту на 5 %; 3) скорочення витрат держави на підтримку за три роки на 1 %	Законодавчо-нормативна. Фінансово-кредитна підтримки	Інформаційно-консультативна	80 % від зареєстрованих підприємств. 20 % ВВП країни	Katherine Vanessa Meighan, «Enhancing Small and Medium Sized Enterprise Policies in Belize: Lessons from Taiwan's Development Strategy», National Chengchi University (http://nccur.lib.nccu.edu.tw/bitstream/140.119/33937/12/93303912.pdf)
Бельгія	1) забезпечення стійкого зростання економічного розвитку країни; 2) зростання благополуччя населення; 3) забезпечення конкурентоспроможності держави	(Незначна дія) Законодавчо-нормативна. Фінансово-кредитна/кредити, гарантії, всі види субсидій	Фінансово-кредитна/податкові пільги, гарантування ризиковості. Інформаційно-консультативна/надання персональної та конфіденційної консультації та навчання для підприємців-початківців та	99 % всіх зареєстрованих підприємств. 46 % ВВП країни. 55 % робочих місць	Support services for micro, small and sole proprietor's businesses (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-belgium-en_en.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Бельгія	Так само	Так само	діючих малих і середніх підприємств, створення груп для навчання персоналу фінансування спільних програм консультації підприємств у питаннях правового кола; навчання персоналу; маркетингові дослідження на пільгових умовах	Так само	Так само
Великобританія	1) забезпечення збалансованості державної та приватної економіки в усіх секторах і в усіх регіонах; 2) створення умов для подальшого розвитку економіки за рахунок покращення професійних навичок і їх подальшого комерційного використання;	Законодавчо-нормативна. Фінансово-кредитна/всі види пільгового кредитування, субсидіювання, лізинг, безкоштовна розробка бізнес-планів, пільгове страхування експортних послуг	Фінансово-кредитна. Інформаційно-консультативна/фінансовий консалтинг при плануванні бізнесу, підготовці до інвестування бізнес-навчання, консультування з питань створення умов для	75,8 % всіх зареєстрованих підприємств. 53 % ВВП країни. 43 % робочих місць	Дані з офіційного сайту UK Departrment for Business, Innovation & Skills (http://www.bis.gov.uk/)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Велико-британія	3) стимулювання підприємництва і торгівлі з метою подальшого укріплення та розвитку приватного сектору (в тому числі підтримка експорту); 4) скорочення регулюючої ролі влади як перешкоди економічного зростання та розвитку вітчизняної корпоративної поведінки	Так само	зростання бізнесу, безкоштовні консультативні послуги	Так само	Так само
Південна Корея	1) створення сприятливих умов для управління бізнесом; 2) забезпечення стабільності економічної ситуації; 3) створення нових та збереження старих робочих місць; 4) підтримка збалансованого розвитку національної економіки	Законодавчо-нормативна Фінансово-кредитна/гарантування кредитів, безповоротні субсидії, франчайзинг	Інформаційно-консультативна /допомог ресетрації підприємства, створена система безкоштовного навчання персоналу	99,8 % всіх підприємств. 50 % ВВП країни. 62 % працюючих. 35 % експорту	http://smba.go.kr/user.tdf?a=user.index.Inde xApp&c=1001&MC=SMBA

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Угорщина	1) зміцнення регіональних позицій внутрішнього капіталу; 2) забезпечення зростання ринку ресурсів країни; 3) збільшення попиту на комплексні, екологічно чисті технології; 4) підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій та забезпечення інвестиційної привабливості регіону	Законодавчо-нормативна. Фінансово-кредитна/мікро-кредитування, пільгове кредитування, страхування майна, факторинг, лізинг	Фінансово-кредитна/податкові знижки. Інформаційно-консультативна/консалтинг, навчання, створення регіональних центрів маркетингу, лізингу, консалтингу	99 % всіх зареєстрованих підприємств. 50 % ВВП країни. 65 % робочих місць	Economic development operational programme CCI number: 2007HU161PO001 (http://www.nfu.hu/download/21955/GOP_EN_mod_090722.pdf)
Німеччина	«Стать самой конкурентоспособной и динамичной экономикой, основанной на мире, способной обеспечить устойчивый экономический рост все больше и больше рабочих мест и более социальной сплоченности»	Фінансово-кредитна/субсидіювання науково-дослідницьких, дослідно-конструкційних робіт. Безвідсоткові кредити. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/державне замовлення. Консультативно-інформаційна допомога	99,5 % всіх підприємств. 46,7 % ВВП країни. 60,9 % робочих місць. 46 % інвестицій. 30 % експорту	Support services for micro, small and sole proprietor's businesses (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-germany-en_en.pdf); SBA Fact Sheet (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2010-2011/germany_en.pdf).

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Індія	1) забезпечити контроль міграційних процесів; 2) створення нових робочих місць; 3) забезпечення економічної безпеки на регіональному та національному рівнях	Фінансово-кредитна (невеликі обсяги) кредитні пільги. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги. Інформаційно-кредитна (широке застосування). Безкоштовні консультації	79 % всіх зареєстрованих бізнес одиниць. 60 % ВВП країни. 55 % робочих місць	Сайт Legislative Department (http://lawmin.nic.in/Legis.htm)
Італія	1) забезпечення економічного розвитку регіонів держави (особливо південних); 2) підтримка трансферту нових технологій; 3) підвищення конкурентоспроможності продукції малого та середнього підприємництва на світових ринках; 4) розвиток промислово-технологічних комплексів з великою кількістю малих та середніх підприємств; 5) сприяння інтернаціоналізації італійських малих підприємств	Фінансово-кредитна/субсидії, кредити, грошові гранди, лізинг, субсидування затрат на роботу. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна/навчання та консультації, інноваційні програми, безкоштовні курси для підприємців	84 % всіх підприємств. 52 % ВВП країни. 75 % робочих місць	Тематичне дослідження «Підтримка та розвиток малого бізнесу в Італії» (http://www.promrussia.ru/programs/Italy.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Канада	1) створення нових робочих місць; 2) підтримка розвитку пріоритетних галузей економіки; 3) зниження рівня безробіття серед молоді; 4) забезпечення економічної стабільності	Законодавчо-нормативна. Фінансово-кредитна/гранди, безповоротна фінансова допомога, кредити (безвідсоткові або під низьку ставку), повернення частини кредитів, фінансове страхування підприємницьких ризиків, разові субсидії	Інформаційно-консультативна/весь спектр інформаційних послуг. Фінансово-кредитна/податкові пільги, гарантування закупівель, податкові кредити	99 % всіх підприємств. 61 % зайнятих	Сайт міністерства економіки Канади (http://www.budget.gc.ca/2012/plan/chap3-3-eng.html) сайт міністерства промисловості Канади (http://www.ic.gc.ca/csbfp)
Франція	1) підвищення гнучкості, конкурентоспроможності підприємств в умовах глобалізації економіки і орієнтованість на виконання таких завдань: - стимулювання інноваційної діяльності підприємницьких структур; - покращення взаємодії державних	Білья 1 500 видів допомоги. Фінансово-кредитна/субсидії, фіскальні пільги на інвестиції, пільгові кредити та дотації. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/компенсація можливих збитків венчурними фондами, податкові пільги. Консультативно-інформаційна/180 видів	99,9 % всіх підприємств. 50 % ВВП країни. 57 % зайнятого населення	http://europa.eu/youreurope/business/finance-support/business-support/hungary/index_en.htm

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Франція	закладів, партнерських організацій з метою ефективної реалізації національних та європейських програм підтримки та розвитку МСП; - мінімізації процесів дерегуляції підприємницької діяльності; - участь у всесвітньому розвитку інформаційних технологій і електронного бізнесу, як найбільш динамічно розвиваючого напрямку діяльності	Так само	Так само	Так само	Так само
Словаччина	1) підтримка конкурентоспроможності підприємства; створення нових робочих місць; 2) підтримка інноваційного потенціалу; 3) реалізація політики Європейського Союзу	Фінансово-кредитна/субсидії на придбання довгострокових матеріальних та нематеріальних активів; передача нерухомого майна по низькій ціні у власність	Фінансово-кредитна/гарантування кредитів	90,3 % всіх підприємств. 53 % робочих місць. 35,7 % ВВП країни	Operačný program Konkurencieschopnosť a hospodársky rast -(OP KaHR) від вересня 2010 року (http://www.economy.gov.sk/operacny-program-6352/128037s&usg)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Словаччина	Так само	підприємства, інвестиційні кредити. Законодавчо-нормативна	Так само	Так само	Так само
Словенія	1) розширення ринків та підвищення рівня інтернаціоналізації; 2) підтримка нових фокус-груп; 3) створення конкурентного ринку	Фінансово-кредитна/компенсація частини затрат на навчання та стажування персоналу, зниження відсотків по кредитах, субсидіювання відсотків по кредитах, мікрокредити на придбання оборотних засобів, лізинг, наукові гранди. Законодавчо-нормативна	Так само	96 % підприємств. 38 % зайнятих	Програма дій по розвитку підприємницької кон'юнктури на 2007–2013 від 6 липня 2006 року (www.mg.gov.si/fileadmin/mg.gov.si/pageuploads/DPK)
Молдова	1) розширення економічної діяльності і скорочення безробіття; 2) створення нових робочих місць для	Фінансово-кредитна: прямі субсидії, страхування малого бізнесу. Законодавчо-	Фінансово-кредитна/митні пільги, спрощене реєстрування. Інформаційно-	70 % підприємств. 20 % ВВП країни. 32 % робочих місць. 48 % чистих продаж	О Государственной программе поддержки малого бизнеса на 2002–2005 годы : Постановление Правительства Республики Молдова № 850 от 27 июня 2002 года (Monitorul Oficial N 96-99 от 5 июля 2002 года)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Молдова	мало захищених верств населення; 3) реструктуризація і визначення нових напрямів розвитку національної економіки; 4) розширення податкової бази і зростання доходів бюджету; 5) створення та збереження рівня життя населення; 6) зростання питомої ваги малого бізнесу в створенні внутрішнього валового продукту	нормативна	консультативна/підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів, інформаційне та консультаційне обслуговування підприємств	Так само	(http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_CB21C058-2C87-408F9F9B-9EA674DB6DD2.html) Стратегія розвитку малого підприємництва Молдови (http://www.cisr-md.org/pdf/part4-2.pdf)
Казахстан	1) формування і розвиток ефективних інститутів ринкової інфраструктури; 2) організація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для малого бізнесу;	Фінансово-кредитна підтримка/субсидіювання кредитів, мікрокредитування. Законодавчо-нормативна	Так само	25,6 % ВВП країни. 25 % робочих місць. 10 % податкових надходжень	Указ Президента Республики Казахстан от 17 февраля 2000 года № 344 «О дальнейших мерах по реализации Стратегии развития Казахстана до 2030 года» (http://business.zakon.kz/prioritet/), Закон Республики Казахстан от 19 июня 1997 года № 131-І О государственной поддержке малого предпринимательства (с изменениями, внесенными Законами РК от 10.07.98 г. № 283-І; от 26.07.99 г. № 458-І; от 29.11.99 г. № 488-І)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Казах-стан	3) вдосконалення правових норм захисту і розвитку малого підприємництва; 4) підтримка та розвиток малого бізнесу у виробничій, фінансовій, науково-технологічній та інших сферах; 5) посилення ролі неурядових організацій в питаннях підтримки і захисту малого підприємництва	Так само	Так само	Так само	Так само
Китай	1) активізація інноваційної діяльності; 2) підтримка пріоритетних галузей; 3) створення робочих місць	Фінансово-кредитна (невеликі обсяги). Законодавчо-нормативна	Інформаційно-кредитна (широке застосування)	99 % всіх зареєстрованих бізнес одиниць. 75 % зайнятих. 10 % експорту країни. 60 % ВВП. 46,2 % податкових надходжень	Сайт Support and Consultation Centre for SMEs (http://www.success.tid.gov.hk/english/lin_sup_org/gov_dep/service_detail_6599.html), Сайт ChinaDaily (http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-03/03/content_14745686.htm)
Киргизька Республіка	1) підтримка та розвиток конкуренції; 2) забезпечення створення саморегулюючої системи	Фінансово-кредитна (незначна дія). Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна	18,5 % зареєстрованих підприємств. 65 % ВВП країни. 21 % експорту	Закон «Про державну підтримку малого підприємництва», «Оценка бизнес-среды для развития предпринимательства в Киргизской Республике» (http://www.ilo.org/public/russian/region/europro/moscow/info/publ/wed_ru.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Таджикистан	1) зниження рівня безробіття; 2) підвищення рівня життя населення; 3) створення нових робочих місць в промисловості; 4) забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; 5) впровадження нових технологій	Законодавчо-нормативна/фінансово-пільгове кредитування та страхування, надання в безкоштовне користування земельних ділянок та власності держави	Фінансово-кредитна/спрощена системи оподаткування, зниження адміністративних бар'єрів	43 % ВВП. 50 % робочих місць	Дані Центру стратегічних досліджень при Президенті Республіки Таджикистан (tgnu.tarena.tj/AvtorefMadumarovU.doc)
Польща	1) підвищення рівня конкурентоспроможності і інноваційності бізнесу; 2) підтримка запровадження нових технологій; 3) забезпечення зростання експорту країни; 4) створення нових робочих місць та розвиток людського ресурсу	Фінансово-кредитна/кредитна фінансування інвестиційних проектів, компенсація частини витрат на навчання спеціалістів. Нормативно-законодавча	Інформаційно-консультативна/створення регіональних центрів маркетингу, лізингу	91 % всіх підприємств. 70 % робочих місць. 54 % ВВП країни	«Национальная программа реформ на 2008–2011 годы», «Стратегия развития страны 2007–2015», «Национальные стратегические рамки отнесения 2007–2013», «Направления увеличения инновационности экономики на 2007–2013 годы»

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
ЄС	1) укріплення єдиного внутрішнього ринку; 2) інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні підприємств; 3) уніфікація законодавчої бази по малому бізнесу, посилення взаємодії країн-членів ЄС і валютного союзу в рамках ЄС	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна. Консультативно-інформаційна	Так само	Are EU SMEs recovering from the crisis? Annual Report on EU Small and Medium sized Enterprises 2010/2011 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2010-2011/annual-report_en.pdf)
Бразилія	1) розширення товарного ринку; 2) створення нових робочих місць; 3) підтримка інноваційної діяльності підприємницьких структур, стимулювання розробки принципово нових елементів виробництва	Фінансово-кредитна; Законодавчо-нормативна	Консультативно-інформаційна	71 % компаній. 20 % ВВП. 56,1 % зайнятого населення	How South Africa can boost support to small businesses: lessons from brazil and india (http://www.tips.org.za/files/india_brazil_2011_edit_s_timm.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Австрія	1) створення ринкових умов для розвитку діючих підприємств; 2) створення нових та збереження існуючих робочих місць	Фінансово-кредитна/переважно, пільгові кредити. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові знижки (незначні). Консультативно-інформаційна (бази даних на стадії формування)	64,8 % зайнятих. 46,2 % ВВП країни. 30,2 % експорту. 56,2 % доданої вартості	Офіційний сайт Федерального міністерства науки та дослідженні (http://www.bmwf.gv.at/&usg=ALkJrhiulZcKjoDLuwF-Fa) Офіційний сайт Європейської комісії: розділ Австрія (http://ec.europa.eu/youreurope/business/finance-support/access-to-finance/index_en.htm)
Болгарія	1) забезпечення ефективного використання підприємницького потенціалу; 2) створення стійкої системи для ефективного, прозорого і законного управління програм і проєктів, що фінансуються ЄС і повного використання ОПК; 3) сприяння інноваційної діяльності підприємств та розвитку економіки, заснованої на знаннях; 4) поліпшення бізнес-середовища	Фінансово-кредитна/кредити, лізинг, субсидії. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги. Державні закупівлі. Консультативно-інформаційна	62 % доданої вартості. 62 % від всіх підприємств. 41 % робочих місць	Law on Small and Medium-Sized Enterprises Published, State Gazette No. 84/1999; amended, SG No. 80, 92/2000 (http://www.properties-guide.com/files/law-on-small-and-medium-copmanies.pdf) Анализ на състоянието и факторите за развитие на МСП, 2011 г. (http://www.sme.government.bg/wp-content/uploads/2011/06/SME_Situation-REP_noema_final1.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Болгарія	та можливості для участі болгарських компаній в єдиному європейському ринку і зовнішніх ринках; 5) забезпечення конкурентоспроможності болгарських компаній на зарубіжних ринках шляхом підвищення кваліфікації малих і середніх підприємств	Так само	Так само	Так само	Так само
Абхазія	1) розвиток пріоритетних напрямків економіки; 2) підвищення конкурентоспроможності та ефективності національної економіки	Фінансово-кредитна/лізинг, державне субсидіювання, субсидіювання відсоткових ставок по кредитах, пільгове кредитування	Фінансово-кредитна/державні закупки	70 % підприємств. 26,7 % зайнятих. 30 % ВВП країни	Сайт Торгово-промислової палати Республіки Абхазія (http://www.tppra.org/ru/публикации/maly-y-biznes-v-abhazii)
Естонія	1) підвищення конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках; 2) підвищення інвестиційної привабливості країни;	Фінансово-кредитна/субсидіювання на основі бюджетного фінансування, пільгове кредитування, прямі субсидії.	Гарантування повернення кредитів, гарантії експорту, податкові пільги	98,6 % всіх підприємств. 78,4 % робочих місць. 74,9 % додаткової вартості	Сайт Інституту економіки та управління Естонії (http://www.abconsult.ee/ru/publikatsii/podderzhka_biznesa_v_estonii/)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Естонія	3) розвиток зовнішнього та внутрішнього туризму; 4) підтримка науко-прикладної діяльності; 5) підтримка регіонального розвитку	Законодавчо-нормативна	Так само	Так само	Так само
Росія	1) забезпечення формування ринкових відносин; 2) підтримка процесу розвитку конкуренції, демонополізації економіки, розвитку конкуренції, насичення товарного ринку; 3) забезпечення процесу зростання кількості робочих місць; 4) підтримка інноваційної діяльності підприємницьких структур і виробництва принципів нових елементів	Фінансово-кредитна/кредити, фінансова допомога, допомога на безповоротній основі. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги. Консультативно-інформаційна (у стані формування)	Приблизно 92 % всіх підприємств. 10–11 % ВВП країни. 13 % робочих місць	Федеральный Закон № 88-ФЗ от 14 июня 1995 «О государственной поддержке малого предпринимательства в Российской Федерации» (http://www.eastlaw.co.uk/RusPDF/88-FZ.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Азербайджан	1) формування конкурентних, цивілізаційних ринкових відносин, які слугують для покращення рівня забезпечення потреб населення; 2) розширення асортименту та підвищення якості товарів, послуг; 3) наближення якості товарів та послуг до потреб споживачів; 4) сприяння структурній перебудові економіки; 5) сприяння створенню нових робочих місць; 6) сприяння більш продуктивному використанню творчого потенціалу працівників; 7) залучення в трудову діяльність окремих груп населення, для яких велике виробництво накладає	Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна. Гарантування кредитів. Компенсація можливих збитків венчурними фондами. Консультативно-інформаційна (у стані формування)	10 % ВВП країни. 70 % робочих місць	Закон Азербайджанской Республики «О государственной помощи малому предпринимательству» http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_297410CB-0691-420F-ABE2-FA833D6198F6.html

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Азербайджан	певні обмеження (домогосподарки, пенсіонери, інваліди, учні); 8) формування соціального прошарку власників; 9) активізація науково-технічного прогресу; 10) освоєння і використання місцевих джерел сировини; 11) звільнення держави від низькорентабельних і збиткових підприємств за рахунок їх оренди і викупу	Так само	Так само	Так само	Так само
Чехія	1) покращення підприємницької інфраструктури підтримки підприємств, університетів; 2) стимулювання інноваційного розвитку; 3) підвищення ефективності трудових ресурсів; 4) зміцнення взаємодії науки та виробництва	Фінансово-кредитна/безвідсоткова підтримка, гарантії, пільги при кредитуванні. Факторинг. Лізинг. Форфейтинг	Фінансово-кредитна/забезпечення довіри банків. Інформаційно-консультативна/консалтингові послуги	61,52 % робочих місць. 45,17 % ВВП країни. 99,8 % всіх підприємств	http://europa.eu/youreurope/business/finance-support/business-support/hungary/index_en.htm

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Данія	1) активізація інноваційного середовища підприємства; 2) розвиток культури підприємства	Фінансово-кредитна/пільгові кредити, всі види субсидій, лізинг, франчайзинг. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги, забезпечення ризик-капіталу венчурних фондів. Інформаційно-консультативні/спеціалізовані навчання підприємців, допомога в розвитку ділового партнерства	92 % всіх підприємств. 70 % робочих місць. 45,9 % ВВП країни. 18,2 % експорту	Підтримка малого, мікро- та індивідуального підприємництва, Австрійський інститут досліджень малого бізнесу, Вена, 2008 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-denmark-en_en.pdf)
Фінляндія	1) розширення спектру підприємства; 2) підтримка традиційних галузей економіки; 3) підтримка технологічних галузей економіки	Фінансово-кредитна/пільгові кредити, всі види субсидій, лізинг, франчайзинг. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги, забезпечення ризик-капіталу венчурних фондів. Інформаційно-консультативні/спеціалізовані навчання підприємців, допомога в розвитку ділового партнерства	75 % всіх підприємств. 61,5 % робочих місць. 52 % ВВП країни. 16,4 % експорту	Підтримка малого, мікро- та індивідуального підприємництва, Австрійський інститут досліджень малого бізнесу, Вена, 2008 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-denmark-en_en.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Швейцарія	1) відповідає загальним положенням по ЄС	Фінансово-кредитна/11 фінансових послуг, які в основному зосереджені на допомозі на початку діяльності	Фінансово-кредитна/податкові пільги. Інформаційно-консультативні/консультативні послуги, інформаційні послуги, мережеві та ін.	69,1 % робочих місць. 51 % ВВП країни. 28,2 % експорту	Підтримка малого, мікро- та індивідуального підприємництва, Австрійський інститут досліджень малого бізнесу, Вена, 2008 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-denmark-en_en.pdf)
Норвегія	1) стабілізація та протидія безробіття та інфляції; 2) стимулювання промислового зростання в всіх частинах країни; 3) контроль структури промисловості; 4) контроль за доходною частиною бюджету	Нормативно-законодавча. Фінансово-кредитна/субсидії, пільгове кредитування. Фінансування на безповоротній основі, пільгові кредити	Фінансово-кредитна/податкові пільги, гарантування кредитів. Інформаційно-консультативні/консультації. Консалтинг, навчання, аудиторські послуги	62 % робочих місць. 51,1 % ВВП країни. 20 % експорту	http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/craft/craft-studies/documents/report-norway-en_en.pdf
Іспанія	1) підняти рівень конкурентоспроможності підприємств; 2) підвищити загальний об'єм економічної активності; 3) боротьба з безробіттям	Фінансово-кредитна/70 видів фінансування. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги компенсація можливих збитків венчурними фондами, фіскальні пільги на інвестиції пільгові кредити та дотації	64 % робочих місць в галузі будівництва. 30 % – в промисловості. 80 % – в сільському господарстві	http://europa.eu/youreurope/business/finance-support/business-support/hungary/index_en.htm

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Хорватія	1) підвищення конкурентоспроможності економіки; 2) покращення потенціалу розвитку регіонів; 3) забезпечення зростання експорту і коректування світових ринків досліджень; 4) забезпечення зростання зайнятості населення; 5) ріст зайнятості населення	Фінансово-кредитна/кредитування, субсидування відсоткових ставок	Фінансово-кредитна/компенсація затрат на навчання, створення регіональних центрів маркетингу, лізингу, консалтингу	46 % робочих місць. 5 5% ВВП країни	Обзор развития малого бизнеса в Хорватии (http://www.sbaer.uca.edu/research/sbi/2004/pdfs/13.pdf)
Австралія	1) забезпечення зростання ділової активності; 2) підвищення інвестиційної привабливості країни; 3) запровадження енергозберігаючих технологій; 4) підвищення ролі сфери послуг; 5) зменшення сировинної залежності держави; 6) підтримка пріоритетних галузей економіки	Нормативно-законодавча	Фінансово-кредитна/податкові пільги, спрощення системи отримання ліценцій. Інформаційно-консультативна/консультативні центри та дрібні консультації	96 % всіх підприємств. 47 % робочих місць. 30 % ВВП країни	http://www.cleanenergyfuture.gov.au/wp-content/uploads/2011/11/FactSheet-13-SmallBusiness-PDF.pdf

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Індія	1) розширення товарних ринків; 2) створення нових робочих місць; 3) підтримка інноваційної діяльності підприємницьких структур	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Консультативно-інформаційна	30 % ВВП країни. 90 % робочих місць. 45 % експорту	How south africa can boost support to small businesses: lessons from brazil and india (http://www.tips.org.za/files/india_brazil_2011_edit_s_timm.pdf)
США	1) покращення експортних можливостей; 2) забезпечення стабільності економіки; 3) забезпечення соціально-економічної стабільності; 4) забезпечення економічної безпеки	Фінансово-кредитна; всі форми підтримки. Законодавчо-нормативна	Податкові пільги. Консультативно-інформаційна: електронні бази даних ділових пропозицій за кордоном, які передбачають безкоштовне надання суб'єктам МСБ інформації про кон'юнктуру ринку будь-якої країни за 25 товарами, або про можливості експорту будь-якого товару в 25 країн світу	99,9 % всіх підприємств. 65 % робочих місць. 55 % ВВП. 50 % інвестицій. 30 % експорту	Офіційний сайт Адміністрації малого бізнесу (http://www.sba.gov/sites/default/files/us11.pdf)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Японія	1) забезпечення конкурентоспроможності товарів та послуг; 2) розвиток та підтримка загальнови-робничої інфраструктури; 3) координація інвестиційних потоків; 4) забезпечення рівності всіх суб'єктів підприємницької діяльності	Фінансово-кредитна/пільгові кредити, субсидії, компенсація певної суми витрат, лізинг. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/пільгове кредитування, гарантування кредиту. Інформаційно-кредитна/навчання персоналу	99,7 % підприємств. 73,4 % робочих місць. 55–60 % ВВП країни. 50 % експорту	Біла книга малого бізнесу Японії (http://www.chusho.meti.go.jp/basic/japanese_sme1/html)
Узбекистан	1) створення нових робочих місць; 2) сприяння модернізації економіки; 3) стимулювання вітчизняних виробників до формування та росту конкурентного середовища	Фінансово-кредитна/пільгові кредити, допомога на безповоротній основі, відшкодування відсотків, пільгове кредитування, лізинг техніки та обладнання. Законодавчо-нормативна		75 % всіх підприємств. 12,6 % ВВП. 9,6 % зайнятих	Указом Президента Республіки Узбекистан «О дополнительных мерах по формированию максимально благоприятной деловой среды для дальнейшего развития малого бизнеса и частного предпринимательства». Сайт Інформаційного агентства при МЗС РУ (http://www.jahonnews.uz/rus/rubriki/ekonomika/bolshaya_podderjka_malogo_biznesa.mgr)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Південна Африка	1) створення нових робочих місць; 2) сприяння модернізації економіки; 3) стимулювання вітчизняних виробників до формування та росту конкурентного середовища	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативні	34 % ВВП країни. 56 % робочих місць	How south africa can boost support to small businesses: lessons from brazil and india (http://www.tips.org.za/files/india_brazil_2011_edit_s_timm.pdf)
Латвія	1) створення сприятливих ринкових умов; 2) забезпечення конкурентоспроможності національної продукції	Нормативно-законодавча. Фінансово-кредитна/субсидії, пільгове кредитування. Фінансування на безповоротній основі, пільгові кредити	Фінансово-кредитна/податкові пільги, гарантування кредитів. Інформаційно-консультативні/консультації, консалтинг, навчання, аудиторські послуги	99,6 % підприємств. 97,2 % робочих місць. 61,7 % ВВП країни	The practice of small business activities in latvia inta bruna1, ruta sneidere (http://kastoria.teikoz.gr/icoae2/wordpress/wp-content/uploads/2011/10/010.pdf)
Угорщина	1) забезпечення інвестицій, необхідних для створення нових робочих місць, поновлення виробничих технологій, поліпшення інфраструктурних умов підприємницького сектора;	Фінансово-кредитна/кредити, субсидювання ставок по кредитах. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/податкові пільги	97 % всіх зареєстрованих підприємств. 25 % ВВП країни. 65 % зайнятих	http://europa.eu/youreurope/business/finance-support/business-support/hungary/index_en.htm

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Угорщина	2) забезпечення сталого розвитку суспільства, зниження антропогенного навантаження на навколишнє середовище; 3) розвиток малих і середніх підприємств, сприяння модернізації їх інженерно-технологічної бази, розвиток консалтингових та інформаційних послуг, сприяння кооперативного співробітництва підприємств; 4) збільшення частки НДДКР та інноваційних технологій у ВВП Угорщини, підтримка науково-дослідної діяльності, розробок нових технологій, створення коопераційних зв'язків між приватною і державною сферою, орієнтованих на практичне	Так само	Так само	Так само	Так само

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Угорщина	впровадження та зміцнення науково-дослідного потенціалу підприємств та їх інноваційної спроможності; 5) розвиток інтернет-технологій і телекомунікацій, сприяння широкому використанню учасниками ринку, в тому числі і малими підприємствами, сучасних систем управління підприємствами, розвиток електронних послуг, електронної комерції, електронної торгівлі, електронного державного управління	Так само	Так само	Так само	Так само
Вірменія	1) збільшення частки експорту; 2) зростання підприємницької активності	Фінансово-кредитна/кредити (обмежені розміри). Нормативно-законодавча	Фінансово-кредитна/державні закупівлі, пільгове оподаткування. Інформаційно-консультативна/бізнес-навчання, консалтингові послуги	90 % всіх підприємств. 45 % ВВП країни. 30 % експорту	Law of the republic of armenia «on state support of small and medium entrepreneurship»

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Країни Латинської Америки (33 незалежні країни) у тому числі	1) забезпечення зайнятості населення; 2) забезпечення доходів населення; 3) забезпечення дохідної частини бюджету; 4) створення матеріальних благ; 5) створення «здорового» зовнішнього середовища	Законодавчо-нормативна/ 9 країн мають спеціальні закони, 2 країни – узгодження, 2 – укази. Фінансово-кредитна/25 країн мають у програмах пільгового фінансування	Інформаційно-консультативна	99,7 % всіх підприємств. 77 % робочих місць. 14,5 % продаж. Від 30 до 60 % ВВП	Pablo Angelelli. Institutional Capacities for Small Business Policy Development in Latin America and the Caribbean/Pablo Angelelli, Rebecca Moudry Juan José Llisterri (http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=876121)
Аргентина	1) забезпечення зайнятості населення; 2) забезпечення доходів населення; 3) забезпечення дохідної частини бюджету; 4) створення матеріальних благ; 5) створення «здорового» зовнішнього середовища; 6) підтримка пріоритетних напрямків економіки; 7) підтримка пріоритетних цілей ЄС	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна	99,9 % всіх підприємств. 84 % робочих місць. 40 % ВВП країни	Web-site Argentina SEPyme (http://www.sepyme.gov.ar)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Абхазія	Сприяння розвитку ринкових економічних відносин і приватного підприємництва	Фінансово-кредитна/субсидіювання відсоткових ставок, пільгове кредитування	Фінансово-кредитна/державні закупівлі, пільгове оподаткування	60 % всіх підприємств. 26,7 % зайнятих. 30 % ВВП країни	Закон Республики Абхазия «О малом и среднем предпринимательстве в РА» (http://www.tppra.org/ru/публикации/meru-po-podderzhke-malogo-i-srednego-predprinimatelstva) Сайт Торгово-промислової палати Абхазії (http://www.tppra.org/.../torgovo-promyshlennaya)
Болівія	1) забезпечення зайнятості населення; 2) забезпечення доходів населення; 3) забезпечення дохідної частини бюджету; 4) створення матеріальних благ; 5) створення «здорового» зовнішнього середовища; 6) підтримка пріоритетних напрямків економіки; 7) підтримка пріоритетних цілей ЄС; 8) створення міцної, конкурентоспроможної на міжнародному рівні і експортно-орієнтованої економіки;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна	99,9 % всіх підприємств. 67 % робочих місць	Pablo Angelelli. Institutional Capacities for Small Business Policy Development in Latin America and the Caribbean/Pablo Angelelli, Rebecca Moudry Juan José Llisterri (http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=876121)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Болівія	9) забезпечення економічного та соціального розвитку країни; 10) підвищення рівня життя та скорочення розриву між середнім та бідним класом; 11) збільшення рівня зайнятості населення; 12) зміцнення міжнародних торговельних зв'язків; 13) збільшення об'ємів фінансування соціальних сфер	Так само	Так само	Так само	Так само
Бразилія	1) забезпечення зайнятості населення; 2) забезпечення доходів населення; 3) забезпечення дохідної частини бюджету; 4) створення матеріальних благ; 5) створення «здорового» зовнішнього середовища; 6) підтримка пріоритетних напрямків економіки;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна	99,7 % всіх підприємств. 75 % робочих місць	Web-site Brazil SEBRAE http://www.sebrae.com.br

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Бразилія	7) підтримка пріоритетних цілей ЄС; 8) створення міцної, конкурентоспроможної на міжнародному рівні і експортно-орієнтованої економіки; 9) забезпечення економічного та соціального розвитку країни; 10) підвищення рівня життя та скорочення розриву між середнім та бідним класом 11) збільшення рівня зайнятості населення; 12) зміцнення міжнародних торгівельних зв'язків; 13) збільшення об'ємів фінансування соціальних сфер; 14) стимулювання конкурентоспроможності національних виробників; 15) стимулювання інновацій та технологічної конкурентоспроможності;	Так само	Так само	Так само	Так само

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Бразилія	16) стимулювання розвитку підприємництва; 17) покращення діалогу з приватним підприємництвом	Так само	Так само	Так само	Так само
Чілі	1) забезпечення зайнятості населення; 2) забезпечення доходів населення;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	99,9 % всіх підприємств. 81 % робочих місць	Web-site Chile SERCOTEC (http://www.sercotec.cl)
Колумбія	3) забезпечення дохідної частини бюджету; 4) створення матеріальних благ;	Законодавчо-нормативна	Так само	99,9 % всіх підприємств. 55 % робочих місць. 38 % ВВП країни	Web-site Colombia DIPYME (http://www.mincomercio.gov.co)
Коста-Ріка	5) створення «здорового» зовнішнього середовища; 6) підтримка пріоритетних напрямків економіки;	Законодавчо-нормативна	Так само	98,2 % всіх підприємств. 75 % робочих місць	Web-site Costa Rica DIGEPYME (http://www.meic.go.cr , http://www.meic.go.cr/esp2/pyme/index.html)
Домініканська Республіка	7) підтримка пріоритетних цілей ЄС;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	99,6% всіх підприємств. 100% робочих місць	Web-site Dominican Republic PROMIPYME (http://www.promipyme.gov.do)
Еквадор	8) створення міцної, конкурентоспроможної на міжнародному рівні і експортно-орієнтованої економіки;	Законодавчо-нормативна	Так само	Приблизно 100 % всіх підприємств. 86 % робочих місць	Web-site Ecuador MICIP (http://www.micip.gov.ec/)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Сальвадор	9) забезпечення економічного та соціального розвитку країни; 10) підвищення рівня життя та скорочення розриву між середнім та бідним класом; 11) збільшення рівня зайнятості населення;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна	99,6 % всіх підприємств. 99,9 % робочих місць. 43 % ВВП країни	Web-site El Salvador CONAMYPE (http://www.conamype.gob.sv)
Гватемала	12) зміцнення міжнародних торговельних зв'язків; 13) збільшення об'ємів фінансування соціальних сфер;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	98,6 % всіх підприємств. 99,9 % робочих місць	Web-site Guatemala Vice Ministerio (http://www.mineco.gob.gt/mineco/mipyme/mipyme.php)
Гондурас	14) стимулювання конкурентоспроможності національних виробників; 15) стимулювання інновацій та технологічної конкурентоспроможності;	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	100 % всіх підприємств. 71 % робочих місць. 22 % ВВП країни	Web-site Honduras CONAMIPYME (http://www.sic.gob.hn/mipyme/index.htm)
Мексика	16) стимулювання розвитку підприємництва; 17) покращення діалогу з приватним підприємництвом.	Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	99,8 % всіх підприємств. 81 % робочих місць	Web-site Mexico SPYME (http://www.contactopyme.gob.mx)
Нікарагуа		Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	Приблизно 100 % всіх підприємств. 71 % робочих місць	Web-site Nicaragua INPYME (http://www.inpyme.gob.ni)
Панама		Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	96,2 % всіх підприємств. 73 % робочих місць. 60 % ВВП	Web-site Panama AMPYME (http://www.ampyme.gob.pa/sitenew/)

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Парагвай	18) підвищення конкурентоспроможності національних підприємств; 19) стимулювання інноваційної та інвестиційної активності; 20) забезпечення зайнятості населення	Законодавчо-нормативна	Так само	99 % всіх підприємств. 93 % робочих місць. 58 % ВВП країни	Web-site Paraguay MIC (http://www.mic.gov.py , http://www.programapymes.gov.py)
Перу		Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консульта-тивна	Приблизно 100 % всіх підприємств. 93 % робочих місць. 20 % ВВП країни	Web-site Peru PROMPYME (http://www.prompyme.gob.pe/)
Вене-суела		Фінансово-кредитна. Законодавчо-нормативна	Так само	100 % всіх підприємств. 94 % робочих місць	Web-site Venezuela INAPYMI (http://www.inapymi.gov.ve/)
Шве-ція		Фінансово-кре-дитна/пільгове кредитування, субсидіювання ставок по комерційним креди-там, безвідсотко-ва фінансова допомога	Фінансово-кредитна/податкові пільги, спрощення бухгалтерської звітності. Інформаційно-консультатив-на/21 вид	60 % робочих місць. 57 % ВВП країни. 23,8 % експорту	http://europa.eu/youreurope/business/financ e-support/business- support/hungary/index_en.htm
Сербія		Фінансово-кре-дитна: мікрокре-дитування, від-шкодування відсотків по кредитам. Законодавчо-нормативна	Фінансово-кредитна/дер-жавні замов-лення. Інформаційно-консультатив-ні/консульта-ційні послуги	Мікропідприємств 85,45 % всіх підприємств. Малих – 10,11 %. 54 % робочих місць. 20 % ВВП країни	Региональний обзор політики малих и средних предприятий в Западно-бал-канских странах, листопад 2010 р. (http://www.westernbalkans.info/htmls/save_pdf2.php?id=561). A Strategy for the Development of Small and Mediumsized Enterprises and Entrepre- neurship in the Republic of Serbia

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Сербія	Так само	Так само	Так само	Так само	2003–2011, [Електронний ресурс], The Government of Serbia (http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan015504.pdf)
Чорногорія		Фінансово-кредитна/пільгові кредитні лінії. Законодавчо-нормативна	Інформаційно-консультативна/схеми бізнес-консультатив	Мікропідприємств 78,05 % всіх підприємств. Малих – 9,83 %. Робочі місця: мікро – 29,44 %, в малих – 28,35 %. 24,85 % експорту	Strategy for development of small and medium sized enterprises 2011–2015, Montenegro Directorate for Development of Small and Medium Sized Enterprises (http://www.nasme.me/eng/documents/SME%20Development%20Strategy%202011-2015.pdf)
Македонія	1) створення сприятливих ринкових умов; 2) забезпечення конкурентоспроможності національної продукції	Фінансово-кредитна/пільгове кредитування, мікрокредитування. Законодавчо-нормативна (в стратегії виділяється пріоритетне значення)	Фінансово-кредитна/ранжування кредитів державних закупок	99,7 % всіх підприємств. 66 % робочих місць	Региональний обзор политики малых и средних предприятий в стран Балкана. Republic of macedonia national report 2009 (http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/2004_charter_docs/balkans/macedonia-2003_en.pdf)
Боснія та Герцеговина	1) покращення стану зовнішнього середовища (юридичних, фінансових умов); 2) створення ефективної системи інтеграції підприємств до європейського бізнес середовища;	Фінансово-кредитна: мікрокредитування, (нерозвинені) кредитні лінії. Нормативно-законодавча	Інформаційно-консультативна/схеми бізнес навчання	Більше 90 % всіх підприємств. Менше 10 % ВВП країни. 48 % занятих	Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Боснії та Герцоговині на 2011–2013 роки від 24 січня 2009 року (http://www.mvteo.gov.ba/vijesti/posljednje_vijesti/Default.aspx?id=1204)

Продовж. дод. Ж

Країна	Цілі	Форма/напрямки		Соціально-економічний ефект	Джерело
		пряма	непряма		
Боснія та Герцеговина	3) стимулювання розвитку вітчизняних підприємств як фактора економічної безпеки держави; 4) стимулювання розвитку інноваційного потенціалу країни; 5) розвиток підприємницької культури в країні; 6) підвищення конкурентоспроможності підприємств; 7) скорочення рівня тінізації економіки	Так само	Так само	Так само	Так само

Додаток Е

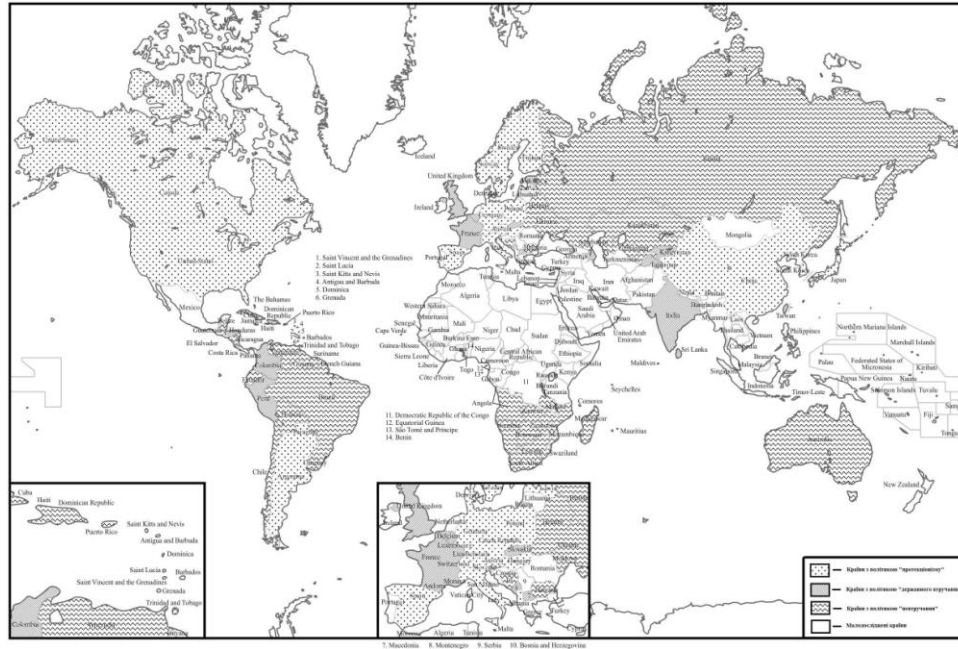

Рис. 5. Картосхема результатів групування країн світу за специфікою реалізації державної політики підтримки малого підприємництва

Джерело: розроблено автором на основі статистичної звітності та нормативної бази країн світу.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЧЕРНЯВСЬКА ОЛЕНА ВАЛЕРІЙВНА,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансової політики, грошового обігу та кредиту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», голова аналітичної групи з питань фінансово-кредитної політики Всеукраїнської спілки вчених-економістів, заступник голови спеціалізованої ради Д 44.877.01 по захисту докторських дисертацій зі спеціальностей 08.00.03 та 08.00.04.

Закінчила докторантуру Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління народним господарством. Науковий консультант – д.е.н., проф. Бондар Інтерна Касянівна. Має близько 100 наукових публікацій, у тому числі 12 колективних і авторських монографій, присвячених актуальним проблемам розвитку національної економіки: «Фінансово-інвестиційні детермінанти регіонального розвитку» (Полтава, 2011), «Регіональні аспекти аналізу та регулювання ринку праці України» (Полтава, 2011, в 2 частинах), «Економіка домашнього господарства» (Київ, 2010), «Соціальні аспекти інтелектуальної економіки» (Київ, 2009), «Державні механізми та важелі гуманізації суспільства» (Київ, 2008), «Соціально-економічні детермінанти ринку праці України» (Полтава, 2008), «Корпоративний капіталізм: передумови становлення» (Київ, 2007), «Матриця продуктивної економіки» (Київ, 2006), «Стратегія соціально-економічного розвитку: держава, суспільство, особистість» (Київ, 2005), «Акціонерна модель економіки України» (Київ, 2005), «Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України: людина, громада, держава» (Київ, 2005). Автор навчального посібника «Ринок праці» для студентів вищих навчальних закладів з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Лауреат премії Президента України для молодих вчених (Наказ Президента України № 1074/2010). Має диплом Richard Ivey School of Business Course in General Management of the University of Western Ontario. Є сертифікованим фахівцем фондового ринку з управління активами та з використання тренінгових технологій навчання у підготовці фахівців для підприємницької та управлінської діяльності.

МІЩЕНКО СЕРГІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ,

доктор економічних наук, доцент, начальник Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України, член спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій Донецького національного університету.

Автор і співавтор близько 50 наукових публікацій, у тому числі ряду монографій, серед яких «Механізми управління економічної безпекою» (Донецьк, 2002), «Механізми податкового менеджмента» (Донецьк, 2005), «Стимулирование экономического развития: аспекты налогообложения» (Донецьк, 2006).

Має великий практичний досвід. Обіймав посади начальника відділу, заступника начальника управління податкової міліції, першого заступника начальника управління податкової міліції – начальника управління з боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів і відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом, управління податкової міліції ДПА у Донецькій області; начальника управління по організації боротьби з фіктивними підприємствами та незаконним відшкодуванням податку на додану вартість, заступника начальника Головного управління податкової міліції ДПА України; очолював Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, ДПА України, управління податкової міліції ДПА у м. Києві і АР Крим, голова ДПА Полтавської області.

У 2001 році нагороджений медаллю «За бездоганну службу» III ступеня, у 2004 році йому присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України», у 2009 році – нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня; відзначено нагрудними знаками ДПА України «Почесний працівник державної податкової служби України», «За відзнаку в службі».

Під час служби у податковій міліції С. Г. Міщенко було присвоєно спеціальне звання «генерал-майор податкової міліції».

ПЕДЧЕНКО НАТАЛІЯ СЕГРІЇВНА,
кандидат економічних наук, доцент, декан
факультету фінансів та обліку ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі».

Має понад 60 науково-методичних видань. Є членом Всеукраїнської спілки вчених-економістів.

Пройшла стажування у Головному управлінні Державного казначейства України у Полтавській області, є координатором по зв'язках з Державною податковою адміністрацією у Полтавській області від ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Є активним учасником семінарів-нарад голів правлінь, ревізійних комісій, заступників голів правлінь з фінансів (економіки) та фахівців фінансово-економічних, бухгалтерських, юридичних і контрольно-ревізійних служб облспоживспілок, Кримспоживспілки та інших членів Укоопспілки.

Працює над докторською дисертацією.

СКИБЕНКО СВІТЛАНА ТИМОФІЇВНА,
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Є автором більше 80 наукових і науково-методичних праць, у тому числі навчальних комплексів з дисциплін випускової кафедри фінансів, навчальних посібників для самостійного вивчення дисциплін за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, програм виробничої переддипломної та магістерської практики студентів.

Науковий керівник магістерського семінару «Сучасні проблеми фінансової науки і практики» студентів спеціальності «Фінанси».

Викладає дисципліни «Податковий менеджмент», «Ринок фінансових послуг».

ЯРІШ ОЛЕНА ВАЛЕНТИНІВНА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Має понад 30 наукових праць, у тому числі є співавтором двох навчальних посібників з грифом МОНМС України «Фінансовий аналіз» і «Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства», співавтором навчально-методичних посібників за кредитно-модульною системою організації навчального процесу з дисциплін «Інвестування» та «Фінансовий ринок». Є членом Всеукраїнської спілки вчених-економістів.

Активно займається науковою роботою, співпрацює з Полтавським територіальним управлінням НКЦПФР. У 2010 році пройшла стажування в I'Institut Universitaire Professionale «Management et Gestion des Entreprises» de Universite d'Auvergne Clermont I (м. Клермон-Ферран, Франція) та отримала сертифікат про підвищення кваліфікації за програмою інноваційного розвитку освіти Європейського Союзу (ЄС) TEMPUS ETF-JP-00408-2008.

КОВАЛЬ СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ,

начальник управління оподаткування юридичних осіб ДПС у Полтавській області, здобувач кафедри фінансів ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Розробив багатофакторну модель оцінки ризиків, яка дозволяє виявити на ранніх стадіях суб'єктів господарювання, що ймовірно ухиляться від податків.

Ініціював і впровадив на території Полтавської області позитивний досвід запобігання та протидії процесам тінізації економіки на ранніх стадіях за допомогою сегментації господарюючих суб'єктів за категоріями: «вигодонабувачі», «транзитери», «податкові ями». Працює над кандидатською дисертацією на тему «Податкова політика держави та механізми її реалізації».

**НАРТОВА
ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,**

старший викладач кафедри фінансів ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі».

Є автором понад 40 наукових і навчально-методичних праць, у тому числі навчальних комплексів із дисциплін випускової кафедри фінансів, навчальних посібників для самостійного вивчення дисциплін «Фінанси», «Фінанси підприємства» та «Фінансовий менеджмент» за кредитно-модульною системою організації навчального процесу. Працює над кандидатською дисертацією. Є сертифікованим фахівцем з використання тренінгових технологій навчання у підготовці фахівців для підприємницької та управлінської діяльності. Викладає дисципліни «Фінансовий менеджмент» і «Фінанси підприємств».

**ГНИПА-ЧЕРНЕВЕЦЬКА
ЛІЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА,**

старший викладач кафедри фінансів ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі».

Має понад 30 наукових публікацій і навчально-методичних видань, у тому числі є співавтором посібника з дисциплін «Фінансовий ринок» та «Інвестування». Є сертифікованим фахівцем фондового ринку з торгівлі цінними паперами. Має практичний досвід у реальному секторі економіки. Є членом Всеукраїнської спілки вчених-економістів. Викладає дисципліни: «Податкова система», «Фінансова санація та банкрутство підприємства», «Інвестування», «Фінансове планування і прогнозування».

ІГНАТЕНКО ВІКТОРІЯ ЮРІЇВНА,
асистент кафедри фінансів ВНЗ Укооп-
спілки «Полтавський університет еконо-
міки і торгівлі».

Має 10 науково-методичних видань, у тому числі є співавтором робочого зошиту з дисципліни «Бюджетна система» для самостійного вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою. Працює над кандидатською дисертацією. У 2009 році стала переможцем Всеукраїнського конкурсу дипломних робіт по спеціальності «Фінанси і кредит» за ОКР «магістр». Є сертифікованим фахівцем з дистанційного навчання. Викладає дисципліни «Бюджетна система», «Місцеві фінанси», «Бюджетний менеджмент», «Оцінка вартості підприємства (бізнесу)».

ТРЕТЯК

ТЕТЯНА ВАЛЕНТИНІВНА,
асистент кафедри фінансів ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський універ-
ситет економіки і торгівлі».

Має 10 науково-методичних видань, у тому числі є співавтором робочого зошиту з дисципліни «Фінанси підприємства» для самостійного вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою. Працює над кандидатською дисертацією на тему «Організаційно-економічний механізм регулювання фондового ринку». Є сертифікованим фахівцем з дистанційного навчання. Викладає дисципліни: «Фінанси торговельного підприємства», «Фінанси», «Фінанси підприємства», «Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва».

ЮРКО ТЕТЯНА СЕРГІЙВНА,

асистент кафедри фінансової політики, грошового обігу та кредиту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», секретар Полтавської організації Всеукраїнської спілки вчених-економістів.

Має 5 наукових публікацій. Викладає дисципліну «Фінанси малого бізнесу». Є членом аналітичної групи програми «Податкова реформа – зворотний зв'язок», що реалізується за участю «Лабораторії малого бізнесу» та Київського, Харківського, Полтавського регіональних фондів. Займається дослідження державної політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу. Працює над кандидатською дисертацією на тему «Організаційно-економічний механізм державної підтримки малого підприємництва в Україні».

Наукове видання

Колектив авторів

За загальною редакцією проф. О. В. Чернявської

**?? ? ? ? ? ? ? - ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?
? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ?
? ? ? ? ? ? ?**

Монографія

Головний редактор М. П. Гречук
Комп'ютерна верстка О. С. Корніліч

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 22,4.
Тираж 300 прим. Зам. № 224/448.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
кімн. 115, вул. Ковалів, 3, Полтава, 36014; ☎ (0532) 50-24-81

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 3827 від 08.07.2010 р.